

23—24 april

Debatter m. m.

Tisdagen den 23 april

Sid.

Sveriges utrikespolitik	3
Interpellation av herr Carlsson, Eric, om beredande av tillfälle för kommunerna att till Kungl. Maj:t framföra synpunkter på indelningen i s. k. kommunblock	60

Onsdagen den 24 april

Riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten	61
Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete	77
Tumba pappersbruks framtida ställning	87
Om sänkning av myndighetsåldern	118
Tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare	124
Älgjakten	132

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 24 april

Jordbruksutskottets utlåtande nr 9, ang. utvidgning av Gotska Sandöns nationalpark	61
— nr 11, ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m.	61
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 17, om utredning rörande reklamens omfång och kostnader	77
— nr 18, om åtgärder mot trafikfarliga djurpassager	77
— nr 19, ang. möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning	77

	Sid.
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 20, om utredning rörande sjukfrekvensen för män och kvinnor	77
— nr 21, om kurativ verksamhet till stöd åt ensamstående mödrar m. fl.	77
— nr 22, om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete	77
Bankoutskottets utlåtande nr 14, ang. användande av riksbankens vinst för år 1962 samt ang. återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel	87
— nr 15, ang. Tumba pappersbruks framtida ställning	87
Första lagutskottets utlåtande nr 18, om sänkning av rösträttsåldern, m. m.	118
— nr 19, om förlängning av preskriptionstiden för borgensåtaganden	124
Andra lagutskottets utlåtande nr 42, om ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för kostnader för viss psykologisk samtalsbehandling och rådgivning	124
— nr 43, om förbud mot försäljning av vissa livsmedelsimitationer	124
— nr 44, om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare	124
Tredje lagutskottets utlåtande nr 17, om fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana	132
— nr 18, om anteckning i fastighetsbok angående fast fornlämning	132
— nr 19, om lagstadgad förhandlingsskyldighet vid ifrågasatt expropriation	132
— nr 20, ang. älgjakten	132

Tisdagen den 23 april förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 14.00.

Justerades protokollet för den 17 innevarande månad.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 99, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 juni 1962 (nr 270) om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall i Kopparbergs län;

nr 131, i anledning av väckta motioner om lagstiftning angående förbud mot hållande av bandhundar och rörande storlek och inredning av hundkojor, m. m.; samt

nr 140, i anledning av väckta motioner om trafiksignaler som kan uppfattas av färgblinda.

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 141, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag i anledning av Sveriges anslutning till de internationella fördragen angående godsbefordran å järnväg samt angående befordran å järnväg av resande och resgods.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 146, till Konungen i anledning av väckta motioner om den allmänna varuskatten m. m.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER** erhöll ordet för att framföra det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 162 avsedda meddelandet och anförde därvid:

Herr talman! När en ledande engelsk tidskrift för någon tid sedan hade en serie utförliga artiklar om vårt land, hävdade en av författarna, att Sverige under 1930-talets kriser och under världskriget drog sig in i ett skal av isolering gentemot omvärlden. Nu skulle vi däremot ha brutit denna isolering och blivit på ett helt nytt sätt engagerade och intresserade av vad som händer i världen omkring oss, även i fjärran världsdelar. Radio, press och television förser oss med stoff som ökar våra kunskaper och vänder våra blickar utåt. Allt fler svenskar reser utomlands, för sitt nöjes skull, för att utveckla handels- eller industrikontakter eller för att delta i någon form av internationellt arbete — stundom som soldater till Ghaza eller Kongo. Allt detta har påverkat våra åsikter och våra värderingar. Horisonterna har vidgats. Svenskarna vill inte föras in i någon särskild fälla, inte hänföras till någon skarpt definierad grupp av länder. Deras »instinkter och deras intressen pekar alla mot en öppen värld», sammanfattar artikelförfattaren.

Även om talet om isolering förefaller oss överdrivet, kan vi ändå känna igen oss i denna beskrivning. Under åren efter fredsslutet har vi blivit allt starkare medvetna om det ökade ömsesidiga beroendet mellan alla folk, i kris och krig lika väl som i fred. Exempelen och erfarenheterna är talande. Konflikten i Korea fick långvariga och allvarliga konsekvenser för hela världens ekonomi och då även för vår egen. När stormakternas militära och politiska intressen konfronterades kring Kuba förra hösten, fick vi en åskådlig påminnelse om faran för öppet krig och för vad ett sådant skulle innebära för oss alla. När det gäller de ömsesidiga impulserna i det fredliga samarbetet vet vi, att en ökande världshandel i så fria former som möjligt är en av förutsättningarna för ekonomiskt och socialt framåtskridande. Vi vet ock-

Ang. Sveriges utrikespolitik

så, att framstegen inom vetenskap och teknik är direkt beroende av ett fruktbart internationellt utbyte, av en vetenskapens international. Den snabba nyhetsförmedlingen och de moderna kommunikationerna gör att idéer, upptäckter, uppfinningar, tänkesätt och beteendemönster sprider sig till alla folk oberoende av nationella och ideologiska gränsdragningar. Denna utveckling vill vi bejaka. Till idealet »en öppen värld» vill vi också gärna bekänna oss. Endast genom ett vidgat internationellt utbyte på alla områden kan garantier skapas för en fortsatt fredlig samlevnad mellan alla folk. Man måste göra allt för att riva ned murarna av likgiltighet, okunnighet, ovilja, misstroende och fördomar mellan nationerna. Det ömsesidiga beroendet kräver ömsesidigt hänsynstagande och ömsesidigt vilja till förståelse.

Begreppet fredlig samlevnad bör präglas av detta synsätt. Det får alltså inte fattas i inskränkt bemärkelse, såsom endast ett tillfälligt vapenstillstånd mellan två eller tre ideologiska block, som är varandras dödliga fiender. Visst finns det djupgående skillnader mellan de ekonomiska och sociala systemen i öst och väst. Det finns också betydande skilljaktigheter i samhällssystem mellan länderna inom den icke-kommunistiska världen. Men skillnaderna tenderar snarast att utjämnas i en epok, som karakteriseras av massproduktion och en snabb spridning av idéer och värderingar. Det bör vara vår förhoppning, att denna utveckling skall präglas av en demokratisk och progressiv samhällssyn och en vilja till fredligt internationellt samarbete.

De frågor som nu berörts har samband med den viktiga verksamhet, som går ut på folkrättens kodifiering och vidareutveckling. Det vore enligt vår uppfattning olämpligt att söka formulera principer, som syftar till att reglera blott och bart relationerna mellan två eller tre mot varandra stående block. Sådana försök skulle med nödvändighet gå ut över de små staternas särart och ställning. Det är till dagens mångskiftande samhälle av självständiga stater som de

internationellt rättsliga regler måste anpassas, som nu kodifieras och utvecklas genom Förenta Nationerna. I detta samhälle finns många unga nationer, men inga omyndiga. Liksom lagen i en enskild stat bl. a. är till för att skydda den svaga mot den starke, så måste vi söka främja ett internationellt regelsystem, som bevarar staternas självständighet och individualitet men samtidigt främjar det internationella samarbetet och tillåter uppkomsten av större ekonomiska och politiska enheter.

I världen av i dag har folkrätten förvisso ännu inte ersatt maktpolitiken. Garantien för att den fredliga samlevnaden skall fortsätta fotas än så länge inte på existensen av bindande regler för staternas uppträdande utan på den moderna varianten av jämviktspolitiken, terrorbalansen. De viktigaste kärnvapenmakterna har till sitt förfogande så väldiga förstörelsemedel, att de kan tillfoga varandra dödliga skador. Samtidigt är dessa förstörelsemedel så uppbyggda, att de beräknas räcka till för att efter ett angrepp mot det egna landet rikta ett förödande slag mot fiendens hemort. Det anses på sina håll rent av önskvärt, att båda parter har denna förmåga att svara på ett första anfall, eftersom ingen av dem då frestas att slå till först. Enligt denna paradoxala tankegång skulle en ytterligare ökning av rustningarna i vissa lägen stabilisera balansen och trygga freden. Men vårt sunda förnuft säger oss, att en balans med ständigt tyngre vikter på ömse sidor inte i längden erbjuder någon tillförlitlig garanti för freden. Även om ingen stat tänker på att medvetet börja ett krig, kvarstår dock risken för krig genom misstag eller felbedömning. Denna risk kan även beräknas öka allteftersom de modernaste vapensystemen blir alltmer automatiserade och för att vara effektiva måste få verka enligt sina egna lagar, när de väl satts i gång. I ett läge av nervös hög spänning kan även på detta område maskinen bli människans herre med en för den mänskliga civilisationen förödande effekt.

Vi har under hela efterkrigstiden le-

Ang. Sveriges utrikespolitik

vat i en ständig växling mellan spänning och avspänning. Kriser har dykt upp i skilda delar av vårt klot och skapat oro för en krigisk utlösning. Dessemellan har försök gjorts till sammanjämkning och till förhandlingar syftande till en minskning av spänningen.

Om vi söker karakterisera dagsläget, kan vi med tillfredsställelse notera, att en rad lokala tvistefrågor antingen lösts eller åtminstone blivit mindre inflammerade. Det algeriska folket har efter år av kamp och umbäranden vunnit sin nationella oavhängighet. Det forna moderlandet har markerat sin villighet att på grundval av jämlikhet enligt Evianavtalet lämna sin medverkan till återuppglygnaden. Tvisten mellan Nederländerna och Indonesien om Västra Nya Guinea har lösts under aktiv medverkan av Förenta Nationerna. Konflikten mellan Kina och Indien om gränsdragningen i Himalaya befinner sig inte längre i ett akut militärt skede. I Berlin har inte på länge några allvarliga incidenter jagat upp stämningen, och inga initiativ har tagits som skapat risker för en politisk och militär utlösning. Konflikten kring Kuwait har mist sin aktualitet, och de inre omvälvningar, som ägt rum i andra arabstater, har inte stört freden i området eller föranlett utländsk intervention, åtminstone hittills. Å andra sidan kan innebörden och konsekvensen av de senaste dagarnas händelser i Jordanien ännu icke överblickas. Stormakterna visar genom sin inställning bl. a. i nedrustningsförhandlingarna, att de är intresserade av att sinsemellan åtminstone hålla en dialog i gång.

När vi pekar på alla dessa blygsamma exempel på avspänning, kan det med visst fog sägas att vi är nöjda med livet. De stora internationella motsättningarna, där stormakternas direkta intressen är engagerade, har förblivit olösta, och rustningstävling fortsätter i stigande tempo. Just under det gångna året har vi varit bekymrade åskådare till den kanske allvarligaste kris som skakat världen under efterkrigsåren. Det är väl ännu för tidigt att dra några slutliga lärdomar av Kubaaffären. Delar av händelseförlopp-

pet utspelade sig bokstavligen för öppen ridå, men andra är ännu väl bevarade hemligheter. Så mycket kan väl emellertid sägas som att krisen fick sin särskilt allvarliga karaktär därigenom, att den aktualiserade den för freden grundläggande frågan om maktbalansen mellan stormakterna och att parterna var på sitt sätt var beredda ta betydande risker för att bevaka sina militära och politiska intressen. Samtidigt visade krisen, att stormakterna i ett verkligt tillspetsat läge ryggat tillbaka för åtgärder, som skulle göra en världsbrand oundviklig, och att de även är angelägna att inte driva mot sidan in i en återvändsgränd, där valet står mellan kapitulation och krig. Värt att uppmärksamma är också, att kärnvapenmakterna just när kraftmätningen var över bedyrade sin villighet till krafttag för att lätta spänningen i världen, så att farliga kriser i fortsättningen skall kunna undvikas. Vissa praktiska åtgärder, som parterna vidtagit efter krisen, får ses mot denna bakgrund.

Ur svensk synpunkt erbjöd Kubakrisen i ett avseende särskilt intresse. Det problem, som här aktualiserades, gällde ju placeringen av kärnvapen inom ett geografiskt område, där sådana vapen inte tidigare funnits, alltså just den fråga, som behandlas i Undénplanen om inrättande av kärnvapenfria zoner. Det bekräftades, att till följd av kärnvapnens alldeles särskilda karaktär försök att förändra maktbalansen just i fråga om dessa vapen har utomordentligt allvarliga konsekvenser. I värsta fall kan de leda till en urladdning. Bättre åskådningsundervisning kunde inte lämnas av att Undénplanen bibehåller sin fulla aktualitet. Vår förhoppning är, att den så småningom inom ramen för nedrustningskonferensen i Genève skall bli föremål för allvarligt menade förhandlingar. Men en förutsättning för att sådana förhandlingar skall leda till verkliga framsteg är enligt vår bedömning, att kärnvapenproven äntligen stoppas.

När konferensen i Genève efter juluppehållet återupptog sitt arbete den 12 februari i år, stod det klart att just denna fråga skulle bli det första och vikti-

Ang. Sveriges utrikespolitik

gaste överläggningsämnet. Generalför-samlingen hade förra hösten med en överväldigande majoritet — låt vara utan kärnvapenmakernas röster — antagit en resolution, som fördömde alla prov och som krävde ett stopp senast den 1 januari 1963. En stark opinion över hela världen anser, att tiden nu är inne att göra allvar av försöken att hejda utvecklingen av nya, alltmer fruktansvärda typer av vapen och att hindra kärnvapnens spridning till ytterligare länder. Man kan tala om ett folkligt krav, att alla ansträngningar skall sättas in för att förmå kärnvapenmakerna att komma överens om ett provstopp.

Vad som gjorde att man emotsåg förhandlingarna i Genève med särskilda förväntningar var att parternas ståndpunkter, bl. a. genom brevväxlingen mellan president Kennedy och premiärminister Chrustjov, hade på väsentliga punkter närmast till varandra. Man var sålunda redan överens om att i ett avtal ta in ett förbud mot alla experiment i luften, i rymden och under vattnet utan någon som helst kontrollapparat. Vad avser underjordsprov hade Sovjetunionen tagit det viktiga steget att acceptera tanken på inspektioner. Man var vidare enig om att godta förslaget om automatiska seismiska stationer, s. k. svarta lådor, på det egna området. Oenigheten kvarstod dock om antalet inspektioner och även om antalet stationer.

Konferensen har hittills förgäves väntat på att denna vittgående åsiktsöverensstämmelse också skulle leda till en överenskommelse. Att resultat uteblivit är desto mera beklagligt som den säsong nu närmar sig, då de stora proven i luften och i yttre rymden brukar äga rum. Även under konferensen och alltså efter FN-resolutionen har för övrigt vissa prov genomförts både i Nevada och i Sahara.

I detta läge var det naturligt, att de åtta utanför NATO och Warszawa-pakten stående staterna inledde informella överläggningar om möjligheten att ta ett nytt initiativ för att bryta dödläget. Utgångspunkten har varit vissa synpunkter och uppslag, som de tidigare framfört vid

konferensen. Av Sverige hade framkastats tanken, att den politiskt särskilt känsliga frågan om antalet inspektioner kanske skulle bli lätthanterligare, om avtalet inginges för en längre period, t. ex. sju år, och en totalkvot fastställdes för hela denna period. Av andra stater hade föreslagits en viss metodik för de olika förhandlingsfrågornas upptagande. Vare sig ett formligt initiativ kommer till stånd eller inte, kan de åttas positioner i Genève inte vara likgiltiga för kärnvapenmakerna, som kommer att möta en starkt kritisk opinion, bl. a. i Förenta Nationerna, om de inte kan påvisa något som helst resultat av konferensen.

Även om världsoinionen faktiskt har betydelse, bör vi naturligtvis inte göra oss några illusioner om att aldrig så inträngande vädjanden eller uppslagsrika anvisningar från utanförstående stater skall kunna tvinga kärnvapenmakerna till en uppgörelse, som de inte själva önskar få till stånd. Det är ju här fråga om avgöranden, som för dessa stater är av betydelse för deras egen militära säkerhet och för hela maktbalansen. De måste ta en rad hänsyn, som är svåra att överblicka för andra stater. Men såvitt kan bedömas har de faktiskt vissa gemensamma intressen just när det gäller ett provstopp, nämligen att hejda det ruinerande uppskruvandet av rustningsspiralen och att hindra kärnvapnens spridning. Om därtill i ett visst läge kommer en önskan att lämna ett verkligt bidrag till avspänningen och att underlätta nedrustningsförhandlingarna, borde det finnas vissa möjligheter för en uppgörelse. Det kan då för kärnvapenmakerna vara av betydelse att begagna sig av de utvägar, som de mindre staterna anvisat. Om de beslutar sig för att gemensamt bygga en bro, kan det vara bra att ha ritningar till hands.

Det är karakteristiskt, att frågan om kärnvapnens spridning även blivit ett av de centrala problemen när det gäller det europeiska samarbetet och Tysklands ställning. Amerika, som på västsidan bär ansvaret för kärnvapenarsenalen, har motarbetat tillkomsten av fristående nationella kärnvapenstyrkor. Sam-

Ang. Sveriges utrikespolitik

tidigt har amerikanerna måst ta hänsyn till sina europeiska allierades önskemål att få ta del i planläggningen för kärnvapnens användning och vinna någon grad av kontroll över deras användning. De vill skingra farhågorna, att USA skulle tveka att sätta in sina kärnvapen till skydd för de europeiska NATO-länderna. Dessa målsättningar är inte lätta att för- ena. Tills vidare har man sökt överbrygga svårigheten genom förslag om någon typ av multinationell eller multilateral styrka med deltagande av de NATO-makter som så önskar. Det finns emellertid inte anledning att tro, att USA skulle vilja ge upp rätten till det slutliga av- görandet om insättande av sina kärnvapen. Detta är ett av skälen till att pro- blemet ter sig så besvärligt. Under tiden ökar risken för att andra länder kom- mer att söka följa Frankrikes exempel att tillägna sig egna kärnvapen.

Sett ur sovjetisk synpunkt ter sig just denna risk som stor och oroande. Man är där benägen att i planerna på en kärnvapenstyrka inom NATO se en möj- lighet till ökat västtyskt inflytande över kärnvapnens användning. Man varnar därför kraftigt mot alla dessa planer och säger sig bli tvungen till motåtgärder, om de skulle realiseras.

I Sverige har vi anledning att följa dessa frågor med stor uppmärksamhet. Vår egen säkerhet kan beröras av vik- tigare ändringar i kontrollen och inne- havet av kärnvapen i Europa. Vidare kommer utvecklingen av det europeiska samarbetet, indirekt även på de områden där vi vill delta, att påverkas av rela- tionerna mellan NATO-makterna på kärn- vapenområdet. Den kris som detta sam- arbete genomgår just för närvarande sammanhänger nära med de olika åsik- ter som företräds främst av Frankrike och USA beträffande de strategiska grundproblemen, Europas organisation och Tysklands ställning.

Med tanke på Tysklands centrala be- tydelse för det politiska och strategiska läget i Europa och för förhållandet mel- lan stormakterna är det i och för sig inte förvånansvärt, att Tysklands- och Berlin- frågorna kvarstår olösta. En uppgörelse

om dessa frågor skulle väl innebära, att en avgörande ändring inträtt i hela världsläget och att man kunde med för- tröstan se framåt mot en period av fred och internationellt samarbete. Så opti- mistisk vågar ingen vara. Förhoppning- arna för närvarande kan inte sträcka sig mycket längre än att en krigisk utlösning av motsättningarna skall kunna undvikas och att under tyskarnas egen medverkan någon form av samförstånd skall kunna uppnås mellan stormakterna om garan- tier för en fortsatt lugn utveckling.

Fastän Tysklands- och Berlinfrågorna vid sidan av nedrustningen får anses vara de allvarligaste internationella dis- kussionsämnena, återfinns de inte på Förenta Nationernas dagordning. Denna omständighet har i någon mån att göra med stadgans särskilda bestämmelser om de förhållanden som orsakats av andra världskriget. Men främst är här fråga om en återspeglning av svårigheten att in- om Förenta Nationerna få till stånd en fruktbar diskussion om konfliktsituatio- ner, där stormakternas vitala intressen är direkt engagerade. Om vi vill vara realistiska, måste vi konstatera, att För- enta Nationerna inte utvecklat sig till det organ för kollektiv säkerhet som mången hoppades vid organisationens tillkomst. Stormakternas samarbetsvilja har inte räckt till för att ge organisatio- nen verklig exekutiv kraft. Å andra si- dan har inte de fått rätt som på till sy- nes goda grunder hävdade, att organis- ationen skulle förlamas, om inte de stän- diga medlemmarna av säkerhetsrådet kunde samarbeta. I ett flertal fall har den stora majoriteten medlemsstater kun- nat verka genom generalförsamlingen, med säkerhetsrådets uttalade eller tysta samtycke, i syfte att isolera konflikthär- dar från direkt stormaktskonfrontation. Suez- och Kongoaktionerna är här de två viktigaste exemplen. Även Kubakri- sen gav oss en påminnelse om betydel- sen av att ha tillgång till en organisation som Förenta Nationerna. Alla tre parter- na skyndade sig att föra frågan inför säkerhetsrådet. Här fick de tillfälle att för varandra och inför världsoinionen lägga fram sina ståndpunkter. Under ti-

Ang. Sveriges utrikespolitik

den tog generalsekreteraren kontakt med parterna och medverkade i de överläggningar som ledde fram till uppgörelsen. Utan Förenta Nationerna hade läget kanske blivit ännu farligare. Trots sina uppenbara brister som säkerhetsorganisation förtjänar Förenta Nationerna alltså att omfattas av medlemsstaternas fortsatta förtroende, och alla ansträngningar bör göras för att stärka organisationens ställning. Ur denna synpunkt är det önskvärt, att Folkrepubliken Kina snarast möjligt får tillfälle deltaga i Förenta Nationernas arbete.

För vår egen del har stödet åt Förenta Nationerna varit ett huvudelement i vår utrikespolitik under efterkrigsåren. Vi har i världsorganisationen funnit en naturlig ram för en aktiv utrikespolitik från en neutral nations sida, vare sig det gällt deltagande i fredsbevarande aktioner såsom i Ghaza och Kongo, multilaterala insatser till hjälp åt u-länderna eller andra verksamhetsområden. Denna linje skall fullföljas.

Aktionen i Kongo har under de senaste åren varit Förenta Nationernas viktigaste insats på säkerhetsområdet. Lyckligtvis förefaller det som om man nu skulle kunna se något ljusare på läget i Kongo än under landets hittillsvarande tillvaro som suverän nation. De faktorer som i juli 1960 föranledde den kongole-siska regeringens begäran om militär FN-hjälp synes nu till stor del ha eliminerats, och tyngdpunkten i hjälpinsatsen kan förläggas till det civila uppbyggnadsarbetet. Svenska medborgare har på Förenta Nationernas kallelse utfört ett uppoffrande arbete. Svenska liv har offrats. Läget medger nu en gradvis avveckling av den militära delen av Förenta Nationernas verksamhet i Kongo, vilket innebär, att de svenska flyg- och truppkontingenterna redan kunnat minskas något.

Att läget äntligen tagit en vändning till det bättre kan i hög grad tillskrivas generalsekreteraren U Thants och hans medarbetares outtröttliga verksamhet liksom det generösa stödet från många medlemsstater. Ett annat uppmuntrande tecken är att förbindelserna mellan Belgien och den forna kolonien på senare tid

konsoliderats. Premiärminister Adoulas besök nyligen i Bryssel gav belägg för en strävan hos båda regeringarna att återupptaga det samarbete, som så plötsligt avbröts i juli 1960. Belgien har också förutsättningar att praktiskt tillmötesgå Kongos önskemål om ekonomisk och teknisk hjälp.

Även bortsett från Kongo har Förenta Nationernas uppmärksamhet under senare år varit inriktad på den nationella frigörelseprocessen i Afrika. De alltjämt beroende områdenas rätt till nationell självständighet är allmänt erkänd. Svårigheterna gäller takten och sättet för genomförandet av självständigheten. Inom svensk opinion möter de afrikanska frihetssträvandena uppriktiga sympatier. Vi hoppas, att de skall kunna realiseras så snabbt som det är möjligt under bevarande av lugn och ordning. Uppenbarligen måste vissa risker tas i en så genomgripande process. Det finns risker i att gå fram för hastigt. Det finns också fara i dröjsmål. Den lokala befolkningens bästa bör vara rättesnöret.

Med tilltagande otålighet och indignation har Förenta Nationernas medlemmar bevitnat den fortsatta och skärpta rasåtskillnadspolitik i Sydafrika. Generalförsamlingen har förra hösten ånyo i skarpa ordalag fördömt denna politik såsom stridande mot stadgans grundläggande principer om mänsklig värdighet. Här är inte bara fråga om att enskilda individer utsätts för förödmjukelse och förföljelse. En hel befolkningsgrupp, ja majoriteten av landets befolkning, behandlas systematiskt av sitt lands myndigheter som icke fullvärdiga medborgare. De underkastas legala och administrativa åtgärder som strider mot principen om likhet inför lagen. Vi kan aldrig erkänna att skillnad i hudfärg skall innebära skillnad i rättslig ställning.

Den översikt, som här lämnats, visar att tendenserna i den internationella politiken inte är entydiga. Nya lägen kan snabbt uppstå till följd av förändringar både inom blocken och mellan dem. Öväntade kriser kan ånyo flamma upp. De grundläggande förutsättningarna för den svenska utrikespolitiken har dock

Ang. Sveriges utrikespolitik

inte rubbats. Vi anser fortfarande, att neutralitetspolitiken, stödd på ett efter våra förhållanden starkt försvar, bäst tjänar Sveriges intressen, samtidigt som den utgör ett bidrag till lugnet och säkerheten i norra Europa. Neutralitetspolitiken är inte ett självändamål. Den utgör inte heller någon garanti för vår trygghet, men den framstår för oss med våra historiska traditioner och vårt militärpolitiska och geografiska läge som det bäst ägnade medlet att bevara freden. Skall den fylla detta syfte och vinna respekt i omvärlden måste den bedrivas med konsekvens och fasthet. Östen Undéns insats är här riktningsgivande. Med tillfredsställelse kan vi notera, att ingen av stormakterna ger uttryck åt missnöje med vår utrikespolitiska grundlinje eller söker påverka oss att ändra denna. Tvärtom tycks denna politik överallt erkännas som ett väsentligt bidrag till jämvikten och freden i norra Europa. När vi gör detta påpekande, sker det inte för att antyda, att vår politik skulle vara beroende av godkännande från stormakternas sida. Men om dessa har förtroende till Sveriges vilja och förmåga att följa en oavhängig linje, ökas vår tillförsikt, att politiken i händelse av kris och krig skall bidra till att skydda vår fred. I fredstid kan den även fortsättningsvis tillåta vänskapliga och fruktbringande relationer med stormakterna liksom med andra stater.

Att stormakterna i väster hyser förståelse för vår allmänna hållning har framgått bl. a. vid de besök, som svenska regeringsmedlemmar avlagt i dessa länder under det senaste året. Besöken har enligt svensk åsikt främjat de intima förbindelserna mellan våra länder. Det är regeringens förhoppning, att utrikesministerns förestående resa till Moskva skall på samma sätt befästa det nära och vänskapliga grannskapsförhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen.

Sveriges trygghet är uppenbarligen nära förbunden med våra nordiska grannars. De nordiska länderna har valt olika vägar i sin säkerhetspolitik, Sverige och Finland neutraliteten, Danmark och Norge anslutning till Atlantpakten med den

särställning inom pakten, som deras baspolitik utgör. Den ömsesidiga respekten och förtroendet har härigenom på intet sätt minskats. Vi känner alla djup tillfredsställelse över att Norden har varit relativt oberört av de friktioner och konflikter, som på så många andra håll i världen fått en ofta våldsam utlösning. Den jämvikt, som kan sägas råda i Norden och som är en av förutsättningarna för lugnet och stabiliteten, måste naturligtvis ses mot bakgrunden av den stora maktbalansen i världen och får bara sin mening i detta större sammanhang. Men den politik, som vart och ett av de nordiska länderna för, utgör också bidrag därtill.

Vi är i Sverige starkt medvetna om att freden i Norden är nära avhängig av freden i världen. Vaket och uppmärksam måste vi därför följa vad som sker och försöka göra insatser för avspänning och utjämning närhelst tillfälle ges. En intresserad och välinformerad folkopinion är också grundvalen för en demokratisk samling kring vår utrikespolitik.

Herr BENGTSOEN (cp):

Herr talman! Med största tillfredsställelse har vi under många år hört i trontalet vid riksdagens högtidliga öppnande att Sveriges förhållande till främmande makter är gott. Vi har hört det så många gånger att det kan hända, att inte alla svenskar beaktar det tillräckligt och fäster nog avseende vid dess betydelsefulla innebörd. Sverige lyckades tack vare ett gott försvar, en förnuftig utrikespolitik samt framför allt på grund av sitt geografiska läge och lyckliga omständigheter undgå att dras in i både första och andra världskriget. Kriget lämnade oss dock inte oberörda, utan vi blev utsatta för avspärning, starka rubbningar i handeln och andra störningar i vår produktionsapparat.

Vi måste också hålla en avsevärd beredskap som kostade oss stora upppoffringar. Trots dessa omständigheter hade vi, jämfört med de krigförande länderna, mycket större möjligheter att bygga upp en produktionsapparat som gav

Ang. Sveriges utrikespolitik

oss resurser till en levnadsstandard vilken kan räknas bland de högsta i världen.

Krigen gav oss dock åtskilliga lärdomar, måhända inte för ett kommande krig eftersom det troligen skulle få en helt annan karaktär, men för många andra ting. Svenska medborgare, oavsett vilket parti de tillhörde, lärde sig inse att ett starkt försvar var en viktig förutsättning för att vi skulle kunna behålla vår neutralitet.

Vi fick också en bestämd påminnelse om hur betydelsefull och svårlöst vår livsmedelsförsörjning kunde bli. Vår varmaste förhoppning är givetvis att något krig aldrig mera skall förekomma, men eftersom det på den punkten inte är möjligt att ställa några garantier måste en av försvarsuppgifterna bli att trygga vår livsmedelsförsörjning. Detta kan endast ske genom att ge dem som arbetar i jordbruket en lika god levnadsstandard som andra grupper. Regeringen har emellertid i det fallet visat en mycket negativ attityd. De svenska jordbrukarna har all anledning att vara missnöjda, och detta kan i längden få betänkliga konsekvenser.

Den nuvarande jordbrukarstammen har en ganska hög medelålder, och skall man över huvud taget få unga människor att ägna sig åt jordbruk måste man också ge dem drägliga levnadsvillkor. Regeringen bör ha en påminnelse om sin föga välbetänkta jordbrukspolitik och en uppmaning att i framtiden bättre beakta den viktiga del av vår försvarsberedskap som en god livsmedelsförsörjning utgör.

Ett efter våra resurser starkt försvar och en god livsmedelsberedskap är bland de mest betydelsefulla förutsättningarna för att vi skall kunna fortsätta vår nuvarande utrikespolitik, som syftar till alliansfrihet under fred och neutralitet under krig. Det föreligger sådan enighet på denna punkt, att jag inte behöver upprepa hur den svenska politiken bör bedrivas.

Det har vid åtskilliga tillfällen betygats att den svenska alliansfriheten och neutraliteten inte betyder att Sverige

isolerar sig från den stora världsgemenskap vi alltjämt lever i. Sverige är medlem av och har aktivt deltagit i flertalet av de internationella organisationer som arbetar för fred och framsteg. Det har inte rätt några delade meningar om att Sverige skall aktivt delta i dessa organisationers arbete, men jag vill uttryckligen understryka att det enligt min uppfattning är en absurd tolkning av begreppet »neutralitet», om man därmed menar isolering. Sverige har starkt och i mångas mening alltför mycket varit engagerat i Förenta Nationernas arbete, t. ex. i Kongo, men om det nu verkligen blivit i varje fall en början till en fredlig och stabilare utveckling i denna del av världen, bör vi inte beklaga de uppostringar som vi gjort i denna angelägenhet.

Förenta Nationerna har ofta kritiserats, och man har t. o. m. ibland velat betvivla organisationens existensberättigande. Med de gigantiska arbetsuppgifter som föreligger för Förenta Nationerna, är det ganska lätt att utöva kritik. Det gamla ordet att det är lätt att tillrättavisa men svårt att visa till rätta gäller mer än någonsin inför sådana väldiga arbetsuppgifter. Vi kan konstatera att Förenta Nationerna i varje fall nått det första steget i det viktiga arbete de utför. Man har nått fram till en sak som Sverige arbetat intensivt för — och även många andra länder — och det är att Förenta Nationerna har nått nära nog fram till universalitet. De flesta länder på jorden är nu medlemmar av Förenta Nationerna. Det är en mycket stor skillnad mot det gamla Nationernas förbund, vilket som bekant aldrig fick någon riktig omfattande anslutning. Att t. ex. en av stormakterna, Amerikas förenta stater, aldrig blev medlem av Nationernas förbund var en svaghet som man måste beklaga.

Det har i regeringsdeklarationen sagts att trots sina uppenbara brister som säkerhetsorganisation förtjänar Förenta Nationerna att omfattas av medlemsstaternas fortsatta förtroende och att alla ansträngningar bör göras för att stärka organisationens ställning. Jag vill helt

Ang. Sveriges utrikespolitik

instämma i vad som i detta fall sagts i regeringsdeklarationen. Det heter vidare i deklarationen att det ur denna synpunkt är önskvärt att Folkrepubliken Kina snarast möjligt får tillfälle att delta i Förenta Nationernas arbete. Jag har inte någon annan uppfattning på den punkten heller, utan jag menar att det är synnerligen önskvärt, att denna stora del av världen också kommer att delta i Förenta Nationernas arbete. Jag har dock frågat mig själv och undrat många gånger, och jag vet inte var jag skall finna svaret eller hur vi skall behandla denna fråga: Vad skall i så fall göras med Formosa? Det är kanske inte bara själva landets ställning som är av intresse, utan det är också den roll som detta land kommer att spela i stormaktspolitiken.

Förenta Nationerna ger likställighet, kanske skall man tillägga: formellt, åt alla medlemsstater. Varje medlemsstat har en röst och har rätt att sända lika antal delegater. Men vi känner nogsam till att stormakterna fördenskull inte har förlorat sitt grepp över Förenta Nationerna utan genom sin vetorätt i säkerhetsrådet kan förhindra ett beslut som de andra 109 länderna vill fatta. Vilka brister Förenta Nationerna än har i olika avseenden vill jag understryka att det måste finnas en internationell organisation som arbetar för fred och framsteg.

Vapnens utveckling under senare årtionden kan man beteckna som skräckinjagande. Ifrån den första atombomben, som användes för stridsändamål och fälldes över Hiroshima den 6 augusti 1945, har utvecklingen gått med en förfärande hastighet fram till provet med sextiomegatonsbomben för ett och ett halvt år sedan. Men det är bara att understryka att ju mera fruktansvärda vapnen blir, desto mera angeläget blir arbetet för freden. En berömd svensk, vars uppfinningar kom att tjäna krigsändamål, fastän de kanske var avsedda för fredliga ändamål — Alfred Nobel — sade vid något tillfälle att han möjligtvis tänkte sig att vapnen skulle bli så fruktansvärda att man aldrig skulle våga använda dem. Det är fråga om vi inte kommit

fram till det läge, som Alfred Nobel förutspådde en gång.

Det meddelades vid generalförsamlingens senaste möte att rustningarna i världen nu sammanlagt kostar 120 miljarder dollar om året, och redan detta talar för att alla ansträngningar bör göras för att få till stånd nedrustning och givetvis också för att förhindra att vapnen kommer att användas.

Konferensen i Genève, som återupptog sitt arbete i februari i år, har i första hand inriktat sig på att kunna få ett stopp på testningarna. Det är bara att beklaga från vårt lands sida — liksom från andra länders, men just nu sysslar vi med svenska förhållanden — att man inte kunnat komma till detta resultat. Sverige har dock efter sin förmåga sökt bidra till en lösning, men jag skall inte gå närmare in på detta problem, då jag är säker på att det kommer att behandlas senare i denna debatt.

Kan då ett litet land som Sverige egentligen spela någon roll i dessa stora internationella sammanhang? Jag skall inte framföra någon alltför stor optimism. Jag är medveten om att stormakterna kommer att driva sin politik efter de linjer som de anser gagneliga för dem, men vi bör inte förbise att de mindre länderna har stor betydelse när det gäller att verka utjämnande vid vissa tillfällen. Vidare kan de mindre länderna som en samlad makt rikta uppmaningar till stormakterna att försöka bevara freden, vilket kan spela en stor roll. De kan också vid åtskilliga andra tillfällen betyda mycket i en sådan organisation som Förenta Nationerna.

Vi har fått en viss avspänning inom vissa områden av världspolitiken. I regeringsdeklarationen har redan getts sådana exempel som Algeriet. Tvisten mellan Nederländerna och Indonesien om Västra Nya Guinea, Väst-Irian som det benämnes, har fått en viss lösning, liksom gränsdragningen mellan Kina och Indien. Berlinfrågan har inte kunnat lösas — det har inte varit tänkbart — men det råder kanske en viss avspänning för tillfället. I och med den mycket drama-

Ang. Sveriges utrikespolitik

tiska uppgörelsen i Kubaaffären förra året tycker jag också att man kan konstatera en viss avspänning, även om frågorna inte är lösta. I en del av dessa frågor har Förenta Nationerna kommit att spela en avsevärd roll. Jag skulle kunna peka på åtskilliga andra områden, t. ex. Cypern, där stridigheterna var ganska stora för ett antal år sedan. Det råder inte någon fred i Främre Östern men det är dock så att vi fått de parter, som där är oeniga att avstå från att gripa till direkt krig. Man kunde t. ex. också visa på den stora frigörelseprocessen i Afrika med alla de problem som uppkommit när dess länder blev fria och självständiga stater. I dessa fall har Förenta Nationerna spelat en stor roll.

Det jag nu talat om definieras i Förenta Nationernas stadga i fråga om dess ändamål och grundsatser så, att Förenta Nationerna skall upprätthålla internationell fred och säkerhet och i detta syfte vidtaga verksamma kollektiva åtgärder för att förebygga och undanröja hot mot freden samt för att undertrycka angreppshandlingar eller andra fredsbrott. Men vi bör kanske ytterligare observera att Förenta Nationerna enligt dessa grundsatser arbetar för att åstadkomma internationell samverkan vid lösande av internationella problem av ekonomisk, social, kulturell eller humanitär art. På detta område har Förenta Nationerna kunnat utföra ett mycket stort arbete, och det har kanske lyckats lättare i en del fall, ty när man förhandlat på det ekonomiska, kulturella eller humanitära området har man kunnat spåra något större vilja till samarbete.

På tal om de jättelika arbetsuppgifter som ligger framför Förenta Nationerna såg jag en uppgift förra året i en amerikansk tidning, nämligen New York Times, där man vid det tillfället visade upp 20 olika platser i världen där det förelåg risk för att den fredliga utvecklingen skulle störas. Jag tror att man vid varje tillfälle kan plocka ut ett stort antal platser där fara föreligger för att någonting kan hända. Förenta Nationernas uppgift är givetvis att så långt som möjligt undanröja dessa orosanledning-

ar, och det var kanske en av dessa saker som för ett par år sedan föranledde rätt stora stridigheter. I artikel 98 anges riktlinjerna för generalsekreterarens arbete, och där nämnes snarast de administrativa uppgifterna. Men enligt artikel 99 äger generalsekreteraren fästa säkerhetsrådets uppmärksamhet på varje omständighet som enligt hans åsikt kan hota upprätthållandet av internationell fred och säkerhet. Detta fullföljdes ju mycket långtgående av den förre generalsekreteraren i Förenta Nationerna, Dag Hammarskjöld, på ett sätt som jag vill understryka var riktigt, men det föranledde mycken diskussion. Detta skedde dock i syfte att undanröja de orosanledningar som fanns i olika delar av världen.

Det är en rad andra arbetsuppgifter som Förenta Nationerna har, men jag skall inte närmast beröra dem utan vill ge min anslutning till tanken på att på allt sätt söka stärka organisationen och att främja dess verksamhet.

Jag skall, herr talman, något beröra en fråga som varit föremål för debatt i tidningspressen de senaste dagarna. Det första land som Förenta Nationernas nuvarande generalsekreterare besökte efter tillträddandet av sin höga befattning var Sverige. Han mottogs på ett officiellt sätt med de hedersbetygelser, som bör tillkomma en person i hans ställning. När nu generalsekreterare U Thant snart besöker Sverige igen, sker det under något annorlunda former. Han skall bl. a. tala på Gärdet den 1 maj på det där anordnade mötet, Förstamajdemonstrationerna och därmed förenade möten har säkerligen haft sin stora betydelse, och man bör på allt sätt respektera svenska medborgares rätt att inom sitt eget land manifesteras sina åsikter. Demonstrationerna har under årens lopp fått en något annorlunda karaktär. De röda fanorna, som enligt experter inte är socialistfärg utan kungsroda, kompletterades för ganska många år sedan med en svensk flagga. Någon gång under kriget hölls ett medborgartåg, i vilket alla oavsett politiska åsikter deltog, i stället för förstamajdemonstrationer. Pa-

Ang. Sveriges utrikespolitik

rollerna under senare år har kommit att innefatta mera allmänt omfattade önskemål om fred, frihet m. m. Jag ställer mig något tveksam till förstamajdemonstrationernas syfte numera och till generalsekreterare U Thants medverkan däri. Vi får kanske något klarläggande på den punkten från regeringens sida. Är förstamajdemonstrationerna numera inte en socialdemokratiens och fackföreningsrörelsens speciella kampdag, är det väl lämpligt att generalsekreteraren medverkar. I annat fall måste man beteckna anmodan till generalsekreteraren att tala här den 1 maj som inte fullt övertänkt. Detta borde dock inte föranleda högerledaren att handla ännu mer omdömeslöst genom att sända sitt famösa brev till generalsekreterare U Thant och därmed förvärra hela frågan.

Från centerns sida håller vi Förenta Nationerna alltför högt för att vilja dra in denna betydelsefulla världsorganisation i partipolitiska spekulationer. Man får väl hoppas att vad som skett skall bli en lärdom för framtiden så att inte sådana händelser upprepas.

När det gäller de arbetsuppgifter för Förenta Nationerna i vilka Sverige deltar har i regeringsdeklarationen vår vilja att på allt sätt delta i det världspolitiska arbetet betonats. Jag vill understryka att detta sker i de olika organisationerna, men det sker också i form av en bilateral hjälp. Vi har vid andra tillfällen fått anledning att understryka att vi från centerns sida mycket gärna stöder sådana åtgärder, och vi har också sagt att vi tycker att regeringen inte gått långt nog i detta fall utan att vi önskar att det göres ännu mer på detta område.

Sverige har liksom andra länder fått en mycket omfattande kontakt med världen genom de snabba kommunikationerna på olika områden och genom en alltmer vidgad handel. Vi har också fått kontakter genom en mera omfattande turism. Det svenska intresset härför bör man inte endast knyta till de direkta kontakterna vid eventuella turistbesök i Sverige, utan lika betydelsefullt torde vara att dessa människors besök i vårt land kan bidra till att skapa en viss

goodwill som kan ge möjligheter till ytterligare handelspolitiska kontakter. Jag skall inte beröra denna sak närmare, eftersom vi redan tidigare i år haft en handelsdebatt.

Vi bör givetvis främja relationerna på alla områden, såsom också påpekats i regeringsdeklarationen. Det gäller på vetenskapens, undervisningens, teknikens och en hel del andra områden, där det finns möjligheter för oss att knyta ytterligare kontakter.

Med det anförda, herr talman, har jag velat understryka att vi stöder den utrikespolitik som har drivits under många år av vårt land. Jag har särskilt velat starkt betona att Sverige inte på något sätt bör arbeta isolerat utan att vi bör deltaga i det internationella samarbete som säkerligen blir till nytta för oss allesammans.

Herr HAGBERG (h):

Herr talman! Man brukar i FN berätta en anekdot om en gammal amerikansk senator, som hade varit med i organisationens verksamhet ända sedan dess början i San Francisco. I sinom tid drog han sig tillbaka och blev i vederbörlig ordning intervjuad. På fråga om det oändliga talandet i FN, de utdragna debatterna och det ofta i varje fall till synes skäligen magra resultatet svarade han med ett underfundigt leende följande: »Kära ni, är det i alla fall inte bättre att gamla diplomater på detta sätt skaffar sig sittsår än att unga män skall behöva skjutas ihjäl?» Historien utgör på sitt sätt kanske en variant av Talleyrands bekanta ord: »Négocier, toujours négocier!» (förhandla, alltid förhandla!). Naturligtvis ligger det mycket i allt detta.

FN fyller snart 20 år. Jubileet skall som bekant firas världen över genom att man gör 1965 till ett FN-år för internationellt samarbete, ett förslag som för övrigt ursprungligen framfördes av Nehru, Indiens premiärminister, själv en stor förhandlare.

I generalförsamlingens resolution av den 19 december i fjol säger sig försam-

Ang. Sveriges utrikespolitik

lingen vara övertygad om att ett utvidgat internationellt samarbete innebär ett av de mest effektiva medlen att minska den internationella spänningen och att en utvidgning av samarbetet bäst kan genomföras genom att utveckla och bygga vidare på redan existerande samarbete genom de internationella organisationerna, särskilt FN. Jag föreställer mig att tankar och förhoppningar av denna innebörd vinner allmän förståelse i vårt land.

Under de gångna åren har förvisso strömmar av ord forsat genom FN:s kommittérum och sammanträdessalar. Resolutioner har antagits, resolutioner har förkastats. Bittra nederlag och många besvikelser har inregistrerats. Ingalunda har man, herr talman, hittills lyckats att åt världen skänka den frihet från fruktan, som enligt stadgan utgör ett av de stora målen. Beskrivningen av FN:s hittillsvarande verksamhet och status uppstår, som kammarens ledamöter redan varit i tillfälle att konstatera, en betydande del av den föredragna regeringsdeklarationen. Denna deklaration synes mig präglad av vad jag skulle vilja kalla för tillbörlig realism. Tyvärr måste vi, såsom också sker i deklarationen, konstatera att Förenta Nationerna inte utvecklat sig till det organ för kollektiv säkerhet, som många hoppades vid organisationens tillkomst. Ingen kan bortse från svårigheterna att inom FN få till stånd en fruktbär diskussion om konfliktsituationer, där stormakternas vitala intressen är direkt engagerade. Stormakternas samsarbetsvilja har inte räckt till för att ge organisationen verkligt exekutiv kraft, men, ärade kammarledamöter, inte desto mindre har man hittills lyckats avvärja den stora, kanske definitiva katastrofen, det tredje världskriget. Förmodligen är detta icke enbart, kanske inte ens till huvudsaklig del, FN:s förtjänst. Ofta har de mäktige här i världen träffat avgörandena över huvudet på FN. De har gjort detta i terrorbalansens tecken och efter egna bedömanden av möjligheter och risker. Hittills har emellertid, som sagt, den definitiva katastrofen kunnat undvikas. Här kommer FN in i bilden. Världssorga-

nisationen har genom sin blotta existens enligt min mening kunnat bidra till att skapa den nödiga atmosfären för de stora kompromisserna. FN kan med andra ord, när organisationen är som bäst, utgöra en moralisk fredsfaktor av oomtvistligt värde.

Låt oss till exempel tänka på Kubakrisen i höstas. Icke utan fog beskrives den i deklarationen som den kanske allvarligaste kris som skakat världen under efterkrigsåren. Dock var det ju så, att de tre parterna skyndade sig att föra frågan inför säkerhetsrådet. Härigenom fick de tillfälle att inför varandra och världsoptionen framlägga sina ståndpunkter. Under tiden tog generalsekreteraren kontakt med parterna och medverkade till de överläggningar som ledde fram till uppgörelse. Hur stor eller hur liten roll FN spelade för den i varje fall temporära lösningen av Kubakrisen är för närvarande synnerligen oklart. Mycket ägde rum inför öppen ridå i FN:s säkerhetsråd, mycket ägde rum bakom slutna dörrar. Om detta vet man i dag föga; det tillkommer den historiska forskningen att en gång kasta fullständigt ljus över händelseförloppet.

Men å andra sidan tror jag för min del att man kan hålla med regeringen då den i deklarationen förmodar att — som det heter — utan Förenta Nationerna hade läget kanske blivit ännu farligere.

Inom parentes, herr talman, kan jag i detta sammanhang inte underlåta att framföra en reflexion i en angelägenhet som även den förste ärade talaren berörde, nämligen det mycket diskuterade initiativet av arrangörerna av årets förstamajdemonstration i Stockholm, att som talare inbjuda FN:s generalsekreterare. U Thant skall i vad som kallas den internationella avdelningen i programmet hålla föredrag över ämnet »United Nations a force for peace».

Självklart är FN:s generalsekreterare alltid hjärtligt välkommen till vårt land, som han ju också — såsom den föregående talaren erinrade om — tidigare har besökt. Sverige har ju, såsom i regeringsdeklarationen påpekats, i världs-

Ang. Sveriges utrikespolitik

organisationen funnit en naturlig ram för en aktiv utrikespolitik från en neutral nations sida.

Detta, herr talman, är emellertid en sak. En annan sak är, att man nog vågar ifrågasätta det goda omdömet bakom denna inbjudan till världsorganisationens chef och de arrangemang, som inbjudarna därmed förknippar. Jag skall, herr talman, inte vidare fördjupa mig i ämnet. Jag inskränker mig till att uttala förhoppningen att episoden icke måtte få några ogynnsamma verkningar för vårt folks hittills så enhälliga uppslutning kring FN, vars ledning, höjd över nationella och partipolitiska motsättningar, outtröttligt arbetar vidare just i egenkapen av att vara »en styrka för freden».

Jag återgår så till regeringsdeklarationen. Vi har inom FN:s ram en, låt vara tillfällig, institution som fäst mycken och berättigad uppmärksamhet vid sig och som ju också utförligt behandlats i regeringsdeklarationen. Jag syftar, såsom kammarens ärade ledamöter säkert förstår, på nedrustningskonferensen i Genève. Även där hålls tal och presenteras resolutionsförslag liksom i FN. Inte heller därifrån har de underrättelser kommit som en hel värld väntar på. Tövädret är alltså mycket långt borta.

Och dock är jag tämligen övertygad om att man om nedrustningskonferensen kan säga ungefär detsamma som om FN: den har ett värde genom sin blotta existens. Som kontaktorgan skapar den möjligheter till tankeutbyte och informationer som svårigen kan undvaras i nuvarande situation.

Jag säger detta i fullt medvetande om det dödläge i vilket förhandlingarna om förbud mot kärnvapenprov för närvarande befinner sig. Detta dödläge är djupt att beklaga, då klyftan mellan de olika parternas positioner i provstoppsfrågan undan för undan ostridigt har minskat. De meningskiljaktigheter som numera står i vägen för en uppgörelse förefaller att kunna betecknas som begränsade. De återstående problemen hänför sig uteslutande till underjordsproven. Det sägs att kärnvapenmakternas stånd-

punkter knappast varit varandra närmare än för närvarande. De tre kärnvapenmakterna har ju själva accepterat principen om obligatorisk inspektion på platsen. Man är vidare enig om att godta förslaget om atomatiska seismiska stationer, de s. k. svarta lådorna, som vi har läst så mycket om i tidningarna, men man har hittills inte lyckats komma överens om antalet sådana inspektioner och inte heller, såvitt jag är riktigt underrättad, om antalet dylika stationer.

Den medlande, av konstruktiv anda präglade aktivitet som de åtta alliansfria staterna vid konferensen utövat och utövar är förtjänt av hög uppskattning. Detta omdöme gäller inte minst de insatser som från svensk sida har gjorts bl. a. genom en aktad ledamot av denna kammare.

På tal om FN vet jag väl, att undran ofta kan uppstå beträffande organisationens ständigt stegrade utgifter, men, såvitt jag förstår, är dessa ökade kostnader en direkt och ofrånkomlig följd av FN:s med varje år vidgade arbetsuppgifter. En dylik utveckling är enligt min mening ingalunda att beklaga, då den ju visar att tillit och förtroende i allt högre grad skänkes åt den världsomspännande organisationen. Inte heller vill jag underlåta att erinra om en sats som Dag Hammarskjöld städse kom tillbaka till, då han om och om igen underströk nödvändigheten av att FN måste fortbestå som en dynamisk och aktiv organisation till vilken framför allt de mindre länderna med tillit kunde vända sig.

De nordiska problemen ägnas i deklarationen en rätt begränsad uppmärksamhet. Det uttalande som görs är av närmast självklar natur. Möjligen är orsaken till denna återhållsamhet vid beskrivningen den förestående nordiska utrikesministerkonferensen i Oslo nu om torsdag och fredag, liksom det i dag påbörjade nordiska försvarsministermötet i Stavanger. Enligt pressuppgifter skall vid denna sistnämnda sammankomst dryftas frågan om en skandinavisk FN-trupp, vilken skulle ställas till FN:s förfogande som brandsläckare vid kritiska situatio-

Ang. Sveriges utrikespolitik

ner. FN uppges aldrig ha tagit officiell ställning till de skandinaviska planerna i denna riktning, men underhandskontakter lär ha utvisat ett positivt intresse. — Jag förutsätter att riksdagen genom utrikesnämnden i sinom tid kommer att informeras om denna angelägenhet.

Om regeringsdeklarationen i dess helhet torde kunna sägas, att den ger föga nytt. Där talas på något ställe om lägets snabba skiftningar, och förvisso är detta alldeles riktigt. Det heter på sidan 11: »Den översikt, som här lämnats, visar att tendenserna i den internationella politiken inte är entydiga.» Man tillägger: »Oväntade kriser kan ånyo flamma upp.» Kammaren har för en helt kort stund sedan fått ett bevis på hur snabbt läget i själva verket kan förändras.

Denna redogörelse delades ut på våra pulpeter för någon stund sedan. När herr statsministern föredrog densamma, fann han nödigt att här göra en justering. I och för sig är den verkligen en bagatell, men den är intressant eftersom den visar hur snabbt lägesförskjutningar kan inträda. Det står i redogörelsen på sidan 4: »Konflikten kring Kuwait har mist sin aktualitet, och de inre omvälvningar, som ägt rum i andra arabstater, har inte stört freden i området eller föranlett utländsk intervention.» I sin föredragning för en stund sedan tillade statsministern: »åtminstone hittills». Jag riktar självfallet inte någon som helst kritik mot honom för detta tillägg, men det understryker hur labilt läget i världen för närvarande i olika hänseenden är.

Jag menar alltså att regeringsdeklarationen i dess helhet är sådan att den inte ger så värst mycket nytt. Dess värde ligger nog på ett annat plan. Dess värde ligger förmodligen främst i det sätt, varpå den stora rundhorisonten har målats. Det är då tillfredsställande att konstatera att inga försök till förgyllning av situationen har blivit gjorda. Översikten förtjänar sålunda väl att studeras av vårt folk, inte minst av medborgare med den syn på dessa allvarliga ting, som av pressreferat att döma skall ha framförts vid en sammankomst i detta hus i söndags.

Sveriges ofrånkomliga beroende av händelseförloppet utanför våra gränser har vi från vårt håll i och utanför riksdagen — även med risker för oavsiktliga eller avsiktliga missförstånd — aldrig försummat att understryka. Detta beroende framhäves även i deklarationen. Efter det att det i denna framhållits att neutralitetspolitiken, stödd på ett efter våra förhållanden starkt försvar, bäst tjänar Sveriges intressen heter det: »Neutralitetspolitiken är inte ett självständigt mål. Den utgör inte heller någon garanti för vår trygghet, men den framstår för oss med våra historiska traditioner och vårt militärpolitiska och geografiska läge som det bäst ägnade medlet att bevara freden.»

Till detta uttalande, herr talman, torde kunna förväntas allmän anslutning från den meningsriktning, som jag tillhör.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Den översikt över saken läget på den utrikespolitiska fronten som lämnats i regeringsdeklarationen ger i huvudsak icke anledning till några invändningar. Det gör inte heller den slutsats som regeringen så småningom kommer fram till, nämligen att de grundläggande förutsättningarna för den svenska utrikespolitiken icke har rubbats.

Enighet råder i alla politiska läger här i landet om ändamålsenligheten av svensk neutralitet. Naturligtvis är det glädjande att åter kunna notera denna fortbestående nationella samling kring vår utrikespolitiska huvudlinje, även om man kanske bör tillägga att den ju inte heller har utsatts för några allvarligare påfrestningar på senare tid.

I sin karakteristik av dagsläget konstaterar regeringen, hurusom flera av de senaste årens tvistefrågor i olika delar av världen har lösts eller blivit mindre inflammerade. Dit hör den allvarliga Kubakrisen, dit hör också den oss svenskar mer direkt berörande konflikten i Kongo.

Särskilt tillfredsställande är att medverkan från svensk sida i Förenta Nationernas engagemang i Kongo kunnat

Ang. Sveriges utrikespolitik

minskas och att den svåra krisen har kunnat bemästras utan ytterligare förluster av svenska liv.

Den alliansfria politik som vi för har varit en väsentlig förutsättning för utnyttjandet av svensk militär i FN:s pacificeringssträvanden, ett förhållande som kan vara värt att notera även utåt. Jag är nämligen inte lika övertygad som regeringen om att vår neutralitet åtnjuter någon mer allmän förståelse i vissa delar av världen. Även om stormakterna inte har givit uttryck åt något missnöje med den, så finner man både ute i Europa och i Amerika mycken okunnighet, mycket missförstånd och emellanåt t.o.m. direkt ovilja mot den svenska neutraliteten. Vårt land sätts ofta i särklass i förhållande till Schweiz och Österrike, särskilt i förhållande till Österrike. Här kvarstår otvivelaktigt en stor informationsuppgift för Sverige i kommande tider, en uppgift som jag hoppas att regeringen ägnar tillbörlig uppmärksamhet.

Ehuru många av de inflammatoriska härdar, som på senare år utgjort ett påtagligt hot mot världsfreden, nu synes hålla på att läka ut, har under de senaste veckorna en del andra händelser inträffat som måste inge den allra största oro. Återupprättandet av Förenade arabrepubliken har utlöst lidelser av våldsam styrka, senast demonstrerade i upploppen i Jordanien och de politiska konsekvenser som dessa medfört. Att riskerna för svåra komplikationer är överhängande har klart framgått av israeliska uttalanden om eventuella motåtgärder. Världen kan icke blunda för faran av en ny Suezkris. Följderna av en sådan — eller något liknande — har vi redan tidigare haft erfarenhet av. Förenta Nationerna och de demokratiska stormakter, som spelat avgörande roller i den israeliska statens tillkomst, har i nuvarande situation ett utomordentligt stort ansvar.

I pacificeringssträvandena i denna del av världen har svenskar under årens lopp gjort betydande insatser, som jurister, medlare, observatörer och i bevakningsstyrkor. Det har kostat åtskilliga liv, bl.a. greve Folke Bernadottes.

Vi har nu sedan flera år militär personal i gränsområdet vid Ghaza. Det finns sålunda speciella skäl för den svenska regeringen att med uppmärksamhet följa utvecklingen och att på det sätt, som kan stå till buds genom FN eller på diplomatisk väg, stimulera åtgärder som förhindrar en elakartad vändning av händelserna i Främre Orienten.

Man måste i detta sammanhang fråga sig hur FN skall kunna skaffa ekonomiska förutsättningar att fullfölja de kostsamma uppgifterna både i Kongo och i Ghaza. Sovjetblocket och Frankrike fortsätter sin vägran att bidra till dessa kostnader, och sedan mitten av förra året har finansieringen gått på skruvar. Generalsekreteraren har nödgats att sälja obligationer som han bemyndigats att utbjuda. Såvitt känt är har inte heller den särskilda kommitté, som tillsatts för att finna nya lösningar på finansieringsfrågorna, kommit någon vart. Om ingenting väsentligt sker under de närmaste månaderna är det tydligt att FN:s insatser såväl i Kongo som i Ghazaområdet måste upphöra eller starkt beskäras. I båda fallen uppstår betydande problem. Framför allt frågar man sig, hur den vaktstyrka, som sedan Suezkrisen varit stationerad i Ghaza, skall kunna försvagas i den situation som uppstått efter den nya arabunionens tillkomst. För FN:s fortbestånd som ett fristående, verkningsfullt övernationellt organ kan denna kris bli avgörande. Om finansieringsfrågan inte tillfredsställande löses, förlorar FN förutsättningarna för ett effektivt arbete, eller också blir organisationen ekonomiskt beroende från ensidigt inriktat håll, vilket i sin tur berövar den dess fria ställning.

Även i en annan del av Asien, i Fjärran Östern, är tecknen oroande. Tidningsmeddelandena om skärmytslingarna i Laos och de tre prinsarnas skiftande strids- och förhandlingsvilja har pågått så länge, att de intill nu nästan förlorat intresset, varför allvaret i denna konflikt måhända inte klart framstått. Här är emellertid starka stormaktsintressen inblandade. Av allt att döma är på den kommunistiska sidan i Laos det kine-

Ang. Sveriges utrikespolitik

siska inflytandet i tilltagande, vilket säkerligen bidrar till att öka oron i kringliggande stater. Som denna konflikt utvecklats under den senaste veckan kan man icke blunda för risken av något liknande en Kubasituation. I en värld av blockbildningar och med våldsamma maktmedel till disposition kan varje gnista vara ödesdiger.

Mot bakgrunden av vad som på senare år inträffat i Asien framstår det som än mer önskvärt att Kina får plats i FN. I det avseendet instämmer jag helt i vad som säges i regeringsdeklarationen. FN:s värde ligger ju, som många gånger framhållits, inte minst i dess egenskap av debattforum, en organisation där världsoptionen kan komma i direkt kontakt med vederbörande stat. Att hålla den största asiatiska staten isolerad från denna möjlighet måste vara oklokt, och blir det än mer för varje gång Kina på ett eller annat sätt är eller kan vara medagerande i gränskonflikter eller andra oroande mellanhavanden mellan asiatiska stater. Sverige har i flera år röstat för Kinas medlemskap i FN. Att bidra till förverkligandet av denna strävan kan bli av värde för freden. Huruvida det kan stärka FN som organisation är kanske mer tvivelaktigt.

Utvecklingen av nedrustningskonferensen i Genève har i år blivit en missräkning. Även den som lärt sig att förhandlingar av detta slag alltid tar tid trodde sig dock kunna skönja en stråle av hopp sedan vissa principiella överensstämmelser noterats beträffande kärnvapenprov i luften och under vatten. Sovjetunionens medgivande till begränsade inspektioner i samband med underjordiska prov ingav likaså förhoppningar. När, trots allt, konferensmaskinen åter började mala i tomning måste försöken att få debatten i gång hälsas med tillfredsställelse. Att de åtta icke paktanslutna staterna därvid haft en speciell uppgift är naturligt. Det är beklagligt att deras försök att finna en konstruktivt kompromissförslag hittills misslyckats. I och för sig är naturligtvis uppgiften svår och känslig. Samtidigt som hänsyn måste tas till kärnvapenmakternas skilda intressen

måste ett förslag dock vara så beskaffat, att där finns något att haka fast i för en fortsatt positiv debatt.

Den enorma betydelse för världsfreden, som ett positivt resultat av Genèvekonferensen skulle innebära, motiverar de yttersta ansträngningar härför. Sveriges möjligheter till direkta insatser i förhållandet mellan världsmakterna är såvitt jag förstår här större än vanligen är fallet. Vi kan tillsammans med de andra s. k. neutrala staterna agera aktiva och mera direkt.

Naturligtvis har regeringen rätt, när den i sin deklaration säger att man aldrig kan tvinga kärnvapenmakterna till en uppgörelse som de inte själva önskar få till stånd. Men de uppslag och den direkta påverkan Sverige såsom deltagare i denna exklusiva konferens kan ge är starkt förpliktande. Jag förmodar att regeringen genom sin delegation i Genève också utnyttjar alla de möjligheter som kan yppa sig för konstruktiva insatser.

En annan och för Europa speciellt viktig del av kärnvapendiskussionen utgör givetvis förhandlingarna inom NATO om dispositionen av atomvapenarsenalen i det europeiska försvaret. Det är svårt att nu bedöma vilka verkningar utgången av dessa förhandlingar kan få för det europeiska samarbetet utanför NATO:s ram. Ryska hot om motåtgärder understryker att situationen kan få en allvarlig utveckling. I vad mån vår egen säkerhet kan beröras av förändringen i kontrollen över kärnvapen är givetvis svårt att förutsäga men vissa farhågor kan naturligtvis inte helt avvisas. Sveriges upprepade gånger uttalade beslutsamhet att stå fritt och obundet gentemot alla maktblock bör här kraftigt accentueras. Det innesluter också vår rätt att på andra områden än det militära samarbeta med stater åt skilda håll. En förändring i nuvarande regler för avgörandet om kärnvapens användning i Europa bör därför icke i och för sig behöva medföra någon begränsning av svenskt samarbete med kontinentalländerna på andra områden än det militära — i den mån alltså inte risker för vår

Ang. Sveriges utrikespolitik

säkerhet uppstår. Ett klart svenskt intresse är givetvis samtidigt att ett avgörande i den besvärliga frågan kan ske utan längre dröjsmål. Det kan, liksom utgången av Genèvekonferensen, ha betydelse för behovet av ett svenskt ståndpunktstagande förr eller senare till frågan om ett eget kärnvapen.

Rasåtskillnadspolitikerna i Sydafrika har på senare tid åter kommit i förgrunden genom den bojkott mot sydafrikanska varor som igångsatts av Sveriges ungdomsorganisationers landsråd. Denna bojkott får betraktas som ett naturligt uttryck för de känslor av avsky över rasförföljelserna som väckts världen över. I Sverige är det tydligt att frågan också kan användas som ett medel för att bredda underlaget i den socialdemokratiska 1 maj-demonstrationen. Organisationer av annan politisk kulör liksom opolitiska organisationer har inbjudits att delta i demonstrationstågets särskilda avdelning för sydafrikansk raspolitik. Nu är ju 1 maj-demonstrationen, som tidigare sagts här i dag, ett klart socialdemokratiskt och partipolitiskt upptåg, som icke på något sätt förlorar denna karaktär genom att folk av annan politisk åskådning lockas att delta på ett visst avsnitt av tåget. Jag har personligen all förståelse för socialdemokraternas önskan att reagera mot rasförföljelse, men om regeringspartiet ansett det önskvärt att samla den svenska opinionen mot rasförföljelse till ett *gemensamt* framträdande, borde detta ha kunnat ordnas i annat sammanhang än med den socialdemokratiska propagandamönstring som sker den 1 maj.

I anslutning till detta vill jag också säga några ord om den inbjudan som har sänts till FN:s generalsekreterare att tala vid demonstrationsmötet på Gärdet. Utan att närmare gå in på frågan tycker jag att det är beklagligt att denna framställning har gjorts. Den remarkabla händelse som en allmänhetens kontakt med generalsekreterare U Thant utgör, borde ha fått ske utanför den partipolitiska propagandans ram.

Samtidigt som man helhjärtat kan instämma i regeringsdeklarationens ord

att skillnad i hudfärg aldrig skall innebära skillnad i rättslig ställning, kan det vara skäl att erinra om att diktaturer sätter rättsregler ur kraft även på andra ställen i världen. Nyligen har i Spanien inträffat en rättsaffär som djupt upprört sinnena i stora delar av världen. Genom Berlin går en stenmur, som i sin grå nakenhet är ofrihetens och tvångets symbol. 20-årsminnet av Warszawaupproret, som även apostroferats i svensk TV, är liksom minnet av den ungerska frihetskamp, vilken slogs ned med samma hänsynslöshet, en erinran om krafter som ännu verkar. Nog finns det anledning till reaktion, stark och intensiv reaktion mot förtryck och ofrihet, i Sydafrika såväl som på andra håll i världen. Jag skulle gärna ha sett att det i regeringsdeklarationen förekommit en vidare anknytning härom än som har skett.

Herr LAGER (k):

Herr talman! I den nyligen föredragna regeringsdeklarationen sade herr statsministern — efter att ha pekat på vissa händelser och företeelser inom världspolitik, som tydde på avspänning — att det med visst fog kan sägas att vi är nöjda med litet. Det är så sant som det är sagt. Vi har under efterkrigstiden fått lära oss att vara nöjda med litet, när det gäller åtgärder för att främja fredens och avspänningens sak. I en värld, som genljuder av vapenskrummel och där yrkesmilitärernas röster blir alltmer befallande i och över samhällslivet, har fredens stämma svårt att göra sig hörd.

Trots allt vore det naturligtvis fel att gripas av pessimism, kasta yxan i sjön och passivt invänta katastrofen. Människorna är nu en gång så funtade — och gudskelov för det — att hoppet är det sista som lämnar dem, och livet brukar ju vara starkare än döden. Även om det sålunda ser mörkt ut i världen, bör vi inte uppge hoppet om att freden skall kunna bevaras. Inte heller bör vi avstå från att göra vad som är möjligt för att förhindra en ny krigisk världskatastrof. En tröst är att det tidigare vid flera

Ang. Sveriges utrikespolitik

tillfällen sett ännu mörkare ut utan att någon urladdning skett. Låt mig emellertid tillfoga, att om — som det framhålles från olika håll — freden vilar på terrorbalansen, innebär det, såvitt jag förstår, en mycket dålig fredsförsäkras. Kapprustning och vapenskrammel kan inte vara ett hållbart fundament för freden. Nu liksom tidigare gäller det gamla talesättet att bajonetter kan användas till mycket, blott inte att sitta på.

I vår tid — mer än någonsin i historien — bestämmer stormakterna världens öden. De små staterna och nationerna har svårt att göra sig gällande i sina ansträngningar att påverka det världspolitiska skeendet. Men alldeles utan kraft och betydelse är givetvis de små staterna inte heller i nutiden. I den mån de kan enas om gemensamma linjer att gå fram på och hålla samman kring dessa, kan de utöva ett sådant inflytande, att de stora makterna måste ta hänsyn till deras mening. Småstaternas ord ökar i vikt, om världen vet, att bakom deras representanters ord står om inte helt så i varje fall så gott som enhälliga folkmeningar.

Alldeles nyss nämnde herr Lundström i sitt inlägg i debatten att vi är eniga om neutraliteten. Han tillade emellertid, att denna neutralitetslinje väcker misstro på sina håll i världen, och det är nog sant. Jag måste emellertid ifrågasätta om denna enighet hos det svenska folket eller rättare sagt inom den svenska nationen om alliansfrihet och neutralitet är så fullödiga som den borde vara. Jag har en känsla av att det finns starka krafter i vårt lands samhällsliv, som visserligen i ord bekänner sig till regeringslinjen men som inte är sena att anmäla sin reservation mot ord och anda i denna politik när det passar. Om det inte förhöll sig på detta sätt, skulle väl frågan om den svenska militärmaskinens utrustning med atomvapen för länge sedan vara avgjord och varje tanke på att införliva sådana vapen med den svenska vapenarsenalen vara avskriven från dagordningen. Om det inte funnes delade meningar om regeringslinjen i utrikespolitiken, skulle näppeligen vår högsta

militärledning förmå sig till att utpeka den svensk-finska gränsen som den mest sannolika punkten för en krigisk aggression mot vårt land. Somliga kanske säger att detta inte har med utrikespolitiken att göra, men det har det, inte direkt men indirekt. Det är just sådant som skapar misstro på vissa håll i världen emot uppriktigheten i deklarationer. I verkligheten är det väl så, att en del element här i landet som är förankrade i storfinansen bekänner sig till alliansfriheten enbart av taktiska skäl, medan de i själ och hjärta känner den största samhörigheten med de krafter i världen som sätter sin lit till vapnen och drömmer sig kvar i föreställningen att med vapnens hjälp kunna utrota socialism och all annan radikalism från vår jord.

Regeringens deklaration innehåller hårda, fördömande ord och riktiga ord om den rasdiskriminering som försigår i Sydafrika. Det är också mycket glädjande att det svenska folket i så stor utsträckning slutit upp kring den bojkott av sydafrikanska varor som inletts såsom ett medel för att få de härskande kretsarna i Sydafrika att ändra sin raspolitik. Jag tycker emellertid att regeringens deklaration skorrar en smula falskt i öronen inför det faktum, att också svenska statliga företag dels fortsätter att göra affärer med Sydafrika, dels reklamerar för ökade affärsförbindelser. Jag tänker därvid närmast på det svenska spritbolaget, som — i varje fall till för en kort tid sedan — fortsatte att importera sydafrikanska produkter. Jag tänker också på det halvstatliga SAS, som tillsammans med vissa storföretag deltar i en utställning, som syftar till att utöka, inte att minska, handeln med Sydafrikanska Unionen. Vad privatföretagen företar sig i detta hänseende kan ju inte regeringen göra något åt. Sådana maktbefogenheter har man ännu inte skaffat sig. Däremot borde väl de statliga företagen kunna påverkas i dylika ting. Risk föreligger annars, såvitt jag förstår, att denna regeringsdeklaration inte tas på allvar vare sig i Sverige eller i Sydafrika eller på något annat håll i världen. För-

Ang. Sveriges utrikespolitik

utsättningen för att deklarationen skall tas på allvar är att gärningarna motsvarar dess innehåll.

I herr statsministerns anförande inför kammaren sägs med all rätt att Tysklands- och Berlinfrågornas lösning skulle »innebära att en avgörande ändring inträtt i hela världsläget och att man kunde med förtröstan se framåt mot en period av fred och internationellt samarbete». Jag tror att det är en alldeles riktig karakteristik. Just så stora och betydelsefulla är dessa frågor. Det är därför alla skäl att söka varje upptänklig utväg för att få dem lösta eller för att bidra till deras lösning. Inte minst för vårt eget land, som ligger i detta kraftfältets omedelbara närhet, är detta en angelägenhet av den allra största vikt.

När vi talar om Tysklands- och Berlinproblemen kan vi inte komma ifrån frågan, varför ännu — 18 år efter det vapnen tystnade i det andra världskriget — inte freden är stadfäst i ett fördrag mellan de krigförande huvudmakterna. Om vi söker svaret på den frågan, kan vi väl inte komma till något annat resultat än att västmakterna — inklusive och framför allt Västtyskland — inte vill att fred skall slutas efter det andra världskriget. De som regerar i Förbundsrepubliken vill uppenbarligen hålla dörren öppen för att utan formaliteter kunna fortsätta där de tvingades sluta i maj 1945. Det är därför de inte vill ha något fredsfördrag. Det är därför de inte vill erkänna den Tyska Demokratiska Republikens existens. Det är därför de ideligen intalar sitt folk och till och med lär barnen i skolorna, att gränserna i öster bara är tillfälliga och snart skall revideras. Det är därför de gamla hitlernazisterna insättes i och blir kvar i ledande ställningar i den tyska förbundsrepubliken.

Det väsentliga hindret för den västtyska imperialismen att starta det som de betraktar som andra världskrigets andra fas är väl, att de inte ännu känner sig tillräckligt militärt starka. I första hand strävar de efter att få kärnvapen i sina händer. Uppenbarligen har de krafter

som leder Förenta staternas öden för närvarande heller ingenting emot de västtyska revanschplanerna. På annat sätt kan väl inte den amerikanska likgiltigheten, för att inte säga motståndet, gentemot ett fredsfördrag i Europa förklaras. Måhända drar sig dock amerikanerna för att ge kärnvapen åt sina tyska bundsförvanter. Frukta för att dessa vapen kan bli använda mot dem själva finns naturligtvis, och jag tror inte den är oberättigad.

Men kärnvapen finns ju i den så kallade västvärlden inte bara i Förenta staterna. Också Frankrike förfogar över atombomber. Och mellan Frankrike och den tyska förbundsrepubliken har ingåtts vänskapsfördrag, om vilkas innehåll hittills föga har meddelats. På sina håll har dessa fördrag och de inledda intimare förbindelserna mellan Frankrike och Västtyskland hälsats med stor tillfredsställelse. Man har velat tolka det så, att de båda europeiska stormakter, vid vilkas gränser tre stora krig under det senaste århundradet börjat, äntligen har börjat komma varandra närmare. Därmed — sägs det — har ett stort steg tagits på vägen mot fred i Europa och hela världen.

Till detta bör kanske knytas den erinran, att Tyskland i de båda världskrigen har spelat aggressornas roll gentemot Frankrike och att trohet mot ingångna mellanstatliga fördrag inte har varit det utmärkande draget i modern tysk statskonst.

Av det som allmänheten erfarit om innehåll i de västtyska överenskommelserna med Frankrike fäster man sig vid att Frankrike upplåter sitt territorium åt den tyska krigsmakten för manövrer. Det är ju ett rätt vittgående militärt samarbete. Vad är det som säger att detta militära samarbete är begränsat till manöverfält och gör halt vid atombombsfabrikernas portar och kärnvapendepåerna? Ingenting säger det. Man behöver inte vara särskilt misstänksam för att anta, att de franska experimenten med atomvapen och framställning av dessa är lika mycket västtysk egendom som fransk. Det innebär att den

Ang. Sveriges utrikespolitik

västtyska krigsmakten när som helst kan vara utrustad med kärnvapen och kanske redan är det.

Inte minst risken för detta gör en normalisering av läget i Centraleuropa genom ett fredsfördrag så angeläget. Vårt land har här, såvitt jag förstår, vissa möjligheter att göra en praktisk insats. Jag tänker närmast på att Sverige kan erkänna det snart femtonåriga faktum att det existerar *två* tyska stater och upprätta normala diplomatiska förbindelser med den Tyska Demokratiska Republiken. Ett sådant erkännande skulle innebära också ett erkännande av den gränsdragning i Östeuropa, som gjordes i samband med Potsdamkonferensen år 1945 och som de berörda staterna på den östra sidan av gränsen liksom den Tyska Demokratiska Republiken uppenbarligen är beredda att försvara. Ett sådant erkännande skulle vara en stöt framåt för att normalisera läget i Centraleuropa och bli ett steg på vägen mot det som i regeringsdeklarationen betecknas som »en period av fred och internationellt samarbete». Det skulle också vara ett bidrag till den svenska tryggheten och säkerligen inte uppfattas illa vare sig i Sovjetunionen, i Polen eller hos våra nordiska grannar, som trots allt och helt förklarligt ser med misstro och fruktan på den tyska militarismens pånyttfödelse.

Så långt man kan förstå, är det i första hand västtysk ovilja som är orsaken till att erkännande av Tyska Demokratiska Republiken ännu inte skett från svensk sida. Våra myndigheter är uppenbarligen ängsliga för att stöta sig med de för tillfället härskande kretsarna i Bonn. Men nyligen har ju regeringen tillbakavisat västtyska föreställningar i den bekanta stålrörsaffären, och detta är ju tacknämligt. Varför inte också tillbakavisa den västtyska propän att vårt land skulle följa den beryktade Hallsteindoktrinen? Den kan ju inte gagna de svenska intressena. Jag är övertygad om att ett svenskt initiativ i denna riktning skulle mötas av sympatier litet varstans i världen, där den västtyska kraftutvecklingen

helt naturligt framkallar oro och fruktan.

Låt mig allra sist, herr talman, bara nämna ett par ord om en fråga som har berörts av samtliga deltagare i debatten med undantag av statsministern, nämligen frågan om Förenta Nationernas generalsekreterare lämpligen bör uppträda på Ladugårdsgärde första maj eller inte. Såvitt jag förstår, kan man med fullt förtroende överlämna avgörandet om lämpligheten av detta till Förenta Nationernas generalsekreterare. Om han bekläder världens högsta ämbete, får han anses kapabel för detta och då måste han väl också anses ha så gott omdöme att han förstår vid vilka tillfällen och i vilka sammanhang han skall framträda offentligt.

Fru MYRDAL (s):

Herr talman! Jag riskerar naturligtvis att begå en överloppsgärning när jag tar till orda här efter det att vi lyssnat till statsministerns klagande utrikespolitiska exposé, men jag har ansett att det vid detta tillfälle skulle vara tillbörligt att avlägga redovisning för det fögderi vid nedrustningskonferensen i Genève som jag har haft och som alltför mycket har förorsakat min bortavaro från riksdagsarbetet.

Det skulle givetvis ha varit mycket mer tillfredsställande att kunna inleda en sådan rapport med att meddela ett glädjande budskap om att något första steg tagits på den internationella avspänningens långa och besvärliga väg. Men så blev det inte.

Då konferensen återupptog sitt arbete för ett par månader sedan fanns det verkligen saklig och som det tycktes helt bärig grund för optimism. Aldrig tidigare hade de två maktblockens ledare uttryckt en så konstruktiv inställning till kapprustningens övervinnande som då. Vad vi bevittnade efter Kuba-krisen var en självvranssakan i stor stil, som ingav alla nytt hopp runt om i världen. I brevväxlingen mellan president Kennedy och ministerrådsordföranden Chrusjtjev i de-

Ang. Sveriges utrikespolitik

cember 1962 och i januari 1963 gavs vad vi mottog som verkligt löftesrika utfästelser. Chrusjtjev sade: »Nu har vi fattat varandras händer för intim samverkan i andra brådskande internationella angelägenheter och alldeles särskilt för att lösa det problem som mognat sedan så länge, nämligen inställandet av kärnvapenprov.» Kennedy skyndade sig att ta den utsträckta handen. Han hoppades att nu skulle vägen till en överenskommelse i provstoppsfrågan öppnas, och han tillade: »Kanske kan endast vi som har ansvaret för kärnvapen fullt inse vilken fruktansvärd förstörelse de skulle åstadkomma.» Detta var inte bara en ny ton. Genom att Sovjetunionen gav upp sitt kategoriska motstånd mot varje inspektion på sovjetiskt territorium uppnåddes ett konkret mycket betydelsefullt närmande i förhandlingarna. Endast om antalet årliga sådana inspektioner råder fortfarande oenighet och till och med bara om ett lågt antal någonstans under tio.

Just på grund av dessa nyligen så ljusa utsikter har provstoppsfrågan blivit det för nedrustningskonferensen nu helt dominerande, ja, den är så avgörande för konferensens fortsatta arbete, för dess eget öde, att det med fog kan sägas att provstoppsfrågan har blivit ett examsprov för konferensen själv. Tyvärr har sedan dess positionerna knappast rört sig en tum.

Det är väl fåfängt att spekulera över vad som vållat den påtagliga förhårdningen i positionerna, liksom det vore föga diplomatiskt. Jag skulle i detta hänseende bara vilja påpeka en sak, nämligen att det är en stark förenkling att tala om Amerikas eller Sovjetunionens inställning som entydiga uttryck för en enhetlig politisk vilja. Faktum är naturligtvis att båda dessa nationer finns förespråkare för och motståndare till att man skulle genom avtal uppställa det hinder för vidare utveckling av kärnvapen som ett provstopp skulle innebära.

En fråga är då vilka faktorer som får den ena, respektive den andra gruppen att öka eller minska sitt inflytande. Även om jag tror att man med rätta kan lita till

att de nämnda ledarna på båda sidor ärligt varit positivt inställda till provstopp, ja, angelägna om det för fredens och avspänningens skull, blir det nödvändigt att ta hänsyn till andra krafter. — Just denna vår har det tyvärr sett ut som om de faktorer tilltagit i styrka, som verkar mer hämmande än främjande på möjligheten att översätta den goda viljan — alltså den som syftar till en uppgörelse i denna dramatiskt viktiga fråga — i handling. Vad tiden lider tenderar dessa negativa faktorer snarast att tillta i styrka.

Nu är det alltid farligt att spå och att dra ut de långa trenderna. Möjligheten finns givetvis alltid att en politisk viljesträngning på högsta nivå skulle kunna göra det osannolika möjligt. Men som det nu ser ut är risken dock stor att världen glider vidare mot alltjämt ökade rustningar och en alltmera upphetsad spänning, detta trots att det är så lätt att med det enkla förståndets hjälp påvisa att stormakterna i denna sak har gemensamma intressen. Jag behöver bara kort antyda det: de båda har full nationell säkerhet genom terrorbalansen, d. v. s. ömsesidig säkerhet att kunna utlösa mot varandra förödande vedergällningsslag — alltså i det s. k. andra slaget. De besitter för övrigt inte bara tillräcklig förmåga att kunna förgöra största delen av världen utan en överdödningsförmåga, som räcker till att kunna göra det flera gånger om. Stormakterna har även ett gemensamt intresse av att stoppa en förnuftsvidrig användning av de ekonomiska resurserna, som de bägge behöver för annat ändamål. De har slutligen ett gemensamt intresse av att hindra kärnvapnens spridning till ytterligare länder, och här vore det ju i nästa omgång inte fråga om endast ett eller annat land i kretsen av deras egna block utan också flera länder som står utanför dessa.

I ett sådant läge frågar man sig naturligtvis vad vi och andra icke-kärnvapenmakter kan åstadkomma, när vi nu har äran att sitta med vid förhandlingsbordet. Låt mig först försöka ge ett allmänt svar. I vissa situationer kan länder som

Ang. Sveriges utrikespolitik

våra spela en avsevärd roll. Vi kan verka utmed två linjer. Vi kan dels försöka presentera tekniskt välgrundade förslag till lösningar av intresse för huvudförhandlingarna, som fått alla sina inställningar även i detaljfrågor politiskt låsta, och vi kan dels också försöka att i hovsam form förmedla världsoinionens tryck på dessa som makten haver. Den del av mänskligheten — 4/5 av världens befolkning — som lever utanför kärnvapenstormakterna är ju djupt berörd av de beslut de fattar. Jag avstår här från att försöka skildra ett atomkrigs fasor, till och med kärnvapenprovets faror och det för hela vår tidsålder förkrossande, allestädes närvarande förintelsehotets psykiska och kulturella följder.

I vissa lägen, sade jag, kan de i huvudförhandlingarna inte direkt engagerade, de s. k. alliansfria staterna, göra ganska betydande insatser. Förra våren, när parterna stod ojämförligt mycket längre från varandra, lyckades konferensens åtta alliansfria stater åstadkomma vad som nog efteråt kan bedömas som ett jordskred i förhandlingspositionerna. Det skedde genom ett memorandum av den 16 april — ett år för några dagar sedan — undertecknat av, förutom Sverige, Brasilien, Burma, Etiopien, Indien, Mexiko, Nigeria och Förenade Arabrepubliken. Bägge de metoder som jag nyss antydde kom därvidlag till användning. En sakligt ganska intressant lösning föreslogs i detta memorandum, och såväl genom dess framläggande som genom olika aktioner som sedermera följdes upp i FN stimulerades det allmänna opinionstrycket, och det gjorde sig gällande. Trycket har verkat. Det är stillsammare i atmosfären nu efter den 1 januari, som vi i FN röstade för som atomprovets oåterkalleliga slutdatum — om än även efter detta datum några underjordiska prov företagits, minst fem i Nevada och ett i Sahara.

Resultatet av vårt kompromissförslag på den teknisk-praktiska linjen är ännu oförnekligare. Situationen kännetecknades ju dessförinnan av två extrema inställningar: öst vägrade över huvud taget att ingå på några villkor för ett prov-

stoppsavtal; väst drogs med ett tidigare för bägge parter gemensamt förslag om en ganska gigantisk kontrollapparat — jag behöver bara påminna om att dess bas skulle vara 180 internationella kontrollstationer, var och en bemannad med ett 30-tal personer isolerade på några kvadratomils område i olika länder. Det hela beräknades till en kostnad av 2,5 miljarder dollar i investeringar och 500 miljoner dollar i årskostnader.

Vi föreslog där en radikalt olika anordning: inga kontrollstationer alls utan tillit till det fria — men utbyggda — vetenskapliga samarbetet för att upptäcka, registrera och snabbt meddela alla iakttagna prov eller om några misstänkta fenomen ägt rum, samtidigt som ju de vetenskapliga stationerna sköter bevakningstjänsten för att följa jordskalv. Sedan skulle en internationell kommission, likaså vetenskaplig och inte polismässig, utvärdera iakttagelserna, och slutligen skulle staterna förklara sig villiga att samarbeta för att klara upp alla tvivelaktiga fall, en medverkan som skulle kunna sträcka sig även till att medge lokal inspektion. Mindre än ett halvår efteråt fann stormakterna varandra ungefär vid den kompromiss som vi hade skisserat.

Jag hoppas att vad jag nu har skildrat inte är förmätet. Det skulle visserligen vara förmätet att tro, att ingen kunde tänka ut lika snillrika förslag, men alla i denna kammare vet att i ett låst förhandlingsläge kan en impuls utifrån ibland behövas för att lossa just på förhandlingspositionerna.

I nuet är läget dock ett annat. Huvudförhandlingarna har ju själva efter denna tid av ett år tillryggelagt praktiskt taget hela den distans som låg mellan dem. Buden skiljer sig nu bara mellan östs erbjudande om två till tre inspektioner, som öst anser vara ett enbart politiskt betingat medgivande, och västs krav på minst sju inspektioner. Andra frågor skulle lösas mera av sig själva, om denna svåra tvistefråga kunde klaras upp. Givetvis är det då mycket svårare att finna ett teknisk-praktiskt uppslag som, om det än skulle vara relativt oförbind-

Ang. Sveriges utrikespolitik

ligt och praktiskt taget betydelselöst i och för sig, skulle ha förmågan att utlösa en ny diskussion. De alliansfria har dock försökt.

Från svensk sida har man försökt införa två moment. Det ena är att sprida antalet inspektioner över flera år än ett. Om man skulle fördela dem på fem år, skulle nuvarande positioner motsvaras av 15 respektive 35 inspektioner. Sådana siffror ser mycket mera tillräckliga ut, särskilt när man vet hur oerhört svårt, arbetsamt och kostsamt det är att genomföra inspektionerna. De högre antalen skulle nog knappast komma att utnyttjas alls i praktiken.

Det andra momentet i det svenska förslag som framförts i debatten vid konferensen var att man skulle inrikta sig på en fallande skala under denna längre period, eftersom vetenskapliga framsteg när det gäller att upptäcka prov på avstånd kommer att göra inspektionsförfarandet mindre behövt i framtiden. På det sättet skulle amerikanerna få tillfredsställelsen av ett antal som låg litet närmare deras kvot i början, och ryssarna att komma ned närmare till sin kvot några år senare.

Dessa förslag har dock inte framkallat det minsta gensvar från stormakterna och — det måste också ärligt konstateras — inte en krusning på opinionsvägen i världen.

Andra alliansfria stater har under konferensen med lika liten framgång framlagt liknande förslag, alla kompletterande varandra. Från ett håll har sålunda föreslagits att avtalet skulle göras permanent och att alla andra villkor skulle vara fasta, men efter en viss tid skulle man på nytt förhandla just om antalet inspektioner. Från ett annat håll har man föreslagit, att ett maximiantal för inspektionerna skulle fastställas per år, så att inte hela flerårskvoten kunde tas ut under ett år. Därvid skulle maximitalet givetvis inte bli högre än amerikanernas sju, och därmed skulle ännu färre inspektioner återstå till senare år.

Läget är faktiskt det, att om stormakterna skulle önska använda våra olika

försök till medverkan, anspråkslösa som de är, och bygga ihop dessa olika element, finns redan en kompromisskonstruktion på förhandlingsbordet. Men som jag nyss sade har dessa olika uppslag — det vore väl för mycket att kalla dem för förslag — hittills bara mötts med tystnad. De har inte accepterats, inte diskuterats, knappast ens, som det brukar heta, noterats med intresse. De har inte heller — såvitt vi kunnat finna — avsatt några som helst spår i den internationella pressen, vare sig bland nyheterna eller i debatten. De har alltså inte haft politisk genomslagskraft. Förhandlingspositionerna har inte påverkats.

I dagens läge, då man, om man ser tillbaka på förhandlingarna under två månader, måste säga att positionerna inte mjukats upp utan snarare något hårdnat, finns det alltså betydligt mindre fog för optimism än då jag ingav min tjänstledighetsansökan till denna kammare. Det betyder naturligtvis inte att man skall ge upp hoppet. Ännu har vi, konferensen och världen i stort, en viss frist, då den verkliga atomsprängningssåsongen börjar först med sommaren. Givet är dock att konferensens roll inte heller skall överdrivas. En uppgörelse kan ju mycket väl komma till stånd utanför konferensens ram, vid direktkontakt mellan stormakterna. Men tiden håller dock på att på ett katastrofhotande sätt bli allt knappare.

Då ingen provstoppsöverenskommelse synes inom räckhåll, blir även konferensens arbete i övrigt lamslaget. Jag återkommer kort till det, men måste först få påpeka det här, därför att det gör utrymmet för vår egen medverkan mindre, d. v. s. medverkan av den art det hittills varit fråga om. Just i detta skede, då kärnvapenproven diskuterats, har ju vår roll klart varit att gå emellan — »medla» är nog ett för högtidligt ord. Varje initiativ har kunnat vara helt fritaget från egna intressen. Uppgiften har enbart varit att verka för internationellt så gott som allmängiltiga målsättningar och naturligtvis målsättningar, varom alla parter här hemma är nationellt eniga. Den

Ang. Sveriges utrikespolitik

platoniska, helt allmänmänskliga karaktären av våra strävanden har med andra ord varit vår styrka.

Det blir svårare i nästa skede av konferensen. Jag vill påminna om att den programenligt har tre uppgifter: att åstadkomma provstoppsavtal, att genomföra vissa fristående nedrustningsåtgärder och att förhandla sig fram till ett avtal om »allmän och fullständig nedrustning».

Kanske skulle man bland de fristående, omedelbart genomförbara nedrustningsåtgärderna kunna finna någon som inte bleve omöjliggjord, om provstopp uteblev. Att förebygga krig genom olyckshändelse är av den arten. Den berömda röda telefonen mellan Vita huset och Kreml hör hit. Men så snart vi kommer in på större frågor, står kärnvapenproven som ett hinder, faktiskt eller politiskt. Inte minst gäller detta kapitlet »kärnvapenfria zoner», som rätteligen omedelbart skulle stå på föredragningslistan. Det finns ett betydande aktuellt intresse för den frågan, särskilt i Afrika och i Latinamerika, liksom även för den vidare idén om en kärnvapenfri klubb som ju bär en svensk utrikesministers namn, Undénplanen. Men den svenska politiska linjen i denna fråga är också klar: vår benägenhet att diskutera anslutning till en kärnvapenfri klubb är ju villkorad av att kärnvapenmakterna ingår avtal om provstopp. För att delge det exakt som det uttalades i svenska regeringens svar på generalsekreterare U Thants rundfråga i anslutning till resolutionen om Undénplanen: »Det förefaller svenska regeringen riktigast att de avtal som kan uppnås om skapandet av kärnvapenfria zoner, görs beroende av att kärnvapenmakterna kommer överens om upphörande av proven, detta som det också sades, emedan det bör krävas att kärnvapenmakterna å sin sida lämnar ett bidrag till status quo genom att avstå från vidare försök med kärnvapen och genom att träffa överenskommelse därom.»

Detta betyder för vad jag kallade mitt fögderi, nedrustningskonferensen, att om denna hakar upp sig på frågan om prov-

stopp och där inte lyckas ernå någon lösning, har vi ganska litet handlingsutrymme att verka för kärnvapenfria zoner. Detta är i och för sig alldeles rimligt, om jag vågar uttala detta som min personliga mening. Det kunde knappast kallas annat än orimligt att medverka till en sådan internationell utveckling att några stora stater bleve alltmer ödesdigert mäktiga och de mindre staterna allt maktlösare.

Ungefär likartad blir situationen i fråga om den stora huvuduppgiften: allmän och fullständig nedrustning. En omedelbar fråga anmäler sig där: Skulle någon här i riksdagen, i pressen eller i världen ta riktigt på allvar en konferens som diskuterade paragrafer i ett avtal om komplett avrustning, låt vara i tre stadier, om stormakterna inte visat sig kunna komma överens på den första punkten, provstopp, vilken ovedersägligen är den lättaste av alla? Skulle inte det kunna tydas som naiv idealism?

Jag har inte kunnat lämna denna fråga outtalad, men naturligtvis markerar den ingen negativ attityd. Jag kan rent av nämna att vi håller på med en del långsiktiga förberedelser för att kunna delta i debatterna om vissa delproblem, där vårt land har speciell erfarenhet eller speciell expertis, t. ex. vissa förberedande utredningar om uppbyggnaden av en permanent FN-styrka i samarbete med försvarsstaben för att vara färdiga om och när konferensen kommer så långt.

Men det är en allmänna och för svenska riksdagen viktigare sak som jag också ville dra fram. En nedrustningskonferens inträder ju i ett för oss aktivt förhandlingsskede först den dag det gäller våra egna intressen. När nedrustning allvarligt skall programmeras, kommer frågor av vikt för vår egen militära beredskap att beröras. Detta sker inte brådstörtat; den allmänna nedrustningsplanen i både östs och västs version avser i första skedet huvudsakligen stormaktsblocken. Men vi måste vara medvetna om att när vi närmar oss denna debatt, blir kraven på en nära kontakt med de politiska organen och den be-

Ang. Sveriges utrikespolitik

slutande folkrepresentationen allt starkare. Vi måste då kunna tänka och rådslå samtidigt utmed två linjer: både stärka vårt eget försvar som tillbörligt är och samtidigt realistiskt bedöma vilka verkningar nedrustningsåtgärder i andra länder kan få. Vi kan inte upprusta i sak på det ena hållet och nedrusta i ord på det andra. Försvarspolitikerna och nedrustningspolitiken måste då gå helt hand i hand. Jag har bara kort velat framhäva att detta är ett problem för framtiden, ett problem där jag hoppas att riksdagen skall finna formerna för att återkomma till det redan när den internationella nedrustningsdebatten börjar närma sig våra intressen.

Men det är problem som ligger invagade i framtidsmusik. Vad det ännu så länge gäller är att hålla uppe hoppet att de stormakter som behärskar de världsdestruktiva krafterna äntligen skall besluta sig att börja nedmonteringen av den vansinnets kapprustning, som nu tyvärr blivit tecknet för vår tid. Det är den signalen vi väntar på i form av en överenskommelse om provstopp. Men naturligtvis vill vi inte vänta passivt. Helst ville vi finna en möjlighet att ånoge vår medverkan. Då skall vi satsa på den möjligheten.

Hans excellens herr statsministern **ER-LANDER**:

Herr talman! Jag föreställer mig att i de flesta parlament skulle regeringschefen efter detta utomordentliga jungfrutal av ambassadören Myrdal säga några ord av lyckönskan. Det vill jag gärna göra, men jag tror att det viktigaste är att hela kammaren säkert med stort intresse har lyssnat till det inlägg, som vi nyss hörde och som väl ur många synpunkter blir debattens väsentliga inslag — det som givit färg åt förstakammardebatten åtminstone hittills.

Jag har ingenting att erinra. Ambassadör Myrdals sakkunskap på detta område är mycket större än min. Hon har på ett förtjänstfullt sätt låtit oss följa de allvarliga överläggningarna och de allvarliga diskussionerna i en för hela vår ci-

vilisation allvarlig fråga, och ingen kunde ju undgå att märka den allvarstygnd, med vilken hon såg mot framtiden. Det var sannerligen inga optimistiska skönmålningar.

Jag skulle för min del vilja säga, att ifrån Stockholms horisont vill vi inte släppa förhoppningen om att det skall vara möjligt för de åtta icke engagerade staterna att fortsätta att försöka finna lösningar i en förtroendefull anda och att man skall försöka komma fram till enighet. Det är möjligt att detta inte påverkar stormakterna och att det inte tränger fram till opinionsbildningen på de håll där detta är mest angeläget. Men vi har ändå den känslan att de ansträngningar, som göres från de neutrala, icke engagerade staternas sida att komma fram till en gemensam lösning av det brobyggnadsproblem som Alva Myrdal här nyss skildrat inte är bortkastade.

Att från detta inlägg komma över till förstamajdemonstrationen på Gärdet i Stockholm är faktiskt en av dessa groteska övergångar, som det politiska livet tvingar en till och som kanske tillhör det politiska livets charm. Jag vill bara upprepa vad utrikesministern sagt, att det är obegripligt att denna fråga fått, jag höll på att säga världspolitiska proportioner. Utrikesministern har säkerligen inte handlat i annan avsikt än att ställa utrikespolitiken i centrum för uppmärksamheten, om också bara för en enda dag. Han tror att detta är en möjlighet att nå fram till hundratusentals medborgare, som kanske annars inbillar sig att utrikespolitiken icke är en angelägenhet som angår dem. Jag tror att om mina ärade vänner från högern och centerpartiet funderar litet till, skall de komma till att det i varje fall inte var någon skada skedd med detta försök. Jag tror att det tvärtom innebär en möjlighet att aktualisera det utrikespolitiska skeendet och att levandegöra det för många svenskar på ett mera slående sätt än som annars varit möjligt. Jag betonar än en gång, att om de andra partierna vill göra något liknande, skall de inte mötas av några som helst sura miner från socialdemokratien — en ädel tävlan i försöken

Ang. Sveriges utrikespolitik

att popularisera utrikespolitiken vore lyckligare än den nu visade aktiviteten.

Herr Bengtson tog upp frågan om jordbrukspolitiken, och det är klart att man kan göra det även i en utrikespolitisk debatt. Han tyckte att vi varit stygga mot jordbrukarna vid den senaste överenskommelsen. Vi får tillfälle att diskutera detta vid ett senare tillfälle, herr Bengtson! Jag vill bara fästa uppmärksamheten vid att när Sverige motiverade sin ansökan till EEC, angavs några frågor där vi inte kunde förhandla över huvud taget. Jag tror att det var på tre punkter, där vi förklarade att neutralitetspolitiken krävde respekt för svensk rörelsefrihet. En av de tre punkterna gällde jordbrukspolitiken. På ett mera markant sätt kan man ändå inte understryka den svenska regeringens syn på dessa problem. Jag får kanske också lov att säga, att det väl är en besynnerlig tanke att den svenska jordbrukspolitiken för närvarande skulle utgöra ett hot mot vår neutralitetspolitik, när vi alla vet att det problem vi har att brottas med inte är ett underförsörjningsproblem utan ett överskottsproblem. Bara detta påpekande borde väl klargöra, hur orimligt det är att vår jordbrukspolitik skulle ställa oss i ett beroende av leverantörer på ett sätt som skulle försvåra vår neutralitetspolitik.

Herr Lager anförde några synpunkter på fredsavtalet med Tyskland, och han hade några teorier om vad det var som gjorde att den svenska regeringen intog den position vi gjort, då vi inte erkänt Östtyskland. Det har redovisats i denna kammare och i andra kammaren många gånger, att skälet helt enkelt är att så länge det ändå finns hopp om att man skall komma fram till ett enat Tyskland, vill inte Sverige vara den första västeuropeiska stat som medger att denna förhoppning saknar verklighetstäckning. Jag tror att det tyska folket uppskattar att vi intar den positionen, och detta har ingenting att göra med de spekulationer som herr Lager gjorde, när han sökte tolka anledningarna till de svenska statsmakternas handlande.

Herr Lager hade också ett resonemang kring de sydafrikanska frågorna, som jag

bara vill säga ett par ord om, för att inte hans ord skall stå oemotsagda. Vi var ju för vår del beredda att denna gång liksom förut rösta för mycket långt gående fördömanden av den raspolitik som förs i Sydafrika. Vi har gjort sådana i dag i regeringsdeklarationen, och på samma sätt har vi varit beredda att rösta för uttalanden, som vi har gjort förut även i år i Förenta Nationerna. Den resolution, som denna gång förelades, innehöll emellertid dessutom bestämmelser om att man skulle uppmana medlemsstaterna att omedelbart vidtaga drastiska straffåtgärder mot Sydafrika, nämligen förbjuda all handel och sjöfart, avbryta de diplomatiska förbindelserna med landet o. s. v. Vi har sedan länge, man kan säga under hela FN:s tid, haft den uppfattningen, att åtgärder av denna natur bör beslutas av säkerhetsrådet, därför att då får man garantier för att stormakterna biträder besluten, varigenom det blir möjligt att göra en åtgärd av denna art effektiv. Vi vill inte vara med om att vidtaga åtgärder av samma verkningslösa slag, som Nationernas Förbund på sin tid vidtog mot exempelvis Italien i samband med överfallet på Abessinien, då de sanktioner som genomfördes otvivelaktigt urholkades så, att man i stället för en effekt fick den moteffekten att åtgärderna i själva verket kom att stödja Mussolini. Vi vill inte göra om det. Vi tror därför att dessa två ting hör ihop, nämligen att man skall låta säkerhetsrådet, inte generalförsamlingen, ta position i frågan — detta betraktelsesätt har inte bara ett formellt utan också ett reellt innehåll — samt att vi bör ha garantier för att om vi gör någonting, skall detta inte bli så ineffektivt att den, som skulle drabbas härav, närmast uppfattar det som en stöddaktion.

Det är motiven för vårt handlande i denna fråga. Jag kan tillägga att jag vet att åtskilliga av de stater, som röstade för ifrågavarande mycket långt gående åtgärder, i sin handelspolitik inte brytt sig om att följa sina egna rekommendationer. Ännu mindre har de stormakter, vilkas medverkan varit nödvändig, drömt om att vidtaga åtgärder i denna rikt-

Ang. Sveriges utrikespolitik

ning. Vi är mycket ledsna inom Sveriges regering — jag föreställer mig också att man är det i den svenska riksdagen — över att det förslag, som vi stödde, nämligen att man genom en speciell kommitté skulle undersöka på vilka vägar en aktion skulle kunna göras effektiv, blev avvisat. Den kommitté, som nu arbetar, är såvitt jag förstår skäligen betydelselös.

Vi har alltså deklarerat vår mening om raspolitiken. Vi har ingen anledning att ändra på våra omdömen. Tar man emellertid i Förenta Nationerna upp frågan om en aktion, bör det gälla en aktion, om vilken man på förhand vet att den kommer att bli effektiv och inte närmast blir ett stöd för den som närmast skulle utsättas för aktionen.

Som ett allmänt omdöme om debatten i kammaren kan sägas, som någon talare antydde, att det kan förefalla en smula tråkigt med all denna enighet. Man är enig om allt möjligt. Låt oss emellertid tänka efter om det ändå inte är en ganska stor sak att vi kan förklara att vi är eniga. Det gäller ju nämligen inte bara en enighet, som omfattar mycket allmänna principer — man kan ju vara enig om att vi skall vara alliansfria och ha ett starkt försvar att stödja alliansfriheten med etc. — utan det är ju ett faktum att den svenska utrikespolitiken under senaste fem eller sex åren blivit så aktiv som en obunden småstats utrikespolitik kan bli. Den svenska utrikesledningen har ju inte samlat denna kammare och andra kammaren bakom en politik, som varit urvattnad och utan annat egentligt innehåll än några allmänna fraser. Ghaza, Kongo, Undénplanen och aktiviteten i nedrustningskonferensen i Genève är fyra exempel på en i hög grad aktiv svensk utrikespolitik. Härigenom blir enigheten något mer än bara en enighet kring allmänna, till intet förpliktande talesätt. Det blir en enighet om att vi skall föra vår neutralitetspolitik fast, klart och bestämt, men samtidigt skall vi utnyttja de möjligheter som finns för att inom de riktlinjer, som neutralitetspolitiken fastlägger för vårt land, göra våra insatser till förmån för nedrustning och för skapande av en internatio-

nell rättsordning och göra det inte bara med allmänna deklarationer utan också med ett engagerat och intensivt arbete på olika fronter. Därför är det något ganska märkligt i själva verket vad som för närvarande händer vid en utrikespolitisk debatt i Sveriges riksdag, nämligen att vi har kunnat bli eniga även om detaljerna i utformningen av en aktiv svensk neutralitetspolitik.

Herr BENGTSO (cp) kort genmäle:

Herr talman! Den under senare år mera aktiva utrikespolitiken hälsas med tillfredsställelse. Jag vill understryka vad statsministern sade, att det är av största värde att vi har kunnat enas om den. Det kan möjligen befaras att det kan bli svårare att nå fram till enighet om en aktiv utrikespolitik, men hittills har vi ju lyckats, och detta är bara att tacksamt notera.

Man kanske får tolka statsministerns ord om att förstamajevenemangen har ändrat karaktär på så sätt, att det kan vara lämpligt att ha med mer allmänt intressanta saker. Så småningom kanske man får höra till och med vetenskapliga föredrag i lugn och ro ute på Gärdet den 1 maj!

Jag skall emellertid inte tala mera om den saken, utan vill bara understryka att vi inom centerpartiet alltid slår vakt om Förenta Nationerna och inte vill att organisationen skall få besvärigheter i någon form.

När jag tog upp jordbrukspolitiken i mitt första anförande var det inte för att diskutera några som helst detaljer i dess utformning, utan därför att jordbruket är ett nödvändigt led i vår beredskap. Jag sade redan tidigare och kan betyga det igen, att vi har en mycket oklar uppfattning om vilken form ett nytt krig skulle kunna komma att få. Vi får hoppas att det inte blir något nytt krig, men om det ändå skulle bli det, vet vi inte om det blir någonting som kommer att likna andra världskriget. Det kan tänkas att Sverige blir isolerat, och trots vetenskapens alla framsteg har man inte lyckats lösa livsmedelsproblemen i an-

Ang. Sveriges utrikespolitik

nan form än att vi måste förlita oss på vad jorden kan producera. Vetenskapsmän som publicerade en bok för några år sedan sade, att man ännu inte har lyckats framställa den s. k. fotosyntesen i mikroskopisk skala på våra laboratorier, utan vi får förlita oss på det som de gröna växterna kan producera åt oss.

Statsministern ville framhålla att vi har att göra med ett överskottsproblem på jordbruksproduktionens område. Ja, möjligen i den situation som vi befinner oss i nu. Men hur skulle det bli vid en avspärrning, då konstgödselmedel som nu tillförs jorden skulle försvinna, liksom de livsmedel som vi ändå i någon utsträckning importerar. Man talade också under 1930-talet om svårigheter med överskott på jordbruksprodukter, men när kriget sedan kom måste vi ganska snart tillgripa ransoneringar på grund av att vi inte kunde producera allt vad svenska folket behövde för att livnära sig.

Det är i den meningen jag har tagit upp jordbrukspolitiken i dag. Vår livsmedelsförsörjning behöver tryggas, och skall vi över huvud taget få människor att vilja sysselsätta sig med jordbruk måste vi se till att de får en någorlunda hygglig levnadsstandard. I annat fall befärar jag att unga människor inte vill ägna sig åt att arbeta med jordbruk, och detta kan äventyra vår livsmedelsförsörjning.

När vi i dag talar om utrikespolitiken skulle det vara av intresse att få veta en sak som jag vill fråga statsministern om. Här är vi visserligen inte generösa, men dock i någon mån hjälpsamma mot länder som har stora försörjningssvårigheter. Statsministern är dock medveten om att ungefär två tredjedelar av jordens befolkning svälter. Fastän vårt lilla land har ett formellt livsmedelsöverskott kan detta s. k. överskott inte göra mycket till världens livsmedelsförsörjning, men vi kan inte göra mycket i andra avseenden heller, och det gäller dock för oss att dra vårt strå till stacken. Ett land med Sveriges höga levnadsstandard borde ha möjligheter att göra någonting an-

nat än att medvetet försöka minska landets livsmedelsproduktion. Den kan behövas för vår egen del, och den behövs sannerligen ytterligt väl för att hjälpa till för att klara världens livsmedelsförsörjning.

Sedan konstaterar jag med tillfredsställelse — jag skall inte komma med kritik på alla punkter — att vi i EEC-förhandlingarna sade att jordbruket skulle undantas. Den ståndpunkten ansluter sig väl till uppfattningen om jordbrukets roll i vår beredskap. Det är en stark motivering för att jordbruket måste behandlas på ett annat sätt än en del andra grenar inom vår produktion.

Herr LAGER (k) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att man kan ha olika uppfattningar om hur framtiden kommer att se ut i det centrala Europa och att man kan se på frågan om den tyska nationens återförening på olika sätt. Såvitt jag kan förstå har dock utsikterna till en återförening mellan Västtyskland och Östtyskland icke ökat under de senaste 14 eller kanske t. o. m. 15 åren, utan snarare minskat. Klyftan har inte blivit mindre djup, utan djupare under dessa år.

Det var närmast detta som gjorde att jag tyckte man måste söka en annan förklaring till den svenska regeringens hållning gentemot Tyska demokratiska republiken än den som tidigare har deklarerats från regeringen. Jag vill säga att jag inte tror att regeringen i själ och hjärta hyser några allvarliga förhoppningar om att — som läget nu är — en återförening där skall kunna ske på fredlig väg.

Jag har inte pläderat för någon allmän handelsbojkott mot Sydafrika eller för avbrytande av de diplomatiska förbindelserna. Jag sade uttryckligen i mitt tidigare anförande, att regeringen har mycket små eller inga möjligheter att påverka de privatägda industrierna här i landet. Jag begränsade mig till en så enkel och, som jag för egen del tycker, så naturlig sak som att be regeringen utöva det inflytande som den rimligtvis bör

kunna ha på de statliga företagen att inte utveckla affärsförbindelserna med Sydafrika.

Låt mig så till sist, om jag har några sekunder kvar, säga ett ord till herr Bengtson. Herr Bengtson har starkt framhåvt beredskapssynpunkten på det svenska jordbruket. Det är en rätt även-tyrlig linje som herr Bengtson slår in på. Den måste nämligen leda till konsekvensen att vi skulle börja föra upp subventioner och anslag för att upprätthålla det svenska jordbruket vid dess nuvarande nivå, inte på jordbrukets huvudtitel, utan på fjärde huvudtiteln, eftersom det är beredskapsåtgärder.

Herr HAGBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag delar herr statsministerns mening, att någon anledning knappast förefinns efter ambassadör Myrdals allvarsmättade och till eftertanke ledande anförande att här ytterligare syssla med vad som skall äga rum på Gärdet den 1 maj. Jag skulle inte heller själv ha tagit upp den saken, om inte ett påpekande, som statsministern gjorde, hade föranlett mig att begära ordet.

Statsministern inbjöd, som han ungefär sade, till »en ädel tävlan» mellan partierna att försöka få FN:s generalsekreterare att sprida upplysning om FN och dess verksamhet även i vårt land. Visst kan man säga detta, men, herr statsminister, i det fallet föreligger en betydande skillnad mellan det parti som har regeringsmakten och de partier som befinner sig i opposition — vi har inte alls samma möjligheter därvidlag.

Ville man med detta arrangemang på Gärdet endast syfta till att sprida upplysning om Förenta Nationerna och deras verksamhet, som vi ju alla här i landet omfattar med största tillgivenhet och sympati, så hade det ju funnits anledning för regeringen att inbjuda samtliga partier till en stor manifestation. Eller kanske ännu bättre, herr statsminister: Varför anmodade man inte vår stora och livskraftiga FN-förening här i Sverige att ställa sig som arrangör för detta möte för spridande av upplysning kring För-

Ang. Sveriges utrikespolitik

enta Nationerna — en sak som ju är denna sammanslutnings syfte?

Herr BOHEMAN (fp):

Herr talman! Må det tillåtas en enkel ledamot av denna kammare att först och främst få framföra ett ord av uppskattning och tack till fru Myrdal för den utomordentliga klarläggande skildring hon här har givit av det fögderi hon med den äran förvaltar i Genève. Den skildring som hon har givit har bestyrkt den uppfattning vi har fått som har försökt bedöma detta problems räckvidd och innehåll, nämligen att skillnaden mellan stormakternas ståndpunkter i frågan om kärnvapenstopp snart sagt är löjligt liten och att det förhållandet, att de inte har träffat ett avtal om kärnvapenstopp, helt enkelt måste bero på att de i nu rådande situation saknar vilja att göra det. Att den lilla skillnaden mellan antalet inspektioner skulle utgöra en oöverkomlig svårighet kan väl ingen tro.

Detta bestyrker en gammal uppfattning som jag har haft i fråga om nedrustning och allt vad därmed hänger samman, nämligen att man icke kommer till något avtal på den punkten förrän man har kunnat undanröja de största och mest vittgående politiska motsättningarna i världen. Än starkare kommer detta säkert att göra sig gällande när man kommer in på ytterligare åtgärder i nedrustningssyfte.

Herr talman! Den debatt som har ägt rum har väl till fullo klarlagt att den regeringsförklaring som är avgiven i dag har vunnit stor förståelse, sympati och anslutning från samtliga politiska partier. I den finns såvitt jag kan förstå knappast en mening i vilken inte envar ledamot av denna kammare kan instämma. Den enighet som herr statsministern här har betonat kommer väl också till uttryck i dag. Det finns för närvarande, så vitt jag kan se, inga som helst meningsskiljaktigheter mellan oppositionspartierna och regeringspartiet vare sig om grunddragen för vår utrikespolitik eller om uppträdandet i de konkreta frågor där Sverige har drivit vad statsmi-

Ang. Sveriges utrikespolitik

nistern har betecknat såsom en aktiv politik inom neutralitetens och alliansfrihetens ram.

Jag har inte mycket att tillägga till de klarläggande anföranden som har gjorts från skilda håll i denna kammare. Jag skulle bara vilja göra några små och mycket obetydliga randanmärkningar eller kompletteringar till den regeringsförklaring som här har avgivits.

Jag skulle då först ett ögonblick vilja uppehålla mig vid den förklaring om varm anslutning till strävandena inom Förenta Nationerna för att åvägabrunga avspänning, skapa en bättre rättsordning och skapa bättre förutsättningar för lösning av de stora tvistefrågorna som har avgivits inte bara i regeringsdeklarationen, utan också av företrädare för de tre oppositionspartierna.

Jag skulle därvidlag blott vilja göra den reservationen, som kanske också i viss mån bestyrkts av det sista anförandet som statsministern här höll, nämligen att trohet och uppslutning kring Förenta Nationernas stadga och Förenta Nationerna såsom institution icke i varje aktuellt fall måste innebära att Sverige rättar sig efter, ansluter sig till eller utför rekommendationer som är antagna av en majoritet av Förenta Nationerna. Det är nämligen så att denna majoritet — även en två tredjedels sådan — numera mycket lätt kan bildas av stater, vilkas sammanlagda inflytande i världen är ganska minimalt. En minoritet, som kanske inte sträcker sig till mer än en tredjedel av rösterna, kan representera, om jag så får uttrycka mig, en större trohet mot förbundsaktens principer och grundläggande stadganden än vad majoriteten kanske gör.

Detta innebär på intet sätt någon nedvärdering vare sig av Förenta Nationernas betydelse eller av dess verkningsförmåga. Men jag tycker att det är en reservation som man kanske bör göra, därför att i annat fall kan man hänge sig åt ett tänkande som i vissa fall kan innebära en illusion.

Det förefaller mig inte otänkbart att man exempelvis vid nästa församling kommer att anta en resolution som in-

nebär att en majoritet, kanske två tredjedelar av medlemsstaterna, kommer att rekommendera ett sanktionsförfarande mot Portugal. Man må hysa vilken uppfattning man vill, man må ogilla den portugisiska kolonialpolitiken, vilket man kanske har all anledning att göra, men hur som helst skulle ett dylikt beslut av Förenta Nationerna såvitt jag förstår strida mot förbundsaktens stadga, enligt vilken sanktioner endast skall användas mot en stat som gör sig skyldig till angrepp eller hot om angrepp mot en annan stat. Dessutom skulle man på det sättet fatta ett beslut som, såsom herr statsministern här i annat sammanhang har påpekat, eftersom det skulle visa sig ogenomförbart och maktlost snarare i längden skulle gynna det land, mot vilket det är avsett att rikta sig.

Jag har, herr talman, endast velat göra denna randanmärkning till regeringsdeklarationen. Min randanmärkning strider på intet sätt mot regeringsdeklarationens innehåll.

I regeringsdeklarationen förklaras vidare — även det är en sak som man kanske helt kort bör säga några ord om — att Sverige är ytterst angeläget att folkrepubliken Kina kommer med som medlem i Förenta Nationerna. Det råder väl, skulle jag tro, en fullständig enighet i denna riksdag om att det är ytterst önskvärt att den kinesiska folkrepubliken med 700 miljoner invånare — eller hur många det nu är — blir företrädare inom Förenta Nationernas världsorganisation och att Förenta Nationerna på något vis är ofullständigt så länge Kinas röst inte blir hörd inom församlingen. Jag vill bara härtill foga, att det alltmer har visat sig att ett upptagande av Peking-Kina i Förenta Nationerna är beroende av att någon sorts lösning kan finnas på Formosaproblemet. Innan så skett förefaller det i alla händelser vara ytterst små utsikter för att den förhoppning, som man har gett uttryck för i regeringsdeklarationen, skall kunna förverkligas.

Vidare skulle jag, herr talman, ett ögonblick vilja uppehålla mig vid Kongofrågan. Det uttrycktes en tillfredsstäl-

Ang. Sveriges utrikespolitik

lelse i regeringsdeklarationen, en tillfredsställelse som vi alla delar, över att de aktuella striderna såvitt man kan bedöma åtminstone för ögonblicket avstannat i Kongo, att det finns vissa utsikter till att en fredlig utveckling kommer att äga rum och att krafterna kan inriktas på en rekonstruktion i ekonomiskt och finansiellt hänseende av den unga staten. Detta är riktigt, och vi ansluter väl oss alla till de förhoppningar som uttalats i regeringsdeklarationen. Men det är så, som redan herr Lundström har påpekat, att det framtidsprogram för Kongo som ånyo skulle sätta landet på fötter äventyras genom den prekära finansiella situation i vilken Förenta Nationerna befinner sig.

När vi talar om den allmänna anslutning till Förenta Nationerna, som finns ute i världen, så kan vi väl samtliga förena oss om en förhoppning att denna allmänna anslutning också kunde taga sig vissa uttryck i fråga om offervillighet ifrån en hel rad stater att åtminstone betala sina klubbavgifter. Det är ju helt enkelt ynkligt att inte i en värld som denna en hel rad stater, som offrar stora belopp för sina rustningar, skall kunna anse sig orka med att betala de i själva verket ytterst blygsamma avgifterna till Förenta Nationernas verksamhet.

Det återstår mycket att göra i Kongo. Det återstår att träna och utbilda en ordningsstyrka som kan ersätta Förenta Nationernas styrka när den en gång kan dragas tillbaka — eller *måste* dragas tillbaka, därför att det inte finns pengar att betala den. Det återstår i Kongo ofantligt mycket att göra för att rekonstruera landet ekonomiskt, där utvecklingen efter de långvariga inre stridigheterna och bortdragandet av alla belgiska experter medfört en kraftig och kontinuerlig tillbakagång i de ekonomiska förhållandena.

Jag har velat göra också denna kommentar till den regeringsförklaring som har avgivits. Därutöver skulle jag slutligen endast vilja framhålla, att något som för Sverige kan bli ytterst prekärt och kan komma att medföra stora på-

frestningar är den förändrade situation, som på allra sista tiden har inträtt i Mellanöstern. Vi ligger med trupper i Ghazaoområdet och det är inte alls otroligt att detta område inom inte alltför avlägsen framtid kan bli utomordentligt mycket mer ömtåligt än vad det för närvarande är. Den arabunion som nu har bildats på nytt — hur pass stabil den kommer att visa sig vara är svårt att säga — har till ett av sina allra främsta syften att likvidera Israel. Det sägs öppet och klart och tydligt ifrån att detta skall ske och kommer att ske till syvende og sist med militära medel. Jag har inte annat att säga än att vi där kan komma att ställas inför utomordentligt prekära uppgifter.

För min del vill jag emellertid tillstyrka att vi så långt det är möjligt försöker att med bibehållande eller stärkande av vår vaktstyrka bidra till ett upprätthållande av freden i detta område. Intet skulle väl vara värre än om en ny konflagration skulle utbryta i Mellanöstern med alla de konsekvenser det skulle medföra för stabiliteten i världen över huvud taget och för den fortsatta existensen av en stat som vi väl ändå, åtminstone de flesta av oss, omfattar med stark sympati.

På framställning av herr talmannen beslöts, att den fortsatta överläggningen skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed får jag anhålla om tjänstledighet från riksdagsarbetet dels för tiden den 24—den 27 april för tjänsteresa i samband med överläggningar med engelska regeringsledamöter i London, dels för tiden den 7—den 10 maj för deltagande i Europarådets ministermöte i Strasbourg och EFTA-ministermöte i Lissabon.

Gunnar Lange

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna å driftbudgeten för budgetåret 1963/64 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorde framställning om anslag för budgetåret 1963/64 till Försvarets personalvård: Avlöningar;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlösning av vissa pensionsförpliktelser i Enskilda järnvägarne pensionskassa; och

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1963/64 till Bidrag till svenska ekumeniska nämnden.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i familjebidragsförordningen den 29 mars 1946 (nr 99);

nr 143, i anledning av väckta motioner om statsbidrag till sjömans hemresa vid semester m. m.;

nr 144, i anledning av väckta motioner om utbyte i lagstiftningen av uttrycket »psykiskt efterblivna» mot »psykiskt utvecklingsstörda»; och

nr 145, i anledning av väckt motion om tillägg till livräntor åt pensionärer från Svenska tobaksmonopolet.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 160, angående statstjänstemännens sjuklöne- och semesterförmåner m. m.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 734, av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 735, av herr *Hansson, Nils*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 736, av herr *Hansson, Nils*, och herr *Andersson, Axel Johannes*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 737, av herr *Isacson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 738, av herr *Nilsson, Yngve, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 739, av herrar *Osvald* och *Åkesson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 740, av herr *Åkesson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 741, av herr *Åkesson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 742, av herr *Mårtensson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 126, med förslag till lag om ändring i arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1), m. m.;

nr 743, av herr *Petersson, Per*, och herr *Gustafsson, Nils-Eric*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 126, med förslag till lag om ändring i arbetar-

skyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1), m. m.;

nr 744, av herr *Hagberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 och 4 §§ lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag, m. m.; samt

nr 745, av herr *Larsson, Thorsten, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, med förslag till lag angå-

ende ändrad lydelse av 3 och 4 §§ lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag, m. m.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 16.57.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Tisdagen den 23 april eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Ang. Sveriges utrikespolitik (Forts.)

Fortsattes överläggningen i anledning av det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 162 avsedda meddelandet.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! Statsministern citerade i regeringsdeklarationen inledningsvis vissa uttalanden ur en artikelserie om Sverige i en ledande engelsk tidskrift. I samma artikelserie sägs det att svenskarna trots sin neutralitet i krig och alliansfrihet i fred icke desto mindre i dag är mer inblandade i världens affärer än någonsin tidigare och att detta beror på det nya behovet av aktiva neutrala. Efterkrigsvärlden har — sägs det — ett synbarligen omätligt behov av skandinaver, och svenskarnas benägenhet att fylla detta behov på en mångfald olika sätt har gett oss en aktiv interkontinental roll. Författaren har givetvis alldeles rätt i fråga om vår starkt ökade internationella anknytning, även om förklaringen väl också ligger i det stör-

re beroende sinsemellan som nationerna underkastats av utvecklingen i fråga om kommunikationer, produktionsteknik och varuutbyte. Världen krymper snabbt, och händelser på avlägsna platser påverkar ofta förhållandena långt därifrån och får numera mycket lätt en världsomspännande effekt.

De säkerhetspolitiska förhållandena förändras i samma takt och efter samma mönster. Samtidigt som förstörelse-resurserna i världen oavslåttligt ökar, framför allt inom stormaktsblocken, krymper avstånd och områden. Det blir svårare att isolera sig. Vi har i vårt land främst speciella geografiska och andra omständigheter att tacka för att vi över huvud taget kan och bör bibehålla den utrikespolitiska handlingsnorm, som vi har enats omkring. Vi har valt den av säkerhetsskäl, men den ger oss alltså även en särskild möjlighet att fullgöra en aktiv roll i världspolitiken. Vi försöker fylla denna på skilda sätt. Vi deltar i den nedrustningskonferens som nu pågår i Genève sedan drygt ett år tillbaka och som på sitt program har allmän nedrustning men som naturligt nog kommit att övervägande ägna sig åt frågan om kärnvapenprovstopp, eftersom ju den frågan har en brännande aktualitet. Vi har här i kammaren nyss

Ang. Sveriges utrikespolitik

fått en intressant redogörelse för denna konferens från högsta sakkunniga håll. Skulle det lyckas att åstadkomma ett provstopp, och ett provstopp vars varaktighet och efterlevnad man kunde lita på, så kan det naturligtvis hävdas att en sådan framgång ändock skulle vara begränsad. De båda stormaktsblocken har redan nu så stora lager av kärnladdningar av olika typer och storlekar, att riskerna för ett kärnvapenkrig knappast nämnvärt skulle minskas genom ett provstopp. Ett sådant skulle inte heller med säkerhet hindra tillkomsten av nya kärnvapenmakter, i den mån detta är huvudmotivet. Jag delar dock den nu senast av fru Myrdal framförda åsikten att ett provstopp likväl skulle ha en betydande effekt, fastän på ett annat plan. Det skulle vara ett tecken på god vilja och på avspänning, i varje fall i någon grad. Det är avspänningen som främst måste eftersträvas, eftersom kapprustningen måste sägas vara en följd av motsättningarna och knappast tvärtom, som ibland görs gällande, att motsättningarna skulle vara en följd av kapprustningarna. Nu finns det uppenbarligen tyvärr inte många tecken som tyder på att det från atommakternas sida verkligen föreligger någon önskan att komma överens. Man tycks vara ytterst misstänksam och ovillig att göra reella eftergifter. Ingendera sidan har dock ännu velat avbryta konferensen, och detta innebär väl ändå något av positivt värde, även om orsaken kan vara rädsla för att bli anklagad för brytningen.

Den svenska delegationens agerande i en sådan situation är inte lätt. Man kan förstå om det skulle vara lockande att vidta även litet ovanliga åtgärder för att bryta dödläget och öka utsikterna till att nå verkliga resultat. Det är dock angeläget att våra initiativ och ställningstaganden inte får ge uttryck för eller kunna fattas som partiskhet. Det får heller inte bara bli ett stödjande av medeltalet mellan ståndpunkterna oavsett hur dessa ståndpunkter har fastlagts. Jag säger inte detta för att anmärka på vad som har skett i sammanhanget i Genève eller i Förenta Nationerna. Jag tror att

vårt handlande hittills ur svensk och allmän synvinkel har varit riktigt, och jag vill för min del bestämt instämma i vad som från regeringens sida vid flera tillfällen uttalats och som fru Myrdal nyss också var inne på, nämligen att en liten nations villighet att avstå från produktion, förvärv eller lagring av kärnvapen är beroende av att även kärnvapenmakterna tar på sig skyldigheter, nu i första hand i form av ett kontrollerat provstopp, och att sådana förtroendeskapande åtgärder kommer till stånd inom rimlig tid.

Våra insatser i internationella sammanhang sker också genom medverkan av militär trupp i pacificeringsaktionerna i Förenta Nationernas namn och regi. En del kritik har ibland riktats mot aktionerna som sådana — måhända någon gång med rätta — men enighet torde råda om värdet för Förenta Nationerna och dess verksamhet av att ha tillgång till välutbildad militär trupp från länder vilkas insatser med sådan trupp allmänt kan accepteras. Antalet sådana länder är begränsat, dels därför att det krävs inte alldeles obetydliga militära resurser, dels därför att en nödvändig förutsättning därutöver är frihet från varje misstanke om egna ambitioner i anknytning till de aktuella projekten, liksom också en fri utrikespolitisk ställning över huvud taget. Sverige fyller emellertid dessa villkor.

En fransk kommentator till den senaste FN-sessionen säger att sammanträdet med generalförsamlingen bl. a. hade den effekten att det något lyckades dämpa de oengagerade ländernas illusioner om sin egen betydelse, ty när det verkligen gäller, är det endast de ekonomiska och militära maktfaktorerna som spelar någon roll. Det är starka ord och kanske överdrivna, men jag tror att vederbörande i viss mån har rätt och att alltså en god ekonomi och ett starkt försvar fyller viktiga funktioner även i de avseenden som jag nu talar om, nämligen i fråga om möjligheten att utträtta något av värde i de stora sammanhangen.

Av den orsaken är det naturligt att försöka skaffa sig kännedom om de ut-

ländska reaktionerna inför den nyligen träffade försvarsöverenskommelsen. Vår militära styrka kan nämligen måhända fastställas i absoluta tal, men lika riktigt är det att ange den efter hur omvärlden ser på vårt försvar och hur man bedömer dess effekt och vår möjlighet att verkligen hävda vår neutralitet.

Vid ett sådant studium kan man omedelbart konstatera att kommentarerna varit rätt sparsamma. Alldeles uppenbart är det att man allmänt fattat överenskommelsen som en direkt fortsättning av hittills tillämpade normer och krav, att det alltså inte har skett någon förändring av större betydelse i försvarsmaktens styrka och uppbyggnad eller i relativ kostnadsbelastning på nationen. Det är också uppenbart att även stormakterna på allvar räknar med vår försvarskraft och vår beslutsamhet att stå emot påtryckningar och angrepp.

De uttalanden som gjorts därutöver gäller dels de rent militära aspekterna, dels de mer allmänna. Den militära, så att säga yrkesmässiga bedömningen ger i regel goda vitsord åt våra resurser och möjligheter att få ut en god effekt ur dessa.

I den allmänna bedömningen påpekar man förvånande ofta och inte utan respekt den för oss alldeles självklara konsekvensen av vår alliansfrihet, nämligen att vi aldrig begärt och heller inte skulle ta emot något ekonomiskt bidrag utifrån till våra försvarskostnader. Man uttalar sig vidare ofta berömmande om den metodik som vi har utbildat med mångåriga försvarsplaner, som automatiskt anpassar sig efter den tekniska och ekonomiska utvecklingen. Man finner den metodiken vara efterföljansvärd, inte minst därför att den ger stadga åt planeringen och möjlighet att få ut bästa resultat av försvarskostnaderna.

Slutligen och kanske viktigast noterar man alltid enigheten om försvarsfrågans lösning. Man ser i denna enighet ett värde i sig självt och ett bevis för landets försvarsvilja, som man uppenbarligen anser bör vägas in med betydande tyngd i beräkningen av vår motståndskraft. Jag tror för min del också att enigheten har

Ang. Sveriges utrikespolitik

ett sådant värde och vill i sammanhanget uttala den förhoppningen, att försvarsöverenskommelsen, som nu snart skall bli föremål för riksdagens granskning och beslut, skall kunna föras ut i tillämpningen under samma enighet.

Herr talman! Om vi skall kunna fylla den uppgift som naturligen faller på oss i vår egenskap av stat, fri från allianser men med ansvar för och vilja att göra en insats i vidare sammanhang, då är det viktigt att vi kan visa fasthet och styrka i vår egen säkerhetspolitik. Kan vi det, så bör vi också kunna ge vårt ord i den världspolitiska säkerhetsdebatten tyngd och eftertryck.

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! Dagens regeringsdeklaration skiljer sig från dem vi vant oss vid i ett avseende. Orden är flera och ordvalet delvis annorlunda. Därigenom markeras ett skifte på utrikesministerposten. Man får hoppas att detta skifte inte skall markeras genom ändringar i grundlinjerna för vår utrikespolitik, utan att de skall vara lika välbekanta i fortsättningen. Statsministern gav oss exempel därpå för en stund sedan.

Regeringsdeklarationen inledes med en vision av en annan värld, en värld där terrorbalans och maktpolitik ersatts av folkrättsliga regler och ett närmande samt långt livligare samarbete mellan nationerna, en värld där utvecklingen går mot demokrati och framsteg och där de mindre staterna inte är eller riskerar att bli beroende av några politiska maktambitioner eller konstellationer.

Om detta är den nye utrikesministerns program, må man säga att han åstadkommit ett önskeprogram som kan vinna allmän anslutning. Slapp man sedan att konfronteras med världen sådan den verkligen är, kunde man vara riktigt tillfreds med önskeprogrammet om hur världen borde vara men inte är. Självfallet är ett sådant mål eftersträvävärt. Vi måste dock ha klart för oss att det målet ingalunda står och väntar runt nästa hörn. Det är ju inte bristen på folkrättsliga regler i och för sig som de

Ang. Sveriges utrikespolitik

nuvarande spänningarna och orosmolnen har sin orsak i. Vissit bör man eftersträva att ytterligare utveckla dessa regler. Men ändå bör man ständigt ha den gamla lärdomen i minnet att det i verklighet kritiska situationer i den internationella politiken inte är dessa regler som faller utslaget. Dess värre har det väl hittills varit maktmedlen som fällt avgörandet, och det är ju på den teorien som den s. k. terrorbalansen bygger.

Mig förefaller det som om ett folkrättsligt regelsystem kan fungera när det verkligen utsättes för påfrestningar endast om det kan garanteras och upprätthållas med maktmedel. Det fordras som jag bedömer det en överstatlig organisation som i sista hand har maktmedel vilka är starkare än de medel någon stat eller något block av stater har — man skulle kunna kalla det en världsordningsmakt — och som ser till att nationerna efterlever de uppsatta reglerna liksom de olika länderna har en ordningsmakt som tillser att medborgarna efterlever gällande lagar. Härför fordras dels en allmän nedrustning, dels att nationerna — även stormakterna — är beredda att ge en överstatlig institution tillräckliga resurser och befogenheter. Jag behöver här bara hänvisa till de hittills fruktlösa försöken att genom provstopp nå en viss begränsning av kärnvapenrustningen för att belysa att det är många, många hörn som måste rundas innan man når det uppsatta målet, om det någonsin nås.

I detta sammanhang vill jag göra en liten reflexion i anslutning till vad som i deklarationen sades om den förbättrade situationen i Kongo, vilken gör det möjligt att lätta på de militära insatserna från FN. I dag råder nog allmän belåtenhet över att de insatserna gjordes. Jag vill dock erinra om att när läget i den forna kolonien var kritiskt och då det verkligen krävdes en insats av militär personal, höjdes kritiska röster i landet, ja, även i denna kammare, som ansåg att vi skulle draga tillbaka våra militärer från det området. Vi bör nog ha klart för oss att om sådana här ordningshållningsuppgifter skall kunna klaras av FN, duger det inte att när läget verkligen blir

kritiskt ropa att trupperna skall dragas tillbaka. Enligt min mening bör vi även framgent medverka till att svenskar som vill engagera sig i FN:s tjänst på sådana grunder som gäller i Ghaza och Kongo får tillfälle därtill också i kritiska lägen. Jag vill även ge en honnör för de svenska insatser som gjorts i dessa sammanhang, inte för vårt land som nation, ty i det fallet gjordes inte någon särskild insats, utan för de personer som för denna uppgift ställde sig till förfogande.

Under hänvisning till Kubakrisen framhölls i regeringsdeklarationen att Undénplanen alltså har sin fulla aktualitet. Det kunde lika gärna ha sagts att både den och andra planer i rustningsbegränsande syfte har aktualitet så länge några avrustningsresultat inte uppnåtts. Undénplanen är inte någon kungsväg till avrustning, vilket också medges i deklarationen, där det sägs att man inte kan tvinga kärnvapenmakterna till en uppgörelse som de själva inte önskar få till stånd. Det är först när möjligheterna till en nedrustning föreligger som Undénplanen kan bli en metod — en metod bland andra tänkbara att genomföra nedrustning. Det är däri dess värde ligger. Hur stort det värdet är kan kanske framtiden utvisa. Självfallet finns det dock inga erinringar mot att man söker skapa förutsättningar för att Undénplanen skall kunna tillämpas.

För en helt utomstående bedömare förefaller det som om de båda stora kärnvapenmakterna var och en från sina utgångspunkter nu borde ha intresse av ett provstopp, vilket borde kunna medverka till en lösning av de problem och spänningar som gjort sig gällande inom de båda blocken. På västsidan gäller ju dessa problem direkt frågan om kärnvapen. En multilateral kärnvapenstyrka eller ett västeuropeiskt kärnvapen efter de Gaulles modell förefaller att vara buden för dagen. För Sovjetunionen tycks Kinas växande ambitioner bli ett allvarligt problem. Ett respekterat provstopp skulle medföra att Sovjetunionen behåller sitt nuvarande försprång i förhållande till Kina.

Ett tag föreföll det som om de båda

stormakterna vid Genèvekonferensen var beredda till en provstoppsuppgörelse. De tidigare olösta frågorna rörande inspektion och kontroll löstes i sådan ordning att avståndet mellan parterna inte var större än att en kompromiss föreföll att ligga inom räckhåll. Men så lästes positionerna med en förklaring från båda sidorna att sista budet nu var givet. Självfallet måste man hoppas att det skall finnas möjligheter att på något sätt rubba de positionerna. Jag skall inte göra några påståenden och draga några bestämda slutsatser i detta avseende, men jag vill ändå ge uttryck för den tanken att de betydande steg mot en uppgörelse som tagits det senaste halvåret har sin grund i att de ledande kärnvapenmakterna nu har intresse av en uppgörelse. De nuvarande positionerna ett steg från uppgörelse beror på motsättningar och problem inom de båda blocken.

Ett observandum härvidlag är motsättningen mellan Sovjetunionen och Kina som uppenbarligen är betydligt starkare än tidigare. För några månader sedan undfagnades vi på tidningarnas förstasidor med redogörelser för hur Sovjetunionen och Kina kastat sig över var sin strykpojke, Albanien och Jugoslavien, men det var ju den mest offentliga hemlighet att de båda kommunistiska stormakterna i själva verket riktade beskyllningarna och kritiken mot varandra. Tesen eller hypotesen att förr eller senare en markerad motsättning skulle uppstå mellan Sovjet och Kina har tydligen fått ökad aktualitet på senare tid. Detta kan väl också anses bekräftat av händelserna i Sydostasien. Sovjet har ju klart givit uttryck för att de laotiska striderna på Krukslätten bör inställas och fjolårsöverenskommelsen om Laos fullföljas. Jag tror inte att det finns någon anledning att tvivla på uppriktigheten i detta tillkännagivande. Motsvarande framställning från Peking saknas, och enligt åtskilliga bedömare har händelserna i Laos Kinas tysta gillande — milt uttryckt.

Ett annat uttryck för motsättningarna mellan Sovjet och Kina är den indisk-

Ang. Sveriges utrikespolitik kinesiska gränskonflikten, som Kina passade på att föra in i ett akut tillspetsat skede — ett regelrätt gränskrig — medan Sovjet hade händerna fulla med Kubakrisen. Kinas tillvägagångssätt står här i uppenbar strid mot Sovjets linje och attityd i politiken gentemot de afroasiatiska staterna.

Också på västsidan kan man spåra motsättningar, fast av en annan art. Främst är dessa koncentrerade till Atlantpaktens kärnvapenproblem, men de har också förgreningar åt andra håll. Sammanbrottet i Bryssel förhandlingarna utgör det mest framträdande exemplet härpå. Enligt fransk uppfattning kan man inte längre lita på vedergällningstaktiken, baserad på ett kärnvapen i amerikansk hand. Västeuropa skulle uppenbarligen under fransk ledning skaffa ett eget effektivt kärnvapen och bli oberoende av amerikanska beslut i vedergällningsfrågan. Motbudet från amerikanskt håll är en multilateral kärnvapenstyrka, vilken i fråga om beslutanderätt troligen skulle komma att domineras av USA. Detta har den franske ledaren hittills avvisat — senast för några dagar sedan.

Det intressanta — kanske hoppingivande, kanske oroväckande — i dagens politiska situation är således inte det kalla kriget mellan de båda maktblocken och terrorbalansen dem emellan utan de schatteringar och motsättningar som förekommer inom blocken. Det är lönlöst att söka spekulera i den fortsatta utvecklingen, men självfallet är vi inte oberoende av hur utvecklingen blir. Fördjupas och utvecklas dessa motsättningar på ena eller båda sidorna, ändras den politiska världsbilden, som varje stat är beroende av. Det är heller inte lönt att söka förutse huruvida en sådan ändrad utveckling kommer att bli till det sämre eller till det bättre. Ett oroande drag är dock att ett fördjupande av motsättningarna inom blocken kan medföra ytterligare spridning av kärnvapnen och en intensifierad kärnvapenupprustning.

Den nämnda utvecklingen i Västeuropa kan direkt komma att beröra vårt land och vår del av världen. Bl. a. har Brys-

Ang. Sveriges utrikespolitik

selförhandlingarnas misslyckande ådagalagt att det finns ett påtagligt samband mellan de ekonomiska integrationsfrågorna och de politiska ambitionerna. Konstaterandet i regeringsdeklarationen att detta är av betydelse för vår handelspolitik är enligt min mening riktigt. Man kan heller inte bortse från att framväxandet av ett Västeuropa som en tredje maktfaktor av de Gaulles modell kan medföra att våra grannländer Danmark och Norge kan finna det förenligt med sina intressen att anlägga vissa nya aspekter på sina säkerhetsfrågor. För vår del finns det inte anledning att till någon del ifrågasätta en fast och klar neutral politisk kurs.

Beträffande biståndsinsatserna till u-länderna är formuleringen i regeringens deklaration kortfattad och mycket försiktig. Med tanke på vad som hände vid u-landsfrågans behandling för några veckor sedan är detta förklarligt. Dock hade det varit av värde om regeringen på denna väsentliga punkt hade lovat någon bättring för framtiden. Det är många skäl som kan åberopas för ett kraftigt ökat stöd till u-länderna. Låt mig här nämna endast den fredsbevarande effekten. På vårt håll anser vi att en av de viktigaste svenska uppgifterna i de internationella sammanhangen är att öka de egna insatserna för u-länderna och söka få andra länder att beträda samma väg. Vi anser också att tyngdpunkten i detta stöd bör förläggas till multilaterala insatser genom FN, bl. a. därför att detta skulle stärka världsorganisationen.

Låt mig, herr talman, sluta med ett sympatiuttalande för den svenska ungdomens bojkottaktion mot de sydafrikanska varorna. Aktionen har ju tillkommit med gillande från de förtryckta gruppernas ledare. Det är glädjande att svensk ungdom och de svenska ungdomsorganisationerna så klart tagit ställning mot rasförtryck och rasdiskrimination och därtill med en sådan kraft att de politiska instanserna uppenbarligen inte kan undgå att ta hänsyn därtill. Som före detta aktiv i ett politiskt ungdomsförbund vill jag uttala min glädje över den svenska ungdomens reaktion.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp):

Herr talman! När vi före middagspausen med så stort intresse lyssnade till fru Myrdals redogörelse för Genèveförhandlingarna, nödgades vi konstatera — och det var kanske inte någon överraskning — att hennes bedömning av situationen nu var väsentligt mera pessimistisk än den var när den nuvarande förhandlingsomgången startade. Det är ju bittert att nödgas konstatera att parterna inte har rört på sig på senare tid, när de ändå föreföll att vara varandra så nära.

Det finns i detta sammanhang även andra anledningar till oro inför det hela. I bilden ingår också ett par stycken låt oss kalla dem absent friends. Även om de som nu förhandlar och har förhandlat länge i Genève skulle komma överens, har de ändå inte Frankrike och Kina med sig vid förhandlingsbordet. Den ena av dessa makter har ju kärnvapen, och den andra kan väl snart nog beräknas få sådana till sitt förfogande, och en uppgörelse i Genève under nuvarande omständigheter skulle inte binda dem.

Besvikelserna har varit många, och det finns få glädjeämnen i detta sammanhang. Allting måste emellertid bedömas efter sina egna betingelser och förutsättningar, och det är väl så att vi varit benägna för en del önsketänkande och alltså ställt våra förhoppningar litet för högt för att de skulle vara riktigt realistiska.

Det kan vara värt att erinra om att bud och motbud från stormakterna och supermakterna ofta är mera ett led i opinionskriget än verkliga förhandlingsbud. Det är väl inte oriktigt att säga att ju mer radikalt, storstilat och grandiozt förslagen lägges fram i sådana sammanhang, desto mindre uppriktigt är de menade av förslagsställaren. Dragkampen gäller tydligen ofta i praktiken hur man skall kunna försäkra sig om någon liten förskjutning till sin egen fördel i den pågående kampen om maktbalansen, och

Ang. Sveriges utrikespolitik

i vart fall tycks det vara ett villkor för olika förslag, att den egna relativa styrkan inte skall undergå någon försvagning inom ramen för en stegvis skeende avrustning. Jag tror att denna betoning av en avrustning stegvis med bevarad maktbalans är av ganska stor saklig betydelse för det fortsatta arbetet, ty det kunde tänkas, om maktbalansen rubbades alltför mycket vid ett steg, att de som för tillfället fick fördel härav plötsligt skulle förlora lusten att fortsätta några steg längre.

Inför de små framstegen bör man väl vidare erinra sig, att man inte bör se kontroll över vapnen och strävandena att begränsa rustningarna som en enstaka dramatisk händelse utan som en mer eller mindre fortlöpande internationell praxis, som ständigt möter nya frågeställningar och nya problem. Strävandena måste alltid bli att i nya situationer fullfölja intentionerna för att göra dem till ett normalt inslag i en värld som tills vidare tydligen inte är i stånd att frigöra sig från behovet av väpnade styrkor.

Det där blir en praxis, som får återverkningar även på militärt handlande och militära bedömningar. Av samma skäl förmodar jag att FN:s verksamhet och aktivitet — i som vi får hoppas stigande omfattning — kommer att påverka och förändra det traditionella diplomatiska spelet.

Jag vill alltså säga att detta är frågor som man inte kan lösa på en gång. Jag tror över huvud taget inte på några sådana snabba och allomfattande lösningar. De är inte realistiska. Det är ständigt och jämt så mycket som påverkar läget. Militärtekniken förändras. Regimen växlar i olika länder. En regim som bundit sig för en viss politik kan ersättas av en annan regim som inte alls godtar den förutvarande politiken. Det är därför klokast att räkna med att spänningar och motsättningar kommer att tillhöra mänsklighetens eviga följeslagare, och det är frågan om hur man kan lösa dem på fredliga vägar. Rustningarna kommer att förbli en reflex av existerande politiska konflikter. Å andra sidan är

det klart att rustningarna i sin tur också skärper spänningarna.

Fru Myrdal ställde på förmiddagen frågan vad man från svenskt håll kan göra för att påverka detta, och jag har inte mycket att tillägga. Jag kan instämma i vad fru Myrdal sade, men det var ett par saker som jag ville ta upp litet närmare här.

Det ena var att de neutrala staterna, däribland Sverige, kan hjälpa till att få fram tekniskt acceptabla lösningar exempelvis av kontrollproblemen. Här har de neutrala staterna otvivelaktigt gjort en betydande insats. Men som vi kan se i dagens tidningar har det tydligen uppstått vissa motsättningar inom det neutrala blocket i Genève, om jag får använda det uttrycket. I fru Myrdals anförande kunde jag inte hitta någon närmare förklaring till vad man i dagens tidningar får läsa att Egyptens delegat har kommit med en ganska från kritik mot Sverige för att dels ha visat undfallenhet, som det hette, för kärnvapenmakterna, dels ha påtagit sig ett moraliskt ansvar för att en ny giv från de neutrala staterna inte har kunnat presenteras inför den pågående konferensen.

Tydligen har något olyckligt inträffat i Genève. Jag reser inte frågan för att på minsta sätt rikta någon kritik mot den politik som här kan ha förts från svensk sida. Jag har inte kunskaper nog om dessa saker för att ha underlag för det, men jag tror att det i klarhetens intresse skulle vara välgörande om närmast fru Myrdal skulle vilja vara vänlig att närmare ge oss del av de motiv som lett till att Sverige intagit en ståndpunkt vilken har uppfattats på detta sätt och som tydligen har lett fram till en viss irritation och fastlåsnings i varje fall inom det neutrala blocket. Det är ju nämligen en inte alls obetydlig sak, om det skulle visa sig att de neutrala staterna i framtiden får svårare att komma överens. Det spelar en ganska stor roll om de kan uppträda på enig front i detta sammanhang. Inte minst opinionsmässigt spelar det en betydande roll. Sverige kan möjligen i någon mån till-

Ang. Sveriges utrikespolitik

sammans med övriga neutrala stater hjälpa till att bygga upp en världsoption, som kan påverka läget. Även om supermakterna i främsta rummet agerar för att tillgodose egna säkerhetsintressen, kan de inte vara helt okänsliga för en vaken och målmedveten världsoption. I själva verket vädjar de ofta själva till en sådan opinion.

Nåväl! Den rustningsspiral som supermakterna ökar på undan för undan är kanske begriplig som militär logik och mot bakgrund av utbredd misstro och den höga spänningsgraden. Men det är ju ändå inte bara en enda sorts risk som det här gäller. Det är två skilda risker som enligt min uppfattning måste vägas mot varandra.

Alla parter måste inse den oerhörda risk som ligger i att det sker en fortsättning i kapprustningens tecken. Det är en reell risk, en dödlig risk i själva verket. Jag inser naturligtvis att det skulle vara ur alla synpunkter förmätet att ge supermakterna något råd. Men det kan ändå vara tillåtet för mig att göra en reflexion. Det förefaller ganska naturligt om supermakterna mot bakgrund av den dödliga risk som den stigande rustningsspiralen innebär, mer än som skett gäve rum för en sådan synpunkt som att man för att undvika den första risken, den som följer av ökade rustningar, skulle överväga att ta en kalkylerad risk i helt annan riktning, nämligen den risk som det skulle innebära ur det egna landets säkerhetssynpunkt att ta ett första steg på avrustningens väg i förhoppningen att motparten skulle göra detsamma. Denna andra risk finge då tas med öppen blick för att man i någon mån skulle försämra maktbalansläget för sig själv.

Det låsta läge som vi nu har kan ju inte gärna fortsätta i det oändliga, och någon måste börja. Det förefaller vara en enkel reflexion, men den borde kanske tillämpas med något större frimodighet i de världspolitiska sammanhangen.

Det gäller här också ett politiskt problem som bl. a. rör frågan, hur man skall få till stånd mera pålitliga, låt mig

säga mera objektiva och automatiskt verkande institutionella procedurer för att lösa de uppkomna konflikterna på fredlig väg.

Jag skall lämna avrustningskonferensen i Genève. Vad regeringsdeklarationen säger om Sydafrika kan jag för min del helt instämma i. Vad som sker i Afrika är ett stycke dramatik, men det är värre än så, det är också ett stycke tragedi. Frigörelsen från de koloniala banden och uppvaknandet till självständighet är en svår process som hotar att koncentreras till en ren explosion. Utvecklingen går snabbt. Ingenting kan hindra vägen mot självständigheten — bara färdroja den. Självständighetssträvandena är liksom sagans ande i flaskan — sedan de väl släppts fria växer deras makt med en obetvingslig styrka och går inte längre att tygla. De svarta folkledare som vi lärt känna, i vissa fall kanske t. o. m. personligen — Kenyatta, Kaunda, Banda, Luthuli, Nkruma m. fl. — representerar för oss framtidens Afrika. Det är självklart för oss att de är i pakt med den flodvåg av självständighetslidelse som nu går fram, att det bara kan väcka förvåning och förskräckelse att så många vägrar att se hur legitimerade dessa människor är när de talar på sina folks vägnar.

Vi vet alla att problemen är svåra och komplicerade, att frihet inte är nog utan att den måste fyllas med innehåll. Det är djupt tragiskt att motsättningarna växer för varje dag mellan dem som nu behöver samarbeta mer än någonsin. Samtidigt minskar möjligheterna för de lugna och sansade att göra sig gällande. När man ser hur vita ledare och grupper i Afrika reagerar kommer man att tänka på ordet om att den Herren vill förgöra, den slår han med blindhet.

Men så länge urladdningen inte kommit måste allt göras för att förhindra den. Världsoinionen har via Förenta Nationerna och på annat sätt många gånger sagt ifrån om apartheidpolitiken. Glädjande nog har Sveriges företrädare i FN mycket skarpt karakteriserat den politiken. Just nu pågår en påtryckningsaktion i vårt land, bl. a. med köp-

Ang. Sveriges utrikespolitik

strejk mot sydafrikanska varor. Den är förtjänt av allt stöd och all sympati. Jag utgår från att Sveriges företrädare i Förenta Nationerna även i framtiden kommer att ihärdigt och konstruktivt arbeta för att finna vägar, genom vilka Förenta Nationerna kan öka trycket på dem som driver apartheidpolitiken och andra uttryck för rasförtryck, för att få dem att ompröva sin hållning.

Sydafrika är emellertid bara ett område bland andra, där förhållandena snabbt går, mänskligt att döma, mot en katastrof, kanske blodbad, och där möjligheterna till en lösning utan våld och förstörelse snabbt går till spillo och förödes. Detta är också, som vi alla vet, ett svårt hot mot världsfreden, ty om och när det börjar brinna kommer supermakternas intressen lätt att skära sig på liknande sätt som har skett i Kongo, där man blott med möda kunde avvärja en ännu större konflikt.

Ännu en sak bör framhållas i sammanhanget. Vår beredskap att hjälpa måste göras stor och beredd till snabb aktion, för den händelse vårt lands medverkan behövs, liksom visat sig vara fallet vid tidigare tillfällen. Det kan komma att behövas en ambulansutryckning i mer än ett avseende, och denna bör då helst inte improviseras.

Låt mig sedan avslutningsvis säga några ord, herr talman, om förhållandena i Europa.

Efter general de Gaulles presskonferens i januari har verkligen såvitt man kan förstå ganska mycket gått i baklås. Det kan komma att dröja länge innan nya steg kan tas mot ett ökat samarbete och en ökad integration i Europa. Det är då viktigt att under tiden väl använda tillgängliga vägar för att göra svenska intressen och synpunkter kända och gällande. Vid något tillfälle har från regeringens sida pekats på den ökade betydelse, som OECD har i detta läge. För egen del kan jag här bara instämma. Jag vill ytterligare peka på möjligheten att även bruka Europarådet med litet större energi än som skett under senare år, när andra organ och organisa-

tioner kommit mer i förgrunden för intresset.

Inom Europarådet pågår, som alla vet, ett vitt förgrenat arbete, som väl inte varit utan betydelse. Man bör för övrigt inte förbise den betydelse det i och för sig har att vi i Europarådet för första gången fick en parlamentarisk församling inom ramen för en internationell organisation.

Vilken roll har Europarådet spelat? Jag skall inte försöka utreda den frågan närmare, men låt mig peka på några ting. Det är ett uppenbart faktum att rådet varit ett debattforum i Europa, vilket inte varit utan betydelse. Att det har varit en idégivare i många sammanhang för den kommande utvecklingen är alldeles klart. Att det verkat som en opinionsbildare, som i betydande omfattning har berett väg för den grad av integration som vi har nått, tror jag är ställt utom all diskussion.

Att det lyckats skapa en viss samarbetstradition bland parlamentariker och ministrar tror jag också är rätt att konstatera. Det är sant att rådet har misslyckats i mycket, men det har dock lyckats åstadkomma en del ting. Vi har t. ex. en lång rad konventioner som frukt av rådets arbete, och åtskilliga andra är nu under förberedelse.

Det är kanske av intresse att erinra om att vid den session som skall äga rum i maj kommer Schweiz för första gången att uppträda som fullvärdig medlem efter att under en tid ha deltagit som observatör. Schweizarna stiger med andra ord ned från sina alper för att delta mer aktivt i det europeiska samarbetet. I sina motiveringar framhåller schweizarna bl. a. att Europarådet utgör en viktig träffpunkt för diskussioner mellan sexstatsländerna och övriga medlemsstater. Man konstaterar vidare att sedan OEEC upplösts har rådet blivit den enda omfattande europeiska organisation inom vilken alla frågor av intresse — utom försvarsfrågor — för hela kontinenten kan debatteras. Dessa konstateranden, som schweizarna har gjort, kan i betydande omfattning gälla

Ang. Sveriges utrikespolitik

även för vår del och ger anledning att överväga en ökad insats på de vägar som Europarådet kan erbjuda.

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! I regeringens deklaration konstateras att det finns djupgående skillnader mellan de ekonomiska och sociala systemen i öst och väst samt att det också finns betydande skillaktigheter i samhällssystem mellan länderna inom den icke-kommunistiska världen. Men, heter det, skillnaden tenderar snarast att utjämnas i en epok som karakteriseras av massproduktion och en snabb spridning av idéer och värderingar.

Denna skildring synes mig, herr talman, tyvärr vara överdrivet optimistisk. Först och främst går skiljelinjerna mellan öst och väst icke blott mellan de ekonomiska och sociala systemen. Det gäller ideologi, bl. a. frihet kontra ofrihet, individ kontra kollektiv och olika uppfattningar rörande de mänskliga rättigheterna. Över huvud taget är skillnaderna i fråga om rättsordning, rättsåskådningar och rättväsen icke minst iögonenfallande mellan öst och väst liksom mellan demokrati och diktatur inom och utom maktblocken. Att öst och väst icke kommit varandra närmare ideologiskt bekräftades i den ryske regeringschefen Chrusjtjeps uttalande för en italiensk tidning i går, enligt vilket »fredlig samlevnad inte innebär fredlig ideologisk samlevnad. På den punkten finns det icke plats för kompromisser», tillade herr Chrusjtjev. Jag tror att det vore oklokt och föga realistiskt att försöka förringa eller neddimensionera dessa faktiska och reella motsättningar mellan öst och väst. Uppvaknandet kan då en gång bli plötsligt och farofyllt. Att vi å andra sidan välkomnar varje klimatförbättring är så självklart att det inte ens behöver sägas ut. Det borde emellertid vara lika självklart att den ostridigt något förbättrade temperaturen icke får ge upphov till alltför optimistiska slutsatser. På sistone — jag anknyter här till fru Myrdals sakrika och sakkunniga redogörelse från förhandling-

arna i Genève — förefaller ju temperaturen ånyo vara en smula i fallande.

I regeringsdeklarationen motiveras emellertid optimismen. I deklarationen talas om att den snabba nyhetsförmedlingen och de moderna kommunikationerna gör att idéer, upptäckter, uppfinningar, tänkesätt och beteendemönster sprider sig till alla folk oberoende av nationella och ideologiska gränsdragningar. Ej heller denna motivering synes mig, herr talman, helt realistisk. Vad som förbises är att långtifrån alla folk har tillgång till den informations- och läsfrihet som bl. a. deklarationens författare förutsätter. Tvärtom förhåller det sig så att majoriteten av världens invånare genom statens och regeringarnas censur är undandragen rätten att få veta vad som händer, rätten att få lära känna vad som sker och att lära känna nya idéer — den tillåtes endast att i tidningar eller i andra informationsmedia få del av ovanifrån auktoriserade uppfattningar och nyheter.

I världens folkrikaste stat är censuren till och med tvåfaldig. Det är icke bara så att det icke får komma in nyheter som icke godkännes till Kina, utan det finns också en extrem utgående censur så att endast någon eller några tidningar tillåtes passera Kinas gränser för att icke allmänheten utanför dess gränser skall kunna dra slutsatser om tillståndet innanför Kinas gränser. Över huvud taget ingår regeringarnas rätt till censur som ett viktigt element i den kommunistiska ideologien. Att en sträng sådan censur i stort sett upprätthålles i de europeiska länderna inom östblocken vet var och en. I det övervägande flertalet av dessa länder är det som bekant icke möjligt eller tillåtet att ens köpa en icke kommunistisk tidning — på så sätt fungerar där de moderna kommunikationerna. Så långt går man icke på den iberiska halvön där — ehuru utanför östblockets ram — också censur upprätthålles.

För att lämna Europa är exempelvis i de sydamerikanska staterna press- och informationsfriheten i flertalet länder ytterligt begränsad. Vad som emellertid

Ang. Sveriges utrikespolitik

är särskilt ägnat att väcka oro för framtiden är att i så många av de nytillkomna staterna i Asien och Afrika pressfriheten inskränkts eller där den en gång funnits är på väg att inskränkas eller upphävas. I Ceylon förbereder regeringen t. ex. ett helt förståtligande av pressen. I Burma har tidningarna knappast någon möjlighet till kritik av regeringen, och i Pakistan är läget likartat. I några nytillkomna afrikanska stater började man med stolta deklarationer om pressfrihet, men utvecklingen har raskt gått i annan riktning. I Ghana t. ex. har den enda oberoende tidningen, Ashanti Pioneer, krossats för ungefär ett halvår sedan. Att pressfrihet icke existerar i äldre afrikanska stater som Liberia eller Etiopien är oss välbekant. Att den ej heller funnits i de tidigare franska kolonistaterna är likaledes känt.

Detta var bara några exempel, herr talman, och jag skall inte trötta kammaren med någon rundvandring av liknande pessimistisk natur i andra delar av världen. Men det måste konstateras att den nyttiga verkan av de moderna kommunikationerna icke är öppen för alla och att spridningen av idéer och värderingar ganska ofta möter nära nog oöversiktliga hinder. Detta är den bistra verkligheten. Det räcker alltså med att nämna att press- och informationsfriheten, rätten att läsa, rätten att höra, rätten att lära känna är en rättighet för ett privilegierat fåtal och att majoriteten är berövad denna rättighet och möjlighet. Det är sant, herr talman, att nyheter och idéer på de mest förunderliga sätt kan passera såväl järn- som bamburidaer, men det är tyvärr så att statsmakterna med nuvarande tekniska resurser har förmåga att sila nyheterna, att fördölja verkligheten och att hålla medborgarna ovetande om vad som verkligen händer. Därmed skapas också ökat utrymme för rasfördomar, för vanföreställningar, för propaganda och för folkhets.

Tillåt mig så några randanmärkningar till innehållet i deklarationen! Det förefaller mig som om framställningen rörande Kuba icke var helt entydig. Vid

det ena tillfället säges det att genom Kubakrisen aktualiserades frågan om maktbalansen. Vid det andra tillfället säges att genom krisen aktualiserades frågan om kärnvapenspridningen till nya geografiska områden. Det förefaller mig som om en kombination av dessa faktorer vore den egentliga förklaringen.

I fråga om Kongo uttrycktes i deklarationen tillfredsställelse över utvecklingen, och det pekas särskilt på att Belgien nu fått möjlighet till ekonomiskt och tekniskt bistånd till det olyckliga och hemsökta området. I likhet med herr Boheman har jag all anledning att uttala min glädje över att lugnare förhållanden inträtt därstädes, samtidigt som vi inte kan dölja för oss att oroligheterna kan flamma upp igen där när som helst. Den reflexion jag närmast vill göra är att när Förenta Nationerna agerar, såsom skett i Kongo, bör världsorganisationens förehavanden stå höjda över all berättigad kritik. Så har som bekant icke varit fallet, och jag erinrar i detta sammanhang om den svenska regeringens många bemödanden att förbättra informations- och nyhetsförmedlingen från FN-högkvarteren. Dessa bemödanden har emellertid tyvärr varit föga framgångsrika, och inte minst under den senaste krisen märktes en del minst sagt oriktiga, felaktiga och falska meddelanden. Jag syftar exempelvis på uppgiften om de åtta stamhövdingarnas brev till Adoula, ett brev som aldrig har kunnat identifieras, frågan är om det över huvud taget funnits till.

I detta sammanhang skulle jag också vilja fråga regeringens här närvarande representanter med statsministern i spetsen, varför icke svenska regeringens synpunkter, såsom de vid olika tillfällen skriftligen framfördes till generalsekretärare U Thant i slutet av år 1961 och i slutet av år 1962, rörande förutsättningarna för det fortsatta svenska engagemanget i Kongo kommit att tryckas bland de offentliga dokument som delats i denna kammare. Varför i dagens läge dölja vad som har hänt, dölja att den svenska regeringen då framförde vissa synpunkter?

Ang. Sveriges utrikespolitik

Jag skulle också vilja framställa en annan fråga. Vid sidan av det särskilda jordbruksavtal som på sin tid träffades med Danmark och som behandlades i utrikesutskottets utlåtande nr 6 år 1960 har, enligt vad som på sistone blivit bekant, ett så att säga förtroligt protokoll förelegat, vilket alltså till helt nyligen varit okänt för svensk opinion.

Här är det uppenbarligen fråga om en överenskommelse med främmande makt som borde föredragits i konselj och sedan framlagts antingen inför riksdagen eller också inför utrikesnämnden eller utrikesutskottet — allt enligt klara bestämmelser i nuvarande regeringsform och även enligt förslaget till ny regeringsform.

Hur tillkom detta förtroliga protokoll, och vad är anledningen till att det på detta sätt hemlighålles? Jag vågar utgå från att liknande protokoll, undandragna utrikesnämndens och riksdagens insyn, icke föreligger i förhållande till andra länder, men jag vore i alla fall belåten om denna förhoppning kunde konfirmeras.

Så till sist, herr talman, ett litet ord om första maj och den nya metoden att använda utrikesrepresentationen såsom partiorganisationers bönmän i fråga om anskaffande av föredragshållare!

Jag erinrar mig ett arabiskt ordspråk, i vilket sägs att det finns tre saker som inte kan döljas: en bergskedja, en man på en kamel och en förälskelse. Jag skulle vilja tillägga att Stockholms arbetarekommun icke har lyckats riktigt dölja den partipolitiska bockfoten i detta sammanhang.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Herr Hernelius riktade ett par frågor till mig. Den ena gällde ett hemligt protokoll som skulle vara fogat till det offentliggjorda protokollet över förhandlingarna i Kungälv med representanter för danska regeringen.

Det är riktigt att detta protokoll inte har redovisats för utrikesnämnden, men jag tror inte att det spelar så stor roll.

Jag har vid något tillfälle haft anledning att berätta för herr Hernelius vad protokollet innehöll — det var en uttolkning om hur man kommit fram till de procentsatser beträffande importavgifterna som har publicerats. Jag tror att grunderna för hur man kom fram till ett resultat här inte kan tillmätas den vikt som herr Hernelius nu synes vilja tillmäta dem. I princip kan jag hålla med herr Hernelius om att även en sådan beräkningsgrund borde ha redovisats för utrikesnämnden, men jag finner det inte vara anledning att göra någon större affär av det.

Att de av den svenska regeringen till generalsekreterare U. Thant framförda villkoren för det svenska militära engagemanget i Kongo inte finns med i den publicerade aktsamlingen beror helt enkelt därpå, att denna aktsamling icke innehåller någonting annat än redan publicerade aktstycken. Det är en sammanställning som görs till tjänst för den offentliga diskussionen och till tjänst för riksdagsmännen. Man kan ju kritisera att här samlas ting som redan förut är publicerade, men det har hittills betraktats som en stor fördel att på detta sätt få samlat vad som sägs i riksdagsdebatter, vad som sägs i TT-refererade anföranden o. s. v. Några nyheter har denna dokumentsamling inte innehållit.

Då kan man å andra sidan fråga sig varför villkoren inte offentliggjorts. Jag tror det var i december 1961 som villkoren framfördes i skriftlig form till U Thant. Det gjordes ett referat, som jag antar publicerades även i herr Hernelius tidning, av innehållet i villkoren, och villkoren anmälades ordentligt i utrikesnämnden, men vi ansåg att ett publicerande i det läget skulle kunna vara en belastning för generalsekreteraren, eftersom det möjligen kunde framstå som om den svenska regeringen var mindre intresserad för ett fortsättande av den militära aktionen i Kongo än utrikesnämnden och regeringen var. För att undvika ett sådant missförstånd valde vi metoden att publicera ett referat och inte den ordagranna lydelsen. Jag tror att det var ett riktigt tillvägagångs-

Ang. Sveriges utrikespolitik

sätt. Någon avsikt att dölja de faktiska förhållandena fanns icke här, lika litet som i fallet Kungälv.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till hans excellens statsministern för svaret.

Vad den senare frågan beträffar vill jag dock beklaga att inte också icke tidigare publicerade dokument någon gång intagits i denna förnämliga dokument-samling — det skulle möjligen öka nyhetsvärdet och därmed läsvärdet hos denna förträffliga publikation.

I fråga om förra delen av svaret har jag vissa svårigheter. Vad vi diskuterar är om tilläggsprotokollet eller det förtroliga protokollet innehåller någonting utöver vad som har lämnats till utrikesutskottet, och jag kan inte gärna här göra mig skyldig till röjande av hemlig handling genom att ingå på en sakdiskussion i den frågan. Jag vill nöja mig med att konstatera att det måste ha innehållit någonting, eftersom det upprä-tats och fått karaktären av förtroligt protokoll.

Fröken **LJUNGBERG** (h):

Herr talman! Det kan måhända vara beklagligt att när denna debatt äntligen har kommit fram till någonting som kan kallas dramatik bryta den stämningen att göra som jag har för avsikt att göra, fästa uppmärksamheten ett ögonblick på inledningsorden i dagens regeringsdeklaration.

Där finns ord som kanske kan betraktas som allmänna uttalanden och fraser men som jag för min del vill fästa ett större avseende vid och därför känner mig ha anledning att knyta några reflexioner och frågor till.

Vad jag där speciellt tänker på är det som understryks om att ett vidgat internationellt utbyte på alla områden är förutsättningen för en fredlig samlevnad mellan folken, att ömsesidigt hänsynstagande och ömsesidig vilja till förståelse är den logiska konsekvensen av det fulla erkännandet av ömsesidigt beroen-

de, att vetenskap och teknik är i hög grad beroende av ett fruktbart internationellt utbyte och slutligen att det är angeläget, som det sägs, att vi är uppmärksamma på den ökande betydelse som måste tillmätas arbetet med folkrättsens kodifiering och vidareutveckling och på de uppgifter som bör åvila också oss, att söka främja ett internationellt regelsystem.

Allt detta är ju klara uttalanden, som såvitt jag förstår har en förpliktande innebörd. Varje ledamot av denna ärade kammare torde väl med tacksamhet vilja ge sitt erkännande åt uttalandet. Men det är ändå några synpunkter som jag vill framhäva.

Med tanke på vårt ansvar för meddelaktighet i arbetet på den internationella rättens område är det beklagligt att ecklesiastikministern inte heller i år har funnit utrymme i sin huvudtitel för att tillmötesgå det år efter år upprepade kravet på att förstärka den akademiska undervisningen och forskningen just i ämnet internationell rätt. Vi är inte så helt utvecklade på detta område som vi kanske borde vara. Det finns ingen anledning för mig att gå närmare in på denna fråga nu, eftersom den ärade kammaren snart nog får tillfälle att direkt ta ställning till den. Jag har bara funnit anledning att nu förutskicka att också den detaljfrågan måste ses i belysning av deklarationens uttalanden om betydelsen av de internationella rättsfrågorna.

Om man helhjärtat delar regeringens mening — vilket jag således gör — om det internationella samarbetets betydelse på alla områden, så kan det vara berättigat att fästa uppmärksamheten på det internationella *kulturella* samarbetet. Detta har blivit mycket litet berört i dag. Det samarbetet gäller världen i stort, men det gäller kanske främst Europa. Statsministern framhöll vid sitt officiella besök i Frankrike i början av detta år att vi i Sverige starkt känner samhörigheten med och ansvaret för Europa och att hela vår utrikespolitik är inspirerad av vårt gemensamma västerländska arv.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Regeringen har genom utredande organ och arbetsgrupper av olika slag intensifierat beredningen av integrationsfrågorna. För samordningen av Sveriges olika engagemang i det internationellt kulturella samarbetet synes det inte vara lika väl sört. Man måste, sägs det i regeringsdeklarationen, göra allt för att riva ned murarna av likgiltighet, okunighet, ovilja, misstroende och fördomar mellan nationerna. Vilka verktyg som regeringen i fortsättningen avser att begagna i kampen mot likgiltighet, okunighet, ovilja, misstroende och fördomar kommer väl att framdeles uppenbaras, men de verktyg som hittills har begagnats kommer säkerligen att behövas även i fortsättningen, om också moderniserade och förmerade. Jag syftar på insatser av ekonomisk art, men också av organisatorisk art, organisationers insatser och individuellt mänskliga insatser i detta sammanhang.

Det ligger en rikedom i mångfalden av insatser på det kulturella samarbetets område, men — har man anledning att fråga — har regeringen egentligen någon *samlad* bild av vad som görs här, hur det görs och om verkan blir den avsedda? Det är i varje fall, synes det mig, för riksdagen mycket besvärande att det saknas reella möjligheter att överblicka och följa de svenska insatserna på detta område. En viktig anledning till svårigheterna härvidlag är det förhållandet att anslagen för sådana ändamål redovisas i statsverkspropositionen uppdelade på många olika huvudtitlar. Flertalet av dem finns fördelade på tredje, åttonde och tionde huvudtitlarna. Det tycks som om anslag under olika huvudtitlar ofta gäller arbetsuppgifter på samma område. Låt mig, herr talman, få belysa detta med några exempel!

Under tredje huvudtiteln äskas anslag till Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet, bl. a. omfattande svenska lektorat vid utländska universitet, men svenske lektorn i Reykjavik får inte vara med i det sammanhanget, utan han får sin lön under åttonde huvudtiteln, där det också finns vissa and-

ra äskanden till Svenska institutets övriga verksamhet.

Anslag för avlöning av utländska lektorer vid svenska universitet äskas under åttonde huvudtiteln i samband med anslaget till de olika universitetens personalstater.

Bidrag till Svenska turisttrafikförbundet för propaganda och upplysning rörande Sverige och svenska förhållanden äskas under tionde huvudtiteln, där också äskanden till kommersiell information i utlandet upptas. Samtidigt utgår ett anslag över såväl tredje som åttonde huvudtitlarna för den mycket breda och allsidiga informationsverksamhet som Svenska institutet i olika former bedriver i utlandet.

Bidragen till internationella organisationer där Sverige är medlem redovisas även i fråga om kultursektorn till större delen under tredje huvudtiteln. Där återfinns exempelvis kulturorgan som hör samman med FN, OECD, EFTA och Europarådet. Anslagsäskanden för den tekniska biståndsverksamheten återfinns till övervägande del under tredje huvudtiteln, men för ingenjörsvetenskapsakademiens internationella kontaktverksamhet äskas anslag under tionde huvudtiteln och för Sveriges anslutning till vissa internationella vetenskapliga sammanslutningar under den åttonde huvudtiteln, där också anslagsäskanden till gästföreläsande vid universitet och till resestipendier för svenska lärare finns upptagna.

Det förekommer på kommersiell bas ett stort internationellt kultursamarbete på sådana områden som litteratur, teater och film o. s. v. Staten engagerar sig delvis i det genom bidrag bl. a. till internationella utställningar, vilka bidrag administreras via olika organ. Det viktigaste fältet för internationellt kultursamarbete torde f. n. vara det vetenskapliga. På de naturvetenskapliga, medicinska och tekniska forskningsområdena förekommer också ett samarbete på kommersiell bas, men dessa områden är också mycket generöst — och väl är det — understödda av statsmak-

Ang. Sveriges utrikespolitik

terna, bl. a. på grund av deras direkta humanitära, ekonomiska betydelse. De vetenskapliga områden där ytterligare insatser för internationellt kultursamarbete främst borde komma i fråga är den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen.

Jag rör mig med förmodanden på grund av nyss påtalade svårigheter att överblicka vad vi egentligen gör när det gäller internationellt kultursamarbete. Jag har inte anledning att tänka mig att regeringen skulle föranstalta om en omflyttning på de olika huvudtitlarna — inplaceringen där har sina starka motiveringar — men jag ville direkt ifrågasätta, huruvida det inte inom någon av de berörda huvudtitlarna kunde i en gemensam uppställning lämnas en redovisning över våra åtgärder på hela detta fält. Ett tillmötesgående av ett sådant önskemål skulle möjliggöra snabba och bättre förberedelser för ökat internationellt utbyte på olika kulturområden som vårt land har både förutsättning för och anledning till att tveklöst främja, något som jag också har uppfattat som andemeningen i inledningen till regeringsdeklarationen i dag.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Dagens debatt har ånyo visat hur svårt det är för världens folk att samarbeta över gränserna och att inom gränserna respektera de enskilda individernas krav på frihet från nöd och fruktan. Vi påminnes än mera om detta förhållande i det, som redan nämnts, högtidligheter hålles över hela världen till minne av Warszawaghetots uppror mot den välbeväpnade och omänskliga övermakten. Endast ett fåtal av deltagarna i upproret överlevde. De har nu byggt ett nytt samhälle i Israel, där man om några dagar skall fira 15-årsdagen av statens tillkomst genom FN:s beslut. Dessa människor är åter utsatta för den hets som har okunnighet och maktlystnad till förutsättning. Också andra dagsaktuella händelser visar nödvändigheten av att en vaken demo-

kratisk opinion bevakar de mänskliga rättigheterna.

Förenta Nationerna skapades för att vi skulle få ett instrument i kampen för en fredlig samvaro mot krigshandlingar, våld och förtryck. Alla är väl medvetna om hur skröpligt detta skydd är, och vi har tidigare i dag hört om alla svårigheter som tornar upp sig vid nedrustningsförhandlingarna. Risken är nu att människor i förtvivlan över de uteblivna kärnvapenstoppen skall förorda att vi söker skydd bakom egna sådana. Hur man på den vägen skall uppnå någon trygghet, förstår jag dock inte. I stället förefaller det mig som om otryggheten skulle bli ännu större än den nuvarande med dess överdödningsmöjligheter, som fru Myrdal med sådan intensiv inlevelse berättade om. Fru Myrdal föreföll mig emellertid vilja antyda att i ett sådant läge kan det bli aktuellt med kärnvapen även för de små nationerna som vårt land, och i det resonemanget kunde jag inte följa henne. Inte heller tycks det mig överensstämma med det resonemang som hittills förts av det socialdemokratiska kvinnoförbundet. Ännu så länge bör vi väl hellre satsa på medverkan i den världsupinion som fru Myrdal nämnde kan öva tryck mot kärnvapennationerna.

Trots all sin bräcklighet och trots alla svårigheter framstår FN fortfarande som det bästa fredsinstrumentet. Men, herr talman, jag är rädd att vi alltför litet uppmärksammat nödvändigheten av god information om FN. Skall organisationen kunna verka, måste vi ha tillgång till tillförlitlig upplysning i vidaste omfattning, och jag menar då inte en information som propagerar, utan en information som gör det möjligt för det stora flertalet att bilda sig en egen uppfattning om vad som sker. Utan objektiv upplysning kan man inte få till stånd den folkopinion, varom det här talats och som kan slå vakt om den fredliga samlevnaden.

Vi har sett särskilt hur svårt det varit att erhålla sakliga uppgifter om FN:s aktion i Kongo. Om själva aktionen och om FN:s åtgärder har rätt olika mening-

Ang. Sveriges utrikespolitik

ar. För den utanförstående har det varit utomordentligt svårt att orientera sig om händelseförloppet. Som bevis för svårigheterna att få klarhet kan det räcka med en hänvisning till Conor O'Briens skildring av förhållandena i Kongo — enligt en FN-tjänstemans uppfattning — och debatten kring denna skildring. Vi har gång på gång ställts inför en rad intressekonflikter, skildrade av nyhetsbyråer som inte alltid varit intresserade av att ge en objektiv bild av läget. Skildringarna har satt spår i pressen och debatten, och det har ofta märkts att man saknat tillgång till fakta. Till stor del är jag rädd för att samma förhållande gäller beträffande nedrustningskonferensen. Det är svårt för världsoptionen att göra sig gällande, om den inte förfogar över sakliga uppgifter.

Frågan om bättre upplysning i internationella frågor har som bekant behandlats i andra kammaren i samband med en interpellation av herr Svensson i Kungälv. Han efterlyste i höstas bättre tillgång till uppgifter om svenska framträdanden i internationella sammanhang. Interpellationen ledde till att vi får fyligare och snabbare meddelanden. Den rapport som vi, liksom tidigare år, nyss erhållit från FN:s generalförsamling ger också en god orientering. Vad jag nu skulle vilja efterlysa är dock mera den direkta FN-informationen, som belyser aktuella förhållanden och som samtidigt ger en grund för bedömning och förståelse av FN:s arbete.

För att få en sådan information måste man vända sig till FN:s egen informationstjänst. Man tvingas då konstatera, att informationsverksamheten minskat och att framför allt tillgången till det internationella informationsmaterialet i svensk översättning nu är betydligt sämre än tidigare. Även om det kan låta egendomligt torde detta förhållande vara en följd av det ökade antalet medlemsstater. FN:s verksamhetsfält har därigenom vidgats, och ett större antal informationskontor har öppnats. Sedan 1962 års början har ett tiotal nya kontor öppnats. År 1959 var informationskon-

torens antal 31. Nu är de 45. Om man ser på FN:s informationsbudget så har den i det närmaste förblivit oförändrad. Samtidigt har man inom organisationen övergått till ett nytt rekryteringssystem, som i korthet går ut på att man anställer unga människor på kort tid i stället för att arbeta med mer erfaren och fast anställd personal.

Beträffande FN:s nordiska informationskontor, som ju är av största intresse för oss, gäller att dess budget stramats åt. Detta kan vara naturligt inte bara med tanke på de nya kontoren utan även med tanke på FN:s beträngda ekonomiska läge. Redan vid förra årets utrikesdebatt fördes FN:s dåliga ekonomi på tal, liksom det gjorts i dag. Man kan säga att situationen ganska väl återspeglar spänningen mellan stormakterna och deras ovilja till samarbete, som redan påtalats här. De små staterna, och inte minst de nytillkomna, betalar som regel sina avgifter, åtminstone enligt vad tidskriften *Economists* medarbetare i FN-frågor funnit vid en undersökning som han nyligen publicerat. Deras avgifter är dock av så pass liten omfattning att de inte spelar någon avgörande roll i sammanhanget.

Det tråkiga är att samtidigt som informationsverksamheten minskar i Norden på grund av försämrad ekonomi behövs den säkerligen mer än tidigare. Man kan inte räkna på ett levande intresse om upplysning saknas. Och det levande intresset krävs, om vi skall ge FN möjlighet att förmedla kontakt mellan världens rika och fattiga länder till förmån för en ekonomisk utjämning dem emellan. Betydelsen av denna utjämning underströks med rätta i proposition nr 100 förra året, då riktlinjerna drogs upp för det svenska biståndsprogrammet.

Ett uttryck för önskan om mer kunskaper om det internationella samarbetet var Secos begäran för någon månad sedan om mer undervisning i internationella frågor. En sådan undervisning förlorar en stor del av sitt värde, om den saknar uppgifter om hur man arbetar för att samordna folkens intressen. Saknar allmänheten tillgång till fakta

Ang. Sveriges utrikespolitik

och kännedom om vilka redskap som finns för en samordning, underlättar man också det arbete som bedrivs av organisationer av Katangelobbyns typ eller för dem som vill framställa Sveriges medverkan i Kongo som en aktion vilken för tankarna till Karl XII och hans karoliner.

Därför skulle jag, herr talman, vilja vädja till regeringen att uppmärksamma denna fråga. Jag är väl medveten om att NIB bygger upp en organisation för ökad information, men den kommer efter vad jag har förstått att huvudsakligen röra Sveriges biståndsverksamhet. Vad jag tror att vi i hög grad behöver är den direkta FN-informationen, den information om FN, som kan ge tillgång till fakta och som då blir det bästa skyddet mot falska rykten. Samtidigt blir en sådan information till en styrka för den aktiva svenska neutralitetspolitik, varom, som statsministern påpekade, råder en glädjande enighet.

Fru MYRDAL (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag finner det angeläget att omedelbart försöka rätta till ett missförstånd, som jag tror låg i fru Segerstedt Wibergs anförande.

I mitt föregående anförande hade jag ingalunda på något sätt antytt, att vårt land borde skaffa sig kärnvapen, om inte stormakterna åstadkomme ett provstopp. Jag har i dag över huvud taget inte uttalat mig i den frågan. Jag sade att det var ett gemensamt intresse för stormakterna att hindra spridningen av kärnvapen till ännu fler länder och att det i nästa omgång bleve fråga om inte bara ett eller annat land i kretsen av deras egna utan även länder som står utanför denna. Med detta har jag velat påpeka att stormakterna ur sin synpunkt måste räkna med såsom en risk, att tekniskt och industriellt väl utvecklade länder kan komma att lägga sig till med kärnvapen. Det betyder ingalunda en rekommendation från min sida, att dessa länder skulle beträda den vägen.

Herr OSVALD (fp):

Herr talman! Det är enligt min och många mening synnerligen tillfredsställande, att regeringen i den i dag avgivna deklarationen inte bara så starkt understrukit värdet av en fortsatt fredlig samlevnad mellan alla folk utan också framhållit, att vi måste arbeta för att få till stånd ett internationellt regelsystem, d. v. s. en världslag för att bevara staternas självständighet och, skulle jag vilja tillägga, reglera samlevnaden mellan folken.

Förenta Nationerna har, som vi alla vet och som också uttalats i deklarationen, inte utvecklats till det organ för kollektiv säkerhet, som många hoppades på vid Förenta Nationernas tillkomst. Alla ansträngningar bör därför göras, sägs det i deklarationen, för att stärka Förenta Nationernas ställning. Jag skulle vilja göra det tillägget, att det inte bara behövs en lag utan att det också måste finnas en permanent ordningsmakt för lagens efterlevnad.

Med den positiva inställning som regeringen i dag har deklarerat vill jag uttala den förhoppningen, att Sverige kommer att stödja strävandena — i första hand gäller det en revision av Förenta Nationernas stadgar — att utveckla FN till en världsmyndighet för fredens bevarande. För en dylik utveckling finns det ett mycket stort intresse i många länder, och jag skulle vilja säga kanske framför allt i Storbritannien, där flera medlemmar både av regering och parlament uttalat sig i sådan riktning.

Om det målet kan nås, och om vi kan komma fram till en allmän och total nedrustning, som fru Myrdal i dag så varmhjärtat har talat om, blir det möjligt att ställa väldiga belopp till förfogande för investeringar i de underutvecklade länderna. Därigenom skulle produktionen av livsmedel och andra förnödenheter kunna ökas högst väsentligt och levnadsstandarden höjas i de nu fattiga länderna. Det är ett mål som är så stort och angeläget, att alla krafter bör kunna förenas om att nå det. Skulle vi komma dithän, skulle vi — som den

Ang. Sveriges utrikespolitik

tyske nationalekonomen professor Baade har sagt i en förra året utkommen bok — kunna skapa ett paradys på jorden.

Herr UNDÉN (s):

Herr talman! Jag hade ursprungligen inte tänkt ta del i denna debatt utan välja den pensionerade stinsens bekväma och privilegierade attityd och se tågen komma och gå utan att påkalla något ingripande från min sida. Den gångna debatten har emellertid gjort, att jag vill framföra några synpunkter beträffande de frågor som diskuterats i dag.

Jag har inga erinringar mot regeringsdeklarationen eller mot statsministerns kommentar till denna, och jag har i likhet med andra ledamöter av kammaren med tillfredsställelse och intresse följt fru Myrdals redovisning av det senaste skedet av nedrustningsförhandlingarna i Genève. Som tillägg till vad som har sagts i denna fråga vill jag först och främst nämna den behållning vi under årens lopp har vunnit i debatten om nedrustningen, genom att opinionen mot kärnvapen har vuxit sig så mycket starkare. Ännu för ett par år sedan ifrågasattes på många håll inte att man kunde acceptera en bannlysning av kärnvapnen, annat än som ett led i kärnvapnens totala avskaffande. Nu har man inom en mycket bred opinion i alla länder kommit därtill, att det skulle betraktas som sabotage, om något land skulle sätta i gång tillverkning av kärnvapen. Det är riktigt att man inte har bundit sig för varken den ena eller andra linjen. Det är också riktigt att det har ställts olika villkor för accepterande av ett kärnvapenförbud. Men jag tror att man kan påstå, att kampen mot kärnvapen de facto har tagit ett stort steg framåt under de senaste åren.

Jag skulle vilja göra en randanmärkning till vad herr Hernelius har sagt i dag i denna debatt. Han begagnar gärna de tillfällen som bjödes att klanka på Förenta Nationernas Kongoaktion. Det är självklart att det har förekommit många misstag. Det är givet att Förenta

Nationerna inte stod färdigberett för en aktion som denna, den svåraste som har förekommit under dess tillvaro. Informationsväsendet kunde naturligtvis inte fungera som när en stormakt går ut i krig — stormakterna kan för resten inte heller sköta sin informationstillfredsställelse ens i krigstid. Hur skulle det ha sett ut, om vi hade befunnit oss i ett verkligt krig? Det skulle ha gjorts flera och mycket större missgrepp på olika håll än under denna aktion. Jag är säker på att herr Hernelius skulle ha varit mera förstående för nödvändigheten av att göra misstag i krig.

Jag skall begagna tillfället att säga några ord i en fråga som upptagit de flesta talarnas intresse här i dag, nämligen denna inbjudan till generalsekreterare U Thant att komma till Stockholm. Jag är övertygad om att regeringens partivänner i riksdagen alla med glädje hälsat meddelandet om att generalsekreterare U Thant vill komma hit och hålla ett föredrag om Förenta Nationerna.

Vilka olägenheter och rimliga argument finns då att anföra mot denna inbjudan? Kan det medföra några olägenheter för någon del av den socialdemokratiska publiken på Gärdet att få veta något om utrikespolitik eller få ta del av generalsekreterare U Thants erfarenheter och synpunkter på det internationella läget och Förenta Nationerna? Ingen kan väl rimligen säga att detta är något fel. Det kan ju inte heller vara någon fara att publiken blir tillgodosedd med felaktiga uppgifter. Ingen kan mera auktoritativt berätta om Förenta Nationernas uppgifter än generalsekreterare U Thant.

Jag har försökt komma åt de argument mot denna inbjudan som har förts fram under denna debatt. Såvitt jag kan förstå föreligger inte mer än två argument. Det ena är att generalsekreteraren skulle skänka ökad glans åt demonstrationen på Gärdet. Om detta är ett argument, vittnar det om ett småskuret sinnelag. Om t. ex. en internationell personlighet, som är socialdemokrat, uppträdde där, skulle även han skänka ökad glans åt mötet, och jag tror inte att opponenter-

Ang. Sveriges utrikespolitik

na skulle ha något att invända emot det. Vad kan de då ha att invända mot För-
enta Nationernas generalsekreterare?

Om det ena argumentet är orimligt, så gäller det i lika hög grad det andra. Är det möjligt att — det har antytts i pressen — man fruktar att generalsekreteraren skulle bli illa underrättad om det svenska partiväsendet, d. v. s. att herr Heckscher har skickat sitt famösa telegram i egenskap av lärare i statskunskap och velat upplysa generalsekreterare U Thant med sina givetvis mera fullständiga kunskaper om det svenska partiväsendet? Men jag vet inte vem som har utsett herr Heckscher till lärare för generalsekreterare U Thant. Jag finner alltså det argumentet fullständigt orimligt.

För oss ter sig generalsekreteraren desto mera välkommen, som han kommer hit i egenskap av efterträdare till Dag Hammarskjöld och vi vet, när vi har iakttagit hans verksamhet under dessa år, söker han följa samma politiska linje som Dag Hammarskjöld. Han har också av allt att döma lyckats att i hög grad göra generalförsamlingen till ett instrument för förhandlingar och för fredliga lösningar.

Jag vill uttrycka den förhoppningen, att vederbörande även i fortsättningen måtte inbjuda framstående internationella personligheter att tala på Gärdet den 1 maj.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande den del av anförandet, i vilken herr Undén vände sig mot mig, är jag tacksam för att få tillfälle till en kort replik. Den beskrivningen är nog inte riktig, att jag hör till dem som velat klanka i tid och otid på FN:s Kongopolitik. Däremot är det riktigt att jag i olika sammanhang har tillåtit mig ifrågasätta, om FN:s åtgärder, lokalt eller centralt, alltid stått i överensstämmelse med FN-stadgan eller eljest med reglerna för världsorganisationen. Jag vet att det finns personer — herr Undén hör inte dit — som i sådana sammanhang har resonerat så att ända-

målet helgar medlen. Men det resonemanget har förefallit mig vara ett ytterligt äventyrligt resonemang — framför allt är det särskilt illa om det förs fram av representanter för en liten stat.

Vad informationsverksamheten beträffar är det alldeles uppenbart att en organisation som byggs upp från grunden måste ha sina brister, men anledningen till att jag vid några tillfällen har tagit upp dessa brister har varit — det kan jag försäkra herr Undén — uteslutande den att man begär så mycket mer av världsorganisationen — denna fredens organisation — än av andra.

Herr **LAGER** (k):

Herr talman! Hade kammarens ordning det medgivit, skulle jag sagt det jag nu tänker säga i en replik till herr Hernelius omedelbart efter det att han hade talat. Han gjorde ett försök att, samtidigt som han kritiserade regeringens optimism i deklarationen, beskriva skillnaden mellan vad han kallade öst och väst. Jag förmodar att han menade den kapitalistiska världen å ena sidan och den socialistiska världen å den andra sidan. Det blir kanske litet vanskligt i fortsättningen att räkna efter väderstreck. Herr Hernelius kom fram till att det var en skillnad i rättsuppfattning; individen stod kontra kollektivet, osv. Jag tycker att bilden är ofullständig, och jag vill komplettera den. Det förvånar mig nämligen att herr Hernelius, som företräder högerpartiet här i riksdagen, glömde bort det som jag tycker är den väsentliga skillnaden, nämligen att produktionsmedlen i öster är allmän egendom, medan de i väster i allmänhet är enskild egendom. Jag kanske borde precisera litet närmare och säga — för att tala med Marx — de samhällseligt nödvändiga produktionsmedlen. Jag undrar om det inte är den mest väsentliga skillnaden och om man inte ur den skillnaden kan härleda en hel del av de politiska ställningstaganden som sker både i världspolitik och i den svenska riksdagens första kammare.

Medan jag ändå har ordet vill jag ge

Ang. Sveriges utrikespolitik

ytterligare en replik till herr Hernelius. Han sade att man inte i utlandet kan köpa hur mycket kinesiska tidningar som helst. Det är möjligt. Jag har inte intresserat mig för den kinesiska originalpressen, eftersom jag har små möjligheter att tillgodogöra mig vad som står i den. Men det är möjligt att det finns utförselbud, och jag vet att det finns statlig censur litet varstans i de östeuropeiska länderna liksom på en del andra håll, såsom också herr Hernelius bekräftade. Jag tycker för min del att vad öststaterna beträffar så går den statliga censuren alltför långt, och jag vill tolka det som ett utslag av konservatism, att man håller fast vid gamla traditioner, en konservatism som jag tycker att det skulle vara skönt om man avlägsnade ur det allmänna livet. För att bilden skall bli fullständig också i det här avseendet bör det sägas att det inte är bara i länder med statlig censur som nyhetsmaterialet silas. Jag har en känsla av att nyhetsmaterialet silas också i vårt eget pressfrihetens land. Det silas först av korrespondenterna, det silas av telegrambyråerna och — det vet herr Hernelius säkert i sin egenskap av chefredaktör för en stor tidning — det silas också på redaktionerna ganska omsorgsfullt och i mycket finmaskiga silar. Jag vill inte göra mig till tolk på något sätt för censur av vare sig ena eller andra slaget, men jag vet heller inget medel att komma till rätta med de censurer som redan existerar, och jag vet inte vilken som är den behagligaste formen av censur — därom kan man alltid diskutera — den som statsmakter utövar eller den som enskilda tidningsägare utövar.

Herr **HERNELIUS** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte besvara kammarens ledamöter med någon längre replik. Jag vill bara konstatera att visst finns det silar i nyhetsförmedlingen utanför östblocket, men skillnaden är att i öststaterna är det *ett* organ som håller i silen, medan det på andra håll är många hundratals och tusentals organ som håller i silarna och därför blir det inte samma förtätade resultat.

Att jag inte gick in på skillnaden i fråga om produktionsmedlen berodde på att det resonemanget finns med i regeringsdeklarationen. Men, herr Lager, jag skall göra en komplettering rörande skiljelinjen mellan öst och väst: vi kan studera den i Berlin!

Herr **HANSON, PER-OLOF**, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag berörde i mitt förra anförande inte frågan om U Thants beramade besök här i Sverige, men till vad herr Undén har sagt vill jag knyta den reflexionen att jag tycker att det är tråkigt att man på socialdemokratiskt håll inte har någon känsla för att det ändå är en ömtålig och grannliga sak att engagera en internationell tjänsteman på toppnivå i en manifestation som till sin karaktär är klart partipolitisk.

Herr **HAGBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar att jag nu i debattens sista ögonblick ser mig nödsakad rikta ett genmäle till en person, som jag under många år lärt mig att högakta, jag kanske skulle vilja säga vörda, nämligen vår förre utrikesminister. Jag hade uppriktigt sagt inte väntat mig, att herr Undén skulle mot högerpartiets ordförande använda sådana ord som här har kommit till uttryck, då han — ursäktat att jag använder termen — i förlöjligande ton förmenat, att herr Heckscher i sin egenskap av professor i statskunskap skulle ha velat undervisa FN:s generalsekreterare om de politiska och parlamentariska förhållandena i vårt land. Det var ju inte alls meningen, herr Undén! Orsaken var helt enkelt den att herr Heckscher har hyst en icke oberättigad oro för att generalsekreterarens framträdande i de former, som här är avsedda, skulle kunna verka splittrande på den fullständiga enigheten kring Förenta Nationerna och dess verksamhet som är för handen här i landet. Herr Heckschers internationella inställning är ju så känd i denna kammare och här i riksdagen, att jag inte i något som

Ang. Sveriges utrikespolitik

helst hänseende behöver ingå på den. Han är ju som alla vet även före detta FN-tjänsteman. Han har från FN erhållit det ovanliga hedersuppdraget att organisera förutsättningarna för en modern förvaltning i ett betydande land stätt i utveckling. Jag trodde inte, att man om honom skulle ha anledning att använda förklenande omdömen. Han har i sina göranden och låtanden i denna angelägenhet varit buren av de allra bästa motiv, nämligen att gagna just Förenta Nationerna och dess ställning i vårt land.

Herr UNDÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Trots herr Heckschers många stora förtjänster kan han göra sig skyldig till dumheter emellanåt, och det är min mening att han har gjort det denna gång. Han glömde i hastigheten när han skickade telegrammet att han ju blandade sig i en inbjudan till generalsekreteraren, vilket måste kännas mycket pinsamt för generalsekreteraren, då denne ju hade accepterat inbjudan tidigare i full vetskap om läget. Jag tror nog att herr Heckscher får finna sig i att bli kallad för en opåkallad lärare i statskunskap, när han försöker lära U Thant något om svensk statsrätt.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag hade inte tänkt mig att jag skulle deltaga i denna debatt. När jag begärde ordet var det i samband med ett replikskifte, som berörde en fråga som jag har sysslat med många gånger. Att det sedan skulle dröja så förfärligt länge innan jag fick ordet, att den fråga jag avsåg att beröra inte längre är lika aktuell, kan jag knappast lastas för och ingen annan heller.

Debatten sysslar med frågor som kanske har större räckvidd än den som jag ville beröra. Innan jag går in på den, vill jag emellertid på en punkt understryka vad som sägs i regeringsdeklarationen angående de grundläggande förutsättningarna för den svenska utrikespolitiken: »Vi anser fortfarande, att

neutralitetspolitiken, stödd på ett efter våra förhållanden starkt försvar, bäst tjänar Sveriges intressen, samtidigt som den utgör ett bidrag till lugnet och säkerheten i norra Europa. — Neutralitetspolitiken är inte ett självändamål. Men överensstämmer neutralitetspolitiken med våra traditioner samt våra militära och övriga intressen? Detta är en sak som jag berör, det gäller en linje som jag har propagerat för mycket inom min tidigare verksamhet. Jag är angelägen om att upprepa detta nu, ty jag kommer i fortsättningen att snudda vid någonting som kanske kan fattas som en kritik.

För denna neutralitetspolitik utgör givetvis Förenta Nationerna en mycket värdefull faktor och mycket beror av vad FN kan komma att uträtta. Under sådana förhållanden har jag velat en smula sätta i fråga om man observerat den utveckling som organisationen har undergått. År 1953 var antalet till organisationen anslutna stater 60 och nu 110. Det är klart att man gärna vill hoppas att Förenta Nationerna skall utgöra en faktor, som skyddar freden och värnar humanitära principer. De uttalanden som från olika håll gjorts på denna punkt är ju fullständigt klara och visar att det råder en samstämmig svensk förhoppning om detta. Man kan dock icke blunda för det förhållandet att inom FN finnas så starka inslag av s. k. folkdemokratier, iberio-amerikanska militärdiktaturer och afroasiatiska stater med enpartisystem eller liknande förhållanden, medan de i *svensk mening demokratiska staterna utgör en klar minoritet*. Man ville väl hoppas att detta inte skall bereda svårigheter för organisationen att fylla uppgifter, som annars väl närmast är att fatta som hjärtesaker just för demokratierna.

Jag har velat beröra detta, därför att jag tycker att frågan bör belysas just när det talats om att lämna upplysningar angående Förenta Nationerna.

Det var dock, herr talman, inte därför jag begärde ordet utan det var därför att i dagens debatt lämnades vissa deklarationer angående svensk-danska

Ang. Sveriges utrikespolitik

jordbruksavtalet. Den frågan har intresserat mig allt sedan avtalet kom till. Vi var, vill jag minnas, ett tiotal centerpartiledamöter som väckte en motion vid det tillfället. Däri uttalade vi betänkligheter, inte bara med hänsyn till ekonomiska konsekvenser för föreliggande jordbruksavtal utan också med tanke på möjligheterna att klara den svenska folkförsörjningen, som ligger till grund för vårt självständiga handlande i kritiska skeden och utgör en viktig faktor därvidlag. Det försäkrades då från auktoritativt håll, att avtalet inte innebar någon som helst belastning i detta fall.

Vad som gjorde att jag i höstas tog upp frågan i en interpellation till jordbruksministern var närmast det förhållandet att diskussionen i dansk press och även danska statsmäns uttalanden inför svensk press innebar så påtagliga yrkanden, krav och önskemål, där man tänkte sig en fortsatt utveckling av dessa handelsförbindelser, att de faktiskt måste innebära en väsentlig belastning för det svenska jordbruket och folkförsörjningen. Dessa krav framfördes såvitt jag förstår en smula vårdslöst. De var kanske inte alldeles så bokstavligt menade men de föreföll illa varslande. Jag interPELLERADE jordbruksministern och erhöll då av honom endast en redogörelse för vad traktaten innehöll, sådan den förelades svenska riksdagen — ingenting annat. Emellertid fortsatte diskussionen i dansk press, och där sades det ganska klart att man kunde stödja sig på ytterligare utfästelser från svensk sida. Detta var ju saker som man väl hade hört något om under hand och man hade på känn att det låg något i vad som sades. Det gjorde att jag interPELLERADE. Jag vet inte om jag kan säga att jag kände mig lugnad. Jag hade klara uppgifter men erhöll inte något besked på denna punkt i interpellationsdebatten. Men det är klart att det inte var min sak att avslöja några hemligheter. Det ankommer helt och hållet på regeringen att pröva vad man anser böra lämnas åt offentligheten.

Vad som emellertid är värdefullt i detta sammanhang är den deklaration

som avgivits av statsministern. Han ger där så vitt jag kan finna klart besked om att de utfästelser som man från dansk sida talat om saknar betydelse. Det är värt att understryka detta förhållande, inte så mycket på grund av oron i Sverige som därför att det kan verka dämpande på den danska debatten i detta fall, då man i Danmark tydligen gjort sig andra föreställningar. Det var därför som jag i början av april riktade en fråga till jordbruksministern angående denna sak, då jag trodde att det var ett svenskt intresse att det redan då klart sades ifrån hur saken ur svensk synpunkt låg till.

Emellertid har det därutöver inträffat något nytt, och det är Kungl. Maj:ts proposition nr 134 till årets riksdag. Där förekommer en redogörelse för ett avtal mellan regeringen och jordbruksorganisationerna. På sidan 4, tredje stycket nedifrån, står där följande att läsa: »Beträffande de åtaganden rörande jordbruket, som Sverige kan komma att acceptera gentemot EFTA, förutsättes att kostnaderna härför, liksom för närvarande är fallet, kommer att bestridas av inflytande fettregleringsavgifter.»

Det senare är bra, och det har väl varit ett bra sätt att klara dessa pengar som vårt land fått betala till danskarna för att de har levererat vissa jordbruksprodukter till den svenska marknaden. Men det är formuleringen i början av satsen som gör mig lite tveksam: »Beträffande de åtaganden rörande jordbruket som Sverige kan komma att acceptera gentemot EFTA...» När man läser denna formulering har man på känn att det kan tänkas att *även om vi inte genom protokollsanteckningar eller något liknande redan skulle vara bundna, så kan det hända att vi blir det*. Det förefaller mig som om detta uttalande klart häntyder på att här kan det bli något av. Det är, menar man, rimligt att man bestämmer, hur man i så fall skall klara av denna sak. Jag tycker att frågan bör kunna belysas även i denna debatt. Då statsministern gav en förklaring angående vår obundenhet i detta fall, skulle det vara mycket bra om vi

Ang. Sveriges utrikespolitik

fick en motsvarande förklaring, att det inte är meningen att ytterligare utvidga dessa möjligheter att reducera marknaden för det svenska jordbruket. Det är ju så att det svenska jordbruket har sig ålagt att i påfrestande situationer klara vår försörjning och som grundval för detta åtagande har vårt jordbruk fått sig reserverad en inhemsk marknad i icke ringa utsträckning. Då innebär det ett orosmoment, om man måste räkna med att få denna marknad reducerad.

Det var för att en smula påtala denna sak som jag begärde ordet.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Jag kan fatta mig kort och egentligen bara svara på den fråga som herr Nilsson ställde i slutet av sitt anförande: »Vad menar man med formuleringen angående de åtaganden rörande jordbruket som Sverige kan komma att acceptera gentemot EFTA?»

Till det vill jag säga att när detta formulerades var det naturligtvis svårt att överblicka vad de förhandlingar kan leda till som för närvarande pågår mellan representanter för svenska regeringen och danska regeringen. Vi har ju liksom andra länder inom EFTA ställt oss välvilliga till diskussionen med danskarna, när det gäller att undersöka möjligheterna att tillgodose deras jordbruksintressen inom EFTA, och sådana förhandlingar pågår för närvarande.

Jag vill nöja mig med att ge ett exempel, eftersom saken har framskyttat i tidningspressen. Vi kom ganska snart till ett praktiskt resultat, nämligen att Danmark när det gällde sockerbetsodlingen skulle kunna påräkna vissa leveranser till Sverige, och det har förevarit kontakter mellan representanter för regeringen, sockerbolaget och betodlarna med representanter för danska jordbruksministeriet och de danska betodlarna. Kontakterna har lett till en uppgörelse, som innebär att vi kan påräkna — utan att det blir till skada för det svenska jordbruket eller gör intrång i den svenska jordbruksproduktionen — ett tillskott från Danmark, som vi uppfattar som värdefullt.

Det var emellertid omöjligt att förutse, om en sådan sak skulle kunna klaras upp utan några ekonomiska åtaganden och hur långt sådana skulle sträcka sig. Jag föreställer mig, att när vi slutfört dessa förhandlingar, får vi naturligtvis komma till riksdagen och — liksom då man träffat den förra uppgörelsen i Köpenhamn — lägga fram vårt förslag, som sedan får behandlas i vanlig ordning.

Det är på det sättet man skall se denna passus som finns med i uppgörelsen mellan regeringen och de svenska jordbruksorganisationerna. Något annat ligger det inte i detta. Om jag förstår det rätt — jag hade inte tillfälle att lyssna — har statsministern redan tidigare berört den uppgörelse som nu gäller med Danmark och de utfästelser som från svenskt håll gjorts i detta sammanhang. Jag har därför inte anledning att gå in på det i denna diskussion.

Herr **NILSSON, FERDINAND**, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ger jordbruksministern alldeles rätt i att i den mån uttalandet i propositionen och avtalet endast innebär, att detta är en metod att klara de kostnader som kan föreligga i sådana fall — en kompensation till danskarna för våra importavgifter — finns det ingen anledning till oro.

Inte heller det exempel som jordbruksministern anförde anser jag så oroande, eftersom jordbruket har vissa svårigheter att tillgodose behovet för närvarande just på sockerbetor. Men, herr talman, i det svensk-danska avtalet finns en rikhaltig katalog på produkter som eventuellt kan komma i fråga i detta sammanhang, och när man har tagit del av den försiktighet, med vilken jordbruksministern tidigare har lämnat meddelanden i detta ärende, känner man sig inte fullt så lugn som man kanske skulle vara annars. Det är dock så att vi för det svenska jordbrukets del måste vara rädda om denna vår marknad och de avsättningsmöjligheter som finns.

De här sakerna har jordbruksminis-

Ang. Sveriges utrikespolitik

tern och jag resonerat om förut. Om vi formulerar det så som jordbruksministern nu gjort — att det bara gäller att fylla brister — tror jag vi är överens. Men jag är inte säker på att våra bröder på andra sidan Sundet är så blygsamma i sina pretentioner. Jag vet att de resonerar som så, att den svenska industrien gör betydande vinster på de reducerade EFTA-tullarna och tycker att det svenska jordbruket skall kompensera Danmark för detta. Från den synpunkten var jag belåten med statsministerns deklaration, som nu äntligen kom, och som innebär att det inte föreligger några utfästelser som på något vis kunde vara bindande för oss. Det var som sagt inte nyhetsvärdet av denna deklaration som intresserade mig och som jag tyckte var så värdefullt, utan det var den omständigheten, att jag hoppas att statsministerns uttalande skall ge genljud på andra sidan Sundet och där verka avkylande på pretentionerna.

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag hoppar från fettreglering och Kungälv och allt vad debatten rör sig om nu mot slutet och försöker komma till vad diskussionen tidigare har gällt, kanske med ett större allvar. Jag gör det av den anledningen att när förre utrikesministern tog till orda fann jag det vara riktigt att som representant för en yngre generation vid ett tillfälle som detta uttala min uppskattning av herr Undéns gärning.

När herr Undén sedan tar upp frågan som rör U Thants vara eller inte vara eller rättare sagt komma eller inte komma, vill jag, herr talman, bara säga att jag inte på något sätt berört denna sak i mitt anförande. Personligen anser jag det inte alls märkligt att U Thant kommer till denna demonstration på Gärdet. Jag tycker att det är fullständigt naturligt med tanke på att vi har haft en högt uppburen man på den plats som han för närvarande har, och då är det väl inte att förundra sig över att han vill komma hit.

Men, herr talman, varför har denna sak dragits upp i pressen och debatten? Jag skulle vilja uttrycka det på det sättet, att om förre excellensen Undén skulle ha bjudit in FN:s generalsekreterare, tror jag att ingen i denna kammare eller medkammaren eller tidningspressen skulle haft något att säga därom. Det är ett vittnesbörd om den objektivitet och den saklighet, som gjorde herr Undén inte bara till socialdemokratiens utan även till hela svenska folkets utrikesminister.

Med det anförda har jag, herr talman, inte kritiserat den nuvarande excellensen, ty jag är alldeles övertygad om att när han vuxit i kostymen och han vid ett senare tillfälle kommer att bjuda in någon liknande hög person till en förstamajdemonstration, kommer man med all sannolikhet inte från högerhåll att skicka något telegram.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 148, med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 10 juni 1949 (nr 341) om explosiva varor; och

nr 149, med förslag till lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall.

Vid föredragning av bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksgäldskontoret inkommit framställning angående engångsunderstöd till f. d. städerskorna i riksdagshuset Ada Nyström och Anna Ericson, hänvisades framställningen till bankoutskottet.

Föredrogos och hänvisades motionerna nr 727—729 till statsutskottet och

motionerna nr 730—733 till jordbruksutskottet.

Föredrogos och bordlades ånyo bankoutskottets utlåtanden nr 14 och 15, första lagutskottets utlåtanden nr 18 och 19, andra lagutskottets utlåtanden nr 42—44 samt tredje lagutskottets utlåtanden nr 17—20.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1963/64 inom inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1963/64 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1963/64 till hemvärnet och vissa frivilliga försvarsorganisationer m. m.;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt bemyndigande att meddela statliga exportkreditgarantier jämte i ämnet väckta motioner;

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna å kapitalbudgeten för budgetåret 1963/64 inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till studiesociala ändamål m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1963/64 till högre utbildning och forskning jämte i ämnet väckta motioner;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1963/64 till bidrag till viss busstrafik m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till bidrag till Nationalföreningen för trafiksäkerhetens främjande;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av mark för ett internationellt studenthem, m. m.;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för en dyrtortsundersökning m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1963/64 till vissa byggnadsarbeten vid statens mentalsjukhus m. m.; och

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt drift av skandinaviska undervisningssjukhuset i Korea, m. m.;

bankoutskottets utlåtande nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av viss bestämmelse om Svenska skeppshypotekskassans verksamhet, m. m.;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 41, i anledning av väckta motioner om successiv avveckling av pantlånerörelsen; och

nr 46, i anledning av väckta motioner om utredning rörande verkskyddets finansiering; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss kronan tillhörig mark;

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1963/64, såvitt angår jordbruksärenden; och

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1962/63, såvitt propositionen avser jordbruksärenden.

Interpellation om beredande av tillfälle för kommunerna att till Kungl. Maj:t framföra synpunkter på indelningen i s. k. kommunblock

Herr CARLSSON, ERIC, (cp) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Enligt beslutet av 1962 års riksdag i kommunindelningsfrågan skulle länsstyrelserna före mars månads utgång innevarande år upprätta och till Kungl. Maj:t insända förslag rörande sammanförande av kommunerna i s. k. kommunblock, avsedda att bilda underlag för en ny kommunindelning. Samråd skulle ske med företrädare för kommunerna och de av kommunindelningsfrågor särskilt berörda myndigheterna i länet. Länsstyrelserna skulle även bereda kommunerna och landstingets förvaltningsutskott tillfälle att inom en tid av tre månader inkomna med yttrande över de upprättade förslagen. Detta har nu ägt rum.

I ett mycket stort antal fall har det uppstått meningsskiljaktigheter om hur indelningen i kommunblock lämpligen borde utformas. Meningsskiljaktigheter har sålunda förekommit både kommuner och kommungrupper emellan och mellan länsstyrelse och kommuner eller kommungrupper. Motsättningarna har inte kunnat utjämnas genom de slutliga förslag från länsstyrelserna, som nu överlämnats till Kungl. Maj:t. Däremot torde frågorna i viss utsträckning ha kommit i ett annat läge till följd av de ändringar i de tidigare förslagen som ingått i de slutliga förslagen. Dessa ändringar har kommunerna inte haft tillfälle att yttra sig över.

Då därjämte ytterligare ändringar i indelningsförslagen kan komma i fråga före Kungl. Maj:ts slutliga fastställande, synes det vara av största vikt att kommunerna beredes tillfälle att på lämpligt sätt till Kungl. Maj:t framföra sina synpunkter.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställer jag om kammarens tillstånd

att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få framställa följande fråga.

Avser statsrådet att bereda kommunerna tillfälle att på lämpligt sätt till Kungl. Maj:t framföra sina synpunkter på hur indelningen i kommunblock lämpligen bör ske?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågakarande spörsmål finge framställas.

Anmälades och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 746, av herr *Bengtson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 747, av herr *Nilsson, Ferdinand, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 125, angående vissa frågor rörande jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering, m. m.;

nr 748, av herr *Jacobsson, Per*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 och 4 §§ lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag, m. m.; samt

nr 749, av herrar *Nordenson och Åkerlund*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 3 och 4 §§ lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag, m. m.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 21.55.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 24 april

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 18 innevarande månad.

Herr TALMANNEN yttrade:

Efter samråd med andra kammarens talman får jag föreslå att första kammaren ville besluta att vid sammanträde onsdagen den 8 maj företaga val av valmän och suppleanter för utseende av ej mindre fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret än även suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Detta förslag antogs.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! I anslutning till det av kammaren fattade beslutet får jag föreslå att kammaren måtte besluta att antalet suppleanter för de valmän, som skall utse fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret jämte suppleanter för dem, bestämmas till tio.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningsskatt å motorfordon i vissa fall, m. m.; och

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande i viss del av den vid förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om särskild varuskatt fogade varuförteckningen, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 160, angående statstjänstemännens sjuklöne- och semesterförmåner m. m.

Föredrogs och hänvisades motionerna nr 734—741 till jordbruksutskottet, motionerna nr 742—745 till behandling av lagutskott, motionerna nr 746 och 747 till jordbruksutskottet samt motionerna nr 748 och 749 till behandling av lagutskott.

Föredrogs och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 11 och 56—67, bankoutskottets utlåtande nr 16, andra lagutskottets utlåtanden nr 41 och 46 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 10, 12 och 13.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om utvidgning av Gotska Sandöns nationalpark, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 1 mars 1963 dagtecknad proposition, nr 71, vilken hänskjutits till jordbruksutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att *dels* godkänna de i propositionen förordade riktlinjerna för naturvårdsverksamheten och dess organisation, *dels* besluta att från och med

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

den 1 juli 1963 inrätta ett statligt centralt naturvårdsorgan, benämnt statens naturvårdsnämnd, med i huvudsak de uppgifter som angivits i propositionen, *dels* medgiva att under domänfonden finge inrättas en delfond, varå naturvårdsobjekt i kronans ägo skulle redovisas i enlighet med i propositionen angivna grunder, *dels* bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa personalförteckning för statens naturvårdsnämnd i enlighet med vad som föreslagits i propositionen, *dels* fastställa viss angiven avlöningsstat för statens naturvårdsnämnd, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1963/64, *dels* å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln anvisa till Statens naturvårdsnämnd: Avlöningar och Omkostnader förslagsanslag av 564 000 kronor respektive 125 000 kronor, samt till Naturvård: Kostnader för länsstyrelsernas naturvårdsarbete, Bidrag till naturvårdssupplysning, m. m. ävensom Ersättningar till markägare m. m. reservationsanslag av respektive 480 000 kronor, 200 000 kronor och 200 000 kronor, *dels* ock å kapitalbudgeten för budgetåret 1963/64 under Statens affärsverksfonder, domänverket, till Markförvärv för naturvårdsändamål, m. m., anvisa ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor.

I propositionen hade uppdragits riktlinjer för en intensifierad naturvårdsverksamhet från det allmännas sida. För att göra det möjligt att aktivera denna verksamhet hade förordats en betydande utbyggnad av naturvårdsorganisationen och ökad ekonomisk insats från statens sida. Kungl. Maj:ts förslag byggde i allt väsentligt på ett betänkande, som föregående år framlagts av 1960 års naturvårdsutredning.

Enligt förslaget skulle arbetsuppgifterna vid statens naturvårdsnämnd fördelas på en administrativ juridisk byrå och en planeringsbyrå. Den sistnämnda byrån hade föreslagits organiserad på två sektioner, varvid på den ena skulle handhavas nämndens verksamhet i fråga om naturvårdsområden av olika slag och på den andra uppgifterna beträffande land- skapsvården.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 38, av herr *Pettersson, Harald, m. fl.*, och II: 45, av herr *Mattsson m. fl.*, vari hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådana tilläggsdirektiv till fritidsutredningen, att utredningen även finge pröva möjligheterna till ianspråktagande av förslagsvis hälften av domänverkets markfond för förvärv av fritidsområden i enlighet med vad i motionerna anförts;

2) de likalydande motionerna I: 383, av herr *Hübinette m. fl.*, och II: 347, av herr *Magnusson i Tumhult m. fl.*, i vilka motioner föreslagits, att riksdagen skulle besluta, dels att ändra grunderna för disponeringen av domänverkets markfond enligt vad i motionerna anförts, dels att inrätta en fond för främjande av naturvård och naturskydd, dels ock att anvisa till ifrågavarande fond den behållning på domänverkets markfond, som den 1 juli 1963 överstege 20 miljoner kronor;

3) motionen I: 601, av herr *Osvald, i vilken* motion anhållits, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 71, angående riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten m. m., måtte uttala sig för att en utredning om samhällsplaneringens organisation snarast borde tillsättas;

4) de likalydande motionerna I: 626, av herr *Hübinette* och herr *Ohlsson, Ebbe*, samt II: 777, av herr *Hamilton m. fl.*;

5) de likalydande motionerna I: 627, av herr *Larsson, Lars*, och herr *Carlsson, Eric*, samt II: 778, av herr *Kellgren m. fl.*, i vilka motioner anhållits, att till statens naturvårdsnämnd måtte upptagas anslag för tre byråer i stället för föreslagna två, så att en självständig naturvårdsbyrå kunde inrättas, och att omkostnadsanslaget med hänsyn härtill också måtte uppräknas, att å reservationsanslaget för länsstyrelsernas naturvårdsarbete måtte upptagas 720 000 kronor, att å reservationsanslaget för ersättningar till markägare m. m. måtte upptagas 300 000 kro-

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

nor samt att å reservationsanslaget bidrag till naturvårdssupplysning m.m. måtte upptagas 300 000 kronor;

6) de likalydande motionerna I: 628, av herr *Mattsson m. fl.*, och II: 776, av herr *Börjesson* i Glömminge *m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 71 skulle *dels* medgiva, att medel ur domänverkets markfond finge användas för statens förvärv av ur naturvårdssynpunkt värdefull mark och att för budgetåret 1963/64 finge disponeras 2 000 000 kronor ur sagda fond för det i propositionen angivna ändamålet Markförvärv för naturvårdsändamål m.m., *dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga a) om förslag till årets höstsession angående fasta grunder för kostnadsfördelningen mellan stat och kommun i fråga om naturområden för rekreation och friluftsliv i enlighet med vad i motionerna anförts, b) om skyndsamt utredning av frågan om allmänhetens rättigheter och skyldigheter på annans mark i enlighet med vad i motionerna anförts, *dels ock* i övrigt beakta vad i motionerna anförts;

7) de likalydande motionerna I: 629, av herr *Åkesson* och herr *Pettersson, Gunnar*, samt II: 779, av herr *Nyberg m. fl.*; ävensom

8) motionen II: 561, av herr *Elmwall m. fl.*

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

I. avslå motionerna I: 626 och II: 777;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 628 och II: 776, såvitt anginge grunderna för fördelning mellan stat och kommun av kostnaderna för naturvårdsåtgärder, godkänna de i utlåtandet förordade riktlinjerna för naturvårdsverksamheten och dess organisation;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning besluta att från och med den 1 juli 1963 inrätta ett statligt centralt naturvårdsorgan, benämnt statens naturvårdsnämnd, med i huvudsak de uppgifter, som angivits i utlåtandet;

IV. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 627 och II: 778, såvitt nu vore i fråga,

1) bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa personalförteckning för statens naturvårdsnämnd i enlighet med vad som föreslagits i utlåtandet,

2) fastställa i utlåtandet införd avlöningsstat för statens naturvårdsnämnd, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1963/64,

3) å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till Statens naturvårdsnämnd: Avlöningar ett förslagsanslag av 564 000 kronor,

b) till Statens naturvårdsnämnd: Omkostnader ett förslagsanslag av 125 000 kronor;

V. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning ävensom med avslag å motionerna I: 627 och II: 778 samt I: 629 och II: 779, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, å riksstaten för budgetåret 1963/64 under nionde huvudtiteln anvisa

1) till Naturvård: Kostnader för länsstyrelsernas naturvårdsarbete ett reservationsanslag av 480 000 kronor,

2) till Naturvård: Bidrag till naturvårdssupplysning m.m. ett reservationsanslag av 200 000 kronor,

3) till Naturvård: Ersättningar till markägare m.m. ett reservationsanslag av 200 000 kronor;

VI. med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 628 och II: 776, såvitt nu vore i fråga,

1) medgiva att under domänfonden finge inrättas en delfond, varå naturvårdsobjekt i kronans ägo skulle redovisas i enlighet med i utlåtandet angivna grunder,

2) å kapitalbudgeten för budgetåret 1963/64 under statens affärsverksfonder, domänverket, till Markförvärv för naturvårdsändamål, m.m., anvisa ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor;

VII. lämna motionerna I: 38 och II: 45 samt I: 383 och II: 347 utan åtgärd;

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

VIII. lämna motionen II: 561 utan bifall;

IX. avslå motionen I: 601;

X. besluta, att motionerna I: 628 och II: 776, såvitt de ej behandlats i det föregående, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

XI. lämna utan bifall motionerna I: 629 och II: 779, såvitt de ej behandlats i det föregående.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Carl Eskilsson, Ringaby, Östlund och Hedin*, vilka likväl ej antytt sin åsikt; samt

2) av herrar *Carl Eskilsson, Ringaby, Harald Pettersson, Hansson i Skegrie, Östlund och Hedin*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under VI och VII hemställa, att riksdagen måtte

VI. i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 628 och II: 776, såvitt nu vore i fråga, medgiva, att medel ur domänverkets markfond finge användas för statens förvärv av ur naturvårdssynpunkt värdefull mark och att för budgetåret 1963/64 finge disponeras 2 000 000 kronor ur sagda fond för det i propositionen angivna ändamålet Markförvärv för naturvårdsändamål m. m.;

VII. med bifall till motionerna I: 38 och II: 45 samt i anledning av motionerna I: 383 och II: 347 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservationerna anfört angående utredning av möjligheterna att disponera hälften av domänverkets markfond för förvärv av fritidsområden.

Herr RINGABY (h):

Herr talman! I föreliggande utlåtande från jordbruksutskottet, nr 11, behandlas en del av de förslag som 1960 års naturvårdsutredning presenterade i sitt betänkande i fjol och som jordbruksministern har framlagt för riksdagen i proposition nr 71. I dag gäller det frågan om riktlinjer och organisation för naturvår-

den, medan frågan om lagstiftningsåtgärder på området uppskjutes till en senare tidpunkt. Det är väl att förmoda, att denna del av utredningens förslag kommer att bli mera kontroversiell än föreliggande betänkande.

Jordbruksutskottet är enigt om det väsentliga i propositionen, och det är endast i en del detaljfrågor, som meningarna går isär. Innan jag går in på dessa detaljer ber jag, herr talman, att få anföra några synpunkter på naturvårdsfrågan i allmänhet.

I propositionen framhåller jordbruksministern, att allmänhetens anspråk på naturen som en källa till rekreation och avkoppling kommer att öka i hastig takt, och detta är förmodligen ett riktigt antagande. Antalet människor som bor i tätorterna stiger för varje år och kommer om några år att röra sig omkring 80 procent av befolkningen. Den förkortade arbetstiden och den längre semestern kommer att medföra, att stora folkgrupper får en ledig dag på tre arbetsdagar, och det ökade antalet bilar i framtiden — en per hushåll — underlättar för allt fler människor att komma ut i naturen.

Det är självklart, att de ökade anspråken bör tillgodoses, men vi får inte förbise, att i dessa ökade anspråk också kan ligga ett frö till konflikt mellan markägare och friluftsfolk. Vi måste komma ihåg att jordbrukarnas och skogsägarnas arbetsplats är och kommer att i högre grad bli andra människors fritidsplats. Det ökade behovet av fritidsområden av olika slag får inte tillgodoses på de enskilda markägarnas bekostnad.

Tyvärr visar inte alltid friluftsfolket tillbörlig hänsyn till markägarnas berättigade intressen, och detta är en företeelse, som kanske gör sig särskilt märkbar i närheten av städer och samhällen. Nedskräpningen i naturen blir allt vanligare och tar sig allt otrevligare uttryck. Man respekterar inte anläggningar och planteringar ute i markerna och tar inte särskild hänsyn till enskilda vägar eller stängsel. Många gånger beror väl detta på tanklöshet och oförstånd. Man vet inte, att livet i naturen ställer helt andra krav på hänsyn till medmänniskorna än

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

det dagliga livet i staden gör. Att råda bot på dessa missförhållanden kan vara en uppfostrings- och upplysningsfråga. Därtill behövs en gemensam insats av skolan och olika naturvårdsorganisationer, och där jag tror att det kommer att behövas krafttag i framtiden.

Mot bakgrunden av denna konfliktmöjlighet — om jag så får uttrycka mig — är det tacknämligt, att jordbruksministern så starkt betonar vikten av att det allmänna gör större insatser än tidigare för att tillgodose behovet av mark för rekreation och friluftsliv. Det gäller både staten och kommunerna. Staten har redan nu stora områden i domänverkets ägo, och domänverket har under senare år gjort betydande insatser för att skapa fritidsområden i olika delar av landet.

Genom det nu föreliggande förslaget om att två miljoner kronor skall anvisas till markförvärv för naturvårdsändamål, kommer dessa insatser att kunna ökas ytterligare. Samtidigt är det värdefullt att jordbruksministern understryker vikten av att kommunerna engagerar sig i större utsträckning för att skaffa sina invånare tillgång till fritidsområden. Vad som nu föreslagits av jordbruksministern och tillstyrkts av jordbruksutskottet i dessa avseenden tror jag skall vara ägnat att minska spänningen mellan markägarna och friluftsfolket. Jag tror också, att de fritidsområden som vi skall tillskapa i framtiden behöver bli av betydande storlek, så att de tål en intensiv förslitning.

Jag skall därefter, herr talman, be att helt kort få motivera de båda reservationer, som fogats till utskottsutlåtandet. Den blanka reservationen är avlämnad med anledning av ett par motioner, I: 626 och II: 777, som väckts i anknytning till propositionen. I dessa motioner yrkas att de centrala naturvårdsuppgifterna måtte anslutas till något redan befintligt organ, t. ex. domänverket, som redan har expertis på området. Därigenom skulle man slippa att öka floran av centrala statliga ämbetsverk, vilka har en benägenhet — det vet vi alla — att växa

sig stora, även om omfattningen i början är relativt blygsam.

På grund av upplysningar, som vi inhämtat under utskottsbehandlingen, har vi emellertid icke vidhållit motionsyrkandet. Vi beklagar dock att det skall vara nödvändigt att skapa ett särskilt ämbetsverk för det nya ändamålet, i stället för att infoga det i något redan befintligt sådant. Vi hoppas nu att statens naturvårdsnämnd inte kommer att bli av alltför stor omfattning. Verket kommer att ha två byråer med en överdirektör i spetsen. I utskottsbehandlingen framfördes emellertid genom motionsyrkanden krav på att detta ämbetsverk skulle bestå av tre byråer och alltså med en generaldirektör i spetsen.

Reservationen nr 2 behandlar frågan om hur statens inköp av mark för naturvårdsändamål skall finansieras. Där föreslår vi reservanter dels att årets anslag om två miljoner kronor skall tas ur domänverkets markfond, dels att fritidsutredningen bör pröva möjligheterna av att hälften av markfonden får disponeras för förvärv av fritidsområden. Markfonden har ju bildats av de medel som inflyter när domänverket säljer mark. Under senare år har denna försäljningsverksamhet i stor utsträckning avsett områden intill städer och tätorter, vilka områden behövs för tomtmarksändamål.

Med hänsyn till denna omständighet är det naturligt att markfonden får användas för att förvärva fritidsområden till gagn för dem som flyttat in i de nya tätorterna.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till reservation 2.

Herr OSVALD (fp):

Herr talman! Eftersom naturvården, såsom bl. a. naturvårdsutredningen framhållit, ingår som ett mycket väsentligt led i samhällsplaneringen, har jag i en motion föreslagit att riksdagen måtte uttala, att en utredning om samhällsplaneringen snarast tillsättes. Utskottet hänvisar nu till den utredning som har föreslagits i propositionen nr 98 till 1962 års

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

riksdag och tillägger, att enligt vad utskottet erfarit pågår förberedelser för en översyn av dessa problem genom en för berörda departement gemensam arbetsgrupp. Utskottet har därför inte ansett det vara nödvändigt att göra något särskilt uttalande.

I själva sakfrågan, d. v. s. i frågan om behovet av samhällsplanering, föreligger så vitt jag förstår inte någon meningskiljaktighet mellan utskottet och mig, men eftersom frågan om samhällsplaneringens organisation togs upp redan av 1960 års riksdagsrevisorer, så menar jag att det kunde vara skäl i att nu försöka komma någon liten bit på vägen.

1960 års riksdagsrevisorer hänvisade till den ganska allvarliga organisationsplittring som föreligger, men det dröjde till 1962, innan kommunikationsministern tog upp den här saken i proposition nr 98. Där gjorde kommunikationsministern ett mycket starkt uttalande till förmån för en utredning om saken, men det har gått över ett år, sedan det uttalandet gjordes, och ännu har inte någonting kommit i gång. Nu säger visserligen utskottet, att det pågår förberedelser, men jag tycker att det ändå inte hade varit ur vägen om riksdagen nu hade begärt, att någonting äntligen skulle bli gjort i den här frågan.

Jag har, herr talman, inte något yrkande i denna punkt, men jag skulle vilja uttala den förhoppningen, att den här närvarande jordbruksministern försökte göra vad på honom ankommer för att få fart på arbetet med planeringen.

Till detta vill jag, herr talman, foga ytterligare några reflexioner. Det synes mig vara synnerligen glädjande, att man genom de åtgärder, som nu har föreslagits, och som väl i dag kommer att beslutas, ger medborgare i vårt land betydligt större möjligheter än de tidigare haft att hämta vederkvickelse i naturen — i en, som man hoppas, något så när orörd natur.

Jag vill gärna uttala den förhoppningen, att ett vidgat och mera intensivt umgänge med naturen skall stärka känslan för att naturen bör bevaras och för att man bör skydda naturen och både till

egen och andras trevnad undvika att skräpa ner, något som ju nu tyvärr ofta förekommer i alltför stor utsträckning. Jag tror också att det mera intensiva umgänget med naturen kommer att så småningom stärka känslan för behovet av ett skydd för naturen även ur kulturell och vetenskaplig synpunkt och att man får ur t. ex. vetenskaplig synpunkt värdefulla områden skyddade till gagn för kommande släkten.

Jag skulle till detta emellertid också vilja lägga, att behållningen av umgänget med naturen i många fall skulle bli större än den nu ofta är, om människorna i allmänhet hade litet större kunskaper om de biologiska lagarna, t. ex. om samspellet mellan växterna, djuren och miljöfaktorerna, och över huvud taget hade ett större begrepp om växt- och djursamhällellens beroende av de naturförhållanden, som man kan iakta, när man kommer ut i naturen. Därför skulle det enligt min mening vara synnerligen önskvärt, om medborgarna i allmänhet finge något större kunskaper om själva grunderna för en sådan förståelse. Det skulle med andra ord vara värdefullt, om undervisningen i naturkunnighet i skolorna i större utsträckning än hittills inriktades på de biologiska problemen. Som jag nyss har sagt skulle sannolikt många människor få betydligt större behållning av vistelsen i naturen, om de hade en djupare inblick i de händelseförlopp som där pågår.

Jag har, herr talman, bara velat uttrycka detta såsom en förhoppning. Jag slutar med att säga, att jag tror att de åtgärder, som vi i dag skall fatta beslut om kommer att bli av mycket stort värde, och på naturvårdshåll har man med den största glädje hälsat den proposition som vi i dag behandlar.

Herr SVEDBERG, LAGE, (s):

Herr talman! Vi har inom jordbruksutskottet glädjande nog kunnat konstatera att utskottet är enigt i sakfrågan. Jag tror att alla ledamöter av utskottet gläds åt det förslag som Kungl. Maj:t har förelagt riksdagen och som nu redovisas här.

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

Det har varit ett intresse särskilt för tätorterna och framför allt för de växande städerna att kunna åstadkomma möjligheter för människorna att vistas i naturen. Tidigare har staten i rätt stor utsträckning kunnat bedriva naturvård på de områden, som staten själv förvaltat genom domänstyrelsen, men för kommunerna och särskilt för tätorterna har det sedan lång tid varit svårt att få lämpliga områden för fritidsändamål, och många kommuner har nog hoppats på en statlig medverkan i naturvården även på områden som förvaltas av enskilda. Nu öppnas en sådan möjlighet, och jag är förvissad om att vi går till mötes en framtid där intresset härför kommer att visa sig vara ganska allmänt.

Vi har inom utskottet varit eniga med undantag av högerns företrädare, som haft vissa avvikande uppfattningar, bl. a. i fråga om det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget om tillsättande av en naturvårdsnämnd. Majoriteten inom utskottet har inte kunnat följa den av högern rekommenderade linjen, att kungl. domänstyrelsen inom ramen för sin förvaltning även skall ta hand om här ifrågasvarande uppgifter. Vi har inte kunnat dela högerns uppfattning framför allt emedan det här torde bli fråga om en ganska omfattande arbetsuppgift. Att så kommer att bli fallet framgår ju också av Kungl. Maj:ts proposition. Arbetsuppgifterna vid nämnden skall enligt förslaget fördelas på en administrativ-juridisk byrå och en planeringsbyrå. Den sistnämnda byrån föreslås organiserad på två sektioner, varvid på den ena bör handhas nämndens verksamhet av olika slag i fråga om naturvården och på den andra uppgifterna beträffande landskapsvården.

Reservanterna rekommenderar vidare, att medel för markförvärv av detta slag skall tas från domänverkets markfond. Kungl. Maj:t har inte ansett lämpligt att gå den vägen utan föreslår, att medel skall ställas till förfogande i form av investeringsanslag via kapitalbudgeten. Utskottsmajoriteten har ansett att skälen härför är fullt vägande. Även om pengar kanske finns tillgängliga i domänverkets

markfond har ju riksdagen utfärdat sådana direktiv för denna fonds användning, att vi inte utan att ändra bestämmelserna för markfonden kan ta pengar därifrån till de markförvärv, som det nu är fråga om, och någon ändring av dessa bestämmelser har inte ifrågasatts.

Med dessa korta erinringar till utskottsmajoritetens ställningstagande ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Förslaget till organisation av naturvården i vårt land är välkommet och angeläget. Departementschefen har också i sitt uttalande i propositionen pekat på den utveckling mot ökad fritid som äger rum. Därmed ökar också intresset från allmänhetens sida för att bl. a. utnyttja naturen som källa till rekreation.

Befolkningsomflyttningen till tätorterna, det ökade bilinnehavet, förlängd semester och förkortad arbetsvecka är ting som medverkar till att den enskilda människan mer än förr kan utnyttja vår natur till avkoppling och friluftsliv.

Därmed kommer också på ett naturligt sätt samhällets ansvar för naturvården in i bilden. Mot det föreliggande förslaget som sådant har jag inget att invända, utom det att jag anser att det hade varit önskvärt att initialinsatserna från samhällets sida på detta område hade kunnat bli än större.

I motion I: 627 tar vi motionärer därför upp i huvudsak två frågeställningar. För det första har vi velat pröva den föreslagna organisationen, där den nu föreslagna planeringsbyrån enligt vår mening borde ha ersatts av utredningsförslagens organisation med två byråer, en för naturvård och en för landskapsplanering. Som det nu är har i den nya organisationen naturvården allvarligt tillbakasatts. En av naturvårdens angelägnaste uppgifter är att bevara växt- och djurvärldens rikedom i fråga om både arter och individantal. Hur en naturvårdsnämnd skall fungera utan någon avdelning på detta område är svårt att

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

förstå. Utskottet har emellertid utan närmare motivering avstyrkt motionen och icke heller närmare utvecklat sin syn på den föreslagna organisationen, som utskottet tillstyrker. Jag tycker att det är beklagligt att utskottet varit så knapphändig i sin skrivning.

Den andra frågan som vi motionärer tagit upp gäller pengar. Med hänsyn till vad jag nyss sade om initialinsatsen anser motionärerna att det borde ha getts högre anslag på tre punkter, nämligen för länsstyrelsernas naturvårdsarbete, ersättningar till markägare och bidrag till naturvårdsupplysning m. m.

Härvidlag har visserligen utskottet avstyrkt ökade anslag för kommande budgetår men även sagt, att det emellertid förutsätter, »att vid behandlingen av kommande anslagsäskanden för ändamålen anslagen anpassas efter de ökade behov, som kan uppkomma sedan naturvårdsnämndens verksamhet nått avsedd omfattning».

Mot bakgrunden av att utskottet är positivt inställt till att naturvården skall få de ökade anslag, som den nya organisationen kräver för att kunna arbeta effektivt, skall jag nu inte ställa något yrkande om bifall till motionen utan endast sluta med förhoppningen om att vi i fortsättningen i riksdagen får möjligheter att ge medel i tillräcklig omfattning för att göra den nya organisationen till en effektivt arbetande sådan.

Herr HANSSON, NILS, (fp):

Herr talman! Jag har inga erinringar att göra mot utskottsutlåtandet. Tvärtom har jag och mina meningsfränder anledning att uttala tillfredsställelse över att utskottet har godtagit huvudparten av de synpunkter, som vi ansett oss ha anledning framföra.

Det är emellertid särskilt ett tillägg till det ursprungliga förslaget till utlåtande, som jag skulle vilja beröra litet närmare och som jag tror har sitt speciella intresse. Det gäller tredje stycket på s. 21 i utskottsutlåtandet, som lyder: »I flera remissyttranden över naturvårdsutredningens betänkande har framhållits

önskvärldheten av att olika benämningar användes på reservat för kulturell naturvård och sådana för social naturvård. Utskottet vill fästa uppmärksamheten på denna fråga för att den om möjligt prövas vid utarbetandet av den i utsikt ställda nya naturvårdslagen.»

De remissyttranden som återopas ifrågasätter, som sagt, om inte ytterligare en form av reservat, benämnd friluftservat eller liknande, borde införas. Därigenom skulle nämligen en klarare gräns nås mellan kulturellt värdefulla naturreservat å ena sidan och fritidsbetonade sådana å den andra sidan. Längst i detta betraktelsesätt går av remissinstanserna kommerskollegium som anser, att inrättandet av ett friluftsområde inte bör betecknas som en naturvårdande åtgärd utan snarare som en exploatering av naturen. Kollegiet hävdar därför, att behovet av dylika områden bör tillgodoses genom annan lagstiftning samt att lagbestämmelserna om naturreservat bör överarbetas i överensstämmelse härmed.

Min praktiska erfarenhet säger mig att en sådan uppdelning vore värdefull för att skapa reda i begreppen — måhända också för att underlätta dels lagstiftningen, dels förvärv och förvaltning av de olika typerna av reservat. Som kommerskollegium så riktigt anmärker är inrättandet av ett friluftsområde en exploatering av naturen, medan ett naturreservat i möjligaste mån skall bevaras i sitt ursprungliga skick. Och vad förvaltningen av ett friluftservat beträffar kan den knappast intressera domänverket eller anses vara en verkets uppgift över huvud taget. Här ligger kommunerna, eventuellt stiftelser eller liknande, närmast till hands att träda till.

Däremot är det för domänverket en naturlig uppgift att handha förvaltningen av naturreservat, helst om dessa, såsom säkert ofta blir fallet, bör bli föremål för samma planerliga och ekonomiska skötsel som kronoparkerna. Jag skulle gärna vilja understryka detta sista, nämligen att det i fråga om naturreservat, inbegripet strövområden, i kombination med friluftservat, som det kan visa sig angeläget att staten förvärvar, oftast

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

blir fråga om en fortsatt ekonomisk skogsskötsel. För förvärv av sådan mark avses ju också domänverkets markfond kunna komma i fråga, vilket utskottet avser med sin formulering på s. 22.

Vad jag nu sagt hänger i viss mån samman med den till utskottsutlåtandet fogade reservationen nr 2. Jag tror nu inte, att så mycket i själva verket skiljer reservanterna från utskottsmajoriteten. Om jag har förstått utredningen och departementschefen rätt — och därtill kanske också litat till min egen praktiska bedömning — så måste nämligen även domänverkets markfond i rätt betydande utsträckning komma att anlitas för att vi skall kunna realisera de planer på förvärv av naturreservat av olika slag, som uppställts. Här måste ett allmänt samarbete till, i vilket domänverket enligt mitt förmenande blir en viktig part.

Om det befinnes angeläget att ett naturreservat bildas, blir väl gången i många fall den, att en betydande areal måste förvärfvas, alltså utöver själva reservatet, antingen nu detta är avsett att bli ett friluftreservat eller naturreservat i egentlig mening. I den mån som man vid förvärvet får vad vi skulle kunna kalla »överloppsmark» bör den väl i första hand läggas till redan befintliga enskilda fastigheter, men om detta inte går, får denna mark utbjudas i allmänna marknaden eller till domänverket. Såvitt jag förstår måste vi räkna med att domänverket i många fall här träder in och med medel ur markfonden underlättar tillblivelsen av det naturreservat, som vi avser att skapa. Härvidlag kan man tänka sig ett otal olika fall, som jag inte närmare skall ingå på men som jag kunde ta direkta exempel på ur min egen erfarenhet.

Min slutsats blir sålunda, att vi i betydande utsträckning kommer att behöva domänverkets intresserade medverkan och även medel ur dess markfond för att kunna realisera det naturvårdsprogram som vi har uppställt. Vi får också förutsätta att domänverket på kronoparkerna och på mark, som förvärfvas i naturvårdssammanhang, fortsätter att bygga ut fritidsanläggningar av den förnäm-

liga art som redan kan uppvisas i t. ex. Tiveden, på Hornslandet, på Halle- och Hunneberg o. s. v.

Nu säger reservanterna att markfonden har vuxit oroande — d. v. s. från 3 miljoner 1890 till över 40 miljoner i dag. Jag hör inte till dem som vill att skogar i större utsträckning skall övergå i statens ägo. Men alldeles fränsett om 3 miljoner kronor 1890 är mer eller mindre än 40 miljoner kronor i dag så bör vi kanske vara glada över att denna markfond nu finns. Vi skall nämligen göra klart för oss att ett genomförande av naturvårdsprogrammet enligt utredningens intentioner kommer att kosta mycket pengar och att vi inte torde kunna realisera de intentionerna om vi inte får betrakta domänverkets markfond som ett komplement till den speciella delfonden att vid behov lita till.

Herr Ringaby har redan sagt att det kommer att krävas betydande arealer för att hindra förslitning, och herr Lars Larsson anmärkte på att vi inte hade fått tillräckliga initialmedel eller att det allmänna inte var berett att göra tillräckliga initialinsatser för naturvårdens behov. Ja, jag tror att vi måste göra klart för oss att det kommer att kosta pengar och att vi måste i viss mån förlita oss på domänverkets markfond för att kunna realisera programmet. Det är ett samarbete som vi behöver och som jag hysar övertygelsen att domänverket är berett till.

Nu kan man ju fråga sig hur långt domänverkets halva markfond räcker för detta ändamål, alltså i dag ca 20 miljoner kronor. De marker som skall förvärfvas och göras till naturreservat har ju i allmänhet högt affektionsvärde, och vi är överens om att full ekonomisk rättvisa skall ges den enskilde markägaren. Jag vågar inte ange några priser på mark som skall förvärfvas — låt oss antaga att de skiftar mellan 10 öre och 1 krona per kvadratmeter med ett genomsnittspris av 50 öre per kvadratmeter. Då skulle priset bli 5 000 kronor per hektar för skogbevuxen mark, och under den förutsättningen skulle halva markfonden räcka till förvärv av 4 000 hektar, d. v. s.

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

ungefär 1 procent av Bohuslåns landareal. Jag har velat ta detta exempel för att ge en bild av vad vi kan nå med halva markfonden.

Nu blir, herr talman, säkerligen inte sista ordet sagt om utnyttjandet av domänverkets markfond i naturvårdshänsesande med riksdagens beslut i dag. Jag vet inte ens om departementschefen ser problemen på samma sätt som jag, men jag hoppas att han liksom utskottet önskar ett intimt samarbete mellan domänverket och det nya ämbetsverket, och jag tror för egen del att det är absolut nödvändigt att detta samarbete kommer till stånd för att vi skall kunna realisera det uppställda programmet.

Möjligen blir det anledning att återkomma när vi fått erfarenhet av den nya naturvårdsnämndens verksamhet. Men som jag bedömer läget och förutsätter utvecklingen i dag, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr RINGABY (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är endast beträffande finansieringen och markfonden som jag skulle vilja säga några ord.

Herr Hansson i Ronneby anser, att halva markfonden kanske inte räcker så långt. Jag vet inte exakt hur mycket markfonden i dag innehåller, men det rör sig väl om närmare 50 miljoner snarare än om 40 miljoner kronor, och av utskottsutlåtandet framgår att man i första hand tänker sig inköp på 80—100 miljoner för denna naturvårdsverksamhet. Halva markfonden bör alltså räcka en ganska god bit. Emellertid behövs det en utredning och ändring av markfondens statuter innan man kan disponera hälften av markfonden på detta sätt, och det är en sådan utredning vi hemställt om i reservationen.

Man finner av domänverkets lämnade sammanställning, att det är ganska omfattande inköp domänverket gör. Under de fem åren 1958—1962 köptes 26 511 hektar mark, det mesta produktiv skogsmark, och vi tycker att det inte vore något fel om domänverket fördelade sina

inköp så att man ökade sina inköp av fritidsområden och naturreservat och minskade sina inköp av produktiv skogsmark.

Herr HANSSON, NILS, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill hänvisa till s. 22 i utlåtandet, där utskottet skriver: »Samtidigt härmed vill utskottet emellertid som sin mening uttala, att domänverket i samband med sin allmänna inköpsverksamhet bör eftersträva att så långt som möjligt också tillgodose det allmänna naturvårdsintresset.»

Mera har väl utskottet inte vågat säga i dag, och därför har jag velat komplettera detta citat med min allmänna inställning till frågan om hur verksamheten kommer att ske. Vi måste lita till domänverket och även till markfonden för att kunna realisera förslaget. Vad vi avser att göra inom naturvården även med allmänna medel, d. v. s. den speciella delfonden, är ju att för naturvårdsändamål inköpa mark, som sedan överlämnas i domänverkets förvaltning. När det gäller inköp av skogar, som enligt planen blir domänverkets skogar, och det alltså blir fråga om en ren ekonomisk förvaltning, där inte själva naturvården är huvudintresset, anser jag — och det menar väl utskottet också — att markfonden skall anlitas för inköp.

Herr RINGABY (h) kort genmäle:

Herr talman! Vad utskottet skriver på s. 22 i utlåtandet tycker jag styrker vårt krav, att man ur markfonden skall ta 2 miljoner kronor till detta omedelbara behov. Det är ju en kapitalinvestering, vilket vi har fått stadfäst eftersom utskottet säger att pengarna skall tas ur kapitalfonden. Det är alltså en kapitalinvestering, och av den anledningen kan man ju ta dessa 2 miljoner kronor ur markfonden.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Med tanke på den intensiva debatt som förts kring utredningens förslag är det att hälsa med stor till-

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

fredsställelse, att propositionen har kunnat behandlas på det sätt som skett och att man inom utskottet har kunnat nå enighet. Också i denna debatt har det visat sig, att det råder enighet om det förslag som framlagts, och det vill jag gratulera jordbruksministern till. Det fanns nämligen från jordbrukar- och markägarhåll mycket kritiska synpunkter på utredningens förslag, och jordbruksministern har mycket skickligt undvikit att ta upp en del av de mest brännbara sakerna. Jag hoppas bara att det blir en lika angenäm ton i fortsättningen, när lagtexten skall utformas.

När man läser det förslag som föreligger gör man gärna några reflexioner, vilka jag inte kan underlåta att delge kammarerna. Hur stora uppgifter naturvärden än kommer att få vet vi att det alldeles säkert snart kommer att bli uppenbart, att en av dess främsta uppgifter är att verka för att kulturlandskapet i möjligaste mån bevaras. Nu vet vi, att det sker en betydande omvandling av det svenska kulturlandskapet. Det kanske inte är så uppenbart i dag, men med tanke på den strukturomvandling jordbruket genomgår kommer det inom några årtionden att ske mycket stora förändringar. Jag kan se i mitt eget län hur åkrar överges och buskar kommer i stället. Landskapet förfulas därigenom mycket starkt.

Det talas mycket om att man skall plantera betydande åkerarealer med skog. Det blir då nästan alltid fråga om barrskog. Vi utestänger på det sättet mycket vackra vyer, och vi får ett helt förändrat landskap inom stora områden av vårt land. Det märks kanske inte de första åren, och kanske inte ens de första tio åren, när man skyndar förbi i bil. Nästa generation kommer dock att märka det i mycket hög grad.

Den jordbrukargrupp, som man i dag anser vara så »irrationell» vid brukandet av landets jord, har uppehållit detta odlingslandskap och har givit det den ljusa bild vi gläder oss åt. Herrar skogsmän i all ära, men barrskogen ger en dystrare sinnesbild än det öppna landskapet. Man blir gladare när man kommer ut i ett öppet landskap än när man

har idel barrskog omkring sig, även om man vet att barrskogen ekonomiskt sett ger större utbyte.

Planerarna måste verkligen i tid tänka på vad som behöver göras. Det är en fråga som först och främst ligger på det regionala planet, men det måste även komma inspiration uppifrån. Jag tror de ideella naturvårdsföreningarna har ett mycket stort intresse för detta problem, och där arbetar man mycket för bevarandet av vårt kulturlandskap i landskapet som sådant. Som jag ser det måste det här ske ett intimt samarbete mellan länsstyrelse, kommuner och ideella organisationer, så att man i tid planerar för sådana områden, som inte får stängas in med skog, utan där vi måste bevara det öppna odlingslandskapet på något sätt; hur och på vilket sätt och med vilka medel är svårt att säga, och det vill jag inte ge mig in på.

Det kommer emellertid att kosta pengar, mycket pengar om man inte skall odla marken men ändå förhindra att den blir beväxt med skog. Med tanke på framtiden och nästa generation tror jag dock att det är en åtgärd, som vi måste verkställa i tid för att inte det svenska landskapet skall förfulas. Det måste också i fortsättningen ge oss de många vackra vyer, som vi är så glada över i dag och som kanske framför allt ger stadsbon behållning av den resa han gör ute i naturen.

Jag skulle också vilja säga, att jag hoppas att frågan om *allemansrätten* blir föremål för en utredning. Det kommer att uppstå betydande problem i förhållandet mellan landsbygdens människor och stadsbygdens, om inte en del frågor i det sammanhanget blir lösta. Det är i dag ingenting som hindrar den, som är litet fräck, från att tälta framför husdörren hos en jordbrukare. Det uppstår lätt irritationsmoment, som borde kunna avhjälpas utan paragrafer som skapar otrivsel på annat sätt. Många av dessa problem har varit föremål för diskussion åtskilliga gånger, men diskussionerna har inte lett till någonting. Man får hoppas att det i alla fall kommer att bli ett resultat så småningom, så att man i smidi-

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

ga former reglerar umgänget i naturen mellan människorna.

Till sist skulle jag vilja säga en sak beträffande de biologiska frågorna, som herr Osvald var inne på. Det har förvånat mig att i de allmänbildningstävlingar, som numera anordnas, är det få saker som de kunniga ungdomarna vet så litet om som de biologiska frågorna. Det verkar som om dessa saker har kommit fullständigt vid sidan om intresset. Man kan tydligen intressera sig för de mest befängda saker, men om de biologiska frågorna vet man praktiskt taget ingenting. Det är skolan som bör observera detta och inte låta biologiundervisningen bli en tredjehandsfråga. Om vi verkligen skall ha glädje av naturen måste vi känna till de elementära biologiska lagarna och helst litet mer.

Herr PETTERSSON, HARALD, (cp):

Herr talman! Alla tycks vara överens om att den proposition, som jordbruksministern har framlagt, är väl genomtänkt och att de föreslagna åtgärderna, när de genomförts ute på fältet, kommer att vara till betydande nytta för människorna. Det sker en hastig utveckling i samhället. Människornas möjligheter att röra sig på stora områden har ju blivit helt andra än tidigare. Vi vet att människornas ökade fritid också ger dem möjligheter att söka sig ut på ett helt annat sätt än tidigare.

Jag delar alltså deras uppfattning som har sagt att det är ett värdefullt förslag som i dag ligger på riksdagens bord. Men när utskottets ärade talesman nyss sade, att vi inte skall tänka oss att försöka ta pengar från domänverkets markfond, så blev jag litet fundersam. Alla som har yttrat sig här har talat om det stora behovet av utökade områden för dessa ändamål. Inte minst herr Hansson i Ronneby har ju på ett alldeles speciellt sätt givit uttryck för det stora behov som föreligger och också talat om vad det kostar samhället, om vi verkligen skall kunna tillskapa sådana här områden. Ingen har som herr Hansson så klargjort för kammaren vilka stora pengar som det

kommer att gå åt. Vi har oss förelagt ett förslag till en organisation som vi i utskottet — i varje fall från den meningsriktning jag företräder — inte har någon annan mening om än att den är så bra som den kan bli. Det är en rätt stor organisation som är upplagd för detta ändamål. Jag vill inte säga att den är för stor, men vad vi som står bakom reservation 2 har menat är att har vi nu en stor och förnämlig organisation så måste den ha resurser, vilket också har understrukits av herr Hansson.

Nu har vi i alla fall kommit fram till att man borde överväga, om man skulle kunna ta någonting ur domänverkets markfond, och jag anser att det är den enda möjligheten att verkligen kunna snabbt tillskapa ekonomiska resurser. Kommer inte de ekonomiska resurserna att vara till finnandes, får detta förslag, som vi alla nu står och talar så vackert om, inte det värde som det borde ha. Det är föreslaget att det skall inköpas mark för två miljoner kronor. Jag återkommer till herr Hanssons synpunkter och måste då fråga: Hur litet område, herr Hansson, får man inte för två miljoner, om man för tjugo miljoner inte får flera hektar än herr Hansson nämnde?

Jag vill bara säga till sist, herr talman, att först vid ett bifall till reservation 2 får denna förnämliga organisation de ekonomiska möjligheterna att verkligen effektuera vad som föreslås.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag vill gärna uttala min glädje över att propositionen har fått så enhällig anslutning. Jag anser att det är ytterst värdefullt för förutsättningarna att driva en aktiv naturvård i vårt samhälle, att det har blivit så god uppslutning kring det förslag som nu har presenterats riksdagen.

I många länder har industrialiseringen och den ekonomiska utvecklingen i övrigt kommit att gå mycket hårt fram över naturen. Om vi reser i Centraleuropa, kan vi finna många tecken på det. Trots att vi lever i ett land, som kan sägas vara högt utvecklat i industriellt och

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

allmänekonomiskt avseende, har vi likväl förmånen att ha naturen bevarad på ett sätt som få länder är förunnade. Det kan vi naturligtvis vara glada över, men vi måste se till att vi kan undgå de risker som onekligen föreligger, främst då i de storstadsregioner som vi har att räkna med kommer att expandera även i framtiden.

Det har berättats mig, att i Amerika har det nyligen framlagts vittgående förslag som syftar till att försöka återställa den natur som man tidigare har förott. Man skall plantera skog och åstadkomma nationalparker, inte av ekonomiska skäl, alltså för att få ekonomiskt utbyte av skogen, utan motivet är att man vill återställa naturen. Man saknar skogen som strövområde, och nu lägger man ned jordbruk enbart för att tillgodose människornas behov av rekreationsmöjligheter.

Jag tror att vi bör akta oss för att komma i den situationen, och därför anser jag att det är mycket tacknämligt att vi nu kan igångsätta ett naturvårdsarbete under nya former.

Det finns inte anledning för mig att gå in i någon polemik, ty jag har egentligen inte mycket att invända mot det som sagts från talarstolen, men det är kanske ett par anmärkningar som jag ändå vill göra.

Herr Hansson menade, att det skulle vara angeläget att göra en klarare åtskillnad mellan de områden som avsättes ur kulturella synpunkter och dem som nu kommer att disponeras av sociala skäl. Jag förstår att man ur vissa utgångspunkter kan finna ett sådant resonemang vara riktigt. Men vi räknar med att båda dessa önskemål skall kunna tillgodoses samtidigt i mycket stor utsträckning. Naturvården måste räkna med att människan finns med i sammanhanget. Även om det är klart att vi måste bevara vissa lokaler och även skydda dem mot människan, anser jag det värdefullt och viktigt att vi klart markerar, att det här gäller naturvård som främst tar sikte på att tillgodose människans intressen.

Herr Hansson säger, att de områden

som avsättes för social naturvård egentligen innebär en exploatering av naturen. I många fall tror jag att man ändå kan säga, att det är fråga om att skydda naturen. Om en kommun förvärvar ett skogsområde eller ett annat markområde, räddar man ofta detta från att bli föremål för exploatering i annan form. Visst kan man med herr Hansson säga, att det är en exploatering, om man bevarar skogsområdet och med tanke på att folk skall kunna ströva där i framtiden samt finna rekreation och avkoppling, men det är att pressa det alltför hårt, om man ställer en sådan åtgärd i alltför stark motsättning till andra naturvårdsåtgärder. Vi får se vilka erfarenheter i fråga om naturvård vi kan vinna. Jag kan gärna instämma med föregående talare i att vi här börjar något nytt, där vi kan ha anledning att invänta nya erfarenheter och vara beredda till omprövningar på sådana områden där vi kan göra nedslående erfarenheter.

Till herr Lars Larsson vill jag säga, att jag är tacksam för hans inlägg. Det visar att det finns intressen som går utöver vad propositionen kan tillgodose. Men jag tror inte att han tillräckligt har beaktat att det här är fråga om ett första verksamhetsår. Vi skall bygga upp en organisation, och det tar först viss tid innan det finns frågor att behandla. Det kan inte bli tal om några förvärvsärenden, förrän man har arbetat en tid i det nya organet. Därför kan man visserligen säga, att 2 miljoner kronor är ett litet belopp och att det borde varit högre, liksom man kan säga att det borde ges ökade bidrag på den ena eller andra punkten. Jag hoppas få tillfälle att återkomma, när det blir aktuellt att öka dessa anslag, ty detta förslag får väl ändå ses som en upptakt till ett arbete, som måste utvecklas i framtiden.

Jag vill här också säga något i anslutning till reservationen. Den ger, tycker jag, inte så mycket uttryck för naturvårdsintressen. Man kan bakom den skönja samma strävan som har kommit till uttryck tidigare och som snarast går ut på att begränsa domänverkets möj-

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

lighet att bevaka de intressen som verkets markfond är stiftad för att tillgodose.

Jag undrar om man egentligen på något håll kan vara betjänt av att försöka begränsa domänverkets möjlighet att göra markinköp. Vi får hålla i minnet att utbuden av fastigheter under de senaste åren har ökat i takt med den fortskridande nedläggningen av jordbruk i de sämre jordbruksbygderna. Förhållandet är helt enkelt det, att det inom vissa sådana trakter är mycket svårt för fastighetsägaren att kunna lämna sitt jordbruk och sitt skogsbruk över till någon ny köpare. Det finns ofta intet köpintresse, och jag skulle tro att det i sådana situationer får anses vara mycket värdefullt att ha domänverket som en av de spekulanter, som kan anmäla sig för köp av sådana fastigheter. Jag menar därför att mycket talar för att vi skall vara akt-samma, så att vi inte berövar domänverket dess möjligheter att göra en insats i en omställningsprocess, som utan tvivel kommer att bli nödvändig inför framtiden.

Jag vill gärna instämma i herr Hanssons förhoppning att domänverket i framtiden liksom hittills skall visa ett positivt intresse för naturvården. Jag hoppas också att ett gott samarbete skall komma till stånd mellan domänverket och det nya organet, liksom jag hoppas att samarbete också skall åstadkommas med andra ägarkategorier på det skogliga området.

Herr Isacson sade, samtidigt som han gav komplimanger för denna proposition, att jag skickligt undvikit att ta upp sådana ämnen som kunde vara kontroversiella. Jag vet att det föreligger kontroversiella intressen, men jag tror det hade varit tämligen opåkallat att föra fram dem just i detta sammanhang, eftersom de onekligen hör till lagstiftningsfrågorna, och till dem får vi anledning återkomma i framtiden. Det är möjligt att den diskussionen kan komma att visa mera splittrade synpunkter än vad dagens diskussion har gjort, men man får väl ändå ta problemen i den ordning som de kommer.

Jag vill gärna säga, att jag med intresse lyssnade till herr Isacson i de delar där han sökte analysera problematiken i naturvården i dag. Jag tror att det ligger mycket i att vi måste tillse att skogen inte får växa igen överallt. Det är nödvändigt att vi på något sätt försöker bevara de odlade tegarna eller se till att skogen inte växer ända in till stugknuten. Jag vet att domänverket har gett sådana anvisningar för sina planteringsåtgärder, att man skall försöka bevara ett öppet område kring den bebyggelse som finns och som kanske kommer att stå kvar under rätt många år framöver. De synpunkter som herr Isacson framförde kan i det avseendet vara värda ett beaktande.

I fråga om allemansrätten har jag åtminstone vid granskning av de förslag som legat till grund för propositionen, kommit till att den frågan sannerligen är en fråga som man får närma sig mycket varligt. Jag är ytterst tveksam, om det finns förutsättningar att i dag ta upp och penetrera allemansrättens problematik. Det är nog så, att det kan göras invändningar av det slag som herr Isacson gjorde, nämligen att det finns människor som känner allemansrätten som något besvärande. Jag skulle föreställa mig att sådana exempel som nämndes är i verkligheten direkta överträdelser och kanske inte exempel på brister i allemansrätten. Det är oerhört värdefullt att vi har kvar denna rätt. Även om vi tillskapar särskilda områden för fritidsändamål eller områden som rena natur-skyddsobjekt, så måste vi tillse att människorna liksom hittills har möjlighet att röra sig fritt i naturen. Vi får inte i onödan avskärma de tillgångar och de möjligheter som alla medborgare har här i landet. Därför måste jag säga, herr Isacson, att jag ingalunda för närvarande är beredd att ta denna fråga under övervägande.

Jag vill återknyta till var jag sade inledningsvis, att den enighet som kännetecknar utskottets utlåtande är en mycket värdefull tillgång för oss i det fortsatta arbetet för en aktiv naturvård i vårt land.

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

Herr SVANSTRÖM (cp):

Herr talman! Det kanske förefaller oriktigt att »en man ur de djupa leden», för att använda herr förste vice talmanens definition häromåret, nämligen en som inte sitter i utskottet och som inte heller genom motion eller på annat sätt tagit del av frågan tidigare, nu tar till orda. Jag har emellertid med stort intresse lyssnat till denna debatt, herr talman, och jag har med utgångspunkt från det naturvårdsintresse, som jag haft möjligheten att i någon ringa mån utveckla genom deltagande i hembygdsrörelsen lokalt i mitt eget län och i annat sammanhang, ändå velat fästa uppmärksamheten på de synpunkter som här tidigare har utvecklats bl. a. av herr statsrådet i anslutning till herr Isacsons uttalanden om landskapsvärden.

Det är onekligen på det sättet, att den idoge lantmannen, utan att strängt taget veta om det, har varit den som tagit hand om värden av kulturlandskapet och gett detta sin prägel under århundraden i vårt land. De öppna odlingsområdena och lövvegetationen i anslutning till dem har gett vårt land ett särpräglat utseende, som vi riskerar att förlora genom en avancerad och rationell skogsodling, huvudsakligen baserad på barrträd. Det vore angeläget, om man i det arbete som nu startas genom propositionens antagande kunde ta all möjlig hänsyn till dessa förhållanden och ägna intresse åt att vidarebevara just denna landskaps-typ.

I detta sammanhang kommer man utan tvekan in på de diskussioner som har förts om allemansrätten. Jag har tillsammans med familjen vid de fåtaliga tillfällena, då det varit möjligt att få någon form av semester, använt denna tid till att fara runt i vårt land och i grannlänerna. Därvid har jag, om det varit möjligt, undvikit att uppsöka de välordnade arrangemang, som finns både här och utomlands för turistande människor, och i stället försökt komma enskilt och avskilt direkt till naturen.

Jag har i det avseendet stött på stor välvilja hos den bofasta befolkningen. Jag tror att den inriktningen allmänt

finns hos oss, som rör om delar av svensk mark. Vi vill ingalunda förhindra människor att komma ut och få rekreation och avkoppling i naturen, men vi vill gärna att de kommer på ett hyfsat sätt och att de tar kontakt med ägarna. Därigenom skapas inte bara kontakt med naturen, utan också kontakt med människorna, vilket är ganska väsentligt.

Naturskyddet har här en betydande uppgift på det uppfostrande området, och det är därför med tacksamhet jag ser att medel anvisas för detta ändamål. Vad vi behöver är uppfostran, skolning, känsla av varsamhet hos dem som närmar sig natur och människor i en miljö som de är främmande för. Det skulle ha varit tacknämligt, om man fått ännu mera medel, och jag tar jordbruksministerns löfte att komma igen på den punkten som ett mycket gott tecken på att man får räkna med ökade möjligheter till uppfostran — en uppfostran som, det erkänner jag gärna, gäller både oss som bor på landet och dem som kommer till oss. Jag tror inte att vi tjänar något på att i detta sammanhang försöka förstora stridigheter och öka spänningen, utan tvärtom vinner vi på att försöka närma oss varandra.

Men det är klart, herr talman, att man i detta sammanhang också måste pröva allemansrätten som en laglig rätt. Vi måste skapa garantier för att förstörelse icke åstadkommes och att man, om förstörelse ändå äger rum, får möjligheter till ersättning. I den mån inte vederbörande själv kan ersätta skadorna är det samhällets skyldighet att här träda in. Det finns i den gamla Byggningsbalken — jag tror det är Byggningsbalken, men jag är inte så lagfaren — en mycket kärnfrisk lagtext som lyder på följande sätt: »Då tjäle är ur jord, skola svin ringade vara.» Utan några paralleller menar jag att någonting av detta borde man få in i den nya andan, så att inte sådana människor kommer ut i naturen som inte har ansvar för de stora värden som där finns.

Till sist ett ord om fornminnen i anslutning till detta! Om vi har ett område med fornminnen, låt oss säga skepps-

Ang. riktlinjer och organisation för naturvårdsverksamheten

sättningar eller gravrösen av olika slag — framför allt dessa skeppssättningar som finns på gräsbevuxen mark — skall vi konstatera att så länge den marken användes för betesdrift bevaras dessa fornminnen fullt synliga för de människor som intresserar sig för dem och vill titta på dem. Men så fort skogen kommer med årlig barrfällning börjar förstörelsen, och inom ett par generationer skall vi inte kunna hitta dessa för oss enligt min uppfattning mycket värdefulla naturminnesmärken och fornminnesmärken annat än med stor möda.

Jag skulle alltså, herr talman, gärna vilja med instämmande i vad som här tidigare framförts av bland andra herr Harald Pettersson tillstyrka reservationen, ty genom ett ianspråktagande av domänverkets markfond skapas det större möjligheter att få medel till denna verksamhet och större sammanhängande områden som direkt kan disponeras. Vad jag sagt om de andra frågor, som jag berört må vara antecknat i marginalen såsom en enkel ledamots av denna kammars enskilda synpunkter.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga att jag inte sagt att allemansrätten bör försvinna, och jag hoppas att vad jag sagt inte skall uppfattas så. Vad jag ville ha sagt är att allemansrätten borde kunna regleras. Det är inte tillfredsställande som det nu är. Man kan bara se hur t. ex. en landsfiskal så att säga tolkar allemansrätten på det sättet att han kan tillåta att man får tälta en natt på en plats, medan en annan landsfiskal anser att man får tälta tre nätter på en plats. Man blir förtvivlad när gäster kommer och lämnar efter sig glasflaskor och skräp utan att man har någon möjlighet att komma åt vederbörande.

Sedan vill jag med anledning av herr Svanströms uttalande om svin i markerna säga att svin i alla former förstör i markerna, speciellt om man släpper ut dem under sommaren — de må vara tvåbenta eller fyrbenta. Däremot tror jag att få djur har möjlighet att bevara land-

skapet så som fåren. Det blir kanhända de som får hjälpa oss bevara naturen inom de områden som inte längre skall vara egentliga odlingsområden.

Till herr statsrådet Holmqvist vill jag säga att allemansrätten väl borde kunna regleras på något sätt. Är det otänkbart att få en allsidig diskussion inom en utredning om vad den skulle innebära? Den behöver inte vara tillkrånglad och det behövs inte en massa lagtexter som gör det hela stelbent och omöjligt för oss att umgås med varandra, men det kan skapas riktmärken som kan vara vägledande och som klart anger vad som inte får göras beträffande bl. a. stängsel, nerskräpning i naturen och sådant. Man kan ha vissa riktmärken som skulle göra det lättare för oss att umgås med varandra i naturen.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Jag vill bara säga, för att inget missförstånd skall föreligga, att jag liksom herr Isacson har anledning att reagera starkt mot nedskräpning och över huvud taget mot dåligt uppförande i naturen. Jag har i propositionen givit detta till känna, och jag föreställer mig att en mycket viktig uppgift för detta naturvårdsorgan även måste bli att ta upp problemen om vad vi kan göra för att förbättra förhållandet mellan människan och naturen. På den punkten är vi överens, och det tycker jag att vi kan vara utan att vi därmed har slutfört debatten om allemansrätten, som rymmer så oerhört mycket annat också.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt beträffande punkterna I—V av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan, därefter särskilt angående punkterna VI och VII samt slutligen särskilt rörande punkterna VIII—XI.

På gjord proposition bifölls till en början vad utskottet i punkterna I—V hemställt.

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Därefter gjorde herr talmannen enligt de med avseende å punkterna VI och VII framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Carl Eskilsson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ringaby* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 11, punkterna VI och VII, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Carl Eskilsson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ringaby* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 43.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagit, att han avstode från att rösta.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet i punkterna VIII—XI hemställt.

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag ber att få meddela följande angående kammarens plenum fredagen den

26 ds. Med hänsyn till arten och antalet av de ärenden som då skall behandlas samt till att inga ärenden bör stå över till nästa vecka, då den 1 maj infaller på onsdagen, avser jag att fortsätta plenum utan avbrott för middag till dess samtliga ärenden slutbehandlats.

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 17, i anledning av väckta motioner om utredning rörande reklamens omfång och kostnader;

nr 18, i anledning av väckt motion om åtgärder mot trafikfarliga djurpassager;

nr 19, i anledning av väckta motioner angående möjligheterna att bereda åldringar ökad sysselsättning;

nr 20, i anledning av väckt motion om utredning rörande sjukfrekvensen för män och kvinnor; samt

nr 21, i anledning av väckta motioner om kurativ verksamhet till stöd åt ensamstående mödrar m. fl.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 22, i anledning av väckta motioner om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete.

I de till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 62, av herr *Lundström m. fl.*, samt II: 71, av fröken *Elmén* och herr *Hamrin* i Kalmar, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att en sociologisk undersökning måtte företagas om olika förhållanden i familjelivet, som kunde tänkas hänga samman med de gifta kvinnornas möjlighet och benägenhet att taga förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut, som stärkte de gifta kvinnornas valfrihet mellan arbete i och utanför hemmet och som kunde bereda arbetsmark-

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete
naden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att de likalydande motionerna I: 62 och II: 71 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herrar *Widén, Jonasson, Eric Gustaf Peterson, Ernst Olsson, Keijer, Börjesson* i Glömminge, *Larsson* i Borrby och *Hamrin* i Kalmar, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till förevarande motioner I: 62 och II: 71, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning i syfte att inventera och sammanställa material samt göra undersökningar rörande olika förhållanden i familjelivet, som kunde tänkas höra samman med gifta kvinnors möjlighet och benägenhet att taga förvärvsarbete, i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut, som innebure ökad valfrihet för de gifta kvinnorna mellan arbete i och utanför hemmet och som kunde bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft.

Herr **PETERSON, ERIC GUSTAF**, (fp):

Herr talman! Redan nu har hälften av de gifta kvinnorna någon form av förvärvsarbete utom hemmet, och det är ett känt faktum att arbetsmarknaden har behov av allt flera. Då även tillskapandet av större möjligheter för deltidsarbete fortgår, kommer i framtiden allt flera gifta kvinnor att ta arbete utom hemmet. Det är bara att konstatera att flertalet gifta kvinnor redan nu har två väsentliga arbetsuppgifter att sköta: dels uppgiften utom hemmet, dels uppgiften i hemmet, som maka och mor. Kvinnans uppgift att i hemmet skapa en god uppväxtmiljö för barnen och att fostra dem till goda människor är den inte minst viktiga och betydelsefulla av hennes uppgifter. Särskilt den gifta kvinnans medverkan i den förebyggande barna- och ungdomsvården gör att denna fråga är av allra största vikt. Hemmet är an-

karfästet för vårt samhälle, och dess betydelse kan inte överskattas. Det är nödvändigt att de svenska hemmen verkligen fungerar på ett tillfredsställande sätt, och då måste en mor ha sådana möjligheter att hon kan utföra sin roll i hemmet på bästa sätt. Här saknas klara målsättningar beträffande problemen kring frågan om hem och förvärvsarbete. Forskningen på detta område är alldeles otillräcklig. Motionärernas krav på en sociologisk undersökning är därför mycket välmotiverad.

Enligt motionärerna finns det knappast något område där behovet av en genomgripande sociologisk undersökning är så starkt som beträffande den gifta kvinnans möjlighet och benägenhet till förvärvsarbete.

Utskottet har visat förståelse för motionernas allmänna syfte men finner inte tillräckliga skäl för bifall till den föreslagna utredningen. Däremot anser reservanterna ett omfattande behov av grundforskning föreligga, inte minst ett behov av att sammanställa de forskningsresultat som finns till ett enhetligt material, som skulle kunna ligga till grund för överväganden och beslut i frågan. En stor del av ansträngningarna på detta område har kanske hittills blivit hämmade på grund av att sådant material inte funnits tillgängligt. Kvinnornas otrygga vacklande mellan en utbildning som de kanske inte får användning för och en äktenskapsroll som de kanske inte får fylla alls eller bara delvis, gör att behovet av den i motionerna föreslagna utredningen är ovanligt stort.

Jag ber, herr talman, få yrka bifall till reservationen.

Fru **HAMRIN-THORELL** (fp):

Herr talman! Jag har liksom herr Svanström inte mitt namn under reservationen men skall ändå, såsom en kvinna ur de djupa leden, be att få anlägga några synpunkter på detta utskottsutlåtande.

Frågan gäller om vi skall få till stånd en sociologisk undersökning om de olika förhållanden i familjelivet som samman-

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

hänger med de gifta kvinnornas möjligheter till förvärvsarbete. Denna undersökning skulle i sin tur bilda ett underlag för att ge kvinnorna valfrihet mellan att arbeta i eller utanför hemmet och samtidigt bereda arbetsmarknaden möjligheter till att få ökad kvinnlig arbetskraft.

Kvinnornas yrkesarbete och arbetsmarknadens krav på dem har gång på gång diskuterats här i riksdagen. Uppfattningarna har varit mycket delade om vilka åtgärder som skall vidtas för att stimulera intresset för förvärvsarbete hos de gifta kvinnorna. Många av de åtgärder som beslutats har visat sig verkningslösa, därför att våra diskussioner ofta har grundat sig mera på tro än på vetande. Utifrån dessa synpunkter har motionärerna föreslagit en kartläggning, en grundforsknings eller över huvud taget en utredning om dessa förhållanden.

Den framlagda motionen har varit remitterad till ett stort antal olika organ. Det är mycket intressant att konstatera att de flesta av dessa har tillstyrkt den. Jag skulle vilja ta kammarens tid i anspråk med att gå igenom remisserna. *Socialstyrelsen* tillstyrker den föreslagna undersökningen. *Arbetsmarknadsstyrelsen* hänvisar till långtidsutredningen, som räknar med ett ökat antal gifta kvinnor såsom den arbetskraftsreserv, som vi kommer att behöva under det kommande decenniet. Mot denna bakgrund finner arbetsmarknadsstyrelsen det angeläget att de gifta kvinnornas inställning till och förutsättningar för yrkesverksamhet blir föremål för en sociologisk undersökning i linje med den som motionärerna har föreslagit. Styrelsen anser att en samordning bör ske med de undersökningar som redan finns. Skulle dessa inte vara tillräckliga, är det önskvärt att det framlagda förslaget beaktas. *Familjeberedningen* däremot har inte några planer på att för egen räkning göra någon djuplodande undersökning av familjehindren för de gifta kvinnornas möjligheter till förvärvsarbete.

Statens råd för samhällsforskning framhåller att den planeringsorienterade forskningen på detta område är helt

otillfredsställande. Ibland göres en del aktuella och värdefulla undersökningar, men under mellanperioderna görs ingenting. Rådet föreslår därför en fast forskartjänst med tillräckliga forskningsresurser. Det behov av forskning som motionärerna anser finnas, skulle däri-genom kunna bli tillgodosett. Rådet rekommenderar alltså en högre forskartjänst.

Svenska arbetsgivareföreningen har inte några erinringar emot utredningen. *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund*, som jag tycker man bör tillmäta vissa möjligheter att anlägga synpunkter på dessa frågor, säger att de åtgärder som vidtagits för att underlätta eller möjliggöra för kvinnorna att förvärvsarbete är både olyckliga och ofullständiga.

LO har gjort vissa invändningar mot förslaget och anser att det är mer lämpligt att samhällsvetenskapliga forskningsrådet ger anslag till forskare. Jag måste emellertid anse deras avstyrkande vara något krystat.

Det står alltså ett ganska kompakt samhällsintresse, representerat av dessa organisationer, bakom motionen.

Motionärerna har hänvisat till de undersökningar som redan gjorts, vilka man nog måste beteckna som ganska ryckiga, eftersom det fordras ett stort ekonomiskt underlag för att göra grundliga undersökningar och utredningar. En del av vad som gjorts har blivit aktuellt genom den nyligen utgivna boken »Kvinnors liv och arbete», till vilken motionärerna också hänvisat. Jag skulle vilja ta upp några av de frågeställningar som behandlats såväl i denna bok som på andra håll för att belysa värdet av en utredning eller en kartläggning eller vad man nu vill kalla åtgärden för.

Det finns en rad obesvarade frågor. Man vet inte vilket påtagligt inflytande som den hemarbetande kvinnan har, vare sig på hemmets ekonomi eller på andra beslut som fattas i hemmet. Man vet heller inte hur den förvärvsarbetande respektive den hemarbetande kvinnan socialt upplever sin ställning i hemmet och ute i förvärvslivet. Är det endast genom ett yrkesarbete som hon kan nå samma

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

anseende som en man? Känner hon sig nedvärderad som hemarbetare? Spelar det ekonomiska beroende som en hemarbetande kvinna står i till mannen någon väsentlig roll för henne? Upplever hon sitt hemarbete som värderat av samhället vid sidan av andra yrken, eller känner hon sin ställning speciellt?

Vår vetenskap om vad kvinnornas inkomster av yrkesarbete betyder för familjen jämfört med det arbete som hon utför i hemmet är också mycket ringa. Problemen kring kvinnornas dilemma att nå socialt anseende, grundat på egen ekonomi eller på försörjning, borde vara av stort intresse för den socialpsykologiska forskningen att belysa.

Den centrala punkten i alla diskussioner är med rätta hänsynen till barnen. Hur deras vård och tillsyn skall tillgodoses är den mest kontroversiella punkten. Även sedan det visat sig att vissa föreställningar om de förvärvsarbetande kvinnornas negativa inflytande på barns vård inte håller streck, kvarstår att vi ändå vet alldeles för litet och behöver en fortsatt forskning, som tar hänsyn till barnens ålder och till olika sätt att ta hand om dem än vad som nu sker.

Man bör också bättre kontrollera bakomliggande familjeförhållanden, när det gäller barnens beteende, såväl socialt som exempelvis i skolan, och man bör beakta faderns roll i familjelivet och över huvud taget den allmänna familjeatmosfären. Man vet mycket litet om vad de olika faktorerna spelar för roll. Man har tagit upp en och annan till undersökning och begrundan, men något sammanhang mellan dessa faktorer har man inte knutit. Det påstås från vissa håll, att kvinnans förvärvsarbete inverkar negativt på familjelivet och därigenom indirekt på barnens miljö, men några faktiska kunskaper har vi tyvärr inte. Kvinnornas ökade arbetsintensitet, som också den föregående talaren pekade på, anses bidra till familjelivets upplösning och därmed till ökad asocialitet bland barnen, men det är mera en fråga om förmodanden och tro.

Man vet likaledes ytterst litet om sambandet mellan hustruns yrkesverksamhet

och den äktenskapliga sammanhållningen över huvud taget. Vilket samband finns det emellan det ökade antalet skilsmässor och kvinnornas förvärvsarbete? Inte heller vet man mycket om vad risken för en kommande skilsmässa eller risken över huvud taget för att bli ensam familjeförsörjare betyder för flickornas utbildning och för deras vilja att fortsätta sitt yrkesarbete efter äktenskaps ingående. En del undersökningar som gjorts har resulterat i antydningar om att hustruns yrkesverksamhet i flerbarnsfamiljer med barn i förskoleåldern verkligen kan skapa svåra problem och rollkonflikter. Dessa kan tänkas påverka även de unga flickorna.

Går man till mannens roll i familjelivet — ty han existerar ju onekligen, även om det tas relativt liten hänsyn till honom i diskussioner kring kvinnornas val av yrkesarbete — så finns det bevis för att mannen, i den mån hans inkomst ligger över en viss nivå, fordrar att ha hustrun hemma. När hon är förvärvsarbetande ställs högre krav på honom i hemarbetet och i det dagliga ansvaret för familjen. Hur han där reagerar sammanhänger ju med rollfördelningen mellan män och kvinnor i både hem och samhälle och på relationerna i äktenskapet. En del författare har betonat risken för anseende- och prestigekonflikter mellan man och hustru, när hon är förvärvsarbetande. Man behöver också på det området systematiska studier av det sociala samspelet mellan vad som i äktenskapet sammanhänger med sådant som rollförväntningar, anseendevärderingar och arbetsfördelning i hemmet. De gifta männens negativa reaktion mot sina hustrurs förvärvsarbete är utan tvivel en realitet, rotad i gamla fördomar och traditioner, värda att studera.

Angående de ekonomiska sammanhangen vet vi mycket litet om vad ur den totala samhällsekonomiens synpunkt kvinnornas förvärvsarbete betyder, om man jämför det med deras arbete i hemmen eller om man lägger tillsammans dessa båda arbetsresultat. Man vet heller ingenting — åtminstone inte tillräckligt för att kunna vidta rationella åtgärder

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete om det enskilda företagets ekonomiska synpunkter på sina kvinnliga anställdas insatser. Vår kunskap är begränsad, om hur kvinnorna i fråga om produktivitet och effektivitet förhåller sig i jämförelse med männen inom de flesta branscher. Ur arbetsmarknadssynpunkt behövs också ytterligare informationer och grundläggande utredningar om frånvarofrekvens, yrkesbeständigheten hos kvinnorna, deltidsarbete o. s. v. Hur kommer arbetsmarknaden att gestalta sig och inom vilka branscher kommer det att bli en sådan expansion att kvinnlig arbetskraft kommer att efterfrågas i än större utsträckning än hittills? Man vet heller ingenting om sysselsättningsgraden och utbytet av kvinnlig arbetskraft.

Vi frågar oss om det nuvarande utnyttjandet av kvinnlig arbetskraft är tillfredsställande eller hur den kvinnliga arbetskraften bäst skall utnyttjas, utan att någon egentligen kan ge svar på frågan. Det finns inte ens uppgifter om hur kvinnorna fördelar sig på olika slag av arbeten och inom olika branscher, var de skulle ha lust att arbeta om inte bl. a. så många fördomar hindrade dem, och var de bäst skulle kunna utnyttja sin arbetskraft.

Vi kan över huvud taget inte diskutera frågan om det effektivaste utnyttjande av den kvinnliga arbetskraften på längre sikt enbart med antaganden som grund och utan insikt om den framtida bostadspolitiken, skattepolitiken, familjepolitiken, utbildningspolitiken m. m. Allt detta påverkar nämligen kvinnornas val mellan yrkesarbete och hemarbete.

De samhälleliga åtgärderna drar upp ramen, men vad vet vi egentligen om ifall den ramen är riktigt uppdragen. Det finns ingen bild av hur effekten av samhällets olika åtgärder beträffande kvinnornas inlemmande i arbetslivet inbördes överensstämmer. Vi kan inte samlidigt i längden befrämja kvinnornas framgång på arbetsmarknaden och deras möjligheter att bli varaktigt försörjda inom äktenskapet. Kvinnorna måste acceptera arbetsmarknadens krav, men hur det skall kunna ske har varken kvinnorna själva eller de beslutande myndighe-

terna klart för sig, när kraven ställs i förhållande till kvinnornas uppgifter inom hemmet.

Man frågar sig också hur mödrarnas yrkesorientering och yrkesanpassning ställer sig i förhållande till deras hemorientering och anpassning i hemmet. Många anser att det är ett negativt samband mellan dessa två faktorer. Den kvinna som är yrkesintresserad anser många inte vara hemintresserad, eller tvärtom. Men det kan ju lika gärna vara så att de kvinnor som är duktiga och intresserade i sitt yrkesarbete också är duktiga och intresserade i sitt hemarbete.

Jag vill till sist fråga: Får vi ens på några väsentliga punkter — av vilka jag i mitt anförande har pekat på en del — svar av de utredningar som utskottet har hänvisat till? Det förefaller mig som om de inte ens tillsammans skulle kunna ge ett uttömmande besked. Först när vi får en grundforskning, en kartläggning och den sociala undersökning som reservanterna föreslår, kan vi verkligen med framgång börja diskutera de åtgärder som fordras för att både samhällets väl och familjens väl skall främjas.

Det är från dessa synpunkter, herr talman, som jag ber att få instämma i yrkandet om bifall till reservationen.

Herr SÖRLIN (s):

Herr talman! Med hänsyn till utskottets utförliga motivering och skrivning skulle det måhända vara tillräckligt att kort och gott yrka bifall till utskottets hemställan. Men jag vill därutöver säga några ord.

Årets riksdag har redan tidigare anvisat medel för undersökningar som täcker motionernas syfte. Det finns också, fru Hamrin-Thorell, en rad pågående utredningar som sysslar med dessatting. Utskottet har räknat upp inte mindre än sex stycken som behandlar olika avsnitt och delar av det spörsmål som motionerna tagit upp. Det brukar vara rimligt och vanligt att avvakta resultatet av pågående utredningar innan man

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

begär att ytterligare utredningar skall tillsättas. I detta fall har utskottet ansett att det finns all anledning att vänta på resultatet av redan pågående utredningar och undersökningar innan riksdagen begär en ny utredning av denna fråga.

Det finns också, fru Hamrin-Thorell, en begränsad tillgång på expertis i detta land, och vi har anledning att ransonera de människorna något. Om de nu har tillfälle att inom redan pågående utredningar lägga ned ett effektivt arbete, kan man kanske lättare nå fram till det resultat som motionärerna åsyftar.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Det förs ju en arbetsmarknadspolitik i det här landet, och den arbetsmarknadspolitiken avsatte olika resultat. Den skapar ökad trygghet för arbetande människor och gör mycket gott på det viset. Huruvida den är riktigt väl balanserad kan man dock ha sina tvivel om när man på det ena området efter det andra konstaterar att den stoppar möjligheterna till nyttig verksamhet på grund av brist på arbetskraft.

Samma arbetsmarknadspolitik går ut på jakt efter arbetskraft på ett håll, medan den skär ned arbetsinsatser på andra. Man skapar brist på arbetskraft, men samtidigt vill man tillföra nya arbetskrafter. Det är ett avväggningsproblem som man såvitt jag förstår inte har lyckats komma riktigt till rätta med.

Den goda viljan att skapa bättre möjligheter åt anställda människor som redan är verksamma åstadkommer sålunda ibland svårigheter på andra håll — jag behöver bara nämna att möjligheterna att ta hand om sjuka människor o. s. v. faktiskt begränsas av bristen på arbetskraft inom vårdyrkena. Långtidsutredningen finner det rent principiellt rimligt och riktigt att försöka kompensera detta genom att när arbetstiden minskar för dem som nu är sysselsatta — mest manlig arbetskraft — försöka dra in kvinnlig arbetskraft på dessa områden.

Det där skapar sådana problem som

fru Hamrin-Thorell nyss berörde när hon pekade på en hel rad av frågetecken. Samtidigt som motionärerna här konstaterar en påtaglig utveckling framhålles det att andelen gifta kvinnor i förvärvsarbete har befunnit sig i ständig stegring under en längre tidsperiod. Enligt en statistik som är ganska aktuell har andelen fördubblats på ett årtionde, och motionärerna säger att för närvarande 40—50 procent av de gifta kvinnorna är yrkesverksamma under någon del av året.

Nu är det otvivelaktigt så att kvinnornas yrkesarbete när det är förlagt utanför hemmet medför sociala återverkningar, som kommunerna har stark kännedom av. Ju mer de gifta kvinnorna dras till förvärvsarbete utanför hemmet, desto mer aktualiseras problemet om värden av barnen — det är obestridligt att det ännu inte fallit karlarna in att överta de uppgifterna under den ökade fritid som de erhållit genom arbetstidsförkortningen.

Faktum är att ungdomsvårdproblemen blir värre och värre. Det finns gott om snoriga ungar som väl skulle behöva att deras mammor var hemma och tog hand om dem. Den uppgiften faller nu över på kommunerna, och vi står inför en utveckling som skärper problemen på det området.

När jag skall ta ställning till de föreliggande förslagen — utskottets yttrande och reservationen — konstaterar jag i likhet med herr Sörlin att det har satts till en förskräcklig massa utredningar på området, och jag tycker man kan ge honom rätt i att man måste hushålla med expertisen. Om den rationella användningen av den då är att fördela den på alla dessa utredningsuppgifter vill jag lämna därhän. Man kan inte bortse från att de problem som det här gäller kanhända skulle kunna lösas med minskad användning av expertis ifall verksamheten finge en mera koncentrerad inriktning. Det är orimligt att arbetsmarknadsutredningen, bostadsbyggnadsutredningen, familjeberedningen, allmänna skatteberedningen, socialpolitiska kommittén, personalutbildningsberedningen och

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

kommittéer för undervisnings- och utbildningsfrågor alla skall tassa på olika delar av detta problem. På den punkten kan jag inte underlåta att ge reservationen ett starkt sakligt företräde.

Det är emellertid *en* punkt som gör mig synnerligen tveksam, och den har reservanterna övertagit från motionärerna. Motionärerna vill inrikta arbetet på att försöka få fram vissa i motionen angivna undersökningar med syfte angivet att ge arbetsmarknaden ökad tillgång till kvinnlig arbetskraft. Den tesen är upptagen i reservationen, och slutklämman lyder där att det gäller att skapa underlag för överväganden och beslut och göra undersökningar rörande familjelivet och de gifta kvinnornas möjlighet och benägenhet att ta förvärvsarbete o. s. v. Det är sunt och bra att man söker få reda på detta, men det vore rimligt och riktigt att säga att den utredning som man önskar skall vara förutsättningslös och inte inriktad på detta redan innan man satt i gång undersökningarna. Här proklamerar man ju målsättningen att bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft. För min del är jag icke övertygad på den punkten utan motser med intresse resultatet av de utredningar som pågår och de utredningsresultat som jag helst skulle vilja se samlade liksom de slutsatser dessa utredningar kunde dra angående gift kvinnas förvärvsarbete utanför hemmet. Men innan vi har fått detta material är jag för min del inte beredd att acceptera en i förväg fixad målsättning som man enligt min mening kan ta ståndpunkt till först när utredningarna och undersökningarna har visat hur läget är. Det förefaller mig alltså vara förfelat när motionärerna redan från början proklamerar sin tes, och saken blir ju knappast bättre om de har övertagit den från långtidsutredningen; lagen om upphovsmannarätt säger kanske något. Men såvitt jag förstår har denna tes nu gått i arv även till reservanterna, och det är därför med beklagande jag finner att jag för min del icke kan rösta för vare sig det ena eller det andra.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag undrade just var den föregående ärade talaren i sin slalom-äkning skulle hamna, och jag konstaterar att han tydligen hamnade mellan spåren.

Naturligtvis har han rätt i att kvinnans roll i hemmet är utomordentligt betydelsefull, samtidigt som i dagens läge och med hänsyn till den framtida utvecklingen arbetsmarknadens behov av arbetskraft och hennes roll i förvärvslivet också är ett mycket viktigt problem. På den punkten är vi tydligen överens. Att man i *det* läget icke skulle kunna verkligt grundligt undersöka förutsättningarna för att utnyttja kvinnlig arbetskraft som kan och vill förvärvsarbete, det kan jag däremot inte förstå.

Vad jag konstaterar vid läsningen av remissvaren beträffande dessa motioner är framför allt två saker som redan tidigare på ett lysande sätt har exemplifierats av fru Hamrin-Thorell, nämligen dels hur litet man *vet* om dessa frågor, dels hur viktigt det är att man får veta mera. Detta är faktiskt det genomgående temat i samtliga remissvar, antingen det direkt sägs ut eller indirekt framgår av resonemanget; i sistnämnda fall sker det exempelvis genom påpekande av hur många utredningar som redan sysslar med problem vilka vi på ett eller annat sätt kan hänga samman med den fråga vi nu behandlar.

Ehuru alltså enigheten med motionärerna tycks vara ganska stor vad ändamålet beträffar, menar nu utskottsmajoriteten och åtskilliga remissinstanser att den begärda utredningen inte behövs därför att flera utredningar sysslar med viktiga frågor som kan höra samman med detta problem och därför att — som det också sägs i några remissvar — problemkomplexet är så stort att man inte kan gripa sig an med det i vanlig utredningsväg. Jag skall medge att jag har en viss förståelse för dessa synpunkter — men skall man verkligen av sådana anledningar nöja sig med det som är, då man dock har klart för sig att det *fattas* så mycket i våra kunskaper härvidlag? Det tycker inte motionärerna.

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

Vi anser att någonting annat bör åstadkommas än ett plottrande med olika detaljfrågor och detaljutredningar som delvis berör den här saken men delvis andra saker; det är ju detta som hittills har förekommit. Är ändå inte det här en så viktig fråga för framtidens ekonomiska och sociala utveckling och även för spørsmålet om kvinnornas arbete i hemmet, att vi inte har råd att stanna bara vid kortsiktiga detaljutredningar och statistiska analyser?

Här har redan påpekats vad långtidsutredningen säger om den stagnerande tillgången på manlig arbetskraft och det ökande behovet av kvinnlig arbetskraft. Jag såg häromdagen en uppgift av arbetsmarknadsstyrelsens chef, att det finns 470 000 fruar i Sverige som icke är yrkesarbetande och inte heller bundna i hemmet av barn under 10 år. Naturligtvis är detta en betydande arbetskraftsreserv, och man frågar sig varför inte dessa kvinnor går ut i arbetslivet och i vilken mån de anser sig kunna göra det. Vill de inte, och i så fall varför? Vågar de kanske inte ge sig ut i förvärvsarbete därför att det t. ex. är besvärligt att genomgå omskolning? Eller är resurserna för omskolning otillräckliga och bristfälliga? Ja, kanske. Även om ingalunda alla dessa 470 000 fruar är i medelåldern tror jag inte att de är så gamla att de inte skulle kunna på ett utomordentligt sätt fullgöra vissa uppgifter i förvärvslivet.

Vill vi få bättre tillgång på kvinnlig arbetskraft och samtidigt tillgodose det intresse som kvinnans arbete i hemmet otvivelaktigt representerar så finner jag det alldeles nödvändigt att vi lär känna de förutsättningar under vilka man kan i tillräcklig omfattning erhålla denna arbetskraft. Den kunskapen kan vi inte få genom en eller annan utredning, om man inte tillvaratar det utredningsmaterial som undan för undan kommer fram och sammanfattar det. Just detta är vad motionärerna önskar — vi vill ha ett organ som sammanfattar och tillvaratar undan för undan framkommande utredningsmaterial och dessutom kompletterar det med vissa egna utredningar. Vi vet hur

det i vanliga fall går. En utredning som har avlämnats förlorar ofta efter en tid sin aktualitet; man tillvaratar ett visst material som gäller den aktuella frågan, men annat material förfaller. Det är ett av skälen till att vi har föreslagit denna utredning.

Jag har tidigare i en debatt i denna kammare redogjort för ett fall som på mig gjorde ett mycket starkt intryck. Det gällde att skaffa arbetskraft till ett stort sjukhus. Det skickades ut personliga emissarier till 100 gifta sjuksköterskor som hade avgått ur tjänst. En del av dessa sköterskor förklarade att de inte kunde arbeta på heltid, därför att de hade barn att sköta. Då svarade vederbörande att deltidstjänster kunde inrättas på just den avdelning där de var vana att arbeta. När sköterskorna sade att de inte kunde vara borta från barnen, eftersom ingen fanns som kunde se till dem, svarade sjukhuset att det fanns ett särskilt barndaghem för personalen som de kunde ha tillgång till. Ändå blev resultatet visst att man endast fick en sommarvikarie och ett par tre andra deltidstjänstgörande för en kort tid. När invändningar mot erbjudande om arbete bemöts på sätt som här skett, och det ändå inte går att ordna saken, frågar man sig vad det beror på. Det gällde dock i detta fall yrkesutbildad arbetskraft, som för inte så länge sedan hade lämnat sitt arbete.

Utgör inte detta ett verkligt skäl för att gripa sig an denna fråga på ett annat sätt än som hittills skett? Jag tror personligen inte att statistiska centralbyrån, som utskottet åberopar, genom någon analys av 1960 års folk- och bostadsräkningar kan få fram de resultat som är önskvärda och nödvändiga.

Jag vill gärna medge att jag tycker att det ligger mycket i den synpunkt, som har anförts av statens råd för samhällsforskning, nämligen att man på längre sikt måste ha en forskartjänst som kontinuerligt följer utvecklingen på detta område. Det är sannolikt att det problem som vi här diskuterar från tid till annan ändrar karaktär allteftersom samhällsutvecklingen fortgår. Först och främst

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete bör emellertid en samordnande och kompletterande undersökning göras på det sätt som motionärerna har föreslagit.

Jag vill än en gång understryka att den omständigheten att man, som motionärerna säger, försöker skapa ökat underlag för överväganden och beslut, som stärker de gifta kvinnornas valfrihet mellan arbete i och utanför hemmet, inte på något sätt behöver stå i motsatsförhållande till det tillägg som därefter göres, att man också därigenom kan bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft.

Jag ber, herr talman, att få instämma i yrkandet om bifall till reservationen.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Fru Hamrin-Thorell underströk de många frågetecknen i detta ärende, och herr Lundström fortsatte: Man vet så litet om problemet — det fattas så mycket i kunnandet — och det är därför nödvändigt att skaffa fram förutsättningarna. Ja, det är så klokt och riktigt och bra sagt. Men varför då ha ett yrkande, som till slut klarar sig *utan att man vet, utan att man kan och utan att man behärskar förutsättningarna?* Det begriper jag inte. Varför skall man, samtidigt som man talar om att problemet måste undersökas och analyseras, proklamera målsättningen innan undersökningarna har gjorts? Man säger: Vi vet ingenting, men vi vet ändå vad vi vill, vi kan ingenting, men vi vet ändå hur vi skall ordna den här saken, och vi tycker att förutsättningarna är nödvändiga. I reservationen menar man tydligen, att det går alldeles utmärkt att bestämma målsättningen, fastän man inte har dessa förutsättningar. Det är detta, herr Lundström, som är så grumligt och som jag tycker är så oklart.

Herr Lundström säger vidare att jag har hamnat mellan spåren. Ja, vem har dragit upp spåren i detta fall? Jag ber herr Lundström och hans medmotionärer hövligt om ursäkt, men jag har försökt att få någon tankereda i deras resonemang, dock utan att lyckas. Det är

således inte jag som har råkat komma in på två eller tre spår samtidigt, utan det är motionärerna, som ställer ett stort problem som behöver undersökas och proklamerar en målsättning där man klart går in för att man vet vad det gäller, nämligen att bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft. Som jag bedömer saken borde det vara självklart att man skall låta arbetsmarknadsbedömandena komma in i problematiken först när man vet de sociala konsekvenserna, när man vet allt detta, som herr Lundström inte känner till och ingenting kan om.

Fru HAMRIN-THORELL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har aldrig trott att jag skulle kunna övertyga herr Sörlin om nödvändigheten av att få svar på de frågor jag ställde. Jag hyser nämligen den svarta misstanken att herr Sörlin inte ens har ställt frågorna.

Jag ger herr Ferdinand Nilsson rätt när han påpekar att det måste vara mera rationellt att samordna raden av utredningar och jag håller med herr Sörlin om att vi i full utsträckning bör utnyttja den knappa expertis som finns här i landet på detta fält. En samordning vore skälig i stället för att alla dessa utredningar sitter och pysslar med var sin lilla sektor av den stora cirkeln.

Herr Ferdinand Nilson resonerar som om alla gifta kvinnor hade små barn hemma att ta hand om. Jag påpekade att barntillsynen är ett väsentligt delproblem i det stora problemkomplexet, men man skall inte glömma att antalet förvärvsarbetande gifta kvinnor, som verkligen berörs av problemet med tillsyn av barnen, utgör en ytterst liten grupp. Inte mer än 200 000 kvinnor mellan 18 och 54 år har barn under 7 år hemma. Av dessa kvinnor är 180 000 gifta och 20 000 ogifta. Det är visst ett viktigt problem för den gruppen. Men så har vi den andra stora gruppen gifta kvinnor, de som inte har några barn. Vart tionde äktenskap är som bekant barnlöst. Vidare har vi alla dem som bara har vuxna

Om en sociologisk undersökning rörande gifta kvinnors förvärvsarbete

barn och alltså inte behöver vara hemma för deras skull. Och så har vi den stora gruppen ogifta kvinnor. Alla dessa kvinnor har också stora problem, när det gäller anpassningen till arbetsmarknaden.

Jag skall inte upprepa alla de frågor som herr Lundström ställde. Varför i all sin dar får vi inte ut kvinnorna på de arbetsområden där de förut har fyllt en uppgift? Har de inte lust, är det ekonomiska betänkligheter som hindrar dem, är det deras sociala anseende som blir lidande eller vad är det fråga om? Vi skulle behöva en grundligare överblick över dessa gruppers problem. Jag tror, att det väsentliga är forskning, herr Sörlin. Jag tror att det är där vi skulle behöva sätta in de mesta pengarna. På detta område saknas grundforskning, och den skulle komplettera de utredningar som i övrigt behövs när det gäller samhällets insatser.

Jag ber om ursäkt, herr talman, tiden är visst ute.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Jag försökte förstå fru Hamrin-Thorell, och jag försökte säga att jag gillade alla de frågetecken hon ställde. Hon visade så bra för oss hur komplicerat detta problem är. Sedan jag konstaterat detta trodde hon att jag var helt på det klara med frågan om gifta kvinnors förvärvsarbete och att jag hade en bestämd uppfattning i det fallet. Men det var väl ändå att missförstå mig. Vad jag menar är bara att när man så bra som fru Hamrin-Thorell och jag inser hur väl allt detta behöver undersökas, kan man inte samtidigt proklamera att man skall komma fram till den och den målsättningen. Vet man det, då behöver man ingen utredning.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag vill bara tillägga att herr Nilsson drar upp motsättningar som i realiteten inte finns. Yrkandet i motionen är ju, såsom jag har läst upp, att

man skall stärka de gifta kvinnornas valfrihet i fråga om att arbeta ute eller i hemmet. Vi tror att om den valfriheten blir ordentligt klarlagd, skall det innebära att arbetsmarknaden kan tillgodogöra sig en åtskilligt större del av den kvinnliga arbetskraften än vad som hittills varit fallet. Jag kan därför inte förstå att det skulle finnas några väsentliga motsättningar i motionens kläm.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Varför inte läsa reservationens kläm till slut, herr Lundström? Där står mycket riktigt »i syfte att skapa ökat underlag för överväganden och beslut», och det tycker jag är klokt, men så står det »som innebär ökad valfrihet för de gifta kvinnorna». Hur vet herr Lundström utan undersökning att det är klart att det inte räcker med den valfrihet som finns? I fortsättningen står det »som kan bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft». Är inte det en fixerad målsättning?

Det gäller således inte att analysera om det är lämpligt att dra ut dessa kvinnor på arbetsmarknaden, utan huvudsaken är att bereda arbetsmarknaden ökad tillgång på kvinnlig arbetskraft. Hade reservanterna satt stopp efter att ha begärt en sammanfattande undersökning som kunde rensa upp i denna snårskog av utredningar, då hade jag varit med. Men när man dessutom proklamerar att man inte behöver någon utredning utan klarar sig med den målsättning man själv har satt upp, då begriper jag inte resonemanget.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

Herr *Peterson, Eric Gustaf*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad allmänna beredningsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 22, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Peterson, Eric Gustaf*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 41.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 14, angående användande av riksbankens vinst för år 1962 samt utlåtande i anledning av framställning av fullmäktige i riksbanken angående återbetalning till statsverket av till avbetalningslånefonden anvisade medel, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 15, i anledning av framställning av fullmäktige i riksbanken angående Tumba pappersbruks framtida ställning.

I skrivelse till bankoutskottet den 14 februari 1963 hade fullmäktige i riksbanken hemställt, att bankoutskottet måtte föreslå riksdagen

att godkänna i skrivelsen och eljest i särskild ordning för bankoutskottet angivna riktlinjer för en utbyggnad av Tumba pappersbruk,

att besluta, att pappersbruket skulle organiseras som ett av riksbanken ägt aktiebolag,

att bemyndiga bankofullmäktige att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande,

att godkänna vid skrivelsen fogat förslag till bolagsordning för bolaget,

att bemyndiga riksbanken att teckna aktier i bolaget för 25 000 000 kronor, varav för 1 000 000 kronor mot överlåtelse av pappersbrukets samtliga tillgångar och skulder,

samt att bemyndiga bankofullmäktige att förhandla och träffa preliminär överenskommelse med de anställda och bolaget om reglering av anställnings- och pensionsförmåner etc. i samband med förändringen av pappersbrukets organisation i huvudsaklig överensstämmelse med vad i skrivelsen angivits.

I anledning av fullmäktiges skrivelse, vilken jämlikt § 21 riksdagsstadgan föranlett anmälan till talmännen, hade inom riksdagen väckts följande motioner, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 589, av herrar *Holmberg* och *Wallmark*, samt II: 724, av herr *Turesson m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen med avslag av bankofullmäktiges hemställan om utbyggnad av Tumba pappersbruk skulle begära, att bankofullmäktige omedelbart måtte föranstalta om tillkallande av en sådan allsidigt sammansatt expertkommitté, som 1961 års statsrevisorer efterlyst för verkställande av en ingående undersökning av förutsättningarna för dels en teknisk rationalisering av den nuvarande driften vid Tumba pappersbruk, dels ett nedläggande av bruket i dess helhet;

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

II. de likalydande motionerna I: 590, av herr *Virgin m. fl.*, och II: 723, av herr *Kollberg m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksbanken inkommit framställning angående Tumba pappersbruks framtida ställning, måtte

1. avslå riksbanksfullmäktiges framställning,

2. uttala, att verksamheten vid Tumba bruk även i fortsättningen borde bedrivas efter i huvudsak de riktlinjer, som nu följdes, med tillvaratagande av alla de möjligheter till rationalisering av verksamheten som funnes och kunde framkomma, samt

3. i skrivelse till riksbanksfullmäktige begära förnyad utredning av frågan om företagsform för Tumba bruk; ävensom

III. motionen II: 722 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Börjesson* i Glömnings, vari anhöllits, att riksdagen vid behandlingen av riksbanksfullmäktiges skrivelse angående riksbankens pappersbruks framtida ställning, med avslag på fullmäktiges förslag till utbyggnad av pappersbruket och ombildning av det samma till ett av riksbanken ägt aktiebolag m. m., måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning genom en allsidigt sammansatt expertkommitté av frågan om tillgodoseende av riksbankens sedelpappersbehov och därmed sammanhängande problem i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte — med avslag å följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 589 och II: 724,

2) motionerna I: 590 och II: 723, samt

3) motionen II: 722,

samt med bifall till fullmäktiges i riksbanken föreliggande framställning —

A) godkänna i utlåtandet angivna riktlinjer för en utbyggnad av Tumba pappersbruk,

B) besluta, att pappersbruket skulle organiseras som ett av riksbanken ägt aktiebolag,

C) bemyndiga fullmäktige i riksbanken att vidtaga erforderliga åtgärder för det nya bolagets bildande,

D) godkänna vid detta utlåtande såsom bilaga 1 fogat förslag till bolagsordning för bolaget,

E) bemyndiga riksbanken att teckna aktier i bolaget för 25 000 000 kronor, varav för 1 000 000 kronor mot överlåtelse av pappersbrukets samtliga tillgångar och skulder, samt

F) bemyndiga fullmäktige i riksbanken att förhandla och träffa preliminär överenskommelse med de anställda och bolaget om reglering av anställnings- och pensionsförmåner etc. i samband med förändringen av pappersbrukets organisation i huvudsaklig överensstämmelse med vad i utlåtandet angivits.

Reservation hade avgivits av herrar *Schmidt, Gustaf Henry Hansson, Gorthon, Mattsson, Regnéll, Berglund, Hansson* i Önnarp och *Carlsson* i Stockholm, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

1) med bifall till motionerna I: 589 och II: 724, I: 590 och II: 723 samt II: 722, såvitt här vore i fråga, avslå fullmäktiges i riksbanken föreliggande framställning;

2) i anledning av förenämnda motioner, såvitt här vore i fråga, i skrivelse till fullmäktige i riksbanken begära en utredning enligt i reservationen angivna riktlinjer genom en — i överensstämmelse med vad riksdagens revisorer förordade i sin till 1962 års riksdag avgivna berättelse angående granskningen av riksbanken — allsidigt sammansatt expertkommitté;

3) i övrigt anse motionerna besvarade med vad reservanterna anförde.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! I förevarande fråga, bankoutskottets utlåtande nr 15 angäen-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

de Tumba pappersbruks framtida ställning, tror jag att det i någon mån kan vara till vägledning för den fortsatta överläggningen om jag redan från början redovisar de synpunkter som legat till grund för utskottets ställningstagande. Genom att riksbanksfullmäktiges framställning rör förhållanden som är affärshemligheter har endast en liten del av utredningsmaterialet kunnat redovisas för offentligheten. Huvuddelen av detta material är hemligstämplat. Utskottet har emellertid för sin del haft tillgång till hela det material på vilket fullmäktige grundat sitt ställningstagande i ärendet, och ärendet har dessutom i utskottet föredragits av riksbankschefen. Under behandlingen av frågan i utskottet har från riksbankens sida lämnats alla begärda kompletterande upplysningar och svar på alla framställda frågor. Utskottet har därför kunnat grunda sitt beslut på en fullständig information i frågan.

Det förhållandet att de väsentliga delarna av utredningen är hemliga gör emellertid, att debatten i kammaren kring förslaget måste begränsas i rätt stor omfattning. I den offentliga diskussionen har framförts uppgifter och påståenden i olika hänseenden som man från utskottets sida inte kan gå in på eller över huvud taget beröra med hänsyn till hemligstämpeln. Framför allt är det inte möjligt att diskutera de uppgifter om den föreslagna produktionen och dess marknadsförhållanden som cirkulerat i pressen. Det vore för övrigt tämligen meningslöst enligt min uppfattning att föra diskussionen vidare på denna punkt. Det är givet att övervägandena i denna del är mycket viktiga med hänsyn till den stora investeringen, men de är dock i praktiken bara konsekvenser till ställningstagandet i den egentliga huvudfrågan, som gäller valet mellan nedläggning och utbyggnad eller — som vissa motionärer och reservanterna ansett — drift i nuvarande omfattning efter ytterligare rationaliseringar.

Utgångspunkten för allas ställningstaganden är att någonting måste göras åt frågan om Tumba bruk. Fabriksstyrel-

sen, fullmäktige i riksbanken och utskottet har under en följd av år haft anledning att överväga olika alternativ för brukets framtid. Riksdagsrevisorerna konstaterade förra året, att inga fördelar fanns att vinna på att man ytterligare uppsköt ett slutligt ställningstagande i ärendet. Revisorerna förordade att problemet skulle utredas av en för ändamålet tillkallad allsidigt sammansatt expertkommitté.

Fullmäktige i riksbanken gjorde slag i saken genom att tillkalla f. d. chefen för statens skogsindustrier, direktör Knut Norlin, att som särskild utredningsman verkställa en genomgång och granskning av förutsättningarna för Tumba bruks verksamhet i nuvarande eller modifierad form. Fullmäktiges åtgärd i denna del har kritiserats framför allt i två avseenden. Dels har det hävdats att utredningen inte fått en allsidig sammansättning, dels har det sagts att utredningsuppdraget var alltför snävt avgränsat. Vad gäller båda dessa synpunkter kan sägas, att riksdagen redan tidigare har haft tillfälle att ta ställning här till, eftersom både utredningens sammansättning och uppdragets omfattning anmäldes av fullmäktige i dess yttrande förra året över revisorernas berättelse och återgavs inför kammaren i bankoutskottets utlåtande nr 4 till 1962 års riksdag. Utskottet skrev vidare uttryckligen, att i avvaktan på utredningsresultatet revisorernas uttalande inte torde föranleda någon riksdagens åtgärd, vilket också blev riksdagens beslut. Några reservationer eller erinringar på någon punkt förekom inte.

Om det funnits några sakliga invändningar mot utredningens sammansättning och uppdrag, borde de enligt min uppfattning ha framförts redan vid den tidpunkten. Fullmäktige har handlat fullt öppet mot riksdagen och givit erforderliga möjligheter för riksdagen att ta en annan ställning, om så befunnits önskvärt, liksom det varit möjligt för enskilda ledamöter av kammaren att framföra sina synpunkter i anledning av fullmäktiges åtgärder. När riksdagen i stället godkände fullmäktiges åtgärder, utan att några erinringar framfördes, förefal-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

ler det enligt mitt sätt att se ganska underligt att först nu komma med anmärkningarna i dessa båda delar.

I reservationen kritiseras utredningen därför att den inte i enlighet med direktiven undersökt möjligheterna att granska förutsättningarna för Tumba bruks verksamhet i nuvarande eller i modifierad form. Detta skulle enligt reservationen bl. a. innefatta ett penetrerande av vilka ytterligare rationaliseringar som står att vinna med brukets nuvarande produktionsenhet som underlag och vilka investeringar som behövs härför. Detta är enligt min mening ett felaktigt påstående, och det blir inte riktigare för att reservanterna tar detta påstående till utgångspunkt för sitt resonemang. Utredningsmannen har undersökt förutsättningarna för Tumba bruks fortsatta drift med nuvarande omfattning av verksamheten.

Efter en redovisning av orsakerna till den hittillsvarande lönsamhetsutvecklingen och en redogörelse för den möjliga framtida utvecklingen under vissa gynnsamma antaganden men med nuvarande produktionskapacitet anför utredningsmannen sammanfattningsvis att utredningen »synes bekräfta det av riksdagens revisorer gjorda uttalandet att brukets nuvarande storlek och produktionskapacitet inte medger att tillverkningen kan bedrivas tillräckligt rationellt, eller med andra ord att den utökning av kapaciteten till cirka 1 000 ton per år sedel- plus civilpapper, som baserats på den 1939 installerade och senare förbättrade pappersmaskinen, nu ej längre är till fyllest».

Detta är givetvis kärnpunkten vid bedömningen av frågan. Hur många utredningar man än gör och hur man än gör dem, kommer man inte förbi det grundläggande faktum att bruket i dag är för litet för att kunna drivas rationellt. 1956 års utredning om bruket tryckte uttryckligen på detta liksom riksdagsrevisorerna i berättelsen till förra årets riksdag. Det förtjänar erinras om vad revisorerna då sade: »Brukets nuvarande storlek och därmed dess produktionskapacitet

torde icke medgiva att tillverkningen där bedrives tillräckligt rationellt.»

Mot denna bakgrund kan man säga att det enligt min uppfattning finns tre alternativ för det fortsatta handlandet: att lägga ned Tumba, att driva Tumba som nu, med årlig förlust eller att bygga ut Tumba och göra det möjligt att åstadkomma en rationell drift vid bruket.

Utskottet har i likhet med riksbanksfullmäktige funnit att det mellersta alternativet — att driva Tumba som nu — i verkligheten inte kan utgöra ett allvarligt alternativ. För statlig liksom för annan verksamhet bör vanliga lönsamhetskriterier tillämpas där så är möjligt. På verksamheten vid Tumba kan uppenbarligen detta tillämpas. När verksamheten i nuvarande omfattning inte visar sig kunna drivas lönsamt — och det är ett faktum som får anses till fullo ådagalagt genom de hittills gjorda utredningarna — har man enligt utskottets uppfattning bara att välja mellan att lägga ner eller att bygga ut Tumba.

I detta läge har fullmäktige framlagt sitt förslag till utbyggnad av bruket. Förslaget innebär en betydande nyinvestering vid bruket, 50 miljoner kronor. På sina håll har redan investeringens storlek anförts som ett argument mot hela förslaget. Ett sådant betraktelsesätt måste enligt min mening vara felaktigt. Om man vill åstadkomma en ekonomiskt lönsam produktion vid Tumba, måste man uppenbarligen med hänsyn till de tekniska och ekonomiska villkor som gäller för papperstillverkning över huvud taget göra de investeringar som är nödvändiga, och då blir investeringarna i Tumba av denna storleksordning.

Men detta förhållandet kan — som också framhålls i utlåtandet — i och för sig inte utgöra ett argument mot investeringen. Däremot är det naturligt att investeringens storlek föranleder speciellt grundliga överväganden beträffande lönsamhetskalkyl, marknadsutsikter och liknande. Här vill jag begränsa mig till att återge vad utskottet uttalar i sin sammanfattning och i sin bedömning som nu återfinnes på sidan 8 i utlåtandet: »Efter

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

att ha tagit del av det förebragta materialet och av fullmäktiges bedömning av detsamma har utskottet blivit övertygat om att fullmäktige bör få det begärna be- myndigandet att utbygga Tumba bruk. Utskottet vill emellertid understryka vad fullmäktige anfört om att den föreslag- na nya produktionen lika litet som varje annan industriell verksamhet kan vara riskfri. Häri ligger att ställningstagande- na så långt detta är praktiskt möjligt skall kunna anpassas efter situationens krav. När utskottet för sin del tillstyr- ker fullmäktiges förslag sker detta sedan utskottet under beaktande av de med för- slaget förbundna affärsmässiga riskerna funnit de företedda lönsamhetskalkyler- na och vad i ärendet i övrigt förevarit vara av den art att investeringen fram- står såsom företagsekonomiskt motive- rad.»

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemstäl- lan i alla punkter.

Herr SCHMIDT (fp):

Herr talman! När jag som reservant och motionär deltar i denna debatt, er- inrar jag mig vad jag sade för tretton år sedan i andra kammaren då det gällde diskussionen i en teknisk-ekonomisk frå- ga, som tyvärr åter blivit aktuell, näm- ligen om de s. k. tyskgruvorna. Jag sade då att det inte är så lätt att ta ställning till en ekonomisk företagsamhet med tan- ke på det samarbete som måste finnas mellan bolag, regering och riksdag. Jag sade också att problem av denna art in- te passar för oss här i kammaren, ty vi vet inte alltid hur vi skall tränga in i dem för att komma fram till ett riktigt avgörande. Vad skall då kamrarna säga nu, när de skall ta ställning på underlag av en hemlig utredning, som man inte får ta del av och där man endast har att så att säga svära på magistrarnas ord, d. v. s. helt förlita sig på riksdagens ban- koutskotts uttalanden?

Nu har väl situationen i detta sista av- seende något förändrats, eftersom enligt vad jag hört i andra kammaren banko- fullmäktiges ordförande själv har talat

om vad för slags papper den här hemlig- heten gäller. Detta var ju kanske den vä- sentliga hemligheten i den hemliga ut- redningen, men för min del avser jag att göra vad jag kan för att respektera hem- ligstämpeln.

Jag skulle nog vilja komplettera ban- koutsiktets vice ordförandes redogörel- se. Under en följd av år har en omlägg- ning av Tumba pappersbruks produktion skett därigenom att man dels upptagit tillverkning av högklassigt s. k. civilpap- per, dels övergått till rullpapper i stället för arkpapper och i samband därmed gått in för rotationstryck i sedeltrycke- riet i Stockholm. Genom civilpapperstill- verkningen har man fått en större pro- duktion, på vilken de fasta kostnaderna fördelas. Riksbanken betalar restkostna- den för sedelpapperet, sedan intäkterna för civilpapperet gottgjorts hela produk- tionen.

Under omläggningen från arkpapper till rullpapper uppstod, som naturligt är, kraftiga rubbningar i produktionen. Un- der denna skalömsningsprocess råkade riksdagens revisorer uppträda på arenan och påvisa det höga pris för sedelpappe- ret som uppstod genom de oförändrade fasta kostnadernas fördelning på en till- fälligt onormalt ringa produktion. Ef- ter framförande av olika synpunkter och förslag föreslog revisorerna en utredning av problemet i hela dess vidd genom en allsidigt sammansatt expertkommitté. In- dustriстыrelsen för Tumba bruk påpeka- de i sitt genmäle, att den höga kostnaden inte vore normal och att man borde kun- na räkna med ett pris som industriсты- relsen bedömde som realistiskt, cirka 15 kronor per kg för sedelpapperet. Indu- stristystrelsen påpekade också att det av revisorerna nämnda priset på importer- at papper vore för lågt.

Resultatet av dessa diskussioner blev att riksbanksfullmäktige utsåg en utred- ningsman med bl. a. direktiv att granska förutsättningarna för brukets verksamhet i nuvarande eller modifierad upplägg- ning. Utan att närmare gå in på en pene- trering av vilka ytterligare rationalise- ringar som kan vinnas med brukets nu- varande produktionsenheter och vilka

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

investeringar som krävs härför kommer utredningsmannen fram till ett förslag om en utbyggnad av bruket som bara i anläggningskapital kräver ungefär 50 miljoner kronor.

Jag vill här med anledning av herr Ståhles påpekande att uttalandet i reservationen är felaktigt göra det inpasset att så inte är förhållanlet. Utredningsmannen har berört förhållandena under verksamhetens nuvarande former, och innehållet utgöres bl. a. av en summering av vad som förut anförts i frågan. Men utredningsmannen har icke gjort en självständig utredning lika grundlig som den utredning han gjort om det stora utbyggnadsprojektet. Enligt min mening bör en utredning — och så har jag gjort i utredningar — så mycket som möjligt göras fristående från hörsägen. Utredningsmannen har dock berört frågan om kalkylen avseende nuvarande förhållanden — och den skall jag återkomma till.

Jag övergår så till investeringskostnaden. Denna investeringskostnad, 50 milj. kr., bör bedömas mot bakgrunden av att efter ett pris av 15 kronor per kg för sedelpapperet och ungefär 75 tons förbrukning av detta blir hela restkostnaden för riksbanken 1 125 000 kronor efter ränta och amortering och äldre pensioner, som jag också skall återkomma till. Förslaget går ut på att den gamla men enligt utredningsmannen mycket väl skötta och moderniserade befintliga maskinen skall utnyttjas till fulla för sedelpapper och nuvarande civilpapper och att en alldeles ny fabriksanläggning med ny maskin skall producera ett specialpapper, vars art omnämnes i den hemliga utredningen. Sedan skall byggas en för bägge anläggningarna gemensam ång- och kraftcentral för mottryckskraft.

Frågorna om bedömningen av utsikterna för specialpapperets avsättning, proportionen mellan den tilltänkta storleken av produktionen vid Tumba och den befintliga marknaden, övriga affärsrisker samt lämpligheten av att Sveriges centralbank uppträder som förläggare och intressent samt indirekt konkurrent på denna speciella marknad skall jag inte ta upp utan överlåta dessa spørsmål åt en

av mina medmotionärer. Jag skall därför bara i stort sett ta upp några speciella synpunkter i fråga om produktion och ekonomi.

Som kommer att klart framgå av det efterföljande är vi bestämda anhängare av den metoden, att man med alla krafter skall inrikta sig på en så rationell tillverkning som möjligt med ungefär nuvarande produktionsapparat i bruket och sedeltryckeriet och ta vara på de rationaliseringsmöjligheter som kombinationen rullpapper och rotationstryck innebär. Den enda synpunkten i fråga om tillverkning på annan ort, som vi för fullständighetens skull velat framföra, är den försvarspolitiska. Det kan ju tänkas, eftersom hela sedeltillverkningens förläggning i stockholmsområdet inte kan sägas vara den lämpligaste, att de försvarspolitiska synpunkterna en dag kan bli dominerande i ett övervägande av lokaliseringen. I så fall blir detta övervägande svårare och förflyttningen dyrare om man kopplat ihop nuvarande produktionsapparat med en mångdubbelt större sådan.

Som motiv för den nya tillverkningen framhåller utredningsmannen bl. a. att den bör inriktas på papperstyper som för närvarande ej tillverkas i Sverige, så att konkurrens med befintliga pappersbruk undvikes eller i varje fall reduceras till minsta möjliga. Han säger också att enär existerande svenska pappersbruk saknar erforderlig utrustning för specialpapperens framställning, så skulle produktionen vid Tumba inte leda till intrång på övrig svensk pappersindustris verksamhet och avsättningsmöjligheter.

Efter framhållande av riskerna har utredningsmannen försiktigtvis räknat med alternativa kalkyler för tillverkning av andra och billigare pappersslag. Men dessa pappersslag tillverkas redan i Sverige, och man vågar påstå i stark avsättnings- och priskonkurrens både i Sverige och på export. Sålunda frångår han här den ursprungliga förutsättningen. Han säger också att den nya produktionsapparaten är dimensionerad tillräckligt stor för att vara relativt konkurrenskraftig även för en billigare produkt. Men då vill jag göra den erinran, att om maskinen är

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

alldeles tillräckligt stor för det tänkta specialpapperet, så är den alldeles för liten för att konkurrera med befintliga pappersbruks större produktionsenheter för de billigare pappersslagen. Den nya maskinanläggningen är speciellt utrustad och därmed alldeles för dyr för de billigare pappersslagen. Detta innebär med andra ord att Tumba får kanske ungefär dubbelt så höga kapitalkostnader att bestrida som befintliga pappersbruk.

Enligt vårt förmenande innebär detta en reservutgång med stängda dörrar. Skall man därtill hålla på den ursprungliga målsättningen att inte göra något intrång på befintliga bruks jaktmarker, bör diskussionen begränsas till frågan, om Tumba pappersbruk skall ha tillverkning av det angivna specialpapperet.

I en kalkyl avseende nuvarande förhållanden räknar man med ett överskott vid ett pris av ovannämnda 15 kronor per kg för sedelpapperet på 280 000 kronor. Detta pris är beräknat efter amortering och ränta, även för rörelsekapitalet, samt efter belastning av både äldre pensioner, som 1962 uppgick till 378 000 kronor, och ATP-premier, som under 1962 var 68 000 kronor. Riksbanken räknar med att de äldre pensionerna inte skall belasta det nya tilltänkta bolaget och den nya produktionen. Frånsett kostnadsfördyringar och möjliga prisförändringar samt inberäkning av möjliga kostnadsreduceringar innebär detta i realiteten ungefär en fördubbling av det förstnämnda överskottet, eftersom man kan överföra de äldre pensionerna på riksbanken redan under nuvarande produktionsförhållanden. Såsom jag ser saken tycker jag att det med denna kalkyl inte är någon ko på isen.

Riksdagens revisorer, som för övrigt inte upptagit sedeltryckeriet till närmare granskning, har påpekat att fördelar skulle kunna vinnas genom att man samordnade pappersbruket och sedeltryckeriet under gemensam administration och ledning. Vi förmenar att denna samordning bör närmare övervägas.

Fullmäktige har framhållit att de olägenheter som skulle bli en följd av att leveranserna placerades hos någon in-

hemsk tillverkare kunde kompenseras men att det endast kunde ske till priset av ökade kontroll- respektive lagringskostnader. I fullmäktiges ställningstagande framhålls att de särskilda svårigheter som rått under sista tiden är att hänföra till speciella och övergående förhållanden, nämligen övergången till rotationstryck och följande omläggning av brukets pappersleveranser. Detta kan i och för sig ge fog för förhoppningar om vissa förbättringar i brukets situation, när därmed förknippade svårigheter övervunnits, säger fullmäktige.

»Utskottet delar dessa förhoppningar. Då det ej finnes anledning anta annat än att industriledningens dispositioner varit riktiga bör man redan på grund av dessa förvänta sig en icke betydelselös sänkning av tillverkningskostnaden när normal produktion och kontinuitet i tillverkningen uppnåts. Härtill kommer som ytterligare kostnadssänkande faktor ovannämnd överflyttning av äldre pensioner på riksbanken. Slutligen bör tas med i betraktande att de uppslag om effektivisering av organisationen m. m., som riksdagens revisorer framfört, ännu ej varit föremål för undersökning.

Om man accepterar det pris som betecknats som normalt, nämligen 15 kr./kg för sedelpapperet, och därtill värdesätter fördelarna av att behärska hela sedeltillverkningen i egen regi under full kontroll samt av uttalanden att döma tror sig om att till tillfredsställande priser kunna öka försäljningen av civilpapper synes det som om chanserna för att i nuvarande produktionsenhet uppnå en fullt försvarbar ekonomi är goda. I vart fall bör de kostnadsökningar som oförutsett kan uppstå vara av ringa storleksordning i jämförelse med de risker man löper vid den mycket stora investeringen för det föreslagna utbyggnadsprojektet. Det måste därför framstå som klokare och bättre förenat med sund ekonomi att nu inrikta alla ansträngningar och rimliga investeringar på nuvarande produktionsenhet.»

Slutligen vill jag bara säga några ord om den del i utskottets utlåtande, där vi reservanter framfört en annan mening

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

och formulering. Utskottet säger att 1950-talets utredningar tydligt har visat, att brukets ringa produktionskapacitet utgör ett hinder för ekonomiskt lönsam produktion. Men man har icke tydligt visat att det är omöjligt att uppnå en ekonomiskt försvarbar produktion efter den sista omläggningen till rullpapper och rotationstryck.

I frågan om huruvida den föreslagna investeringen står i rimlig proportion till förlusten — läs kostnaden — på sedelpapperstillverkningen frågar utskottet sig, i vad mån vanliga lönsamhetskriterier bör tillämpas på statlig verksamhet där detta är möjligt. Så bör enligt utskottets uppfattning vara fallet. Ja, därom bör väl även vi vara fullt eniga.

Utskottet säger vidare att tillverkningen i pappersbruket uppenbarligen är av den karaktären, att lönsamhetskriterier bör appliceras på densamma. Förhållandet att investeringen är avsevärd bör inte i och för sig utgöra ett argument mot densamma. I den frågeställningen delar jag industristyrelsens uppfattning, när den uttalar, att den är ense med revisorerna om att en utvidgning av brukets produktionskapacitet skulle vara önskvärd, om en sådan kan genomföras med iakttagande av sunda ekonomiska principer. Det är då att märka att man i det föregående talat om en fördubbling av brukets kapacitet. Enligt fullmäktige gäller det nu en kvantitativt sett tio gånger större produktion. Kan det verkligen vara sunt med en investering som leder till kapitalkostnader per år om 4 miljoner kronor, jämfört med en total kostnad för nuvarande sedelpappersåtgång på i runt tal 1 1/4 miljon kronor per år.

Utskottet säger att det, efter att ha tagit del av det förebragta materialet och av fullmäktiges bedömning av detsamma, blivit övertygat om att fullmäktige bör få det begärda bemyndigandet att utbygga Tumba bruk. Innebär detta att utskottet till alla delar godkänner och vitsordar utredningen?

På de grunder som reservanterna och jag här har anfört, bör sålunda en ingående undersökning verkställas av kostnads- och effektivitetsproblemen vid

fortsatt drift vid Tumba bruk i den nuvarande produktionsenheten. Härvid bör även uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att ge Tumba bruk och sedeltryckeriet — båda tagna såsom en företagsenhet — lämpligare administrations- och förvaltningsform. Enligt vår mening bör fullmäktige tillkalla en allsidigt sammanfatt expertkommitté för utredning av ifrågavarande problem.

Vi reservanter anser oss icke kunna ta ansvaret att rekommendera riksdagen att biträda riksbanksfullmäktiges framställning, utan yrkar avslag på densamma. I övrigt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr HANSSON, GUSTAF HENRY,
(h):

Herr talman! När jag för några år sedan blev ledamot av denna kammare, fick jag lära mig att det finns en hel del regler i detta hus, som man bör följa även om de inte direkt är satta på tryck. En av dessa regler är, att om ett utskottsärende är försett med reservationer, skall reservanterna få börja debatten, och först därefter kommer utskottets talesman. Av skäl som jag inte direkt vet men som jag kanske kan ana så har utskottets talesman i ärendet om Tumba pappersbruk gått ifrån denna regel och öppnat debatten. En anledning till att herr Ståhle började var väl att han ville varna oss reservanter för att i debatten här i kammaren använda vad vi inom utskottet fått veta genom de hemligstämplade handlingar, som riksbanken ställt till förfogande.

Jag skall, herr talman, försöka undvika att synda mot detta, men jag vill erinra herr Ståhle om att det i pressen förekommit uppgifter om vad det är för sorts produkt, som Tumba pappersbruk har för avsikt att tillverka. Det har även upplysts under sammanträdet gång här, att bankofullmäktiges ordförande under debatten i andra kammaren i ganska stor utsträckning använt sig av de hemligstämplade handlingarna. Det verkar väl ändå som ett försök att vingklippa reservanterna, när man är så angelägen om att få börja debatten och att få tala om att vi

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

är tvungna att ta vissa hänsyn i densamma. Hur som helst, för mig är det inte så angeläget att ta med de hemligstämplade uppgifterna. Enligt mitt förmenande är de uppgifter som är offentliga fullt tillräckliga för att kritisera det förslag, som här är framlagt.

Vad det här är fråga om framgår av utskottsbetänkandet, som inte bara innehåller majoritetens hemställan utan även vad reservanterna har att anföra samt bankofullmäktiges detaljerade framställning till bankoutskottet. När man tar del av dessa handlingar och därtill haft möjlighet att ta del av de hemligstämplade handlingarna, är det inte utan att man ställer sig undrande till vad som här föreslås.

Det har här plockats ut en relativt liten detalj i den stora rörelse riksbanken bedriver, och det har konstaterats, att denna detalj är så kostnadskrävande, att något måste göras för att få ned denna kostnad. Resultatet är framställningen om att få bygga ut Tumba pappersbruk för en beräknad kostnad av inte mindre än 50 miljoner kronor, till vilket skall läggas att det utbyggda pappersbruket anses behöva inte mindre än 20 miljoner kronor i rörelsekapital, alltså en affär på sammanlagt 70 miljoner kronor. Det är ett litet belopp i förhållande till de mycket stora belopp som bankofullmäktige och riksbankens ledning har att röra sig med i vanliga fall, men det är ett mycket stort belopp i jämförelse med den relativt ringa förlusten på sedelpapperstillverkningen, som enligt vad den tillkallade utredningsmannen kommit till inte uppgår till mer än 229 000 kronor om året. Den siffran bör ses i perspektiv till att riksbanken för 1962 hade en vinst på nästan lika många miljoner som det här är fråga om tusen, d. v. s. 227 miljoner. Man gör sig nog inte skyldig till någon överdrift, om man säger att investeringarna inte står i någon som helst rimlig proportion till den merutgift som man här försöker komma ifrån.

Vad som nu aktualiserat frågan om Tumba pappersbruk är — som här förut nämnts — den anmärkning, som 1962 års statsrevisorer framställde mot sedelpap-

perspriset. De konstaterade att det uppgick till ej mindre än 23 kronor per kilo, och de hade samtidigt lyckats få reda på att det skulle vara möjligt att importera papper för en kostnad av 8 kronor per kilo.

När detta utlåtande kom till bankofullmäktiges industristyrelse gemålde denna, att det höga tumbapriset berodde på de särskilda förhållanden som var för handen, när pappersbruket skulle övergå från att göra sedelpapper i arkformat till sedelpapper i rullformat. Vidare ansåg industristyrelsen, att det uppgivna importpriset, 8 kronor per kilo, var för lågt. Styrelsen menade i sitt uttalande, att papperspriset under normala förhållanden borde ligga någonstans mellan 11 och 15 kronor. Det hör till detta ärende, att i de kalkyler, som nu framlagts, har utredningsmannen räknat med att sedelpapperet skall ersättas med 15 kronor per kilo.

Statsrevisorerna föreslog, att driften vid Tumba skulle granskas av en expertkommitté. Med bortseende från detta har bankofullmäktige uppdragit åt en enda man att verkställa utredningen. Jag kan vara generös och säga att ledamöterna av bankoutskottet inte såg upp förra året, när det anmälades att utredningen skulle ske av en enda man och vilken den mannen var. Men om vi nu sov förra året, bör man vara glad över att vi har vaknat i år. Utredningsmannen har alltså funnit, att vid nuvarande driftform med 17 skift per vecka och med ett sedelpapperspris på 15 kronor per kilo är den årliga förlusten 229 000 kronor. Han anser att man genom att övergå till 21-skiftsvecka skulle kunna förvandla denna förlust till en vinst på 280 000 kronor.

Detta är emellertid beräknat på 1961 års löner och 1961 års övriga kostnader, och han har funnit att det med den prisutveckling som försiggår i detta land är stor risk för att den beräknade vinsten snart övergår till att bli en förlust i stället. Därför har han kommit med detta förslag, att Tumba skall byggas ut för tillverkning av något som i utskottsutlåtandet kallas för industriellt specialpapper men som i tidningspressen angivits vara

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

ett transparent ritpapper av hög kvalitet, och han har dimensionerat anläggningen för en sådan maskinutrustning, att den årliga produktionen av detta specialpapper skulle bli inte mindre än 10 000 ton.

Om nu detta förslag genomförs — och därom råder väl inte någon tvekan — kommer vi således att om ett par år få vara med om att Sveriges riksbank skall genom Tumba pappersbruk eller genom en av bruket anlitad agenturfirma gå ut på den europeiska marknaden och kanske även världsmarknaden för att sälja ritpapper, och detta, såsom jag senare skall komma till, i konkurrens med redan befintliga företag i fem olika länder, enbart för att man skall få ett lägre pris på det papper som används till svenska sedlar.

Det torde nog inte kunna undvikas att detta i utlandet kommer att väcka en del uppmärksamhet, i synnerhet som det hör till historien att enligt uppgift ytterst få utländska sedelbanker, om ens några, håller sig med eget sedelpappersbruk.

Jag har försökt att tänka mig in i om det skulle finnas någon parallell till detta. Vi kan ju utgå från ett industriföretag som bedriver matservering för sina arbetare och tjänstemän och, såsom väl är vanligt, kan konstatera att det inte finns någon möjlighet att få inkomsterna att täcka samtliga utgifter. Därför gör företaget en undersökning, om det inte skulle vara möjligt att finna någon närliggande rörelse som skulle vara så vinstgivande, att man kunde arbeta bort förlusten på den egna matserveringen. Det ligger då nära till hands att undersöka, om det inte skulle vara möjligt att få bort förlusten genom att sätta igång en större restaurang i tron att restaurangvinsten skulle kompensera förlusten på matserveringen. Men även i detta fall måste man göra investeringar, och att bygga eller bygga om gamla restauranger kostar, såsom riksdagen har sig väl bekant från fallet Operakällaren, också en hel del pengar. Jag tror inte att någon industriman skulle komma på idén att arbeta bort den lilla förlusten på den egna matserveringen genom att börja driva restaurangrörelse.

Jag är inte kompetent att granska alla de kalkyler som utredningsmannen har framlagt, men det har ju herr Schmidt nyss gjort i viss utsträckning. Det finns i alla fall *en* post i utredningsmannens kalkyl där jag väl får anses ha någon sakkunskap, och det gäller posten konsultarvoden och oförutsedda utgifter, som i en slutsumma av 49,6 miljoner kronor har upptagits med beloppet 1,8 miljoner, varav 0,8 miljon hänför sig till konsultarvoden och 1 miljon till oförutsedda utgifter. Om konsultarvoden endast behöver betalas för byggnaderna och för de ledningar som erfordras i sammanhang med dem — de är beräknade till 14 miljoner — så blir procentsatsen inte fullt 6 procent. Detta är enligt mitt förmenande för lågt. Sedan har man inte ett öre till konsultkostnader i samband med maskinutrustningen, men jag antar att det kommer att bli utgifter också där.

Vad sedan angår de oförutsedda kostnaderna har jag vid min granskning av kostnadsberäkningarna för byggnadsarbetena funnit att där görs ett tillägg på 5 procent. Läger jag till de 2 procenten på slutsumman, kan jag inte komma till något annat resultat än att även detta är för lågt räknat. Jag befarar alltså att den uppgivna kostnaden 49,6 miljoner i praktiken kommer att visa sig vara för lågt beräknad.

Jag kommer sedan till möjligheterna att bli av med detta specialpapper. Utredningsmannen gör gällande att det föreligger en underförsörjning beträffande detta papper, men det framgår av marknadsutredningen — och nu gör jag mig kanske skyldig till det första övertrampet — att kapaciteten för närvarande ligger vid 15 650 ton. Sedan har det gjorts en beräkning, som dock är försedd med alla möjliga villkor, att förbrukningen nu skulle uppgå till 15 000 ton inom Europa och det brittiska samväldet. Det är endast genom att förutsätta en konsumtionsökning på 7,5 procent och göra en ränta-på-räntaberäkning som man kan komma fram till att här så småningom skulle föreligga en underförsörjning, men som villkor för denna underförsörj-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

ning gäller ju att inget av de utiändska bolagen gör några utbyggnader under tiden, och därom vet man ingenting med säkerhet, men försiktigheten bjuder väl att man räknar med att den risken föreligger.

Som jag förut nämnde är de bruk som producerar detta specialpapper samman slutna i en kartell, och det är på en sådan marknad som riksbankens helägda bolag skall gå ut för att årligen bli av med en kvantitet som efter inkörningsåren kan komma att uppgå till praktiskt taget lika mycket som nu konsumeras i tillverkningsländerna.

När Tumba pappersbruk skall sälja sitt papper finns såvitt jag förstår endast två vägar att gå: antingen samarbetar man med kartellen eller också konkurrerar man med den. I det förra fallet är det väl ingen som tror att Tumba blir av med hela sin produktion, och i det senare fallet är det ju nödvändigt att sänka priset. Hur det då kommer att bli med den vinst som skall minska kostnaderna för sedelpapperet är inte så gott att uttala sig om. Det gäller dock här en kvantitet på ej mindre än 10 000 ton. Jag tror inte att det är möjligt att utan vidare finna avsättning för denna stora kvantitet. En ny producent måste väl under alla omständigheter räkna med ett stort motstånd och betydande försäljningssvårigheter. Pappersbruket har då inte annat att göra än att tillverka andra papperssorter, men då blir det ju i konkurrens med svenska företag som redan tillverkar sådant papper.

När man läser vad utskottet anför är det också anmärkningsvärt, att man på inte mindre än fem olika ställen poängterar dessa risker. På sid. 5 i utlåtandet står: »Utan att förbise, att den föreslagna nya produktionen lika litet som varje annan industriell verksamhet kan vara riskfri, synes det fullmäktige» etc. På nästa sida tar fullmäktige ställning men betonar, att »det ändock inte sker med någon underskattning av eller bortseende från de ofrånkomliga risker som varje företag av detta slag löper». På sid. 7 poängteras ånyo »att den föreslagna nya produktionen lika litet som varje annan

industriell verksamhet kan vara riskfri». På sid. 8 framhålles: »Utskottet vill emellertid understryka vad fullmäktige anfört om att den föreslagna nya produktionen lika litet som varje annan industriell verksamhet kan vara riskfri.» Till sist talar man om »de med förslaget förbundna affärsmässiga riskerna».

När man som reservanterna hyser tvekan om att det skall vara möjligt att genomföra utbyggnaden av Tumba pappersbruk och i varje fall anser att kapitalutgiften icke står i någon rimlig proportion till den överkostnad man vill söka komma ifrån, återstår ingenting annat än att yrka avslag på framställningen. Bankofullmäktige hyser den uppfattningen, att det inte finns några andra utvägar när det gäller Tumba pappersbruk än att antingen göra denna stora utbyggnad eller också lägga ned driften. Reservanterna delar icke denna uppfattning, och med det anförda instämmer jag, herr talman, i det yrkande som herr Schmidt här framställt.

I detta anförande instämde herr *Hagberg* (h).

Herr *BOHEMAN* (fp):

Herr talman! Det ärende som på denna punkt underställts riksdagen har vissa egendomliga drag.

Det gäller en mycket betydande investering av allmänna medel i ett industriföretag. Det föreligger dock inte någon proposition. Eftersom det rör sig om en riksbanksinvestering har vi som grund endast en delvis hemligstämplad framställning från riksbanksfullmäktige, och det föreligger naturligtvis inte heller några remissyttranden. Den utredning som är framlagd har därför inte underställts något egentlig sakkunnigt bedömande.

I fråga om de hemligstämplade handlingarna har det understrukits att vår yttrandefrihet är relativt begränsad. Vad vi offentligen vet är att det rör sig om en utvidgning av pappersbruket i Tumba. Ett nytt bolag skall överta det gamla brukets samtliga tillgångar för den mycket begränsade summan av 1 miljon kro-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

nor. Det nya bolaget skall få ett aktiekapital på 25 miljoner kronor. Motiveringen är att detta är enda sättet att skapa ett lönande pappersbruk — beläget mitt inne i Storstockholm.

Jämförelsen mellan de siffror som jag nämnt anger ganska klart, synes det mig, att det i själva verket rör sig om ett nytt företag, visserligen byggt på delvis gammal grund men som står i samma proportion till det gamla bruket som ett litet torp till en medelstor herrgård. Det nya bruket skall tillverka ett magiskt specialpapper, som inte får nämnas vid sitt rätta namn, ehuru varje pappersmakare i detta land, varje uppmärksam tidningsläsare och numera varje ledamot av riksdagens andra kammare vet vad det rör sig om. Jag skall emellertid här i fortsättningen, herr talman, med den träning i hemlighetsmakeri, som jag har uppnått under 40 år, noga akta mig för att röja denna väl bevarade hemlighet och även i fortsättningen tala endast om ett s. k. specialpapper.

Tre spörsmål uppställer sig, vilkas besvarande förefaller mig vara avgörande för denna frågas bedömande.

För det första: Är den föreslagna investeringen, som totaliter enligt den föreliggande utredningen belöper sig till cirka 70 miljoner kronor om man inräknar rörelsekapitalet, det enda sättet att undvika förluster på det nuvarande »torpbruket»? Om en sådan förlust trots andra utvägars anlitande dock skulle uppkomma, kan denna förlust beräknas bli av sådan storleksordning att den spelar någon som helst roll för riksbanken?

För det andra: Kan den betydande investering som föreslås i och för sig anses vara företagstekniskt berättigad?

För det tredje: Även om så skulle vara fallet, kan det anses lämpligt och riktigt att Sveriges centralbank, riksbanken, engagerar sig för ett betydande företag, huvudsakligen — ja, så gott som uteslutande — inriktat på export, ett företag som även i bästa fall — det erkänner utskottsmajoriteten på, tror jag, fem ställen i utlåntagandet, så som herr Hansson redan påpekat — är förenat med uppenbara riskmoment?

För egen del är jag benägen att svara nej på alla tre frågorna; och därmed har jag redan angivit mitt ställningstagande, men jag ber, herr talman, att i korthet få motivera mitt trefaldiga nej.

Det första spörsmålet gäller alltså huruvida det är omöjligt att göra det nuvarande företaget lönande. Jag måste säga att den utredning som utskottet haft tillfälle att ta del av — jag i min blygsamma egenskap av suppleant i bankoutskottet — synes vara ganska ensidig. Här överlämnar man till det nya bolaget samtliga det gamla pappersbrukets tillgångar för en miljon kronor. Om det nuvarande pappersbruket ombildades till ett aktiebolag, vilket erhöill det nuvarande brukets tillgångar för en miljon, och bolaget samtidigt — liksom skall ske inom det nya aktiebolaget — befriades från de pensionskostnader som vilar på Tumba pappersbruk till följd av övergången från hantverksmässig drift till maskindrift, så ställer sig kalkylen för driften helt annorlunda än som förut är angivet. Ett faktum är väl dessutom att en av det nuvarande brukets stora svårigheter har bestått i den utomordentliga oregelbundenhet som karakteriserat riksbankens beställningar av sedelpapper. Om det nuvarande bruket — ombildat till ett aktiebolag så som jag antytt — kunde räkna med att få en fast årlig avsättning av sitt sedelpapper, skulle dess lilla civila drift och dess drift för leverans till riksbanken ställa sig helt annorlunda, och det är mycket möjligt att man då skulle ernå ett avsevärt bättre resultat. Det förefaller inte heller vara på minsta sätt onaturligt om riksbanken bl. a. ur beredskapssynpunkt varje år beställer en bestämd kvantitet sedelpapper. Och om det över huvud taget inte skulle vara möjligt att genom rationalisering o. s. v. göra det nuvarande pappersbruket lönsamt, så är ju i alla händelser den förlust som uppkommer så utomordentligt obetydlig, att det hela på intet sätt kan jämföras med det nya bruk som nu skall sättas i gång.

Den andra frågan gäller huruvida den nu avsedda investeringen är företagsekonomiskt berättigad i och för sig. Jag

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

måste säga att man kan ha mycket delade meningar om alla kalkyler i sådana här sammanhang. Riksbanksledningen är säkerligen fast förvissad om att kalkylerna är riktiga och att det nya bruket kommer att visa sig vara en lysande affär. Kanske är det dock tillåtet att i det avseendet hysa och uttala rätt bestämda tvivel. Här letar hela den svenska pappersindustrien, som i själva verket är mycket högt utvecklad, efter nya objekt på pappersområdet där man kan förtjäna pengar. Är det antagligt att hela denna samlade sakkunskap icke skulle kunnat hitta den guldgruva som riksbanksledningen nu anser sig ha funnit?

Enligt de upplysningar jag sökt inhämta från olika håll har åtskilliga bruk funderat på en sådan här tillverkning men samtliga avstått från den därför att marknaden är så liten och osäker. Vikten av den produktion som skulle kastas ut om man anskaffade en maskin för tillverkningen bleve proportionellt så stor, att hela företaget därför även måste anses vara ytterst osäkert. Såsom herr Hansson redan påpekat, är marknaden inom det område där man har tänkt sig en avsättning för detta specialpapper ungefär 15 000 ton. Säkert är marknaden under utveckling, och måhända är den för närvarande något underförsörjd ehuru nya maskiner för sådan tillverkning åtminstone på ett ställe i utlandet redan har kommit i gång och på ett annat ställe är under förberedelse. Under sådana omständigheter kan man föreställa sig vad 10 000 ton betyder på en marknad av totalt 15 000 ton, även om marknaden skulle utveckla sig. Följaktligen kan man inte räkna med att utredningens resultat håller streck ens när det talas om en möjlig prissänkning på inte mindre än 40 procent. I själva verket har ju överproduktionen inom ett visst område, även om den inte uppgår till mer än några få procent, en fantastisk förmåga att krympa vinstmarginalerna i oväntat hög grad. Följaktligen tror jag att den lönsamhetskalkyl, som riksbanksfullmäktiges utredningsman framlagt, inte är av den art att man kan fästa fullt förtroende vid den. Härvid

kan jag naturligtvis misstaga mig som var och en annan. Om jag suttit i en bolagsstyrelse och denna fråga kommit upp, skulle jag möjligen kunnat tänka mig en investering av denna art, om den var inlemmad i ett mycket stort pappersbruk, där den utgjorde en liten del och inte en enstaka självständig affär. Om man går över till en produktion av annat papper, ett papper som redan tillverkas av ett mycket stort antal bruk — det är ett av de alternativ som utredningen dock räknar med — är den maskinella utrustningen vid detta pappersbruk i själva verket för liten.

Det tredje spørsmålet — det som kanske för mig trots allt är det mest avgörande — är om det kan vara lämpligt att Sveriges riksbank engagerar sig för ett relativt stort exportföretag. Jag tror inte att det finns någon centralbank i världen — möjligen med undantag av Finlands bank, där det är en annan bakgrund — som direkt ägnar sig åt ren affärsdrift. Jag frågar mig, om det verkligen är en uppgift som faller inom riksbankens verksamhetsfält. Det är visserligen sant att det i reglerna för riksbanken står att den också skall driva papperstillverkning, men vid det tillfälle då detta skrevs tänkte man säkerligen på papperstillverkning i huvudsak för eget behov. Härtill kommer, mina ärade kammarledamöter, att denna export skall drivas i direkt konkurrens och helst så att man slår ut en del av de något föråldrade pappersbruk på kontinenten som tillverkar detta papper. Kan inte det sätta riksbanksledningen i en ganska ömtålig situation?

Affärsbankerna — det vet vi alla — har inte rättighet att äga aktier i företag, och om de har aktier, skall de snarast möjligt avveckla dem. De har inte heller rättighet att lämna ut lån annat än mot bankmässig säkerhet. Är det inte då litet underligt, att Sveriges riksbank skall engagera sig på detta sätt?

För mig personligen — det kan måhända vara en felaktig inställning — skulle jag finna det mera förståeligt, om ett statsföretag övertog Tumba bruk än att riksbanken själv gör det. Det skulle

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

i varje fall vara mindre osympatiskt, och kanske skulle den vägen undersökas, om nu riksdagsmajoriteten är fast besluten att bygga ett stort pappersbruk i Stockholm. Kanske man borde överväga huruvida inte exempelvis Statens skogsindustrier skulle kunna övertaga och driva Tumba. Detta bolag har ju en viss vana vid att driva affärer av detta slag.

Jag hyser den största förståelse för de motiv, som legat bakom riksbanksledningens förslag i detta avseende. Den riksbanksledning som vi för närvarande har utmärker sig för stor oväld och stor sakkännedom och har förskaffat sig ett utomordentligt gott anseende i de vidaste kretsar. Jag kan väl förstå att det känns otrevligt att ha denna lilla fabrik, som inte går så bra som man skulle kunna tänka sig, men jag tror uppriktigt sagt att man här är inne på en felaktig väg, en felaktig tankegång.

Med dessa ord och efter att ha motiverat mitt trefaldiga nej i några korta ordalag ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den föreliggande reservationen.

Herr SVÄRD (h):

Herr talman! Med den förkrossande auktoritet som flera års erfarenhet av industriell verksamhet skänkt honom har herr Boheman ställt Tumba kyrka mitt i byn, definitivt och oåterkalleligen. Det föranleder från min sida bara en stilla erinran. De principiella betänkligheter som herr Boheman hyser mot att centralbanken äger ett pappersbruk är något för sent uppfunna. De borde ha framförts år 1759, då beslut om inköp av ett sådant pappersbruk fattades.

Jag skulle till herr Boheman vilja ställa två direkta frågor. Den första av dessa är: Skulle herr Boheman i sin egenenskap av inflytelserik man i en inflytelserik svensk bank vilja tänka sig att fortsätta affärerna med ett företag, om vilket herr Boheman vet, icke blott att företaget går med förlust utan att det med all sannolikhet för all framtid kommer att gå med förlust?

Den andra frågan är: Skulle herr Boheman som inflytelserik medlem av en

bolagsstyrelse i dag vilja råda denna styrelse till att fortsätta ett pappersbruk, vars maskinella tillgång vore en pappersmaskin inköpt 1939 med en virabredd på 1,3 meter? Jag hoppas få svar på dessa frågor, därför att jag tror att svaren kan vara av intresse inte bara för kammaren utan för den grundläggande värderingen av de projekt vi nu har framför oss.

Innan jag sedan går in på resonemanget om Tumba i mera allvarlig bemärkelse har jag ett vänligt ord att rikta också till min gamle vän herr Gustaf Henry Hansson. För honom är det, som för herr Boheman är en herrgård, i stället en matsvering, och han bedömer investeringsprojektet från denna utgångspunkt. Det betyder att Tumba för herr Hansson är en matsvering åt riksbanken, och jag utgår ifrån att han därmed måste avse riksbankens huvudkontor. Därstädes är 250 man sysselsatta. Vid Tumba är 135 man sysselsatta. Är det, herr Hansson, på det sättet att man inom byggnadsindustrien har en anställd på markententeriet per två arbetare? Eller vad ligger eljest i jämförelsen?

Vi har, herr talman, en benägenhet att i sådana här diskussioner röra oss med täckord, som är angenäma att ta i munnen, som ser fina ut, men som när man granskar dem kanske inte innehåller så särskilt mycket. De reserver, mot vilka jag är övertygad reservant, talar om en »allsidigt sammansatt expertkommité». Låt oss använda Mårten Luthers lilla katekes och dess språkbruk och fråga: Vad är det?

En utredning är gjord av en speciell utredningsman, som var helt sakkunnig för 13 månader sedan, men vars sakkunskap har försvunnit nu när herr Hansson efter 13 månader har vaknat. Vid sidan av denna speciella utredningsman har fullmäktige i sitt utredningsarbete använt sig av teoretisk sakkunskap och praktisk sakkunskap, av inländsk sakkunskap och utländsk sakkunskap, konsulter och konsultfirmor, byggnadstekniker, maskintekniker och specialister på pappersindustri. Vad finns för övrigt att begära i fråga om allsidighet eller i fråga om expertis?

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

Om det möjligen skulle kunna presenteras ett svar på den frågan skulle jag vilja uppställa nästa: Var finnes i så fall den goda cigarr, om vilken man talar? Var finnes den att tillhandla sig? Det kan väl ändå inte vara reservanternas mening att Tumbas framtid skall utredas av Tumbas konkurrenter? Om man inte håller sig till den kretsen; vad har man då för expertis att falla tillbaka på?

Herr talman! Det märkliga med affären Tumba är att bruket i själva verket har goda förutsättningar för en hygglig utveckling. Det är inte bara riksbanksfullmäktige som hyser den uppfattningen. Den har inte minst utländska experter uttryckt i olika sammanhang. Bruket har hyggliga tillgångar på vattentäkter. Bruket har bra kommunikationer. I det sammanhanget får jag kanske göra en parentes — det är inte meningen att sedelpappersbruket skall fungera som ett K-företag, d. v. s. ett företag som skall fortsätta produktionen under krig och till vars produktion under krig man är hänvisad för försörjningen. Vår försörjning av sedlar under krig måste förberedas och är förberedd från helt andra utgångspunkter. Den försvarspolitiska argumentationen saknar följaktligen all betydelse i detta sammanhang.

Tumba har också en gammal fin yrkes-tradition och det har fått gott namn om sig — ett gott namn på den lilla exportmarknad som man har hunnit arbeta upp och ett gott namn inom landet. Det är ett gammalt bruk vi talar om, men det är absolut inte något ruckel som skulle vara moget för den kvarterssanering som i andra sammanhang är så modern.

Man kan naturligtvis alltid diskutera en företagsledning och en företagslednings insatser, men om ledningen för Tumba skall man komma ihåg, att den sedan 1944 varit djupt engagerad i ett rationaliseringsarbete inom just den ram som reservanterna nu anvisar för fortsatt rationaliseringsarbete. Under denna tid har pappersmaskinen i stort sett byggts om. Den har kompletterats med modern utrustning på alla de områden, där man har kunnat finna sådan utrustning. Man har med ett ord utnyttjat alla

de möjligheter till interna rationaliseringar och till rutinrationaliseringar som kan erbjuda sig.

Vad finns därutöver att rationalisera? Vad är det för nya utrymmen för kostnadsbesparingar, som reservanterna har funnit i en hast? Man kan väl ändå inte på allvar tro att man kommer att lösa Tumbas dilemma genom att tillsätta en gemensam direktör för Tumba bruk och sedeltryckeri.

Det skall dessutom tilläggas, att det under denna tid har byggts upp en försäljningsorganisation, som enligt min uppfattning — men det är bara min uppfattning — måhända är för stor för brukets produktion, en organisation som intensivt har bearbetat marknaden. Vad har reservanterna för nya riktlinjer i avseende på försäljningen att komma med? Vad döljer sig i detta avseende bakom deras mycket allmänna formulering?

Jag vågar nog ganska bestämt hävda, att i fallet Tumba rör det sig inte om en icke simkunnig som har givit sig ut på djupt vatten och som man därför skall kasta en frälsarkrans till. Det rör sig — jag upprepar det — om ett företag som har goda förutsättningar för att bli ett riktigt företag, ett lönande företag.

Men vilken är då svårigheten? Vad är den omständighet som ligger bakom det måhända rätt inkonventionella förslag som fullmäktige i riksbanken har framlagt? Ja, det rör sig ju helt enkelt om vad man både kan och bör kalla en teknisk-ekonomisk strukturell kris som håller på att växa fram i bruket, av vilken vi redan har sett vissa genomslag men av vilken vi får vara beredda att möta än värre genomslag under den närmaste framtiden.

För sju år sedan konstaterade bruksledningen att företagets dimensioner låg på den undre gränsen för vad som fordrades för lönsam drift under då gällande tekniska förutsättningar. Herr talman! Förra året konstaterade en enhällig statsrevisorsgrupp, en enhällig industristyreelse, enhälliga fullmäktige i Sveriges riksbank, ett enhälligt bankoutskott och en enhällig riksdag exakt detsamma. Förra året konstaterades utan invändning från någon sida att brukets nuvarande storlek

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

och produktionskapacitet icke torde medge en tillverkning som är tillräckligt stor för rationell drift. På klart språk betyder detta helt enkelt, att den pappersmaskin som bruket har är för liten. Det är därför av rent tekniska skäl mycket begränsade utsikter att under nu gällande konkurrensbetingelser få till stånd en i längden lönsam drift vid bruket. Och, herr talman, det är ju detta som är problemet. Det är problemet alldeles oavsett hur man försöker komma ifrån det, alldeles oavsett hur man försöker att formulera sig bort från verkligheten. Problemet finns där, och problemet kommer att finnas där, hur allsidiga expertutredningar man än förlitar sig på för att vinna tid. Det är detta problem som har givit fullmäktige dess direktiv, givna av en enhällig riksdag, de direktiv som fullmäktige sedan har vidarebefordrat till sina medarbetare, till den särskilda utredningsmannen och till alla de övriga som i dessa sammanhang har hört.

Det är mot bakgrunden av dessa teknisk-ekonomiska direktiv, som man skall bedöma investeringens storlek, och då skall jag säga att storleksordningen inte är på något sätt sensationell. Storleksordningen är den som är vedertagen i industrien — i den enskilda industrien — och den bestäms inte av generositet eller sparsamhet, av äventyrlighet eller försiktighet. Den bestäms, mina damer och herrar, av rent tekniska omständigheter. Den maskin som i dag kan med utsikt till framgång installeras i ett pappersbruk är av en i stort sett given storlek, den har ett i stort sett givet pris, den drar med sig i stort sett givna följdinvesteringar. Däråt kan vi ingenting göra. Vi har att säga ja eller vi har att säga nej.

Det är, anser jag, fullkomligt orimligt att ställa detta investeringsprojekt i relation till sedelpapperet eller till sedelpapperspriset, som inte är något pris för övrigt. Det är lika orimligt att, som herr Hansson gjorde, ställa det i relation till riksbankens s. k. vinst och betrakta Tumba pappersbruk som en detalj i en centralbanksrörelse. Riksbankens vinst är en skatt, som banken tar ut därför att den har monopol på sedelutgivning. Vilket

rimligt förhållande finns det mellan denna monopolvinst och en förlust på ett pappersbruk som riksbanken råkar äga?

Det är också på det sättet, att investeringens typ är i stort sett given av den tekniska utvecklingen. Det finns inte, mig veterligt, något pappersbruk i dag som gör investeringar av denna storleksordning utan att dessa investeringar avses för en i hög grad specialiserad produktion. Man gör så att säga inte pappersmaskinsinvesteringar i dag i största allmänhet. Man gör dem för en specifik produkt, en produkt där man kan utnyttja specialiseringens fördelar, men där man naturligtvis också får ta specialiseringens risker.

Herr talman! Vi har talat om räntabilitet beträffande denna investering. Liksom herr Boheman skall jag klart säga, att räntabilitetsutsikterna vid en investering inte låter sig avgöras på förhand. Det är inte på det sättet att man för ett visst antal miljoner kan köpa säker selsättning eller säker avkastning. Kunde man det skulle företagarens himmel — både den enskilde företagarens och den offentliga företagarens — vara molnfri, utomordentligt trevlig att se upp mot. Vi är alltså medvetna om de risker som finns, och alldeles tvärtemot dem, som försökt göra sig litet lustiga över hur starkt man markerar riskmomentet i t. ex. utskottets utlåtande, vill jag säga att jag i detta ser ett hälsotecken. Det är ett tecken på att räntabilitetsaspekten håller på att tränga igenom också i offentlig verksamhet. Däri ser jag ett stort framsteg och, inom parentes sagt, den enda möjligheten att få ett objektivi rekvisit, då det gäller att avväga mellan enskild och offentlig företagsamhet.

Det har här hävdats, att riksbanken skulle ha räknat med otillräcklig riskmarginal. Jag vill bara erinra om att vi på intäktssidan har räknat med en prissfallsrisk, som under alla förhållanden inte är mindre än den man räknar med när man gör motsvarande överslag inom den enskilda sektorn. Vi har samfiddigt räknat med kostnadsstegringsrisker och gjort det i så stor utsträckning att vi inte vågar anmäla dem för att detta möj-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

ligen skulle kunna bli ledande i lönerörelserna under tiden framöver. Vi har betryggande marginaler när det gäller investeringskostnaderna. Vi har räknat inte bara med igångkörningskostnaderna utan också med räntekostnaderna på igångkörningskostnaderna, och därvidlag räknat — jag måste säga det — minst sagt konservativt. Tvärt emot vad herr Hansson här hävdar är de medel, som så att säga finns undanlagda för konsultarbetena, snarare större än mindre än de brukar vara i sammanhang av detta slag. Det rör sig i storleksordningen en miljon, ehuru de återfinnes på ett antal olika poster.

Sedan kan man naturligtvis säga, att på den pappersspecialitet som här kommer att tillverkas är marknaden liten. Ja, det är den. Men det är fel att säga att det skulle finnas en överkapacitet på denna marknad. Det är fel att använda de siffror som herr Hansson använde för att karakterisera efterfrågan. Den faktiska efterfrågan år 1961 låg inte vid 10 000 ton utan den låg någonstans vid 15 000 ton.

Det avgörande är emellertid stegrings-takten. Om den stegringstakt som man nu med stor säkerhet kan beräkna kan man bara säga, att även om den nya pappersmaskinen på Tumba icke skulle förmå förvärva någon som helst del av den marknad som i dag finns, är tillväxthastigheten på marknaden tillräcklig för att de beräkningar om avsättningsmöjligheterna som banken gjort skulle vara till fullo täckta. När denna maskin är uppe i full produktion kan alltså med stor grad av sannolikhet ett nytt marknadsutrymme anses föreligga, som mer än väl motsvarar maskinens kapacitet vid full drift.

Till herr Boheman skulle jag bara vilja säga, att de nyinvesteringar som gjorts på detta område inte leder till en kapacitet som nämnvärt överstiger ökningen av efterfrågan under ett år. Det är emellertid naturligt och i själva verket självklart, att när man gör en kalkyl av detta slag räknar man för säkerhets skull också med en alternativproduktion. Det gör man såvitt jag vet i alla sådana här sammanhang. Att riksbankens utredningsman har gjort det är följaktligen varken

sensationellt eller något att hänga upp sig på.

Det kan inom parentes sagt sägas, att även för denna alternativproduktion är den maskin som planeras en av de största i världen. Det är alltså inte så, att den skulle vara så att säga tekniskt omodern redan när den konstrueras. Det är förmodligen snarare tvärtom. Men den omständigheten att vi räknat med denna alternativproduktion innebär inte att vi ett ögonblick släppt målsättningen, att vi ett ögonblick skulle ha uppgivit vår bestämda avsikt att koncentrera ansträngningarna till det specialpapper om vilket vi hela tiden talat. Det är något som kanske är värt att här framhålla.

Herr talman! Det finns ett alternativ till denna investering. Det är att lägga ned Tumba. Jag tycker inte, att man under allmänna formuleringar skall dölja denna realitet. Tanken att ha ett företag med en växande förlust är från varje synpunkt fullkomligt orimlig. Den är icke godtagbar, såvitt jag kan förstå, ur någon aspekt. Vill man alltså inte vara med om den åtgärd, som här föreslås, så borde man vara karl nog att tala om att vad man egentligen vill är att slå igen Tumba. För min del skall jag tillägga, att jag föredrar bestämt ett dött företag framför ett döende företag.

Men det kostar pengar inte bara att göra någonting. Det kan också kosta pengar att ingenting göra. För min del skall jag säga alldeles öppet, att jag inte fäst något avseende vid de sociala komplikationer som ett nedläggande av Tumba skulle leda till. Jag är inte så skapt. Jag har motsatt mig nedläggandet av Tumba av ett mycket enkelt skäl: det är en dålig affär, det är förmodligen i. o. m. en utomordentligt dålig affär. Därför har jag tagit den ställning jag har tagit. För mig betyder en sådan där lagstiftning om allas rätt till arbete inte särskilt mycket, men det finns en sak som betyder en hel del för mig och där jag är mäktig någonting som kanske liknar patos, och det är människors rätt till meningsfyllt arbete, människors rätt att ha en sysselsättning som ger dem känslan att de uträttar någonting. Den rätten kan man inte ge män-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

niskorna, om man inte är beredd att ta de risker som det alltid medför att sätta förstklassiga verktyg i händerna på dem som arbetar. Därför finns det kanske till slut och trots allt för mig personligen ett litet patos när det gäller Tumba. Det är det meningsfyllda arbetets patos.

Vi har, herr talman, i detta hus ägaransvaret för det företag det här gäller, vi har ansvaret just för den meningsfyllda sysselsättning, om vilken jag talar, åt de människor som är våra anställda, som är våra medarbetare. Det är med det i minnet och med det i sinnet, som jag har tagit ställning — entydig ställning. Utan att nämnvärt darra på rösten eller nämnvärt sväva på målet vågar jag vördsammeligen vädja till kammaren att också ta ställning — för eller emot.

Herr **BOHEMAN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Svärd yttrade, att jag var för sent ute — tvåhundra år, om jag fattade honom rätt — när jag opponerade mot att riksbanken skulle igångsätta en stor exportaffär på pappersbrukssidan. Men såvitt jag vet förefaller det alldeles klart att det tillstånd att driva papperstillverkning som lämnades på 1700-talet avsåg just sedelpapper för riksbankens eget behov. Jag tror inte att man då övervägde, att riksbanken skulle driva ett större pappersbruk för export.

Herr Svärd ställde två direkta frågor till mig. Först frågade han, om jag i egenskap av ledamot — om också inte så inflytelserik — i en bankstyrelse skulle tillstyrka, att man fortsatte med en förlustbringande verksamhet av den här storleksordningen.

Jag vill svara att detta lilla pappersbruk är, trots vad herr Svärd säger, bara en liten del av riksbankens allmänna verksamhet och att jag vet många företag, även stora företag, inom vilka en liten del av verksamheten är förlustbringande men som fortsätter med den av kanske samma skäl som här har framförts från fullmäktiges sida, nämligen att man vill ha en riktig kontroll över denna del av verksamheten. Det kan också finnas andra skäl.

Vidare frågade herr Svärd mig, om jag i egenskap av ledamot i en bolagsstyrelse skulle tolerera, att en sådan här tillverkning fortsatte med förlust. På det vill jag svara, att det skulle jag inte. Jag skulle förmodligen göra alla möjliga försök för att sätta detta företag på fötter. Jag skulle bl. a. kanske anlita den utväg, som jag här har anvisat, nämligen att bilda ett bolag av detta företag, befria det från de gamla pensionsavgifterna, liksom man befriar det nya bolaget därifrån, och låta det överta tillgångarna för den ytterst blygsamma summan av 1 miljon kronor. I varje fall tror jag, att också det gamla Tumba då skulle kunna driva en företagsverksamhet, som inte skulle ge någon egentlig förlust. Men jag skulle i egenskap av medlem i denna bolagsstyrelse vara ytterst tveksam, om jag för att få företaget lönande skulle vilja föreslå att utvidga företaget, som jag skulle kunna ge koefficienten 1, till ett företag med koefficienten 25. Det är ett botemedel som förefaller mig vara utomordentligt tvivelaktigt.

Herr Svärds i hög grad av inre rörelse präglade framställning av riksbanksfullmäktiges förslag har på intet sätt ändrat den uppfattning som jag har försökt skapa mig. Jag har inte fått höra något argument mot den uppfattning, som jag hävdade i mitt första anförande, att det är någonting som är om inte ur ideologisk synpunkt, så dock ur principiell synpunkt betänkligt, att en centralbank skall ägna sig åt en företagsverksamhet av denna art, och att det likaledes är någonting underligt med att riksbanksmedel till stora belopp skall bindas i en sådan verksamhet när det i själva verket ju är på det viset, att sådant inte får ske i fråga om affärsbankerna.

Jag kan inte hjälpa att jag tror att det i framtiden kommer att bereda riksbanksledningen vissa svårigheter i internationella sammanhang när detta företag — ty så kommer det att bli, herr Svärd — för att kunna avsätta detta specialpapper måste försöka slå ihjäl vissa av de tillverkare av detta papper som finns i utlandet, särskilt på kontinenten. Det är en stor skillnad om det är ett

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

enskilt företag, som försöker göra det; det är till och med stor skillnad om det är ett statsföretag, som redan existerar, som gör det. Men att tillskapa en export på detta område förefaller mig, det kan jag inte hjälpa, vara ett avsteg från den uppgift som vi alla anser att en centralbank skall fylla. Jag upprepar ännu en gång, att det är dessa principiella betänkligheter som framför allt har fått mig att avstyrka förslaget.

Jag vill sluta, herr talman, med att säga att med hänsyn till de kalkyler, som gjorts, hyser jag den uppfattningen, att detta är ett mycket riskabelt företag. Om herr Svärd nu vill att man skall göra detta experiment, och det föreföll att vara en av hans utgångspunkter, för att se vilket som vore bäst, ett enskilt eller ett statligt företag, så får han väl sin önskan uppfylld. Jag är emellertid glad för att jag inte bär något ansvar för detta.

Herr HANSSON, GUSTAF HENRY, (h) kort genmäle:

Herr talman! När herr Svärd av mitt förra anförande kunde dra den slutsatsen, att jag var inne på tanken att Tumba pappersbruk skulle bli något slags marketenteri för personalen på riksbanken, så visar ju detta ingenting annat än en bastant oförmåga att fatta — eller vilja fatta — vad jag sade.

Här läste herr Svärd upp vad den ene experten efter den andre som riksbanken har anlitat i detta sammanhang har sagt. Jag talade när det gällde experterna bara om en enda post, och det var den som handlade om konsultarvoden på oförutsedda utgifters konto. Nu säger herr Svärd, att åtskilligt finns gömt på andra ställen, men jag kan givetvis inte uttala mig om annat än vad jag har sett i de papper som är framlagda för bankoutskottet. Är det på det sättet att ni har gömt undan något och vi inte har upptäckt det, då är det ju bra, men det skulle vara mycket intressant att få veta var dessa uppgifter är magasinerade.

Sedan talade herr Svärd märkvärdigt nog — jag höll på att säga litet förakt-

fullt — om den vinst som riksbanken uppvisar. Jag har nu, liksom förra gången när vi diskuterade detta, fått det intrycket, att herr Svärd har den uppfattningen att vinsten är till största delen fiktiv. Jag skulle vilja ställa en fråga till herr Svärd i det sammanhanget: Den inkomst som riksbanken visar sig ha på den utländska rörelsen — är den också fiktiv? Den uppgår i varje fall till ungefär 80 miljoner kronor.

Vidare vill herr Svärd göra gällande att reservanternas påståenden att det inte förelåg någon underförsörjning på den här papperskvaliteten inte var riktig. Eftersom man nu har börjat blotta vissa hemligheter i detta hemligstämplade papper kanske jag kan få tala om vad jag grundar min uppfattning på, nämligen att den firma som gjort marknadsundersökningen kommit till det resultatet, att konsumtionen av detta papper i de länder där det produceras uppgår till 10 000 ton, medan produktionen i Sverige och i Norden i övrigt skulle vara ungefär 3 000 ton. Man har vidare utgått ifrån en sannolik export från England till samväldet på 2 000 ton. Det vill med andra ord säga att av den tillgängliga kapaciteten, 15 650 ton, är endast 15 000 ton tagna i anspråk. Då hör det till historien att två av posterna är synnerligen osäkra, och jag måste därför vidhålla att läget nog inte ter sig så ljus som det här har gjorts gällande.

Även jag är litet främmande för att ta till patetiska uttryck, men när det blivit på det sättet, att herr Svärd blandar in moralen i det hela och säger att det skulle vara moraliskt farligt att arbeta i ett företag, som går med förlust, tar jag mig friheten erinra om att vi har två stora företag i detta land som uppvisar mycket stora förluster. Det ena företaget är statens järnvägar och det andra är Stockholms spårvägar. Är det någon som har märkt någon moralisk, jag höll på att säga försumpning hos dem som sköter dessa företag? Jag har i varje fall inte gjort det. Det som är utslagsgivande för en anställd är väl ändå lönen, tryggheten i anställningen och trivseln på arbetsplatsen. Och jag vill anta att banko-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

fullmäktige inte har skött Tumba pappersbruk så dåligt, att inte åtminstone dessa tre saker skulle vara för handen.

Herr SCHMIDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga, att det starkaste skälet mot denna anordning är ju det som herr Boheman sist har anfört, och det tycker jag kunde vara nog. Men då herr Svärd kommit med vissa påståenden, vill jag inte låta dem stå alldes oemotsagda.

Han frågar, om man skulle överlämna denna utredning till Tumba bruks konkurrenter. Nå, det är väl inte alls nödvändigt, ty sedelpapperet råder det väl ingen konkurrens om, och det s. k. finpapperet är det bara tre bruk i Sverige som tillverkar. Det finns alltså både aktiva och pensionerade papperstillverkare som vi kunde få hjälp av.

Sedan efterlyser herr Svärd de rationaliseringsmöjligheter som jag tänker mig att gå in för. Han säger, att det väl inte hjälper med att ställa tryckeriet och pappersbruket under en gemensam direktör. Nej, men det kanske skulle löna sig. Och det är i alla händelser inte undersökt vad det innebär att få en gemensam organisation för bägge företagen. Enligt den redogörelse, som statsrevisorerne lämnat för pappersbrukets verksamhet och för sedeltryckeriets verksamhet för år 1961, uppgick kostnaden för sedelpapperet — alltså en saldoberekening — till 735 000 kronor, medan kostnaden för tryckningen uppgick till 1 916 000 kronor. Det är alltså en betydligt större del av kostnaden för sedelframställningen som ligger på tryckeriet. Nu är det visserligen olika kvantiteter i fråga om tillverkning av papper och i fråga om tryckning, ty en del tryckning sker på papper som ligger i lager. Men jag skulle också i fråga om rationaliseringsmöjligheterna vilja peka på vad riksdagens revisorer framhållit, nämligen planeringen för denna tillverkning. Alla bör väl förstå, att det inte är så lätt att få en lönande fabrikation såsom variationerna har varit i beställningar av papper från tryckeriet till Tumba — de

har varierat mellan ungefär 200 ton och 15 ton, för att inte ta med en abnorm siffra som var särskilt låg under ett år. Det är en utomordentligt stor differens, och det måste ställa företagsledningen inför ganska stora svårigheter.

Sedan trycker herr Svärd mycket hårt på detta med kostnaden. Men om man tar hänsyn till både papperstillverkning och tryckningskostnader och tar med i beräkningen de fördelar som otvivelaktigt måste värdesättas i pengar — nämligen att riksbanken får behärska hela tillverkningen från början till slut med egen kontroll och att vi dessutom har försörjningen tryggad — samt att svårigheterna nu är större när vi gått in för rullpapper och rotationstryck, så får jag ju säga att man inte bara kan räkna rent siffermässigt på att det blir en så och så stor förlust, utan man får tala om att sedelpapperet kostar så och så mycket. Därför tycker jag att kostnaden egentligen är ganska hygglig jämförd med de kostnadsrisker, som man utsätter sig för om man går in för det stora projektet.

Herr Svärd frågade mig vidare, vad det är reservanterna bygger sitt uttalande om ett utbyggande av försäljningsorganisationen på. Det är ingenting annat än att bruksledningen i skrivelse den 14 januari till fullmäktige framfört, att det synes önskvärt att en bearbetning av brukets utlandsmarknad må fortsätta, helst med ökad intensitet. Det tycker jag är en ganska förnuftig synpunkt, och jag tycker att det är allt skäl i världen att han får sin framställning beviljad så att vi får se vad vi kan göra ytterligare åt det utmärkta civilpapper som bruket tillverkar.

Det sista jag har att säga, när herr Svärd gör gällande att maskinen är för liten, är att den i alla händelser ännu inte är för liten för sedelpapperstillverkningen. Jag vill i förbigående också säga, att det är klart att sedelpapperskostnaderna är det avgörande när man talar om förlusterna på verksamheten, såvida det inte finns något annat motiv för att ge sig in på denna nya tillverkning. Men då vill jag påpeka, att kost-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

naden för att skaffa en alldeles ny modern pappersmaskin med en något större bredd och att bygga en alldeles ny maskinhall för denna — som kunde göras parallellt med att den gamla tillverkningen pågår — skulle inte uppgå till mer än ungefär hälften av det belopp man nu begär. Och det skulle nog också innebära ganska stora möjligheter till besparingar.

Herr SVÄRD (h) kort genmäle:

Herr talman! Visst kan man skaffa en pappersmaskin till ett lägre pris än den betingar, som fullmäktige har bestämt sig för. Men det är inte den saken vi diskuterar. Vad vi diskuterar är vad en pappersmaskin kostar, som ger Tumba bruk utsikter att bli ett lönsamt bruk för tiden framöver, mot bakgrunden av den strukturrationalisering inom pappersindustrin som pågår utomlands och som pågår här och som måste ta ökad fart här i landet. Om jag nämner att det finns enskilda svenska pappersbruk som i dag har ett produktvärde på 50 000 kronor per arbetare och år och om jag tillägger att vi med denna nya maskin torde kunna komma upp i ett produktvärde på minst 400 000 kronor per arbetare och år, så borde ju detta ha något att säga om den tänkbara räntabiliteten i investeringen och om det som har varit avgörande för fullmäktige i deras försök till en framtidsbedömning.

Jag skall korrigera en uppgift och gör det gärna. Det var inte år 1759, som herr Boheman skulle ha framfört sina principiella synpunkter. Därvidlag har han rätt. Han skulle ha gjort det år 1944, ty då beslöts att riksbankens pappersbruk skulle uppta tillverkning av civilpapper, avsett för den allmänna marknaden och för export.

Den farhåga, åt vilken herr Boheman med sedvanlig snärt och elegans här har givit uttryck, att Sveriges riksbank skulle betraktas som någon slags obehaglig konkurrent föreligger följaktligen redan. Riksbankens pappersbruk bedriver redan exportaffärer. Jag har litet svårt att förstå, att man ur principiella synpunk-

ter kan inta en annan ställning till den saken, därför att det är fråga om ett annat slags papper, eller rättare en annan kvantitet än den vi hittills har lyckats få ut på marknaden.

Jag är tacksam för herr Bohemans svar, men jag måste erkänna att jag inte helt förstår honom. Han må väl ändå kunna hålla med mig om att tillverkningen av civilpapper vid Tumba pappersbruk inte är någon integrerande del av den svenska centralbankens verksamhet och att det följaktligen inte går att göra en sådan jämförelse som herr Boheman gör, när han talar om att man väl kan tänka sig behålla en liten detalj som inte är räntabel i ett stort sammanhang. Herr Boheman måste väl ändå medge att detta sätt att resonera inte är hållbart.

Vi har här ett företag, Tumba pappersbruk. Det är detta företags räntabilitet och framtidsutsikter vi måste ta hänsyn till. Redan nu utgör sedelpapperet ungefär 60 procent av den totala årsproduktionen.

I det sammanhanget vill jag ännu en gång säga till herr Hansson, att det är totalt orimligt att jämföra en vinst eller en förlust på en produktion och försäljning, som sker i konkurrens, med de många miljoner kronor som riksbanken skaffar sig genom sin rätt att trycka sedlar. Det är väl ändå inte tänkbart att på allvar hävda, att dessa två företeelser på något vis skulle vara kommensurabla.

Herr Schmidt fixerar sig vid sedelpappersfrågan. För honom är det helt enkelt ett problem om det pris, som man *kan* ta ut och *bör* ta ut på sedelpapper. Det gäller ungefär 80 ton sedelpapper om året, som för närvarande motsvarar omkring 30 procent av den totala produktionen. Det föreligger inga svårigheter för Sveriges riksbank att betala ett högre sedelpapperspris. Vi kanske t. o. m. skulle kunna göra det med litet gladare humör, såvitt inte enhälliga statsrevisorer och ett enhälligt bankoutskott inklusive herr Schmidt hade talat om för oss, att vi skall akta oss att betala för mycket för sedelpapperet.

Men det är ju alltså inte detta som är problemet. Det är inte detta som har

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

legat bakom fullmäktiges ståndpunkt i detta ärende. Det är fråga om att skapa ett levande företag och göra ett livskraftigt företag av Tumba pappersbruk. Håller man fast vid detta i debatten, så tror jag att den kommer att vinna i klarhet.

Herr **BOHEMAN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tackar för den korrigering som herr Svärd gjorde, men jag kunde tyvärr inte göra min röst hörd i denna församling 1944, då jag var sysselsatt i andra uppdrag.

Jag tycker ändå att det är en ytterst väsentlig skillnad mellan det nu föreliggande projektet och den utvidgning av Tumba som ägde rum 1944. Då ersatte man ett hantverksmässigt förfarande med ett maskinellt, som gjorde att man fick en liten del av produktionen över till civilt ändamål — huvudsakligen till bankcheckar och sådant, som i själva verket ligger nära riksbankens övriga verksamhet.

Vad jag anser vara betänkligt ur principiell synpunkt — jag vill upprepa det på nytt — är att ett stort exportföretag skall drivas såsom ett aktiebolag, helt ägt av Sveriges riksbank.

Om herr Svärd för övrigt inte förstått vad jag sagt, så kan jag inte hjälpa det. Jag har försökt yttra mig så tydligt som möjligt, och jag till inte uppta kammarens tid med ytterligare repliker på denna punkt.

Herr **SCHMIDT** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Svärd säger, att jag fixerar mig vid sedelpapperspriset. Jag tycker inte det! Jag har talat om sedelpriset, när jag drar in sedeltryckeriets verksamhet i hela detta problem. För riksbanken är det naturligtvis det väsentliga vad den får betala för sedlarna.

När man sedan försöker svartmåla räntabiliteten i den nuvarande verksamheten, så bör man erinra om det förhållandet, att under den senaste tioårsperioden har Tumba pappersbruk lagt ned inte mindre än 6,6 miljoner på under-

håll och modernisering av fabriksanläggning och bostäder, och av dessa 6,6 miljoner har 5,3 burits av driften; det gör sålunda omkring 500 000 per år. Detta stärker också mina förhoppningar om att bruket har möjligheter att förbättra sin ekonomi.

Sedan, herr Ståhle, återkommer jag till min fråga om herr Ståhle vitsordar utredningen till alla delar. Eftersom jag inte har fått något svar vill jag emellertid deklarera, att *jag* icke till alla delar vitsordar utredningen.

Herr **HANSSON, GUSTAF HENRY**, (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte alls finna det på något sätt orimligt att blanda ihop utgiften för sedelpapperet med vinsten för riksbanken. Riksbanken är i alla fall den enda som kan ge ut sedlar här i landet. Och för att ge ut sedlar måste man väl i all världen ha papper! Det är en integrerande del av sedelutgivningen att skaffa fram detta papper, och därför kan jag inte anse det vara orimligt att jämföra dessa saker.

Jag fick inget svar på frågan till herr Svärd om arten av den vinst, som riksbanken har. Jag ville veta, om även inkomsten på utrikesrörelsen var av »fiktiv natur».

Herr **SVÄRD** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag får verkligen säga till herr Hansson att jag aldrig någon gång i något sammanhang har hävdad, att riksbankens vinst skulle vara fiktiv. På den punkten ber jag absolut att få skicka bud till min gamla hemstad. Vad jag har sagt är att riksbankens vinst är av speciell natur och inte kan sättas i relation till vinst eller förlust i ett industriföretag, som riksbanken råkar äga.

Till herr Boheman skulle jag ändå vilja säga: Är det inte att vara konventionell i överkant att fästa en principiell och avgörande vikt vid att detta företag, Tumba, som redan är ett exportföretag — det är vi överens om — händelsevis av traditionella skäl råkar ägas av Sveri-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

ges riksbank? Tror verkligen herr Boheman att en sådan formell omständighet kan spela en roll i internationell politik, så har jag svårt att förstå åtskilligt av vad herr Boheman tidigare har utträttat i internationell politik.

Till herr Schmidt skulle jag vilja säga: Vi får väl ändå göra klart för oss vad vi resonerar om. Resonerar vi om sedelpapperet eller resonerar vi om företaget Tumba? Den saken måste vi först bestämma oss för, sedan kan vi möjligen komma till en debatt som har något att ge oss bägge.

Herr **HANSSON, GUSTAF HENRY**, (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag drog den slutsatsen av herr Svärds yttrande, när han talade om att vinsten var av speciell natur, att riksbanksvinsten skilde sig från andra vinster, som jag ansett vara reella.

Herr **WALLMARK** (h):

Herr talman! Det är i egenskap av motionär i detta ärende som jag haft tillfälle att något sätta mig in i detsamma, och det är också anledningen till att jag nu tar till orda.

Herr Ståhle var vänlig att ge vissa anvisningar om hur debatten borde föras. Jag skall följa hans rekommendation så till vida, att jag inte skall tala om några hemliga handlingar, bl. a. av den anledningen att jag inte haft möjlighet att ta del av dem. Jag skall inte heller tala om matsalar och herrgårdar, eftersom det är tydligt att det inte är så lätt för alla att följa med i ett sådant bildspråk. I stället skall jag ägna mig åt själva sakfrågan.

Vid genomgången av handlingarna i detta ärende är det kanske framför allt två saker, som slår en uppmärksam läsare. Det ena är den tvärvändning som fullmäktige gjort i sin bedömning av Tumba pappersbruk och dess framtid, och det andra är — som jag ser det — det direkt felaktiga sätt på vilket man använt sig av den baskalkyl som kommit fram — om medvetet eller omedvetet undandrar sig mitt bedömande.

När industristyrelsen, under vilken Tumba pappersbruk sorterar, svarade på 1961 års riksdagsrevisorers propå rörande pappersbruket anförde den bl. a., att sedelpapperspriset år 1958 uppgick till omkring 15:60 per tusen sedelenheter; att tiden därefter ägnats åt omläggning från arksedelpapperstillverkning till rullsedelpapperstillverkning och därför inte kan läggas till grund för några prisjämförelser; att denna omläggning innebär en besparing enbart för brukets del på i runt tal 400 000 kronor om året; att bruket står bättre rustat än någonsin tidigare för sina uppgifter; att det finns grundad anledning att utgå ifrån, att priset efter omläggningen blir lägre än år 1958.

I detta sammanhang vill jag rätta ett litet fel, som tydligen framgår av handlingarna här. Man talar om 1 000 sedelenheter och om ett kilo, men det är nu inte samma sak. Skall man räkna om sedelenhetspriset till kilo, får man lägga till ungefär 15 procent, och det innebär att priset i realiteten kommer att sänkas från ungefär 18:35 per kilo till omkring 15 kronor.

Slutligen sade man att man gjort en total jämförelse med övriga länders papperspriser och kunnat konstatera att Tumba pappersbruk väl hävdade sig.

I det yttrandet instämde riksbanksfullmäktige när de avgav sitt yttrande till bankoutsnittet i januari förra året. I februari i år, alltså ungefär ett år senare, säger fullmäktige i sin skrivelse till bankoutsnittet bl. a. att en fortsättning av driften vid Tumba i oförändrad form inte kan övervägas och skulle medföra permanenta årliga förluster — det har också herr Svärd understrukt här mycket kraftigt. Fullmäktige fortsätter: »Därtill skulle i längden en drift av bruket, som medvetet accepterade förluster som ofrånkomliga, via sådana faktorer som ökade svårigheter att rekrytera och behålla kvalificerad teknisk personal, utebliven eller ersatt teknisk utveckling, uppgivna ambitioner och över huvud taget sänkt moral i hela verksamheten leda till en fortgående försämring över lag av brukets förhållanden som

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

snart nog kunde befaras bl. a. äventyra den civilproduktion, som dock även nu svarar för en dominerande del av brukets sysselsättning och intäkter.»

Herr talman! Man frågar sig onekligen, vad det är som föranlett fullmäktige att så radikalt ändra uppfattning om brukets framtid, att utfärda en så kategorisk förkastelsedom över bruket och dess ledning och att ifrågasätta dess ansvarskänsla och moral. Det är så mycket mer förvånansvärt som uttalandet gäller en bankofullmäktige underställd enhet.

Försöker man bortse från det nästan rent äreröriga och, som jag ser det, i sak felaktiga omdömet om brukets personal, så kvarstår i alla fall fullmäktiges slutsats om brukets ekonomi, grundad på utredningsmannens ekonomiska kalkyler.

Herr Svärd har i det här sammanhanget strukit under utredningsmannens utomordentliga kapacitet och sakkunskap och icke betvivlat att de kalkyler som framlagts är korrekta. Jag har ingen anledning att i det här sammanhanget ta upp den frågan till diskussion. Jag utgår från vad utredningsmannen säger om brukets räntabilitet vid nuvarande kapacitet. Det är de kalkylerna som i första hand skall granskas, och de bildar ju basen för fullmäktiges fortsatta resonemang. Jag vill hålla med herr Ståhle om att kalkylerna är kärnpunkten i hela frågan, och jag tyckte att herr Svärds inlägg gav en helt ny syn på dem. Enligt revisorernas synpunkter har ju priset på papperet varit orsaken till alla dessa undersökningar och diskussioner. Herr Svärd säger nu att det inte alls är fråga om detta, utan att det är fråga om att göra Tumba till ett stort företag. Det är en helt ny utgångspunkt för diskussionen.

Utredningsmannen konstaterar emellertid i sin baskalkyl att ett normalt marknadspris för sedelpapper i dag är 15 kronor per kilo — inte 8 kronor, som revisorerna utgick från. Han kommer fram till att bruket vid en normal sedelpapperstillverkning om 75 ton per år skulle få ett underskott som motsvarar ungefär 3 kronor per kilo. Går man över

till 21-skiftsvecka i stället för nuvarande 17-skiftsvecka, skulle man göra en vinst som motsvarar 3:75 per kilo.

I den här baskalkylen har emellertid, såsom också tidigare påpekats, medtagits två poster som bör särskilt observeras: den ena är kapitalkostnaden och den andra är de sociala överkostnaderna.

Kapitalkostnaden beräknar utredningsmannen till 300 000 kronor. Det är en helt ny post, som icke tidigare belastat bruket. Fullmäktige uppskattar för sin del det belopp som skall förräntas till 1 miljon kronor, eftersom de nu föreslår att bruket skall säljas till det nya bolaget för denna summa. Utan tveivel är en sådan siffra synnerligen diskutabel, men skall man göra en jämförande kalkyl, måste man gå ut från samma förutsättningar. Bruket har alltså i utredningsmannens kalkyl belastats med omkring 250 000 kronor för mycket i kapitalkostnad i jämförelse med fullmäktiges förslag. Det motsvarar ungefär 3:35 per kilo.

Sedan har vi den andra posten, de sociala överkostnader som bruket anses ha i förhållande till ett enskilt företag. Dessa kostnader föreslår fullmäktige skall överföras direkt på riksbanken. Skall det vara möjligt att få fram jämförbara kalkyler, skall dessa kostnader givetvis inte heller medräknas i kalkylen för det nuvarande bruket. De beräknas uppgå till 270 000 kronor. Det är ganska lågt räknat men motsvarar ungefär 3:65 per kilo.

Hyfsar vi sedan utredningsmannens kalkyler i dessa två avseenden — d. v. s. accepterar fullmäktiges eget förslag men godtar kalkylerna i övrigt — kommer vi fram till en vinst för bruket på ungefär 300 000 kronor, eller 7 procent av försäljningssumman, vid 17-skift. Går man över till 21-skift, blir vinsten ungefär 800 000 kronor, eller 16 procent av försäljningssumman. Man kan också uttrycka det så, att bruket med dagens produktionsmetoder och dagens kostnader skulle kunna leverera sedelpapperet för 11 kronor per kilo, och om det kan gå över till 21-skiftsvecka — det är enligt utredningsmannen »en grundläggande

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

de förutsättning för utbyggnad i Tumba» — blir vinsten så stor att sedelpapperet kan levereras till ett pris av endast 4:35 per kilo. Som jämförelse vill jag ännu en gång påminna om att världsmarknadspriset i dag ligger omkring 15 kronor per kg.

Det torde vara klarlagt att det inte finns någon riksbank i världen som kan få sitt sedelpapper i motsvarande kvalitet levererat till ett så lågt pris som här i Sverige. Vi bör alltså snarare ge bruksledningen och dess personal en eloge för dess insatser och stöd för fortsatt rationaliseringsarbete än att betvivla dess ambitioner och industriella moral.

Det finns utan tvekan rationaliseringsåtgärder som återstår att vidtaga vid Tumba, och brukets möjligheter att även i fortsättningen leverera sedelpapper till ett lågt pris kan bedömas som goda.

Enligt herr Svärd skulle alla rationaliseringsmöjligheter vara uttömda. Jag betvivlar detta, inte minst när man vet att exempelvis förvaringen och lagringen av papperet sker på sex olika ställen, mellan vilka papperet skall transporteras. Det ger en viss anvisning om var det fjärde rationaliseringsmomentet skall sättas in. Det första var när man gick över från handtryck till maskintryck. Det andra var när man gick över till att utnyttja maskinerna även för civilproduktion. Det tredje rationaliseringsmomentet är när man går över till rullpapper, och det fjärde när man angriper hanteringskostnaderna. Gammal industriell erfarenhet visar att ungefär 40 procent av kostnaderna är hantering, och den delen av verksamheten har man ännu inte hunnit ägna någon nämnvärd uppmärksamhet ännu vid Tumba. Jag vill därför beteckna som felaktigt vad herr Svärd säger om att bruket står inför en teknisk, strukturell och ekonomisk kris. Jag tror mig våga påstå att Tumba har goda möjligheter att även i fortsättningen leverera papper till ett pris som inte överstiger världsmarknadspriset.

Till sist, herr talman, några ord om lokaliseringen. Om man vill ge bidrag till Tumba pappersbruk, så att det skall kunna leverera sedelpapperet till ännu läg-

re priser eller kunna sänka priserna på sin civilproduktion som nu säljs delvis i hård konkurrens med svenska pappersbruk, varför skall man då göra det genom att förlägga en helt ny tillverkning i Storstockholmsregionen? Den gamla och den planerade tillverkningen har ju strängt taget inget annat än beteckningen papper gemensamt. Varför inte lämna bidraget till Tumba direkt från annan vinstgivande verksamhet, exempelvis LKAB.

Botkyrka kommun har redan nu en mycket lång bostadskö, och kön växer. Kommunen har i likhet med flertalet förortskommuner ännu inte kunnat leverera en enda bostad till Stockholm, och utsikterna att kunna göra det i framtiden måste nog betecknas som mycket små. Kommunen har dessutom ett tioårsavtal med ett av Sveriges större företag som håller på att flytta ut till kommunen. Det avtalet innebär att bostäder skall ställas till förfogande efter hand som företaget flyttar från Stockholm till Botkyrka. Det är enligt min uppfattning tveksamt om kommunen orkar bygga så mycket att avtalet kan hållas. Till detta skulle nu komma kommunala investeringar och bostadsbyggande för ytterligare ett åttio-tal familjer.

Det kanske låter egendomligt att en representant för Stockholms län framhåller dessa svårigheter och inte med glädje accepterar all utbyggnad i det egna länet. Länet har emellertid i dessa avseenden två problem. Det ena är detsamma som främst de norra länen har kännning av, nämligen avflyttning och selsättnings svårigheter. Det andra problemet, som i huvudsak är koncentrerat till Stor-Stockholmsregionen, är översyns sättnings växande bostadsköer, växande trafikköer och svårigheter att hinna med den kommunala planeringen beträffande skolor, fritidsområden m. m. Det senare kanske kan synas vara angenäma problem, men de är faktiskt lika svåra att bemästra som avflyttningsproblemen.

Att i en sådan av andra anledningar snabbt växande region investera 70 miljoner kronor i en ny verksamhet och därigenom öka planeringsproblemen här,

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

medan andra delar av landet ropar efter investeringsobjekt, synes mig vara en minst sagt diskutabel lokaliseringspolitik.

Ser man frågan dessutom i belysning av den kalkyl över sedelpapperspriset, som jag tidigare redogjorde för och som ju är orsak till att frågan om 70-miljonersinvesteringen över huvud taget kommit upp, torde slutsatsen endast kunna bli en: pengarna bör komma landet bättre till användning på annat sätt och inom annat område.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr PERSSON, RAGNAR, (s):

Herr talman! Herr Svärd har avbetat det väsentliga av mina betesmarker, och jag skall därför försöka att koncentrera mig så mycket som möjligt. Jag förstår att kammaren är nöjd med det myckna som redan sagts.

Herr Svärd visar ingen ödmjukhet mot opponenter — det är inte hans sätt — men jag åtminstone är djupt rörd över den självuppoftande omtänksamhet som reservanterna och deras förespråkare här visar om bankofullmäktiges nuvarande och framtida anseende. Uppriktigt och gentlemannamässigt har vi blivit varnade för att söka genomföra detta som man tydligen anser dåligt planerade och illa genomtänkta projekt. Välviljan är gripande, och vore den enda motiveringen så hade den säkert haft effekt, även om de som står för fullmäktiges förslag är ganska förhårdade.

Men det finns andra inslag i väven som inte är lika generösa. Sedan fullmäktiges förslag presenterades i bankoutskottet har i pressen förespråkare för det s. k. fria näringslivet framfört den entydiga meningen att ett förverkligande av detta projekt är liktydigt med obehörigt intrång på de domäner som bör reserveras för enskild företagsamhet. Och från den sektor som representerar »pappersmakare» — om uttrycket tillåtes — har anträtts pilgrimsfärder både till förslagsställarna och till dem som

nu åker i bromsfinkan med bön och åkallan att försöka förhindra den tilltänkta utbyggnaden, dels därför att den är ekonomiskt ohållbar, dels därför att den, om den blir verklighet, innebär en allvarlig konkurrens mot redan existerande företag i branschen.

Här har vi fått en bild av svensk pappersindustris soliditet, som för dem som tror på den måste te sig skrämmande. Är den skildring som har lämnats riktig, skulle det innebära att den samlade årsproduktion av närmare två miljoner ton papper som framställts vid de svenska pappersbruken blir i grunden allvarligt skakad, om den tillföres ytterligare 10 000 ton från den tilltänkta nya maskinen vid Tumba; 10 000 ton av en produkt som, vad man än säger, innebär framställning av ett papper som i fråga om användbarhet och kvalitet inte tillverkas annorstädes inom landet.

Erfarenheterna från tidigare diskussioner om offentlig kontra enskild företagsamhet ger klart belägg för att den grundsyn som här redovisas av motståndarna är fortlevande och användbar även i detta fall. Alla med små hjärtan och ingen tro på den offentliga sektorns praktiska möjligheter anmäler sig naturligtvis och utropar: Håll fingrarna borta!

Jag vill om denna taktik bara säga att på mig har den rakt motsatt effekt. Reservanterna säger bland annat: »Möjligheterna att enligt direktiven för utredningen granska förutsättningarna för Tumba bruks verksamhet i nuvarande eller modifierad form har ej undersökts.» Här har tidigare påpekats att detta problem över huvud taget har genomlysts så mycket som man på detta stadium rimligen kan göra anspråk på. Alla möjligheter har under årens lopp prövats — det vågar jag garantera därför att jag har haft posten som industistyrelsens ordförande sedan år 1957 och något känner till vad som tidigare har förevarit. Jag vet inte på vilket område man skall ytterligare rationalisera, ty — som här tidigare har sagts — bruket är ingalunda omodernt och utslitet i sin nuvarande form, utan vi har försökt hålla

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

takt med utvecklingen både på det tekniska området och i övrigt när det gäller allt som sammanhänger med en rationell framställning, med de resurser som vi har haft till förfogande.

Vi står inte här och försvarar det förslag som nu är aktuellt av eget initiativ, utan det är ju riksdagens egen order att vi skall företa en utredning om brukets framtida former.

Den närgångna granskning som inte bara 1961 års statsrevisorer utan många tidigare årgångar av statsrevisorer utövat har helt naturligt tvingat industistyrelsen att ständigt gå med slagruta efter lämpliga objekt. Det är möjligt att vi har tassat omkring i försiktighetens filtofflor alltför länge, men orsaken härtill är ingen annan än legenden om att vi inte skall konkurrera med andra företag. Den har varit vägledande i många avgöranden när utredningar har varit på gång. Det är inte bara den årliga granskningen av statsrevisorerna som har gjort att industistyrelsen inte har kunnat slumra till, utan vi har inom riksbanken också en egen revisionsavdelning som kanske är mera revisionsmässig än den verksamhet statsrevisorerna utövar. Den försiggår kontinuerligt, och där prövar man t. o. m. porto- och annonskostnadernas skälighet. Nog har det därför funnits ständiga stimulanser för industistyrelsen att undersöka om det inom den nuvarande ramen finns ytterligare möjligheter att göra driften lönsam. I det avseendet anser jag det inte behövt med mångordiga och omfattande utredningar. Det har nämligen visats att förutsättningar att uppnå lönsamhet vid nuvarande omfattning och inriktning av verksamheten inte föreligger. Vill man pröva frågan är det lätt att med kalkyler visa det ännu tydligare.

Reservanterna söker göra fortsatt lönsamhet avhängig enbart av den fortsatta löneutvecklingen och komma ifrån hela frågan med hänvisning till att »kostnadsstegringar är ett problem som Tumba bruk har gemensamt med sina konkurrenter».

Verkligheten är ju den att Tumba re-

dan vid nuvarande lönekostnader inte bär sig, om man nämligen räknar med dels ett normalt sedelpapperspris, dels räntan på det i verksamheten bundna kapitalet samt vidare räknar med tillräckliga avskrivningar för att på lång sikt vidmakthålla anläggningen. Det obetydliga överskott som utredningsmannen, herr Norlin, med utgångspunkt från 1961 års bokslut beräknade att man skulle uppnå efter övergång till 21-skiftsvecka konsumerades redan av 1962 års kostnadsstegringar; och det var dessutom framräknat utan de anspråk i fråga om räntor och avskrivningar som kan anses skäliga. Han konstaterar själv att enbart en ökning av löne- och pensionskostnaderna med 4 procent per år — alltså just den ökning som skett innevarande år — utplånar det av honom framräknade överskottet redan efter några år. Jag tycker för min del att detta är bevis nog för att reservanterna inte har utsikt att utvinna något av sina förhoppningar att förbättra lönsamheten vare sig i nuvarande eller i modifierad form.

Reservanterna gör affär av att den föreslagna nya Tumbaanläggningen kan tvingas slå sig på enklare produktion »i direkt konkurrens med andra svenska pappersbruk» än denna maskin i verkligheten är avsedd för. Bortsett från att denna möjlighet inte är och inte avsetts vara något annat än en reservmöjlighet, måste det påpekas att när reservanterna i förtjusning över detta argument av bara farten fortsätter och självsäkert förklarar, att Tumba »med en låg produktion i förhållande till de pappersbruk, som nu behärskar marknaden» i fråga om dessa enklare papperssorter troligen inte kan uppnå erforderlig konkurrenskraft, så har man nog varit dåligt underrättad. Om den projekterade Tumbamaskinen skulle användas för produktion av dessa enklare papperssorter, skulle dess kapacitet inte bli så begränsad i förhållande till nu existerande övriga produktionsenheter utan få en kapacitet som i det närmaste motsvarar den sammanlagda kapaciteten hos tre maskiner vid de svenska pappers-

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

bruk som har den största tillverkningen av dessa papperssorter. Och den skulle vara dubbelt så stor som den enda maskin i Fiskeby — för att nämna ett exempel — som är producenten nr 2 av dessa papperssorter här i landet.

Under utredningsarbetet har i olika sammanhang som målsättning framhållits att man bör eftersträva en meningsfylld produktion. Det betyder i klartext, så som jag ser det, att man genom utbyggnad av bruket skall göra det till en ekonomiskt bärkraftig enhet med en härför avpassad produktion vilken kan ge bruket bättre underlag för att bära de fasta kostnader som redan sedelpappersframställningen medför. Den målsättningen syftar också till att man skall slippa ifrån den nuvarande formen av — om jag får kalla det så — småbrukarstöd som tillskottet från riksbanken i själva verket utgör. Syftet är också att göra arbetet mera stimulerande och lustbetonat för de anställda. Den ständigt återkommande offentliga genomlysningen av Tumbas produktionsresultat har verkat deprimerande och hämmande samt utan tvekan dragit ned driftsresultatet.

En ytterligare utredning, som reservanterna påyrkar, skulle enligt min mening än mera trycka ned Tumba i träsket, och det är därför jag yrkar avslag på reservationen och bifall till utskottets utlåtande.

Herr HANSSON, GUSTAF HENRY, (h)
kort genmäle:

Herr talman! När bankoutskottet behandlade detta ärende uppstod det inte vid något tillfälle tvist mellan reservanterna och majoriteten beträffande frågan om enskild företagsamhet kontra statlig — trots att det nog förekom vissa inviter till en sådan debatt — och jag tänker inte falla för frestelsen att här ta upp den diskussionen med herr Persson. Vad han i övrigt har anfört i sak är redan förut vederlagt vid flera tillfällen — inte heller det behöver jag alltså ta upp. Men han nämnde en sak som inte bör stå helt och hållet

oemotsagd. Han ville göra gällande att reservanterna skulle hysa den uppfattningen att utsläppet av 10 000 ton papper på marknaden kunde vålla någon sorts gungning inom hela den svenska pappersindustrin, som dock producerar ungefär två miljoner ton papper årligen. Detta påstående är ingenting annat än ett utslag av rätt grov demagogi.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Jag kommer att rösta för utskottets förslag och inte för reservationen.

I reservationen förordas en ny utredning. En begärd utredning har tidigare verkställts, visserligen av endast en utredningsman men kompletterad med en rad experter som också har medverkat i olika sammanhang. Jag kan alltså inte finna att frågan ytterligare bör fördröjas genom en ny utredning. Det finns alltid möjligheter att vid en ny utredning betvivla vissa slutsatser och andra saker. Det kommer att bli samma sak om vi företar en ny utredning, och hur man skall uppfatta utredningens resultat kommer att bli en bedömningsfråga. Ett alternativ till Tumba pappersbruks fortsatta existens är att man skulle, som reservanterna säger, rationalisera. Det är en utväg som jag anser omöjlig. Så finns den andra möjligheten, nämligen bankofullmäktiges förslag, samt slutligen den tredje möjligheten, nämligen att lägga ned bruket.

Det har inte framskyttat att en sådan nedläggning skulle vara ifrågasatt och ingen har direkt sagt det, men det är dock ett alternativ som skulle kunna tänkas. Det har vid vissa tillfällen inte blivit klart om vi diskuterat sedelpapperstillverkning eller inte, men det kan vara anledning att fundera något över det, och det kan då tänkas olika former för sedelpapperstillverkningen. Jag vill påpeka att det i reservationen sägs följande: »Såsom utskottet i det föregående anfört synes övervägande skäl tala för att tillverkningen bibehållas i riksbankens eget företag.» I varje fall på den punkten har reservanterna sagt ifrån att

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

de inte tänkt sig någon annan form för sedelpapperstillverkningen.

Det finns en hel massa skäl som talar för att man bibehåller sedelpapperstillverkningen sådan den nu är. Dem skall jag emellertid inte dra upp ytterligare. Problemet har ju så utförligt belysts ur alla aspekter av både herr Svärd och herr Ragnar Persson. Jag skall bara tillfoga en sak, när det talas om de risker som man tar när man nu startar denna verksamhet vid Tumba. Jag skulle gärna vilja fråga herr Schmidt, herr Boheman och herr Hansson om man kan starta något företag inom någon som helst bransch utan att ta vissa risker. Det kommer väl alltid att bli en bedömningssak i vilken utsträckning man vågar ta dessa risker och hur man bedömer förutsättningarna för att man skall lyckas genomföra företaget. Vi kan väl inte finna något område där vi kan tänka oss att vi inte tar en viss risk om vi startar en verksamhet.

Jag vill sluta, herr talman, med att framhålla att när vi på alla andra områden ständigt arbetar efter att rationalisera och man tvingas att driva verksamheten allt rationellare, bör vi väl inte heller i Tumba stanna i utvecklingen, vilket jag anser till stor del blir fallet om reservanternas tankar skulle komma att genomföras. Även där bör vi försöka rationalisera så att vi kan få den mest effektiva och ekonomiskt mest lönsamma tillverkningen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr PALM (s):

Herr talman! Jag vill passa på tillfället att bemöta ett uttalande av herr Wallmark. Det är av mindre omfattning än frågan i sin helhet. Men med hänsyn till att det förs stenografiska protokoll i riksdagens kamrar tycker jag att det vore en orättvisa mot Botkyrka kommun om det påståendet herr Wallmark gjorde alldeles nyss här i kammaren fick stå oemotsagt.

Herr Wallmark sade att Botkyrka har en mycket lång bostadskö och att kom-

munen har ett tioårigt avtal med ett företag som nu håller på att flytta ut dit. Han sade vidare att det är tveksamt om man kan bygga för att möta de krav som tioårsavtalet ställer och att han satte i fråga om detta inte var en diskutabel lokaliseringspolitik. Han slutade med att tala om att man här har många köer av olika slag och att man borde bespara Botkyrka de bekymmer som den relativt lilla utbyggnad det nu var fråga om skulle föra med sig.

Jag hade nog på känn att denna fråga till äventyrs skulle kunna komma upp med hänsyn till den något svajiga skrivning som levererats av reservanterna i bankoutskottets utlåtande. Reservanterna säger: »Därtill kommer att lokaliseringen av en sådan produktion till Stockholmsområdet måste framstå som olämplig. Ledig arbetskraft finnes knappast inom området. Utbyggnaden medför krav på nya bostadslägenheter och serviceanordningar av olika slag, vilket skulle leda till ytterligare belastning av de redan nu besvärliga förhållandena i området.» Så kategoriskt uttalade sig reservanterna. Mot den bakgrunden har jag funnit det värdefullt att ta kontakt med kommunen och har fått alldeles dagsfärska uppgifter, med upplysningar om den utflyttning som nu pågår till Tumba.

Om man över huvud taget skall anlägga lokaliseringssynpunkter på denna lilla utflyttning det nu kan bli fråga om, bör man tänka på att det har skett mycket större saker tidigare, t. ex. Separators flyttning från Fleminggatan på Kungsholmen ut till Botkyrka. Den håller nu på att slutföras och kommer att beröra 1 400 anställda. Man har — enligt vad som sägs på ansvarigt kommunalhåll — för närvarande en bostadsproduktion på mellan 300 och 400 nya bostäder om året. Kommunens garanti gentemot Separator innebär att man nästa år skall reservera 150 lägenheter. Jag tycker alltså att de uppgifter som här har lämnats av herr Wallmark är orättvisande mot Botkyrka kommun, och jag har velat passa på tillfället att få detta fastslaget i riksdagens protokoll.

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

Vidare kan man givetvis anlägga mer allmänna synpunkter på just lokaliseringsfrågorna. Jag förstår att det kan verka lockande att skrämma en och annan med att säga att man härigenom skulle ge sig in på några farligheter. Det framskymtar att man skulle kunna tänka sig att förlägga verksamheten på annat håll. Herr Wallmark är anställd i ett av länets i särklass största och mest välkända industrier. Under efterkrigstiden har mycket stora utbyggnader skett som inneburit sysselsättning åt ett långt större antal människor än det sjuttiofem pappersarbetare, som skulle få sysselsättning vid en utbyggnad av Tumba pappersbruk. Herr Wallmark tycks företräda radikala tag nära det gäller att angripa lokaliseringsfrågorna, och det har vi ingenting emot ifrån den länsbank där jag sitter. Jag delar fullständigt herr Wallmarks uppfattning i den principfrågan. Däremot delar jag inte alls uppfattningen att man skulle vinna något väsentligt ur lokaliseringssynpunkter vid en sådan relativt liten utbyggnad som det här är fråga om. Skulle man gå radikalt fram här, skulle det ha skett ett resonemang om Separator, när man för några år sedan beslöt att flytta ut den industrien. Då gällde det ett betydligt större antal människor och mycket större investeringar än det är fråga om i detta fall.

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! De siffror som herr Palm i det här sammanhanget har nämnt jävar ju icke mitt påstående i något avseende. Botkyrka kommun har en bostadskö av för närvarande ungefär 1 300 personer. Denna kö har varit i stadigt växande. Inom kommunen produceras 300 à 400 lägenheter per år. Avtalet med Separator gäller 150 lägenheter per år. Men det finns andra människor som söker bostäder i Botkyrka än Separatoranställda. Separator är ju bara en liten del i det här sammanhanget, och i och för sig var väl utflyttningen från hjärtat av Stockholm till Botkyrka ett välkommet bidrag till decentraliseringen, så det behöver vi

kanske inte vara oense om, herr Palm och jag. Men Botkyrka kommun har i likhet med flertalet grannkommuner inom Stor-stockholmsregionen ett samarbetsavtal med Stockholms stad, där man utlovat att lämna lägenheter i möjligaste mån för interlokal förmedling. Hittills har man icke kunnat lämna någon lägenhet, och därför finns det fullt fog för påståendet att det är tveksamt om Botkyrka kommun har möjligheter att klara uppgiften härvidlag.

Herr Palm sade att vi nu diskuterar en liten grupp i förhållande till den som berördes av Separatorutflyttningen, och det är alldeles riktigt, men det resonemang herr Palm för påminner ju om mannen som lastade sin åsna och sade: »Tål du det, så tål du det!» Det är ju så att säga den sista delen av lasten som är det svåra. Eftersom kommunen har betydande svårigheter redan, bör man icke belasta den ytterligare.

Herr Bengtson tycks ha fullständigt missuppfattat hela ärendet. Han talade om en rationalisering i Tumba, men att förlägga en helt ny pappersanläggning dit ut är ju något helt annat. Om man läser handlingarna tillräckligt ordentligt finner man att det som kallas sektion 1, d. v. s. den nuvarande tillverkningen, icke beröres av den här frågan. Rationaliseringen av papperstillverkningen på den nuvarande maskinen bör givetvis fortgå i vanlig ordning, och jag sade tidigare att det finns fortfarande betydande utrymme för rationaliseringar.

Ett litet ord bara till herr Persson. Han sade att prisökningar och löneökningar kommer att äta upp den vinst som vi talat om. Nu finns det ju inga absoluta tal att räkna med vid prisjämförelser, utan man får räkna med relativa priser i förhållande till världsmarknadspriset, och det är bara att märka att världsmarknadspriset under de senaste två åren har gått upp med närmare två kronor.

Herr SCHMIDT (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte förlänga debatten, men då herr Bengtson ställde en

Ang. Tumba pappersbruks framtida ställning

fråga till mig får jag lov att svara på den. Han undrade om det över huvud taget finns något företag som kan starta en verksamhet utan att räkna med vissa risker. Naturligtvis är sådant alltid förenat med risker, men det är ju fråga om proportioner. I detta fall gäller det om man skall ta på sig riskerna med det motiv som här gäller, nämligen att förbilliga sedelkostnaderna, när villkoret är att göra en i förhållande till totala sedelkostnaden så stor investering. Har man andra motiv för detta utbyggnadsprojekt blir det en annan fråga, men det är ju inte det saken gäller här.

Sedan vill jag till industristyrelsens ordförande herr Persson i Vinberg säga att jag icke velat anföra någon kritik mot industristyrelsen, ty jag tror verkligen att både den och ledningen gör allt vad de kan för att sköta det här så rationellt som möjligt med de resurser som de har till sitt förfogande. Som bevis för det vill jag citera vad industristyrelsen har sagt i sammanhanget. Den har nämligen inhämtat att även flera andra europeiska stater som ansett sig böra anskaffa sedelpapper från inhemska pappersbruk betalar priser som ligger avsevärt över vad industristyrelsen på sikt bedömt som Tumbas självkostnadspris. Det är ju ett betyg, och jag vill vidare citera vad som står i årsberättelsen för 1962 års verksamhet. Först och främst står det att »det bokföringsmässiga å-priset på sedelpapper på grund av de onormala tillverkningskostnaderna ej kan tillmätas någon betydelse», och det heter vidare: »Redan 1963 räknar man med full sysselsättning och det förväntas att den obestriddliga rationalisering som övergången till rullpapper innebär för pappersbruket skall börja visa resultat».

flyttar ut på annat håll i landet. Om herr Wallmark lämnar det beskedet, skulle man kunna tro på vad han resonerar om.

Det kan råda delade meningar i det här stycket, och jag vill passa på att citera vad kommunalnämnden i Botkyrka har uttalat i den här frågan. Där finns också herr Wallmarks partivänner med, ty det är en enig kommunalnämnd som skrivit på följande sätt: »Kommunalnämnden finner av det utredningsmaterial, som nämnden blivit i tillfälle att taga del av, att endast två alternativ är realistiska för det ställningstagande med avseende på brukets framtid, som nu påkallas. Antingen måste bruket byggas ut till en ekonomiskt livsduglig storlek eller också måste driften nedläggas.» Så fortsätter man: »Kommunalnämnden, som här företräder samtliga politiska partier i Botkyrka kommun, vill på det bestämdaste framhålla betydelsen av att en mer än tvåhundraårig industri inom kommunen beredes tillfälle att även framdeles ge sysselsättning åt en väsentlig del av kommunens invånare. Med beaktande av de två alternativ, som här föreligger, vill kommunalnämnden framhålla nödvändigheten av att föreslagen utbyggnad av Tumba pappersbruk kommer till stånd.» Till slut heter det: »Vid en utbyggnad av pappersbruket kommer de statliga myndigheterna att hos Botkyrka kommuns förvaltning och dess invånare finna full förståelse för och medverkan vid lösandet av de många problem, som kan uppstå i samband med en utbyggnad av en industri som den här föreslagna utbyggnaden.»

Jag skulle vilja föreslå herr Wallmark att ta kontakt med sina partivänner där för närmare informationer. Det är inte så långt mellan Södertälje och Botkyrka.

Herr PALM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle ha respekt för herr Wallmarks resonemang om lokaliseringsfrågorna, om han var beredd att ge det beskedet att han skall medverka till att hans eget storföretag, där han är anställd, vid nästa utbyggnad

Herr WALLMARK (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles uppenbart att flertalet i kommunen har fått den uppfattning som herr Svärd gjorde sig till tolk för här, att det bara finns två alternativ: antingen att lägga ner bruket eller att bygga ut det. Vid de

Om sänkning av myndighetsåldern

personliga kontakter som jag har haft med den ledande kommunalmannen i Botkyrka — om jag får kalla honom så — har även detta framskymtat. Det är för att de är rädda för nedläggning som de har gått denna väg.

Så en sak till, herr Palm. Södertälje tillhör inte Stor-stockholmsregionen ännu. Det kommer kanske dit så småningom om utbyggnaden får fortsätta, men för närvarande är det inte aktuellt.

Jag medger att lokalisering är en synnerligen besvärlig sak. En av kammarens nuvarande ledamöter som tidigare hade ett högt ansvar försökte för ett antal år sedan stoppa utbyggnaden av ett Södertäljeföretag, som man gjorde allt för att bygga ut. Även kommunen försökte hjälpa till av omsorg om den kvinnliga arbetskraften, men den fick nej av dåvarande statsrådet. Resultatet blev att företaget förlades till Solna! Det är inte lätt att vara lokaliseringspolitiker, det är jag medveten om, men när riksdagen nu har möjlighet att ta ställning borde den i varje fall ta hänsyn till dessa problem.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Beträffande denna reservation vill jag bara vid denna tidpunkt instämma i det bifallsyrkande till reservationen som har ställts av herrar Schmidt och Gustaf Henry Hansson. Under den tid jag har varit med vid behandlingen av detta ärende har jag inte blivit övertygad om det kloka i att göra denna investering. Det blir risk för framtiden för ytterligare statliga investeringar som kan medföra förluster.

Med detta ber jag att få instämma i yrkandet om bifall till reservationen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen i enlighet med de därunder framkomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna pro-

position vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Schmidt* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 15, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Schmidt* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 80;

Nej — 51.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om sänkning av myndighetsåldern

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av dels väckta motioner om sänkning av rösträttsåldern m. m., dels ock väckta motioner angående sänkning av myndighetsåldern.

Första lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande inom riksdagen väckta, till lagutskott i sin helhet eller i viss del hänvisade motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna nr 1 i första kammaren av herr *Dahlberg m. fl.*, och nr 1 i andra kammaren av herr *Haglund m. fl.*,

dels de likalydande motionerna nr 533 i första kammaren av herr *Lund-*

ström och nr 642 i andra kammaren av herr *Helén*,

dels ock motionen nr 643 i andra kammaren av herrar *Nordgren* och *Wennerfors*.

I motionerna I: 533 och II: 642 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en utredning med uppgift att undersöka förutsättningarna för en sänkning av den nuvarande myndighetsåldern.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner, nämligen

1. I: 1 och II: 1, såvitt nu vore i fråga,
2. I: 533 och II: 642 samt
3. II: 643,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herr *Hilding*, vilken ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 533 och II: 642 samt i anledning av motionen II: 643 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning av förutsättningen för en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern, samt

2. att de likalydande motionerna I: 1 och II: 1, såvitt nu vore i fråga och i den mån de icke kunde anses besvarade med vad reservanten anført, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **HILDING** (fp):

Herr talman! I den här frågan har jag i år liksom förra året i första lagutskottet reserverat mig till förmån för det i en motion framförda förslaget om en utredning om förutsättningarna för en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern. Det föreligger i år flera motioner i ungefär samma syfte, och man kan väl därav våga dra den slutsatsen att intresset i riksdagen är i stigande när det gäller myndighetsåldern.

I likhet med motionärerna anser jag

Om sänkning av myndighetsåldern

att det finns goda skäl att anta att en sänkning av myndighetsåldern är möjlig och att en sådan sänkning är rimlig och rättvis. Det kan framhållas att mögnaden i olika avseenden nu inträder tidigare än den gjorde när den nuvarande myndighetsåldern fastställdes för närmare 250 år sedan.

Jag kan som exempel nämna att vi ålägger den manliga ungdomen att så tidigt som vid 18 års ålder med vapen i hand försvara vårt land. Det är en skyldighet eller en plikt av djupt allvarlig innebörd, och den kan ses som ett exempel på att det i vårt samhälle inte alltid råder tillfredsställande balans mellan rättigheter och skyldigheter.

Utbildningen har också breddats och fördjupats på ett sätt som gör att unga människor i våra dagar måste sägas ha större förutsättningar att lösa de problem som möter i de vuxnas tillvaro. De förtjänar vidare sitt eget levebröd, betalar skatt i vanlig ordning och framträder i olika avseenden som fullvärdiga medborgare, och då bör de också i lagens mening kunna behandlas som myndiga.

Utskottet vidhåller som väntat sin tidigare uttalade uppfattning att det inte föreligger några olägenheter med nuvarande myndighetsålder och att det också är ett önskemål att myndighetsålderna i de olika länderna överensstämmer.

För mig ter det sig naturligare och riktigare att motivera ett avslag med att framhålla de olägenheter som skulle kunna tänkas vara förenade med en sänkning av myndighetsåldern. Olägenheterna eller snarare orättvisan med den nuvarande ordningen upplever väl endast de ungdomar som går och väntar på att bli myndiga och som tycker att det inte finns några godtagbara skäl för just 21 år som myndighetsålder. Samtliga politiska ungdomsorganisationer har ju också uttalat sig för en sänkning, och det föreligger här onekligen en utbredd ungdomsopinion. Från samhällets sida bör, som jag ser det, utgångspunkten vara att full medborgarrätt skall tillkomma medborgarna så ti-

Om sänkning av myndighetsåldern

digt som möjligt, såvida inte allvarliga olägenheter uppstår med anledning därav. Det är alltså i första hand fråga om en rättighet som en därtill berättigad grupp inte bör utestängas ifrån.

I fråga om värdet av en internationell överensstämmelse på det här området bör påpekas att det nu inte råder fullständig överensstämmelse, eftersom i Västeuropa Schweiz har 20 år som myndighetsålder, och flera östeuropeiska stater har ytterligare ett par år lägre myndighetsålder. Men jag kan medge att det här är en av de punkter som förtjänar att bli närmare granskad i den utredning om förutsättningarna för en sänkning av myndighetsåldern som föreslås i reservationen.

I utskottsutlåtandet omnämner man också att författningsutredningens majoritet föreslagit en sänkning av röst-rättsåldern så att den inträder vid fyllda 20 år — en minoritet har föreslagit 19 år. Därmed skulle alltså rösträttsåldern bli lägre än myndighetsåldern. Det föreligger visserligen inte något oupp-lösligt samband mellan dessa båda åldersgränser, men jag håller för troligt att många människor tycker att det är stötande att ge rösträtt till den som inte är myndig. Eftersom det förefaller att råda en tämligen utbredd enighet om att det går att sänka rösträttsåldern, förstärks ju därmed också motiven för en sänkning av myndighetsåldern.

Uppfattningen att det går att sänka rösträttsåldern är ett av exemplen på att det finns en tendens att rucka på de åldersstreck som vi har i olika delar av vår lagstiftning. Ett annat exempel är att, enligt vad som har uppgivits, familjerättskommittén är beredd att sänka åldern för ingående av äktenskap för den manliga parten från 21 till 20 år.

Därmed, herr talman, vill jag yrka bifall till min reservation.

Herr **AHLKVIST** (s):

Herr talman! Som herr Hilding redan nämnt har denna fråga tidigare varit föremål för behandling här i kammaren, senast vid förra årets riksdag.

Som stöd för yrkandet om en sänkning av myndighetsåldern framhåller man gärna bl. a. att ungdomens mognad numera kommer tidigare i såväl biologiskt och socialt som ekonomiskt hänseende.

Jag vill först säga att vad gäller den biologiska mognaden kan man väl inte gärna ta den som intäkt för en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern men möjligen för en sänkning av åldersgränsen för ingående av äktenskap.

Vad gäller den sociala mognaden kan väl den i sin tur åberopas för en sänkning av rösträttsåldern.

Vad slutligen däremot gäller den ekonomiska mognaden, så säger motionären i en tidigare väckt motion att flertalet ungdomar i våra dagar försörjer sig själva och lämnar hemmet före 21-årsåldern. Några remissinstanser som yttrat sig i frågan har framhållit att utvecklingen varit den motsatta. Det nämnes bl. a. att det blir svårare att uppnå social och ekonomisk mognad, ju mera och ju snabbare samhället undergår förändringar.

Vidare framhålles det att i motsats till vad motionären har anfört i tidigare motioner så är det jämfört med tidigare förhållanden så, att utbildningstiden för ungdom under 21 år ökat på sådant sätt att ungdomarna senare får kontakt med det praktiska arbetslivets problem och därmed senare får personlig erfarenhet av dessa förhållanden. Detta kan väl i sin tur knappast medverka till en tidigare ekonomisk mognad.

Den civilrättsliga myndighetsåldern innebär som bekant huvudsakligen rätt till egen ekonomisk förvaltning, rätt att ikläda sig skulder samt att med rättsverkan underteckna avbetalningskontrakt o. s. v. Någon olägenhet för ungdom under 21 år att utan föräldrars eller förmyndares medgivande ikläda sig ekonomiska förpliktelser har icke kunnat påvisas.

Herr Lundström framhåller i den nu föreliggande motionen att dessa gränser mot ekonomiska åtaganden för många kan vara besvärande och att detta har lett till att säljarna vid avbetalningsköp ofta ser mellan fingrarna med kravet att

föräldrarna respektive förmyndaren skall ge sitt tillstånd innan avtalet kan komma till stånd. Motionären framhåller senare att enligt vissa remissinstanser förekommer det att ungdomar under 21 år på grund av gällande bestämmelser söker undandra sig gäldförpliktelser med hänvisning till att de varit omyndiga när de iklädde sig skulden. Detta skulle enligt motionären kunna rättas till och en sänkning åstadkommas genom att man sänkte myndighetsåldern. Enligt mitt förmenande är den nuvarande myndighetsåldern i nämnt hänseende snarare ett stöd för ungdomen att utan förmyndares medgivande ikläda sig skuldförbindelser som vid mera moget övervägande visar sig vara mindre väl genomtänkta.

När man för övrigt talar om de olika åldersgränserna är man kanske inte alltid konsekvent. En sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern måste väl påverka åldersgränserna för vårdnad och utbildning, inte minst på det straffrättsliga området. I detta avseende är man väl inte alltid konsekvent. Samtidigt som man kräver en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern gör man gällande att reaktionsformer som kan anses lämpliga för till mogen ålder komna människor inte lämpar sig för ungdomar under 21 år. Vi kan väl inte gärna ha högre åldersgräns i straffrättsligt än i civilrättsligt hänseende.

Då första lagutskottet avstyrkt bifall till de nu föreliggande motionerna såväl som till tidigare väckta motioner i ärendet har vi, som reservanten erinrat, hänvisat till att 21-årsgränsen är gällande i praktiskt taget hela Västeuropa. Med hänsyn inte minst till den gemensamma nordiska marknaden är det angeläget att dessa åldersgränser i varje fall är likartade i Norden.

Det föranledde mig, när ärendet behandlades vid förra årets riksdag, att råda motionärerna att aktualisera frågan i Nordiska rådet. Så skedde också. Rådet avstyrkte emellertid framställningen om en rekommendation av utredning med 42 röster mot 18. Något större intresse för en sänkning av denna ålders-

Om sänkning av myndighetsåldern gräns föreligger sålunda icke i de övriga nordiska länderna.

Då man emellertid velat aktualisera frågan om en sänkning av myndighetsåldern, avser väl flertalet motionärer i första hand en sänkning av rösträttsåldern. I det avseende som de föreliggande motionerna berör rösträttsåldern har de emellertid icke remitterats till första lagutskottet utan till konstitutionsutskottet.

Författningsutredningen har dock aktualiserat frågan om en sänkning av rösträttsåldern. Reservanten Hilding har emellertid läst fel i författningsutredningens betänkande och säger i sin reservation att utredningen har ansett att frågan om en sänkning av rösträttsåldern bör bli föremål för utredning. Om jag lyssnade rätt till herr Hildings anförande här i dag använde han det rätta uttrycket, att författningsutredningen har föreslagit en sänkning av rösträttsåldern till 20 år och alltså inte har begärt en utredning om sänkning av denna rösträttsålder, och att det fanns reservanter som har föreslagit att rösträttsåldern skulle sänkas till 19 år. Det är i det sammanhanget som författningsutredningen säger att om en sänkning av rösträttsåldern kan medföra komplikationer i förhållande till den civilrättsliga myndighetsåldern, så bör detta prövas i samband med prövningen av författningsutredningens förslag. I den mån alltså en sänkning av rösträttsåldern kan motivera någon sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern är dessa problem genom utredningens förslag redan föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Några andra initiativ från riksdagens sida med begäran om ytterligare utredning föreligger alltså icke.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr Nilsson, *Ferdinand*, (cp).

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag vill bara med några få ord uttrycka min synnerligen stora

Om sänkning av myndighetsåldern

tillfredsställelse över att denna fråga om sänkning av myndighets- och rösträttsåldern kommer upp på riksdagens bord utan att vi från kommunistiska partiet har motionerat i saken. Det har vi gjort åtskilliga gånger tidigare, och jag skall inte upprepa de argument som då anfördes och inte heller de argument som hittills anförts av reservanten. Jag tycker liksom han att om man ställer krav på ungdomen vid 18 år — som man ju faktiskt gör — vilka krav är lika långtgående som de man ställer på andra medborgare, bör man också ge ungdomen motsvarande rättigheter. Av herr Ahlkvists anförande fick jag det intrycket att detta är en mycket komplicerad och tillkrånglad fråga. Om detta nu är riktigt — och jag tvivlar inte på hans sakkunskap i detta fall — kan jag därav bara dra en enda slutsats, nämligen att det är angeläget att utredningen i denna sak kommer till stånd så snabbt som möjligt.

Därmed ber jag att få instämma i yrkandet om bifall till reservationen.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Herr Ahlkvist och jag har tidigare så genomdebatterat detta ärende både här i kammaren och i Nordiska rådet, att en utsträckt diskussion kanske inte ger så mycket. Herr Ahlkvist polemiserade i sitt anförande åtskilligt mot de synpunkter jag anförde dels i motionen, dels i debatten i ärendet i fjol. Jag tycker inte att det är någon idé att gå in på åtskilliga av de synpunkter, som motionärerna anlagt på denna fråga — de har kommit fram i herr Hildings anförande. Men eftersom behandlingen av frågan vid Nordiska rådet även omnämnts av herr Ahlkvist och i utskottsutlåtandet, ber jag att få fästa uppmärksamheten på ett par saker.

Av de svenska remissyttranden, som avgavs till Nordiska rådet och som delvis har refererats i här föreliggande utskottsutlåtande — och i fråga om remissförfarandet utgjorde behandlingen i Nordiska rådet en framgång — framgick att tre av de fyra remissinstanserna till-

styrkt eller inte haft något att invända mot att en förutsättningslös utredning kom till stånd. Det är ju detta som vi har begärt i den motion jag har skrivit under, nämligen att man skall undersöka *förutsättningarna* för en sänkning av den nuvarande myndighetsåldern. Vissa betänkligheter hade framförts i en del av remissyttrandena mot en sänkning av åldern, men alla tre tillstyrkande remissmyndigheter — socialstyrelsen, Föreningen Sveriges överförmyndare, Stockholms stads överförmyndarnämnd — menar att det vore av värde att få frågan utredd. Endast en remissinstans, nämligen Svenska bankföreningen, var övervägande negativ emot förslaget. Vidare hade remissutlåtanden avgivits från andra länder, och även en del av dem var positiva. Jag skall inte gå närmare in på dessa remissutlåtanden. Låt mig bara som en kommentar till Bankföreningens rädsla för de risker vid förvaltningen av förmögenheter som kunde uppstå om myndighetsåldern sänktes anförda ett par ord om vad Bergens överförmynderi — som inte heller bör vara alldeles okunnigt om vad det här gäller — har sagt i sitt remissvar. Det heter där, att när man tar i betraktande vilka betydande belopp de omyndiga i dag vid 18—19-årsåldern kan disponera över själva av medel som intjänats under eget arbete och i egen verksamhet, finns det ur förmögenhetsrättslig synpunkt knappast några avgörande betänkligheter mot en sänkning av åldersgränsen till exempelvis 20 år.

Att Nordiska rådet sedan avslog förslaget om en rekommendation tror jag i icke ringa grad berodde på den felaktiga bild som rådets juridiska niomannakommitté givit av ungdomens intresse för frågan. Som i vår motion här i riksdagen har påpekats berodde detta på att remisserna till Sveriges och Norges ungdomsorganisationer hade feladresserats så att inga remissvar inkom. Det innebär emellertid inte att det skulle föreligga något bristande intresse från ungdomens sida i denna fråga. I Sverige har folkpartiets, socialdemokratiska partiets, högerns, centerpartiets och kommunist-

tiska partiets ungdomsförbund och — såvitt jag förstår — dessutom de politiska studentförbunden samtliga uttalat sig för en sänkning av myndighetsåldern. Det föreligger alltså en absolut enad front över hela den samhällspolitiskt engagerade ungdomsrörelsen med dess mellan 200 000 och 300 000 medlemmar i denna fråga. Jag tror därför att herr Ahlkvist för en hopplös kamp mot utvecklingen och mot framtiden.

Herr AHLKVIST (s):

Herr talman! Det är riktigt att herr Lundström och jag har diskuterat denna fråga åtskilliga gånger tidigare. Det gör emellertid inte de uppgifter herr Lundström lämnat inför kammaren alldeles riktiga. När herr Lundström hänvisar till att de svenska remissinstanserna har tillstyrkt förslaget om en utredning glömmar han att säga att man tillstyrkt förslaget om en förutsättningslös utredning, som lika väl kan leda till en höjning som en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern. När han sedan säger att resultatet inom Nordiska rådet berodde på att rådet var felaktigt informerat av vissa remissinstansers yttranden vågar jag säga att detta antagande från herr Lundströms sida är fullständigt felaktigt.

Jag hade möjlighet att följa denna fråga i Nordiska rådet, först i den juridiska niomannakommittén och sedan i juridiska utskottet i rådet, och jag kan till herr Lundström säga att jag var den mest positive av samtliga i juridiska niomannakommittén för denna frågas lösning. Det var nämligen på mitt förslag som det i juridiska niomannakommitténs yttrande kom in en liten passus om att beslut om sänkning av rösträttsåldern möjligen kan aktualisera frågan om en översyn av den civilrättsliga myndighetsåldern.

När vidare herr Lundström hänvisar till de politiska ungdomsförbundens uppfattning vill jag säga att det ingalunda har varit någon hemlighet för någon i Nordiska rådet vilken uppfattning de politiska ungdomsförbunden haft i

Om sänkning av myndighetsåldern denna fråga, men vi har allmänt haft den uppfattningen, och jag har den alltjämt, att när man där talar om myndighetsåldern avser man i första hand rösträttsåldern.

Nu har såväl herr Lundström som andra fått uppleva att det föreligger förslag om en sänkning av rösträttsåldern. Jag har aldrig på något sätt visat mig som motståndare till detta, och med den skrivning författningsutredningen har måste, som jag nämnde i mitt första anförande, även den civilrättsliga myndighetsåldern provas för den händelse det visar sig att det är förenat med nackdelar att ha rösträttsåldern lägre än myndighetsåldern.

Jag skulle till sist vilja säga att om man alltför mycket, som herrar Lundström och Hilding gör, envisas med att sammankoppla den civilrättsliga myndighetsåldern med rösträttsåldern, så kan detta leda till ett väsentligt försvårande av sänkningen av rösträttsåldern. Jag har tidigare antytt att man i varje fall i de nordiska länderna bör ha samma civilrättsliga myndighetsålder. Om det skulle visa sig ogörligt att få en uppgörelse med de övriga nordiska länderna om en sänkning av den civilrättsliga myndighetsåldern kan detta alltså, därest man sammankopplar dessa frågor, leda till ett försvårande av en sänkning av rösträttsåldern. Därför bör man behandla dessa frågor var för sig. Först i den mån det visar sig möjligt att sänka rösträttsåldern bör man ta upp till prövning den civilrättsliga myndighetsåldern.

Jag har, herr talman, ingen anledning att ändra mitt yrkande.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Min röst gick kanske inte riktigt fram till herr Ahlkvist. Den passus i mitt anförande som handlade om vad remissmyndigheterna sagt hade jag som tur var skrivit ned i förväg, och jag kan därför ordagrant upprepa vad jag sade i hopp om att det nu skall höras ordentligt: »Tre av fyra remissinstanser hade tillstyrkt eller inte haft

Om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

något att invända mot en förutsättningslös utredning.» Herr Ahlkvists uppgift om mitt yttrande är alltså icke riktig. Jag hade därtill fogat att vad vi begär i vår motion just är att undersöka »*förutsättningarna*» för en sänkning. Jag betraktar detta vara liktydigt med en förutsättningslös undersökning.

Herr Ahlkvist säger dessutom att det inte har varit främmande för någon i Nordiska rådet vilken inställning de svenska ungdomsförbunden har haft till denna fråga. Det framgick i varje fall inte av juridiska niomannakommitténs yttrande över motionen. Där sade man helt enkelt att intresset från ungdomens sida inte tycktes vara särskilt stort, och man redovisade i det sammanhanget att det från »övriga länder» inte inkommit något svar — jag minns inte nu om dessa länder var Sverige och Finland, eller kanske Sverige och Norge, det var i alla fall två länder.

Det är nog inte riktigt att ungdomsorganisationerna bara avsett att få röst-rättsåldern sänkt. Jag har i min hand en kopia av en skrivelse från Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund till författningsutredningen, där man visserligen talar om röst-rättsåldern men sedan tillägger: » — — — starka skäl talar för att en lika myndighetsålder införes och att denna sätts lägre än vad som nu civilrättsligt gäller. Pubertetsåldern har sjunkit. En bättre skola har bidragit till ökad allmänbildning och tidigare mogenhet. Samhällskrav på ansvar reses gentemot tonårsungdomen. 18-åringen betraktas som vuxen i arbetslivet och jämställd med äldre vad beträffar påföljd för lagstridig handling. Vid 19 års ålder anses den manliga ungdomen tillräckligt mogen att förbereda sig för landets för-svar.»

Det är alltså här inte alls fråga om röst-rättsåldern utan om myndighetsåldern. Jag vill tillägga att i min motion har jag inte ställt yrkande om annat än myndighetsåldern och således inte gjort någon ovillkorlig sammankoppling med röst-rättsåldern. Min motion kan därför icke på något sätt tas som ett uttryck för att jag skulle anse en alldeles nödvändig

sammankoppling föreligga. Det är möjligt att de två sakerna måste kopplas ihop — det är bl. a. den saken vi vill få utredd.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 19, i anledning av väckt motion om förlängning av preskriptionstiden för borgensåtaganden, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 42, i anledning av väckta motioner om ersättning från den allmänna sjukförsäkringen för kostnader för viss psykologisk samtalsbehandling och rådgivning; samt

nr 43, i anledning av väckt motion om förbud mot försäljning av vissa livsmedelsimitationer.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 44, i anledning av väckta motioner om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 454 i första kammaren av herr *Stefanson m. fl.*, och nr 647 i andra kammaren av herr *Andersson i Knäred m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse

Om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt prövning och förslag rörande möjligheter för företagare och fria yrkesutövare

1) att tillhöra tilläggssjukpenningförsäkringen utan samtidig skyldighet till anslutning till tilläggspensionsförsäkringen;

2) att begränsa anslutningen till tilläggspensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskyddet;

3) att begränsa anslutningen till tilläggspensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskyddet jämte halva ålderspensionen.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, med bifall till förevarande motioner, I: 454 och II: 647, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, om skyndsamt prövning och förslag rörande möjligheter för företagare och fria yrkesutövare att dels tillhöra tilläggssjukpenningförsäkringen utan samtidig skyldighet till anslutning till tilläggspensionsförsäkringen, dels begränsa anslutningen till tilläggspensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskydd, dels också begränsa anslutningen till tilläggspensionsförsäkringen till förtids- och efterlevandeskydd jämte halv ålderspension.

Reservation hade avgivits av herrar *Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, Dahlberg, Nilsson* i Göteborg och *Odhe, fru Eriksson* i Ängelholm samt herr *Svensson* i Kungälv, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner, I: 454 och II: 647, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Motioner av liknande innehåll som de som nu är föremål för behandling i andra lagutskottets utlåtande väcktes i samband med propositionen om allmän försäkring föregående år. Yrkandena avslogs då på hemställan

av utskottet. Under innevarande år har utskottet beslutat att i anledning av motionerna hemställa om en utredning angående möjligheterna att bereda sådan valfrihet åt de egna företagarna som påyrkas i respektive motioner. Reservanterna till denna utskottets hemställan är de som i följande bildade majoriteten bakom förslaget om avslag på samma motionsyrkanden.

Yrkandena gäller, som framgår av betänkandet, dels möjligheten att begränsa anslutningen enbart till tilläggssjukpenningen och alltså stå vid sidan om tilläggspensioneringen, dels också att begränsa den senare till att avse enbart förtids- och efterlevandeskydd eller också sådant skydd inklusive halv ålderspension.

Jag skall inte, herr talman, ta upp frågan om något verkligt behov av sådana undantagsbestämmelser föreligger. Jag tror att motionärerna övervärderar framför allt de fördelar som de egna företagarna skulle få genom att spara den delen av avgiften som skulle falla bort i händelse av sådan undantagsbestämmelse eller valfrihet förelåg.

Det lär vara bortåt 60 000 som har anmält att de icke önskar tillhöra tilläggspensioneringen. Det har som konsekvens medfört att de tillhör sjukförsäkringen enbart i fråga om grundsjukpenningen, alltså fem kronor per dag. I det avseendet har de inte kommit i någon sämre ställning än de var före antagandet av lagen om allmän försäkring, eftersom de alltid var försäkrade för grundsjukpenningen dessförinnan — den var då endast tre kronor, medan den nu är fem kronor. Förut förelåg emellertid en möjlighet för dem att teckna en frivillig tilläggsförsäkring. Denna utnyttjades dock av ett mycket ringa antal.

Skulle det vara så, att — utöver dessa 60 000, som redan har anmält undantag för tilläggspensioneringen — några känner sig inte vara i en sådan ekonomisk situation att de kan betala avgifterna för tilläggspensioneringen, har de följaktligen i alla fall grundsjukpenningen kvar, och det finns tillräckliga möjligheter för dem att teckna en tilläggsförsäk-

Om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

ring utan alltför stor kostnad, även om det inte kan ske hos de allmänna försäkringskassorna.

Vi har ingen beräkning av vad en begränsning av skyddet till enbart förtids- och efterlevandeskydd skulle kosta. Skall det kompletteras med halv ålderspension, tror jag besparingen blir relativt liten. Kostnaden för hela skyddet är om några år totalt uppe i 10 procent, och jag skulle tro att man inte kan spara mer än 3 procent av dessa 10, om man vill ha fullt förtids- och efterlevandeskydd och halvt åldersskydd. Skulle man dessutom ta hänsyn till de kostnader som följer med de administrativa besvärigheterna för en sådan sak, skulle besparingen alldeles säkert bli ringa.

Jag skall emellertid inte trycka så hårt på dessa förhållanden. Är det så att motionärerna förmenar att det föreligger ett sådant behov av undantag på grund av företagarnas ekonomiska möjligheter att betala kostnaden, så må det stå för deras räkning. Jag vill i första hand trycka på att man inte kan göra sådana undantag i en allmän försäkring byggd på fördelningssystemet. Då blir nämligen konsekvensen att man övergår till en rent individuell prövning både av det försäkringsskydd vederbörande önskar och av de kostnader som han har att betala för detta skydd. Det kan man inte göra utan att skapa stora olägenheter och stora administrativa besvärigheter, varav följer extra kostnader.

Dessa förhållanden har framhållits tidigare. Nu har utskottsmajoriteten, som inte består av mer än hälften av utskottets medlemmar, den uppfattningen att det bör gå att klara detta, och vi andra har den uppfattningen, att om det föreligger behov av en sådan lösning, så får den sökas vid sidan om den allmänna pensioneringen — det går inte att klara den på ett tillfredsställande sätt inom ramen för det system som vi tillämpar för denna försäkring.

Herr talman! Med dessa ord hemställer jag om bifall till reservationen till detta utlåtande.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! De motiv som förste vice talmannen här har anfört som grundläggande för reservationen, innebärande avslag på motionernas utredningsyrkande, är, såsom framgår av reservationen och av vad förste vice talmannen nyss sade, huvudsakligen tre.

Det första är att valfrihet att tillhöra endast endera tilläggsjukpenningförsäkringen eller tilläggspensioneringen inte skulle vara förenlig med den samordning mellan sjukförsäkringen och pensioneringen som avses med lagen om allmän försäkring.

Det andra motivet är att den som anser sig själv kunna svara för långtidskydd även borde kunna ordna korttidskyddet på egen hand.

Det tredje motivet, slutligen, är att om man skulle bygga in en sådan valfrihet i systemet för ATP, skulle det göra detta system ohanterligt, och reglerna skulle bli komplicerade.

Enligt min uppfattning, herr talman, är intet av dessa motiv helt hållbart om vi granskar dem närmare.

Det första motivet är alltså att en sådan valfrihet, som det här yrkas på utredning om, inte skulle vara förenlig med den samordning mellan sjukförsäkring och pensionering som avses med den nya lagen om allmän försäkring och att vi återigen skulle få den vanskliga gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet.

Som läkare vill jag intyga att det ibland var besvärligt att dra gränsen mellan sjukdom och invaliditet, och ur den synpunkten är den nya samordningen utan tvivel bättre. Men vi har i många år haft det systemet, och även om det stundom har varit svårt att dra denna gräns, så har svårigheterna i alla fall inte varit så markanta, utan det har gått ganska bra under alla dessa år. Här gäller det ju inte hela folket, utan nu gäller det bara en liten grupp människor — det är fråga om 50 000—60 000 och inte 7 miljoner — och då borde vi kunna klara gränsdragningen i de mycket få fall där det är vanskligt att bedöma, om det är fråga om sjukdom eller invalidi-

Om tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

tet. — Det motivet är alltså inte hållbart.

Det andra motivet är att den som anser sig själv kunna svara för långtids-skyddet bör kunna ordna även korttids-skyddet på egen hand. Orsaken till att vi fått detta problem är emellertid att många företagare inte anser sig ha ekonomiska förutsättningar för en fullständig anslutning till försäkringen. Det gäller här mindre företagare som har det ekonomiskt besvärligt, och de önskemål och behov som från dessa företagarers sida gör sig gällande i fråga om den allmänna försäkringen är nära förknippade med själva företagandets natur. Ett stort antal företagare har sålunda, såsom utskottet också anför, under sin aktiva förvärvstid omfattande utgifter för investeringar och amorteringsändamål, vilka måste bestridas av de löpande inkomsterna. Till följd härav minskas dessa företagarers ekonomiska möjligheter att ansluta sig till försäkringarna i deras helhet. Samtidigt är företagarnas behov av ålderspension mindre än de anställdas, då det i rörelsen nedlagda kapitalet i viss mån ger företagarna trygghet på ålderns dagar.

Den ordning som för närvarande råder beträffande företagarnas anslutning till den allmänna försäkringen kan inte sägas vara helt tillfredsställande. Försäkringssystemet är avsett för alla medborgare oavsett deras ställning som företagare eller anställda. Med sin nuvarande utformning ställer systemet emellertid vissa grupper i samhället inför valet att antingen antaga en anslutningsform, som inte svarar mot deras faktiska behov, eller avstå från andra delar av systemet. Även ur samhällets synpunkt måste det anses angeläget att detta förhållande rättas till. Därför är inte heller det andra motivet helt och hållet hållbart.

Så kommer det tredje motivet, nämligen att valfrihet i systemet för ATP skulle göra det ohanterligt, kanske komplicerat. Inte heller det motivet är hållbart, och i varje fall är det inte bevisat. Det är ju utredningen som skall klarlägga huruvida så är fallet. Som utskottet säger är detta motiv, att valfriheten skul-

le göra hela systemet svåradministrerat, sannolikt att överdriva svårigheterna. Under alla omständigheter har detta skäl inte sådan tyngd att det kan anses utgöra hinder för en omprövning.

Detta är, herr talman, motiven för utskottets ställningstagande, och med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ENARSSON (h):

Herr talman! Herr Edström har redovisat motiven för utskottets beslut att tillstyrka utredning angående företagarnas ställning inom den allmänna försäkringen. Jag kan därför fatta mig mycket kort och ansluter mig till vad herr Edström här sagt.

För de befolkningsgrupper som det här närmast gäller, jordbrukare och mindre företagare av olika slag, hantverkare och andra, föreligger olika behov av försäkringsskydd. Vissa av dem anser sig ha större behov av korttids-skydd för sjukdom och dylikt, medan andra anser sig kunna ordna den saken själva men i stället vill ha ett visst skydd för sin ålderdom.

Kravet på viss valfrihet vid försäkringen är inte nytt. Det framfördes reservationsvis från vårt och jag tror även annat håll redan inom 1958 års socialförsäkringskommitté. Frågan diskuterades ingående vid förra årets riksdag, då samma yrkande återkom i en reservation. Vi hade då en mycket ingående debatt, och jag skall därför inte nu upprepa de argument som då framfördes. Jag nöjer mig med att i all korthet framhålla, att det hos företagarna finns en önskan och ett behov att få en viss valfrihet inom försäkringen. Det har nämligen visat sig att allteftersom avgifterna stiger blir det ofta vissa svårigheter att betala avgifterna. En sådan valfrihet som vi här önskar skulle även medföra, att de försäkrade själva kunde få bestämma sitt skydd så att det bättre tillfredsställer deras behov och anknyter till vederbörandes inkomstmöjligheter.

Jag ber, herr talman, att med dessa få ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Herr Edström har rätt i att vi också tidigare haft vissa besvärigheter i fråga om gränsdragningen mellan sjukförsäkring och pensionsförsäkring. Det är väl dock ganska naturligt att dessa besvärigheter har fått en helt annan vikt i samband med att vi har tagit bort begränsningen av sjukdagarna i sjukförsäkringen och förutsätter att vederbörande skall ha rätt att lyfta sjukpenning intill dess att hans status är sådan att han kan beviljas förtidspension.

Det hela har naturligtvis också komplicerats genom tilläggs pensioneringens tillkomst. Detta kan ju inte ha någon betydelse för den som avstår från att tillhöra tilläggs pensioneringen och endast vill stå kvar i sjukförsäkringen, men om han har en sjukpenning på 20 kronor om dagen, vill han väl inte ta pension förrän det är alldeles nödvändigt, om han inte har något annat att falla tillbaka på än folkpensionen, som ju för närvarande motsvarar något mindre än 10 kronor om dagen. Det kan då bli besvärligt för de myndigheter som skall avgöra när pensionsrätten inträffar. Systemet med valfrihet försvårar för den som skall besluta i ärendet när det gäller att ta ifrån vederbörande en bättre ersättning och bjuda honom en sämre i ett fall då det gäller t. ex. invaliditet.

Det är också riktigt som herr Edström säger, att de som står bakom motionerna har den uppfattningen att ålderspensionsbehovet är mindre för dessa kategorier inkomsttagare än för vissa andra. Det konstaterade vi ju också till en början i tilläggs pensioneringen, då det stipulerades att dessa egna företagare eller sådana som hade förvärvsinkomst av annat slag än anställning skulle försäkras endast till två tredjedelar av inkomsten, men detta var, ansåg man, inte bra, utan det var en diskriminering av dessa människor. De behövde nämligen, förklarade man, samma skydd som andra. Båda dessa påståenden kan ju inte vara riktiga. Vi har alltså prövat den första linjen, men det väckte missnöje, och enligt mitt förmenande måste

vi utan vidare erkänna att det missnöjet var berättigat. Det var faktiskt en diskriminering. Många av dessa medborgare har rätt till samma skydd och skall inte genom lagens formulering hindras från att få hela inkomsten pensionsgrundande.

Sedan har vi till sist herr Edströms resonemang om svårigheterna i administrativt hänseende. De föreligger inte när det gäller sjukförsäkringen, eftersom sjukförsäkringen debiterar avgifterna och lämnar taxeringsmyndigheterna besked om vad varje skattebetalare har att erlagga i avgifter till sjukförsäkringen, men när det gäller tilläggs pensioneringen debiterar taxeringsmyndigheterna avgiften direkt efter taxeringshandlingarna, efter den taxerade pensionsgrundande inkomsten. Det görs generellt för alla som skall betala avgifterna den vägen. Skall man ha en obligatorisk försäkring, som inte är obligatorisk i annat avseende än att vederbörande har skyldighet att tillhöra den men skall ha rätt att själv avgöra, i vilken utsträckning han skall tillhöra den, så måste väl detta ändå med nödvändighet medföra att den som skall debitera avgifterna också får besked om vilken avgift som skall uttagas.

Ett sådant val som det här är fråga om gäller ju inte heller hela försäkrings tiden, därför att vederbörande kan växla från att vara egen företagare till att vara löneanställd eller jämsides med självständigt förvärvsarbete också ha inkomst av anställning. Därigenom kompliceras saken ytterligare, eftersom han som anställd har skyldighet att tillhöra försäkringen fullt ut, medan det för inkomst av annat slag har gjorts undantag från försäkringen. Han har rätt till full pension efter 30 tjänsteår, och den skall beräknas på de 15 bästa åren. Komplieras inte bestämmelserna betydligt, om de som sedermera skall räkna på detta skall ta hänsyn till om vederbörande har avstått från ålderspensionsförmånen under en viss del av tiden? Han skall ha halv ålderspension för en del av tiden och hel ålderspension för den tid, under vilken han har inkomst av anställning.

Många gånger tror man att allt man

Om tilläggs pensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

vill ordna också går att ordna, och visst går det att ordna detta på ett annat sätt, men det är förenat med besvärligheter — även om man här vill försöka att förringa besvärligheterna, vilket man ju alltid kan göra — och det är ingenting som passar i ett obligatoriskt system, ty har man en obligatorisk försäkring skall den också ange vad försäkringen skall omfatta. Det skall vara lika bestämmelser för alla. Eljest blir det för komplicerat.

Jag har inget annat yrkande än om bifall till reservationen.

Herr CARLSSON, ERIC, (cp):

Herr talman! Jag har deltagit i handläggningen av detta ärende i utskottet och jag deltog också i fjol vid samma ärendes behandling. Den förändringen har ju i år inträffat att vad som i fjol var reservation i år är utskottets förslag, och jag kommer alltså att ge min anslutning till utskottets förslag på denna punkt.

Jag skulle vilja säga att utskottets förslag ändå innebär ett fall framåt, och jag tror att denna fråga, även om den skulle falla i dag, kommer igen till dess vi fått möjligheterna och förutsättningarna för att få en lösning av frågan prøvade.

Utskottets ärade ordförande sade, att man ville göra gällande att företagarna inte behövde samma skydd som andra i samhället. Jag har den uppfattningen att företagarna också behöver samma skydd som övriga i samhället har. För många företagare har emellertid frågeställningen blivit, hur de skall få ekonomiska möjligheter att kunna klara avgifterna för att få ett tillräckligt skydd. Många företagare tvingas till kostnader i sina företag — amorteringar o. s. v. — som naturligtvis innebär ett sparande, ett sparande som är nödvändigt för att man skall kunna hålla sitt företag flytande. Detta sparande ger väl också en viss trygghet på ålderdomen, men att samma skydd behövs tror jag vi alla skall vara på det klara med.

När pensionsreformen genomfördes var det inte bara enligt utskottets ärade

ordförande utan säkerligen enligt stora delar av svenska folket en mycket stor och värdefull reform. Jag vill inte på något sätt förneka det, men jag reagerar emot att när man har genomfört denna reform på pensionssidan, sjukförsäkringsmöjligheterna för företagarna i samband därmed skall försvåras och försämrats, vilket sker om man inte helt ger sin anslutning till försäkringsskyddet. Om man nämligen har möjlighet att vara med i ATP, har man fått en valfrihet; man får inom sjukförsäkringen välja karenstid — 3 dagar, 33 dagar eller 93 dagar — vill man ha den längre karenstiden, blir ju inte heller avgifterna på något sätt oöverkomliga. När dessa valmöjligheter finns på sjukförsäkringsidan, har vi frågat oss, om det inte borde finnas möjligheter att inom pensionsskyddets ram få välja ett efterlevandeskydd, ett familjeskydd.

Låt oss utreda denna fråga och se vilka möjligheter som finns att tekniskt kunna klara den saken, och låt oss också undersöka vilka kostnader det blir för att kunna klara en sådan lösning. Jag skulle nog till utskottets ärade herr ordförande vilja säga, att med litet god vilja och utan förutfattade meningar om att det inte går, man borde försöka lösa denna fråga. Låt oss få en utredning, så att vi kan se vilka möjligheter som finns, både ur teknisk och ekonomisk synpunkt. Jag har träffat sjukförsäkringsfolk och diskuterat denna fråga med dem. De har sagt mig, att man har löst svårare problem på den administrativa sidan och att det borde gå att också klara en sådan här sak. Såsom herr Edström har sagt, är det inte så väldigt stora grupper som här berörs, utan det borde gå att klara detta utan oöverstigliga hinder.

Utskottets ärade herr ordförande sade, att man nog övervärderar fördelarna av att få välja. Får jag bara till slut till herr Strand säga, att vi ju ibland får höra talet att man vill försöka skapa ett valfrihetens samhälle. Låt oss också på detta område hjälpas åt att få till stånd ett valfrihetens samhälle!

Om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

Från denna utgångspunkt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **EDSTRÖM** (fp):

Herr talman! Det framgår ju av anförandena att motsättningarna mellan utskottets och reservanternas uppfattningar mest ligger på det principiella planet.

Jag är helt överens med utskottets ärade ordförande om att det naturligtvis blir besvärligheter då man skall söka i systemet föra in denna grupp som nu är illa ställd. Det gäller inte någon stor grupp, kanske ungefär en procent av befolkningen, men det är dock fråga om en grupp, och man bör ur rättvisesynpunkt behandla alla grupper i samhället lika.

Detta är det väsentliga motivet till att vi önskar en utredning. Genom en sådan får man åtminstone klarhet i vilka praktiska besvärligheter det rör sig om och huruvida möjligheter finns att i praktiken lösa dessa frågor. Vad utskottet nu begär är ingenting annat än att man skall söka finna någon sådan väg. Går det inte, ja, då får vi finna oss i det; men man skall åtminstone göra ett försök att utreda frågan.

Jag vet mycket väl att det här gäller samma saker som vi debatterade förra året, men även jag tror att därest utskottets hemställan om utredning inte vinner bifall i dag så kommer yrkandet igen till dess vi äntligen får en sådan utredning som ungefär 50 procent av landets befolkning önskar.

Herr förste vice talmannen **STRAND** (s):

Herr talman! Till herr Eric Carlsson vill jag säga, att det finns de som påstår att om man har en stark tro och tillräckligt stora skor så kan man gå på vatten. Ingen har heller påstått att man inte skulle kunna klara de administrativa besvärligheter som blir följderna av den valfrihet motionärerna önskar, men man kan inte klara dem inom en obligatorisk försäkring av det slag vi nu har, där

löntagarna utgör huvudmassan av de försäkrade. Man kan inte i det systemet bereda rättvisa — som det här har talats om — även åt de självständiga företagarna eller andra som har förvärvsinkomst av annat slag än anställning, genom att låta dem tillhöra försäkringen på samma villkor som löntagarna, bortsett från att de nämnda grupperna själva skulle betala avgifterna.

Jag tror som sagt att motionärerna har överskattat värdet av det man kan spara i fråga om avgifter genom att begränsa skyddet under den aktiva tiden. Enligt min mening blir besparingarna knapast av den storleksordningen att vederbörande får möjlighet att investera nämnvärt mera i sina företag. Ger ett företag små inkomster blir nämligen även avgifterna till försäkringen små. För någonting som motsvarar dubbla basbeloppet betalas avgifter, från 4 700 kronor, med f. n. 7 procent, och det blir ju inte många hundra kronor. Begränsar man anslutningen till förtids- och efterlevandeskyddet plus 50 procent av ålderspensionen, blir det kanske en eller annan hundralapp mer som kan investeras i företaget.

Men dessutom ställer jag mig mycket tveksam till huruvida det finns något som helst verklighetsunderlag för spekulationer om att företagarna genom att avstå från något av den trygghet, som har betraktats såsom naturlig för löntagarna, skulle kunna spara någonting och lyckas investera en eller annan hundralapp mera om året i sina företag. Jag tror inte det är realistiskt.

Herr Carlsson säger att yrkandena återkommer om de faller denna gång, och jag har svarat honom att det förstår jag — men försök då ändra yrkandet: begär en utredning om huruvida man inte kan skilja företagarnas försäkring från den obligatoriska försäkringen för de anställda och utforma förslaget till en sådan försäkring med alla de möjligheter till valfrihet som ni vill ha; ty en sådan företagarförsäkring kan skapas, den får tillräckligt stort underlag. Samtidigt har jag dock kunnat trösta herr Carlsson med att kostnaderna för en dylik försäkring antagligen kommer att bli

Om tilläggspensionsförsäkringen för företagare och fria yrkesutövare

sådana, när man valt den nivå som ger önskat skydd, att de överstiger kostnaderna för det bättre skydd företagarna får i den försäkring som är utformad på sådant sätt att man slipper ifrån de stora administrativa kostnader vilka uppstår vid individuell försäkring. Ty det *blir* individuell försäkring, därest man skall ha valfrihet i fråga om förmånerna.

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Det är naturligtvis mycket svårt att bestrida ett påstående av herr förste vice talmannen, med den stora sakkunskap han besitter i dessa frågor, att besparingarna för företagarna genom ett system med valmöjligheter och undantag från ATP i vissa avseenden men anslutning till den allmänna försäkringen i andra delar skulle bli så ringa att de saknade betydelse för möjligheterna att investera i det egna företaget. Men vi motionärer menar att det är sådana problem man bör utreda och söka vinna klarhet om innan man tar ställning i denna fråga. Motionsyrkandena är enligt min mening i varje fall värda en utredning, och utskottet har ju även tillstyrkt en sådan.

Den allmänna försäkring som vi beslutade förra året har mycket stort värde för alla samhällsgrupper i vårt land och inte minst för företagarna. Den skänker möjligheten till ökad trygghet både under ålderdomen, vid sjukdom och i andra nödsituationer där man behöver trygga sin ekonomi. Företagarnas möjlighet till obligatorisk anslutning är också värdefull. Men när man vid detta beslut gav företagarna frihet att utträda ur ATP, erkände man därmed även att det kan finnas företagare som inte har råd och inte är villiga att satsa på den allmänna tilläggspensionsförsäkringen. Och när den friheten lämnades, tänkte sig i alla händelser inte företagarna att de samtidigt skulle vara tvingade att avstå från tilläggssjukpenningförsäkring.

Jag vill också säga att redan nu finns ju vissa valmöjligheter inom det nuvarande systemet. Det finns möjlighet att utträda ur hela försäkringssystemet, men

det finns också andra valmöjligheter, som dock är begränsade till att omfatta långtidsskyddet. Om företagaren väljer att kvarstå i försäkringssystemet, så är han pensionsförsäkrad genom ATP och sedan kan han välja en lång karenstid för tilläggssjukförsäkringen. Valmöjligheterna är ju, som herr Carlsson har meddelat, 3, 33 eller 93 dagar. Valet av 93 dagars karenstid ger också en låg avgift för sjukförsäkringen, och företagaren har genom den valmöjligheten begränsat försäkringsskyddet till långtidsskydd för ålderdom, invaliditet och långvarig sjukdom. Men något val i den andra riktningen finns inte, och det är vad man från företagarkåll nu vill ha. Man kan inte välja bort långtidsskyddet och inom den allmänna försäkringen endast koncentrera sig på skydd mot t. ex. inkomstbortfall vid sjukdom.

Jag framhöll i fjol, när den här frågan diskuterades, att företagarnas inkomstförhållanden är annorlunda jämfört med de anställdas och framför allt är inkomsternas fördelning för olika ändamål en annan. En företagare måste vid sin fördelning av inkomsten på olika ändamål ha möjlighet att ta häyn till dels behovet av investeringar för konsolidering och utveckling av det egna företaget men även till förbrukning för privat ändamål, för konsumtion, för hemmet och för att bygga upp en ekonomisk trygghet för familjen och sig själv. Önskemålet att bygga upp den ekonomiska tryggheten kan tillgodoses på olika sätt. Fördelningen av inkomsterna varierar för olika företagare och för olika skeden av företagarens liv. En företagare som nyss startat en verksamhet har kanske större behov av att satsa en betydande del av inkomsterna i sin rörelse. Han får på så sätt mindre belopp tillgängligt för försäkringar och han anser sig av den orsaken intet ha råd med dessa relativt höga avgifter. Avgifterna kommer också att stiga och bli ännu högre när systemet en gång blir fullt utbyggt. Som jag har sagt, har rätten till utträde ur ATP tillkommit just av den anledningen.

Konsolidering av företaget utgör för

Ang. älgjakten

företagaren det bästa medlet att skapa trygghet för framtiden både för familjen och för de anställda. Inkomsterna behövs många gånger under ett uppbyggnadsskede för detta ändamål, och först när företaget har fått stabilitet anser företagaren att han även kan satsa pengar på uppbyggandet av en långtids-trygghet på annat sätt. För småföretagaren — liksom för företagaren över huvud taget — är den egna insatsen under uppbyggnadsskedet av stor betydelse för företagets utveckling. Företaget är beroende av företagarens personliga insatser och ett inkomstbortfall på grund av sjukdom kan betyda katastrof för honom och hela rörelsen. Han behöver därför en effektiv försäkring mot inkomstbortfall vid sjukdom, och han har stort intresse av att tillhöra den obligatoriska försäkringen för tillägssjukpenning. Han är många gånger i större behov av korttidsskyddet än av långtidsskyddet.

Detta är tankegångarna bakom motionen. Jag har mycket stor respekt för de åsikter och de synpunkter som utskottets ärade ordförande har givit uttryck för med den stora sakkunskap som han besitter, men jag tror ändå att det skall finnas möjligheter att i varje fall tillgodose någon av de valmöjligheter som det ges uttryck för i motionen. Utskottet har ju också tillstyrkt detta. Utskottet har med hjälp av lotten ändrat mening sedan förra året och kommit till en för motionärerna sympatisk inställning till denna fråga. Jag hoppas att riksdagen gör detsamma, och jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr förste vice talmannen *Strand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 44, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Edström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 71.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagit, att han avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 17, i anledning av motion om fordons förseende med anordning för belysning av mötande fordons vägbana;

nr 18, i anledning av motioner om anteckning i fastighetsbok angående fast fornlämning; och

nr 19, i anledning av motioner om lagstadgad förhandlingsskyldighet vid ifrågasatt expropriation.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. älgjakten

Föredrogos ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 20, i anledning av motion angående älgjakten.

Ang. älgjakten

Tredje lagutskottet hade behandlat en i riksdagens andra kammare väckt och till lagutskott hänvisad motion, nr 673 av herr *Lundberg*.

I motionen hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att älgjakt, allmän eller med licens, endast skulle få ske under högst en vecka per år inom respektive län, samt om ett län bleve s. k. försökslän för licensjakt, denna icke skulle få inskränka mindre jordägares eller arrendators rätt att deltaga i densamma utan hänsyn till areal å markerna.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion, II: 673, icke måtte föranleda annan riksdagens åtgärd, än att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde, att motionen jämte detta utlåtande måtte överlämnas till 1949 års jaktutredning.

Herr WIKNER (s):

Herr talman! Riksdagen har tidigare avslagit motioner om avskaffande av licensjakt på älg. Då jag nu i riksdagen för första gången fått tillfälle att uttala min mening angående älgjakten, skall jag be att trots den sena timmen få ta några minuter i anspråk.

Jag har som skogsman och jägare alltid varit motståndare till licensjakt på älg, *jakt under särskild tid*. Min motive- ring är dels allmänna rättvisesynpunkter och dels farhågor för hur licensjakten många gånger kan komma att bedrivas och detta utan jägarnas medverkan. Jag anser det inte vara rättvist att den som förfogar över stora skogsmarker, exempelvis bolag, får en privilegierad jakt- rätt — jag tar mig friheten att kalla den så — på upp till en månad, medan de som har mindre marker får nöja sig med de allmänna lovdagarna — fyra, sex, åtta eller i undantagsfall tretton dagar.

Nu säger man att det står alla fritt att ansluta sig till ett jaktvårdsområde och få denna licensrätt. Det är inte alltid så att detta passar. Det kan bero på skiftets belägenhet m. m. Det är inte säkert att jaktvårdsområdets övriga medlemmar godtar de jaktkamrater man tidigare ja-

gat tillsammans med. Alltid blir det någon som ställs utanför, och jag vet att skogsbolagen är noga med detta. Det är även obestridligt att det är svårt att få hundarna, då man jagar med löshund, att hålla sig enbart inom licensområdet. Detta gäller jakt efter de allmänna lovdagarna. Hundarna kan få tag på en älg inom licensområdet, och sedan kan det hända att älgdrevet går in på skiftet in- till utanför licensområdet för att till slut komma tillbaka på licensområdet. Skulle älgen bli skjuten efter detta kan väl ingen bestrida att älgdrev förekommit på olovlig mark — naturligtvis utan jäga- rens medverkan. Jag frågar: Finns det någon kontroll att så inte sker?

Det påstås att licensjakten bedrivs under lugnare former och att man vär- dar jakten bättre inom licensområden. Detta tror jag dock personligen inte så mycket på. Hetsjakten är nog en indi- viduell sak, och de flesta jägare tar nog älgjakten ganska lugnt. Skadeskjutning- ar och andra olyckor beror nog till stor del på andra omständigheter, och detta skall jag inte närmare gå in på.

Sedan påstår man att avskjutningen kan regleras bättre inom licensområde- na. Det är inte enbart inom licensområ- dena som avskjutningen sker med ur- skillnad. Detta förekommer även inom områden där endast de allmänna lovdagarna utnyttjas. Detta ansvar åvilar först och främst jaktledaren men även jakt- kamraterna i övrigt som är med ute i jaktlaget.

Licensjakten inom många områden är en privilegierad jakt. Det kan man inte komma ifrån. Jag har läst betänkandet med förslag till ändring i jaktlagstift- ningen, och man blir nog lite betänk- sam, när man läser detta om bildandet av jaktvårdsområden och tongångar om införande av uteslutande reglerad älg- jakt. Man kan nästan ana varthän det lutar. Det kommer nog att innebära att man utestänger en hel del jägare från älgjakt. Jag håller med Jägarnas riks- förbund om att ett borttagande av den allmänna älgjakten kommer att medföra stora orättvisor för tusentals jägare och markägare i vårt land, och detta därtill

Ang. älgjakten

utan någon som helst nytta. Jag protesterar på det bestämdaste mot införande av uteslutande reglerad älgjakt.

Jag har velat på ett tidigt stadium säga detta, då jag vet att det finns en stark opinion både mot licensjakt och mot reglerad jakt. Låt jakten ske något så när rättvist för alla jägare. En jakttid på älg om upp till sex dagar räcker, och låt den ske under allmänna lov dagar! Det är inte jägarnas stora markinnehav, som skall avgöra om de är lämpade för älgjakt, utan jägarnas kvalitet och omdöme. Rätten att jaga har en tusenårig hävd, som man bör handskas varsamt med.

Frågan om de obligatoriska jaktvårdsområdena blir en senare fråga, som vi framdeles får ta ställning till i denna kammare.

Herr talman! Även om utskottet hade kunnat sträcka sig något längre och nu ta ställning, anser jag att skrivningen är så pass positiv att berörda departement och myndigheter inte kan gå förbi vad som framhållits i motionen och utskottsutlåtandet och inte kan underlåta att beakta den allmänna opinionen. Det är med hänsyn därtill som jag inte framställer något yrkande. Vi torde få återkomma till detta ärende framdeles och då kanske få en längre diskussion. Men jag har trots allt velat säga detta i kammaren, därför att jag vet att i min hembygd finns opposition mot licensjakten och eventuellt också mot den reglerade älgjakten.

I detta anförande instämde herr *Andersson, Axel Emanuel*, (cp).

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 155, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med för-

slag till lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385) m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare.

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 26/4 — den 29/4 i och för deltagande i Internationella pressinstitutets styrelsesammanträde i Paris nämnda dagar.

Stockholm den 24 april 1963

Allan Hernelius

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 161, angående godkännande av vissa ändringar i 1954 års internationella konvention till förhindrande av havsvattnets förorening genom olja m. m.

Anmälades och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 750, av herr *Widén*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 144, angående riktlinjer för utformningen av skolväsendets centrala ledning m. m.; och

nr 751, av herr *Berg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 152, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att för Sveriges del godkänna ändring i konventionen angående upprättandet av Europeiska frihandelssammanslutningen.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 17.06.

In fidem

K.-G. Lindelöw